15 (2012/1) ISSN 1582 - 0661

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Kar Pasztorál-teológia Intézetének Folyóirata

TARTALOM

15/1

JAKUBINYI GYÖRGY
A gyulafehérvári római katolikus székesegyház feliratai

VIZKELETY ANDRÁS
Julianus OP kapcsolatfelvétele az ázsiai magyarokkal

MARTON JÓZSEF
A gyulafehérvári katolikus egyház a kommunizmus idején

LŐRINCZ OTTÓ
A nagyváradi egyházmegye Fiedler István püspöksége idején

POTYÓ FERENC
Egy töretlen papi kiállás – püspökének támogatásával

Kolozsvár - Gyulafehérvár
2012

Studia Theologica Transsylvaniensia

XV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2012

KOLOZSVÁR – GYULAFEHÉRVÁR

Studia Theologica Transsylvaniensia
A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Kar
Pasztorál-teológia Tanszékének Folyóirata – XV. évfolyam, 2012/1. szám

Szerkesztőség címe:
Institutul Teologic Romano-Catolic,
RO – 510010 Alba Iulia, Str. Gabriel Bethlen, Nr. 3.
Tel.: +40 / 258-811.688
E-mail: diosidavid@yahoo.de
www.sis.uab.ro

Szerkesztők: Dr. Marton József
Dr. Diósi Dávid

Szerkesztőbizottság: (Editorial Board)
Dr. Peter Schallenberg – Paderborn
Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Alexandru Boboc – Bukarest
Dr. Ecsedy Judit – Budapest
Dr. Madas Edit – Budapest
Dr. Havas László – Debrecen
Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár
Dr. Orbán Szabolcs OFM. – Gyulafehérvár

Szaklektorok: (Advisory Board)
Dr. Brendan Leahy – Maynooth
Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg
Dr. Stefan Tobler – Nagyszeben
Dr. Nagy József – Gyulafehérvár
Dr. Vizkelety András – Budapest
Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár
Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad
Dr. Peter Sedlák – Kassa
Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár
Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661

© STUDIA THEOLOGICA TRANSSYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR

Megjelent: 2012
Alak: 61x86/11

TARTALOM

JAKUBINYI GYÖRGY
A gyulafehérvári
római katolikus székesegyház feliratai
7

VIZKELETY ANDRÁS
Julianus OP
kapcsolatfelvétele az ázsiai magyarokkal
47

MARTON JÓZSEF
A gyulafehérvári katolikus egyház
a kommunizmus idején
57

LŐRINCZ OTTÓ
A nagyváradi egyházmegye
Fiedler István püspöksége idején
87

POTYÓ FERENC
Egy töretlen papi kiállás
– püspökének támogatásával
95

SZEMLE
107

SUMAR– INHALT – CONTETS

JAKUBINYI GYÖRGY: Inscripțiile catedralei romano-catolice din Alba Iulia / Die Inschriften der römisch-katholische Kathedrale von Karlsburg / Inscriptions of the Roman-Catholic Cathedral from Alba Iulia - VIZKELETY ANDRÁS: Legătura călugărului Julianus cu ungurii din Asia / Die Reise des Frater Julianus und zu den nördlich vom Kaukasus zurückgebliebenen ungarischer Stämme / Julian OP Contacting the Asian Hungarians - MARTON JÓZSEF: Dieceza romano-catolică de Alba Iulia în perioada comunistă / Die römisch-katholische Diözese Alba Iulia in der Zeit des Kommunismus / The Catholic Church in Alba Iulia during the Communist Era - LŐRINCZ OTTÓ: Dieceza romano-catolică de Oradea în timpul episcopului Fiedler István / Die römisch-katholische Diözese Oradea in der Zeit des Bischofs István Fiedler / The Diocese of Oradea during Bishop Fiedler Stephen - POTYÓ FERENC: Un caracter sacerdotal de nezdruncinat, care s-a bucurat de sprijinul episcopului său / Die ungebrochene Standhaftigkeit des Priesters Géza Pálfi / The Unbroken Stance of a Priest – With the support of his Bishop.

JAKUBINYI GYÖRGY

A gyulafehérvári római katolikus székesegyház feliratai

Diese Studie prüft die Herkunft und die Bedeutung der Inschriften der Särge, der Steintafeln, der Mauern, der Glocken und der Krypta in der römisch-katholischen Kathedrale von Karlsburg (Gyulafehérvár, heute Alba Iulia, Siebenbürgen, Rumänien). Ich bringe auch die ungarische Übersetzung der größtenteils auf lateinisch geschriebenen Texte. Die Schau der die Inschriften tragenden Gegenstände folgt der Richtung des herkömmlichen Besuches der Kathedrale, und zwar von den Särgen der Hunyadis bei der Südmauer des Hauptschiffes beginnend umgeht es das Schiff, das Hauptheiligtum, die zwei Seitenkapellen der Nordmauer und es beendet bei dem Haupteingang in der Vorhalle. Schließlich beenden wir es mit den zwei Glockeninschriften und auch mit den Grabesinschriften in der neuzeitlichen Krypta.

Schlüsselbegriffe: Kathedrale, Inschrift, Anno Domini, Altar, Grabstein, Bischof, Domherr.

Gyulafehérvár hivatalos neve az erdélyi latin kancelláriában Alba Iulia volt, az osztrákoknál és a szászoknál Weissenburg. (Az erdélyi románok a szlávoktól vették át a Bălgrad nevet, amely a Fehérvár fordítása. Csak a nagyromán eszme terjedésekor vették át a latin Alba Iuliat, amelyet ma már románnak tekintenek.) VI. Károly császár (III. Károly magyar király és erdélyi fejedelem) átépítette és nyolcszögűvé bővítette a négyszögű várat 1715–1738 Vauban stílusban, és 1716-ban önmagáról nevezte el Károlyfehérvárnak (latinul: Alba Carolina, németül: Karlsburg) a város kérésére. A város csak jóval a kiegyezés után 1882-ben kapta vissza Gyulafehérvár ősi magyar nevét.

A gyulafehérvári római katolikus székesegyház építéstörténete önmagában véve nehéz kérdés. A jelenlegi székesegyház a második római katolikus katedrális, amelyet feltételezhetően I. Szent László király (1077–1095) idején kezdtek építeni román stílusban. Ezzel itt bővebben nem foglalkozhatunk. Rövid tanulmányomban csak a címben megadott adatokat vizsgálom, éspedig: a ma is fennálló kőkoporsók,

kőtáblák, a falak, a harangok és a kripta feliratainak eredetét és jelentését. Az öt kőkoporsót és az emléktáblákat különböző időben helyezték el. A régészeti ásatások és restaurálási munkálatok idején többször változtatták helyüket is. Eredetükkel kapcsolatban is eltérő vélemények vannak. 1556–1716 a székesegyház református kézen volt. 1658-ban a tatár betörés mindent elpusztított. A fejedelmi mauzóleumokat már nem tudták helyreállítani. Mártonfi György, a hazatérő katolikus püspök a tatárok által lerombolt fejedelmi síremlékekből 1717–1718-ban négy mellékoltárt készíttetett. Püspökök és fejedelmek sírjai valahol a hajóban kereshetők, de ismeretlenek. Ma is nélkülözhetetlen Entz Géza alapos munkája (l. források), amelyben eltűnt műemlékeket, feliratokat is idéz egykori elődök munkáiból (elsősorban Szeredai Antal gyulafehérvári tudós prépost (1740/1744–1793.7.6.) jegyzéke alapján, mert az ő idejében még megvoltak). Jelen tanulmányban elsősorban a ma is meglévőket közöljük.

A tárgyak bemutatása a szokásos székesegyházi látogatás irányát követi: a hajó déli falánál kezdjük a Hunyadi kőkoporsókkal, megkerüljük a hajót, a főszentélyt, majd az északi oldal két kápolnája következik. Az előcsarnokban (főbejáratnál) fejezzük be. Két harangfeliratért még a toronyba is felmászunk, és az újkori kriptába is lemegyünk.

A székesegyház hajójában

1. A három Hunyadi kőkoporsó a déli oldalon és a falon négy sírkőtöredék, presbiteri fapad:

Entz Géza: „Hunyadi János kormányzó és Hunyadi László szarkofágját Bajtay József püspök a régészet iránti érdeklődésétől vezettetve 1766-ban felnyittatta, de bennük semmit sem talált. Szeredai e parancsot maga hajtotta végre." A kormányzó és fia kőkoporsójára késői kőfaragó bevéste a neveket (való-

színűleg már tévesen). A négy sírkőtöredéket 1990 után helyezték oda a restaurálások folyamán.

1. Hunyadi János Magyarország kormányzója (1446.6–1452.12.31.)
A kőpárnán balra a fejtől:

IOHANNES HV
NYADI CORVIN.

Magyarul: Korvin (Hollós) Hunyadi János.

Hunyadi János 1405 körül született. Nándorfehérvári győztes Kapisztrán Szent Jánossal 1456.7.22. †Zimony, 1456.8.11. 1442-ben jelölte ki sírhelyét a székesegyházban. A fekvő alak Bocskai sapkát visel, nem páncélos lovagi sírkő. Talán a Bocskai síremlék része?

2. ifj. Hunyadi János hadvezér
A kormányzó öccse. Szörényi bán bátyjával együtt 1439–1441. †1441 valószínűleg a török elleni csatában Marosszentimrénél. Síremléke 1446 után készült. A fedőlapon körben minuszkuláris felirat, a három Hunyadi sír között az egyetlen hiteles:

hic. tumulatus. miles. ioannes. vocatus. frater. gubernatoris. sit. iunctus. coelitis. choris. anno dni. m. ccccxxxvv. de huniad. etc. hic. est. tumulatus. iohes. miles. iunior. de. huniad. vocats. frater. eius. an... di... sit. iunctus. celitis. choris.

Magyarul: itt (van) eltemetve János katonának (vitéznek) nevezett testvére a kormányzónak. Legyen társítva a mennyben lakó karokhoz. Az Úr 143(?) évében. Hunyadi stb. Itt van eltemetve ifj. Hunyadi János katonának nevezett testvére ... Legyen társítva a mennyben lakó karokhoz.

3. Hunyadi László
A lábzsámolyként szolgáló oroszlánon álló felirat:

LADISL. HVNYA.
C ORV.

Magyarul: Korvin (Hollós) Hunyadi László.

Hunyadi László sz. 1433, a kormányzó és Szilágyi Erzsébet fia, főúr. V. László király 1457.3.16. Budán lefejeztette. Öccse, Mátyás király 1458 tavaszán a székesegyházban atyja mellé temettette.

4. Entz Géza: „**Kendi Ferenc erdélyi vajdát és Antal nevű fivérét** 1558-ban gyilkolták meg. Síremléküknek rövidebb lapjai már a XVIII. század végén is a Hunyadi szarkofágokhoz jelenlegi helyükre voltak beillesztve." Jelenleg a Hunyadi sírok mögött a falon függ a két oldallap.
Kendi Ferencet I. Ferdinánd király nevezi ki Dobó Istvánnal együtt erdélyi vajdának. 1556-ban a hazatérő Izabella királyné mellé áll, de ő Gyulafehérváron éjjel meggyilkoltatta öccsével, Antallal együtt 1558. augusztus 31-én.

5. Varkoch Tamás egri várkapitány (†1576) sírköve kettétört. A keret felirata olvashatatlan. A címerben 1566 áll. Az alábbi felirat részben kibetűzhetetlen:

VIRTVTIS HONORE .....
AFBVT. IN. AE....VM.MO....
OSSA. CVBENT. SVPERV...EAI
GAVDEAT.AVLA.VI..INICOLE
HERES.VIRTV...SVAVITAE

6. Somlyói **Báthori** Kristóf erdélyi helytartó-vajda (1530-vajda 1576–1581.5.27.) és felesége, Bocskai Erzsébet kiskorú fiának, **Miklósnak a sírköve**. A kilenc éves fiú 1576. január 30-án halt meg. A sírkő kerete hiányzik. Fent a Báthori címer. A felirat:

HIC IACET.EXIMIE.PVER
INDOLIS.ORTVS.AB.ALTO
STEMMATE.BATHORIDVM
NOMINE.NICOLEVS
...MATIAE.STEPHANUS.REX

Magyarul: Itt nyugszik kiváló tulajdonságú gyermek a Báthoriak felső törzséből származó, Miklós nevű. István, (Dal?)mácia királya.

Varkoch Tamás és Báthory Miklós síremlékét Emődi Tamás azonosította és helyezte a Hunyadi sírok mellett a falra 2002-ben (l. források).

7. A kórus feljárat alatt és mellett áll az egyetlen református kori (1556–1716) emléktárgy: presbiteri balkonos fapad **1681** felirattal. Számunkra azért is kedves ereklye, mert Isten Szolgája Márton Áron püspök a székesegyházi délutáni ájtatosságokon (pl. májusi litánia) ebben a fapadban térdelt.

2. Márton Áron gyulafehérvári püspök emléktábla a keresztelő kápolnában a déli oldalon

Az arckép dombormű Kolozsi Tibor és Venczel Árpád kőfaragók munkája. Az 1990 óta folyó restauráláskor helyezték oda. A boldoggá avatáskor valószínűleg ide temetik majd a Boldogot. A felirat réz betűkkel:

MÁRTON ÁRON
1896–1980

Márton Áron sz. Csíkszentdomokos, 1896.8.28. Gyulafehérvári püspök 1938.12.24-1980.4.2. lemond. Püspökké szentelik Kolozsváron 1939.2.12. (Andrea Cassulo nuncius), Szatmárváradi, majd szatmári és váradi apostoli kormányzó 1939.12.14.–1941.6.28.–1942.3.26. Börtönben: 1949.6.21–1955.1.6. Kényszerlakhely: a püspöki palotában és a székesegyházban 1957.6.6–1967.11.22. Meghalt Gyulafehérváron 1980. szeptember 29-én. Sírja a kriptában. Boldoggá avatásának szentszéki engedélye 1992.11.17. Azóta megilleti az *Isten Szolgája* cím.

Megjegyzem, hogy a keresztelő kápolna oszlopain a Möller István féle restaurálás kézjegyeit láthatjuk bevésve: **R(**efecit) és az évszám (pl. **1917** stb.).

3. A főszentély elpusztult Mártonfi György-féle felirata:
Csíkkarcfalvi báró Mártonffy György erdélyi püspök 1713.2.18.–†Gyulafehérvár, 1721.9.5. 150 évi száműzetés után az első püspök, aki hazatérhet. 1716-ban a székegyházat is visszaveszi a reformátusoktól. Restaurálja a katolikus liturgikus előírások szerint. Sajnos az alább idézett felirat elveszett. Entz Géza a feliratot az 1838-ban kiadott egyházmegyei Schematismus alapján idézi. Mártonfi temetésével nyitják meg a ma is használatos püspöki kriptát (l. ott) a székesegyház alatt.

MAGNA.ERIT.GLORIA.
DOMVS.ISTIVS. NOVISSIMAE
PLVS. QVAM. PRIMAE. AGGAEI. II. V. 10.
RECEPTA. ET. RENOVARI. CEPTA.
ANNO 1716.

Magyarul: Ennek az utóbbi háznak a dicsősége nagyobb lesz, mint az elsőé. Aggeus II. (fejezet) vers 10. Visszaadatott és megújulni kezdett 1716. évben.

4. A főszentély déli falán korábbi Szent Mihály-dombormű töredékes felirata olvasható:

DRACO(NEM) SVBPONIS PEDIBUS
Magyarul: A sárkányt lábaid alá veted.

5. A főoltár törzsén levő felszentelési emlék réztábla
Dr. Szalai báró Sztoyka Zsigmond Antal, erdélyi püspök 1749.4.25–1759.1.23. Lemondott. Született Máramarosszigeten 1699. március 22-én román ortodox magyar királyi nemes családból, Stoică de Crişăneşti. Egri kanonok. Püspökké szentelték Kalocsa 1750.4.23. Székfoglaló Gyulafehérvár 1750.4.23. A szeminárium és főiskola alapítója 1753-ban (SIS). † Medgyes, a piarista rendházban 1770.4.21. Sírja a székesegyházban ismeretlen! Eltűnt sírfeliratát Entz Géza közli Szeredai alapján. Itt mellőzöm.
A főszentély apszisában áll a főoltár, amelynek törzsét (stipes) Sztoyka Zsigmond Antal püspök szentelte fel. A törzs fölött a

Zopf-barokk stílusú főoltárt Batthyány Ignác püspök készíttette. A főoltár törzsének felszentelését réztábla örökíti meg. Amikor eltávolították a retábulumot, meg lehetett tekinteni a réztáblát a törzsön. 1996. november 13-án másoltam le a feliratot:

Anno MDCCLV die XV mensis
Octobris. Ego Sigismundus Antoni
us Sztoyka, L.Baro.de Sala, Episco
pus Transylvän. Consecravi Altare hoc
in honorem S. Michaelis Archangeli
& Reliquias SS. Martyrum Theophili
& Canuti in eo inclusi & Singulis Chri
sti fidelibus hodie unum annum & in
die anniversario Consecrationis hujusmo
di ipsum visitantibus. quadraginta di
es de vera Indulgentia in forma Ec-
clesiae consueta concessi.

Magyarul: 1755. esztendőben október hónap
15. napján én, Sztoyka Zsigmond
Antal, Szalai báró, erdélyi
püspök felszenteltem ezt az oltárt
Szent Mihály főangyal tiszteletére
és Teofil és Kanut Szent Vértanúk
Ereklyéit abba zártam és minden egyes
Krisztushívőnek ma egy évi és az ekképpen
végzett Felszentelés évfordulójának napján
(-) akik azt meglátogatják (-) negyvennapi
valódi Búcsút engedélyeztem az Egyház
szokott formájában.

Nem tudjuk, miért választotta Sztoyka püspök a főoltár felszentelésére október 15-öt, amely szerdai nap volt, nem ünnep. A székesegyház és az egyházmegye védőszentje Szent Mihály emléknapja akkor is szeptember 29-én volt. A két szent, akinek ereklyéit elhelyezte: - Szent Teofil (feltételezhetően) a római vértanú, emléknapja február 28. volt (együtt Makáriusz, Rufinusz és Jusztus vértanúval). Az új Martirológium nem ismeri

őket. – IV. Szent Kanut dán király vértanú † 1086. július 10., emléknapja január 19. volt.

6. A szentély és apszis határán az északi oldalon fekete emléktábla aranyozott felirattal Sztoyka Zsigmond Antal erdélyi püspök az apszis felújítására:

D. O. M.
SANCTUARIUM HOC
VETUSTATE LABEFACTUM
RUINAEQUE PROXIMUM
FRANCISCO I AUGUSTO CORREGENTE
PIA
MARIAE THERESIAE AUGUSTAE
HUNGARIAE BOHEMIAEQUE REGINAE
PRINCIPIS TRANSILVANIAE
MUNIFICENTIA
CURA
SIGISMUNDI ANTONII SZTOYKA
L. BARONIS DE SZALA, ANTISTITIS
AD
VETEREM PLANE FORMAM
A SOLO RESTITUIT
POST OCTENNIS BELLI
IN EXCIDIUM
AUGUSTAE DOMUS AUSTRIACAE
AB INVIDIA CONCITATI
MOLEM
PACE
TERRIS AUSTRIACIS AQUIS GRANI
REDITA
ANNO QUINTO
DOMINI MDCCLIII

Magyarul: A legjobb, legnagyobb Istennek! Ezt az elöregedéstől megroggyant és romos állapothoz közel álló szentélyt I. Ferenc császár társuralkodó idején Mária Terézia császárnő, Magyarország és Csehország királynője, Erdély fejedelme jámbor bőkezűségéből Szalai báró Sztoyka Zsigmond Antal püspök gondoskodásából teljesen a régi alakjában a talapzattól kezdve visszaállította a császári Osztrák Ház megsemmisítésére irigységből támasztott nyolcéves roppant háború után öt évvel azután, hogy

az Osztrák Földeknek a béke visszaadatott Aachenben, az Úr 1753. (esztendejében).

7. A kereszthajó északi öt fülkére osztott apszisában „az apostolok oltára" mögött a freskómaradványokon kivehető 220 grafitti (falkarc):

1. A második fülkében késő gótikus írással:

Nem tudjuk, ki volt Polnyai Albert, aki 1554-ben a székesegyházba látogatott.

Hic fuit Albertus ... de magna Polnya a kalys Anno dni 1554
Magyarul: Itt volt a kalysi (?) nagy Polnyai Albert az Úr 1554. évében.

2. A harmadik fülkében:

BBB 1576

A losonczi Bánffy (Bánfi) család a 15. századtól Erdély előkelő rétegéhez tartozik. Valószínűleg Bánfi Boldizsár járt itt 1576-ban. Az akkor már református székesegyházban falba vési nevét és a székes körvonalait. Egyetlen hiteles rajz a székesről a 16. századból! Pl. innen tudjuk, hogy hány emelete volt a déli toronynak abban az időben. Még a huszártorony is látható a karcolaton. Entz: „Ugyanez a három B tűnik fel Hunyadi János kormányzó gótikus sírlapján a hollós címer hollója felett fordítva."

3. Az ötödik fülkében:

Nem tudjuk, ki volt Ruppensis Weisz Ruppert, aki 1565-ben járt a székesegyházban.

Hic fuit Vrbanus Weisz Ruppensis Anno Domini 1565
Magyarul: Itt volt Szakadéki Weisz Ruppert az Úr 1565. évében.

8. Az északi Szent Anna Várday-mellékkápolnában:

1. A két Szapolyai kőkoporsó:

Csak feltételezik, hogy a két Szapolyai/Zápolya kőkoporsót Báthori István állíttatta elődje tiszteletére 1576 előtt (mielőtt lengyel király lett volna).

a) Jagello Izabella, Szapolyai Jánosné magyar királyné, Erdély kormányzója

Izabella királyné Krakkóban született 1520 körül. I. Zsigmond lengyel király leánya. 1539-ben Szapolyai I. János király felesége. Erdély kormányzója fia nevében 1556.11–†Gyulafehérvár, 1559.9.15.

b) Szapolyai I. János Zsigmond erdélyi fejedelem, II. János néven választott magyar király

János Zsigmond fejedelem született Budán 1540. július 7-én. Magyarország királyává választották Rákoson: 1540.9.13. Anyja 1551-ben lemond fia nevében. 1556-tól ismét erdélyi fejedelem haláláig. I. Szulejmán szultán 1566-ban ismét elismeri királynak. Erről a címről lemond a speyeri egyezményben 1570.8.16., I. Miksa császár pedig elismeri „Erdély és Magyarország részei fejedelmének". †Gyulafehérvár, 1571.3.14. Udvari papja Dávid Ferenc (Franz Hertel) volt, udvari orvosa az olasz Giorgio Biandrata (Blandrata György). Háromszor változtattak vallást: született római katolikusok voltak, majd evangélikus-lutheránusok lettek, azután reformátusok és végül unitáriusok.

2. A padlózatba fektetve három Anjou-kori (1308-1395) püspöki sírkőtábla:

A sírköveket elkoptatták a látogatók. Entz Géza is Szeredai Antal kanonok jegyzete alapján közli a feliratokat.

a) Széchy András erdélyi püspök

Rimaszécsi Szécsi András erdélyi püspök 1320.7.1–†1356.3. Megválasztásakor még csak subdiaconus volt. XXII. János pápa 1320.7.1. megerősítette a választást.

ANNO. MILLENO. TRI/CENO. L. QVOQVE. SENO. BIS. DENIS. ET. TRIBVS....MENSIS. APPRILIS. TERN/ ...REAS. P/RE/SV/L/...E. TVMUVLO. NECE. VICTVS. X...TE.D...NE. TORQVET. EVM. STIGIS. ICT/VS/ OE...CLARVS (?). SOL/LERS (?) IP/S/EQVE...ORA. QVI. TR/A/NSIS. PRO. EO. PIE. OV...NSIS.
Magyarul: 1350. évben, szintén hatszor kétszer tízszer és három... április hónapban... András főpap ... sírja halállal legyőzetve ... ne gyötörje őt (?) csapás .. híres (?) ügyes (?) és ő maga .. Imádkozz, aki áthaladsz, érette kegyesen...(?).

b) Széchy Domokos erdélyi püspök

Rimaszécsi Szécsi Domokos erdélyi püspök 1356–†1368. Sz. 1317. Előbbi unokaöccse. VI. Ince pápa 1357.2.27. megerősítette a választást. Pierre Du Colombière ostiai és velletri bíboros szenteli pappá és püspökké az avignoni székesegyházban. Utolsó erdélyi püspök, akit a káptalan választ. Entz Géza: „..minden felirat lekopott... Így voltaképpen semmivel sem bizonyítható közvetlenül, hogy a sírlap Széchy Domokosé. Mindenestre korai darab, amelynek keletkezése a XIV. századra tehető."

c) Czudar Imre erdélyi püspök

Ónodi Czudar Imre erdélyi püspök 1386.5.28–†1389.1.18/4.28. Született: Bőcs, Borsod megye, 1345 körül. Még subdiaconus, amikor nagyváradi püspök lett 1374.12.18–1377.10.2. Utána szentelték pappá és püspökké. Egri püspök 1377.10.2–1384. nyarán Mária királynő leteszi. 1378-1384 Galícia (Halics és Lodoméria) orosz vajdája. 1384.8.27–1386 az olasz Imola püspöke, de székét sohasem foglalja el. A felirat nagyon hiányosan olvasható:

Ano mill ccc octvag nono / a me jvdicivm qveritis dies pandet ... avdite in tvba ejvsd r../ad te emerice..pandvntvr.
Magyarul: 1389. évben tőlem ítéletet kértek a nap feltárja.... halljátok a trombitában ugyanannak a... hozzád, Imre ... feltárulnak.

3. Francesco Brilli lombard építész sírköve a Szapolyai sírok nyugati falán:

Francesco Brilli a várátépítés egyik olasz mérnöke volt. Sírja a székesegyházban ismeretlen.

D. O. M. Sta viator! Nec abi. Morare paulum et considera : lapis taciturnus loquitur famam multum aestimati murariorum magistri, domini Francisci Brilli. Postquam Italiae patriam reliquisset, amore erigendorum Ecclesiae et fortalitii aedificiorum, animam Deo, huic, vero corpus reliquit. Albae-Carolinae, Anno M. D. C. C. XIX. die I. Maji.

Magyarul: A legjobb, legnagyobb Istennek! Állj meg, vándor! Ne menj tovább. Időzz kissé, és fontold meg: a hallgatag kő elmondja a sokra becsült kőművesek mesterérnek, Brilli Ferenc úrnak hírnevét. Miután Itáliai hazáját elhagyta az Egyház és az erődítmények építkezései szeretetéből, lelkét Istennek, itt pedig testét hagyta, Károlyfehérvárt. 1719. évben, május 1-jén.

4. Giovanni Morando Visconti olasz hadi mérnők és építész vörös és fehér márványból való fali síremléke a Szapolyai sírok északi falán. Felirata:

Giovanni Morando Visconti (1652–1717) hadi építész császári szolgálatban 1715–1717. években tervezte és vezette a gyulafehérvári vár átépítését. Sírja a székesegyházban ismeretlen.

MORARE VIATOR
MORS NVLLAM PATITVR MORAM
JOANNES MORANDO VISCONTI
VIR MORVM PROBITATE CLARVS
QVI NVLLAM IN CAESAREIS OBSEQVIIS
EXPERTVS EST REMORAM
HIC MORARI DOCTVS
ARCHITECTONICAE COLONELLVS
CAROLINAE
QVAM E CINERIBUS IVLIAE
ILLVSTRIOREM SVSCITAVIT
SVOS CINERES TRADIDIT
EADEMQVE INCAEPTA FINEM AGNOVIT
OB. ANNO: MDCCXVII. APR. VII.
AETATIS SVAE LXV

Magyarul:

Időzz, vándor,
A halál nem tűr halasztást,
Morando Visconti János (,)
Az erkölcsök derékségével hírneves férfi (,)
Aki a császárnak kijáró hódolatban semmiféle
Visszamaradást nem tapasztalt (,)
Itt időzött (,) tanult (,)
Építészet kapitánya
Károly(fehérvárt)
Amelyet hamvaiból Gyulából (Iuliae)
Nevesebben feltámasztott (,)
Saját hamvait átadta
És ugyanazokat megkezdve végüket elismerte (.)
Meghalt 1717. évben április 7-én
Életkora 65-ben.

5. A mellékkápolna záró falán Várday Ferenc püspök felirata

Kisvárdai Várday Ferenc erdélyi püspök 1514–†1524. Váci püspök 1506–1514. Sírja ismeretlen. A golyvázott párkány középső sima sávján látható a felirat:

DEO. OPT. ... AX. ET. DIVE. ANNE. PRAN. WAR. E ... RANS.. EREXIT.

Entz Géza szerint kiegészítve és feloldva:

Deo Optimo Maximo et Divae Annae Franciscus Warday Episcopus Transilvaniensis erexit.

Magyarul: A legjobb legnagyobb Istennek és Szent Annának Várday Ferenc erdélyi püspök emelte.

6. Az északi falon oszlopfőn a Várday-címer körül felirat:

FRANCISCI WARDAY

A címer alatt felirattöredék:

PER...
EXITVS. CC...FV
DENCI...

7. Fráter György OSPPE váradi püspök, esztergomi érsek, bíboros, Erdély kormányzója sírköve a mellékkápolna keleti falán:

Fráter György a horvátországi Kamicsic-ben született 1482-ben. Utjesenics Martinusevics (olaszosították: Martinuzzi). Budaszentlőrincen tette le pálos szerzetesi fogadalmát 1509 körül. Váradi püspök 1534.11.1–†Alvinc, 1551.12.17. III. Ferdinánd császár gyilkoltatja meg. Püspöki kinevezésének pápai elismerése: 1539.5.30. A kiskorú János Zsigmond fejedelem gyámja. Esztergomi érsek és bíboros 1551.10.20.

Miután a holttestet két hónapig a helyszínen hagyták, a gyulafehérvári káptalan a székesegyházban temette el 1552.2.25. Sírkövén püspöksüveges bíbornoki kalapos címer volt kifaragva. A pajzs felett lefelé repülő holló, a pajzsban egyszarvú látszott. Felirata: **MORIENDVM EST OMNIBVS 1552** (Entz Géza Szeredai alapján). Az időközben eltűnt sírt 1967-1973 Bágyuj Lajos ásatásain találta meg. Koponyája, csontjai egy ideig lécládában hevertek a főoltár háta mögött, majd az oltártörzs sacrarium részébe helyezték és téglákkal elzárták, de így is hozzáférhető volt. Végül Léstyán Ferenc vikárius a Szent Anna kápolna falába tétette ideiglenesen, amíg nem kerül sor a csontok vizsgálatára. A kőfaragók akkor alkották az ő utasítása szerint a mai „ideiglenes" zárókövet. Felirata:

†
Omnibus moriendum
FRÁTER GYÖRGY
bíboros
Utyeszenovics Martinuzzi
Georgius
1482–1551

Magyarul: Mindenkinek meg kell halni. (vö. Zsid 9, 27).

8. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem emléktábla a mellékkápolna keleti falán:

Bethlen Gábor fejedelem síremlékét 1630-as években állították fel. A fejedelem és első feleségének, Károlyi Zsuzsannának a síremlékeit Antonio és Andrea Castello, Krakkóban működő észak-olasz szobrászok emelték. 1658-ban a tatár betöréskor elpusztult. A jelenlegi emléktáblát 2010.11.16-án helyezte el a Kárpát-medencei magyar református egyházak vezetőit tömörítő testület, a Generális Konvent (tíz református egyházkerület). Az emléktáblát Dr. Bölcskei Gusztáv tiszántúli református püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkészi elnöke és Dr. Pap Géza erdélyi református püspök leplezte le. Felirata:

(Bethlen Gábor réz címere)

SI DEUS PRO NOBIS
QUIS CONTRA NOS?

BETHLEN GÁBOR
1580–1629

PRINCEPS TRANSSYLVANIAE, COMES SICULORUM
DOMINUSQUE PARTIUM REGNI HUNGARIAE

ERDÉLY ARANYKORÁNAK REFORMÁTUS
FEJEDELME EMLÉKÉRE ÁLLITOTTÁK
A MAGYAR REFORMÁTUSOK

2010.NOVEMBER 16.

Bethlen Gábor Marosillyén született 1580 körül. Erdély fejedelmévé választották Kolozsváron 1613.10.23. Magyarország királyává választották (I. Gábor néven) Besztercebányán 1620.8.25, de a koronát nem fogadja el. A nikolsburgi békében 1621 lemond a királyi címről. †Gyulafehérvár, 1629.11.15.

9. Bocskai István erdélyi fejedelem emléktábla a mellékkápolna keleti falán:
Az emléktáblát Hajdú-Bihar megye önkormányzata helyezte el 2007.2.22-én, Bocskai István fejdelem temetésének 400. évfordulóján. Az emléktábla leleplezésén az önkormányzat küldöttségén kívül részt vett a helyi református tiszteletes, Gudor András és Jakubinyi György római katolikus érsek. Felirata:

BOCSKAI ISTVÁN
FEJEDELEM

KOLOZSVÁR, 1557. JANUÁR 1.
KASSA, 1606. DECEMBER 29.

ÖRÖK NYUGALOMRA HELYEZTÉK
GYULAFEHÉRVÁRON
1607. FEBRUÁR 22.

Bocskai István Kolozsváron született 1557. január 1-jén. Erdély fejedelmévé választották Nyárádszeredában 1605.2.21., beiktatták Medgyes 1605.9.14. Magyarország fejedelmévé választották Szerencs 1605.4.20. A török szultán királyi koronáját csak ajándékba fogadta el. †Kassa, 1606.12.29. Gyulafehérváron temették el 1607.2.22-én János király fia mellett. Sírja elveszett.

9. Lászai kápolna a hajó északi oldalán bejárattal a hajóból:

1. Lászai János sírkőlapjának másolata
Lászai *János, Lazai, Lazó, Lazoynus, Lazinus* (vsz. László, Torna vármegye, 1448–†Róma, 1523. aug. 17.): apostoli gyóntató. *Geréb* László püspök rokona, *Sánkfalvai* Antal tanítványa volt. 1483: királyi káplán, gyulafehérvári kanonok, főesperes. Valószínűleg a pozsonyi egyetemen tanult. 1489.11.16. Mátyás király Sánkfalvival együtt nemesi rangra emeli. 1500: Rómába, majd Fábri Félix ulmi szerzetessel a Szentföldre zarándokolt.

Kairóban elfogták, de pártfogói segítségével kiszabadult és magyar *mamelukokat* térített vissza a katolikus vallásra. Hazatérve 1512: fölépítette a gyulafehérvári székesegyház északi kapujának előcsarnokát. 1517: Rómában apostoli gyóntató, 1523: pestisjárvány áldozata lett. Sírja a Santo Stefano Rotondo templomban.
Halála másnapján temették a Santo Stefano Rotondo bazilikában. Sírkövét restaurálták, és 1997 júniusában visszahelyezték eredeti helyére.
Dr. Luigi (Lajos) Cicutti római mecénás szorgalmazására a magyar kormány két másolatot készített a sírkőről. Az egyiket nekünk ajándékozta. 1999. december 16-án Dr. Pál József, a Nemzeti és Kulturális Örökség Minisztériuma államtitkára adta át Dr. Hámori József miniszter nevében a Lászai-kápolnában az érseknek. Ott is helyeztük el függőlegesen a falon. A másik példány Budapesten a Nemzeti Múzeumban (vagy a Vajdahunyadi kastélyban?) van.

A sírkő felirata a fekvő alak körül, a rövidítések feloldásával (Érszegi szerint):

fent	**IO(HANNES) - LAZO ARCH**
jobb oldalt lefelé	**IDI(ACONUS) - TRANSIL(VANUS) - PANNO(NIUS) - PENIT(ENTIARIUS) AP(OSTOLICUS) - DVM**
alul fordítva	**ANN(UM) AGERET**
bal oldalt felfelé	**LXXV - OBIIT - XVII AVG(USTI) - M - D - XXIII -**

Magyarul: Lászai János erdélyi főesperes, magyar, apostoli penitenciárius, 75 évet élt, meghalt 1523. augusztus 17-én.
A sírvers eredetiben régies és népies latin igealakokat használ. Ezeket Lászai nem használta a szentföldi epigrammáiban. Ezért vitatott, hogy sírversét maga írta volna (vö. Érszegi). Az eredeti sírvers, a rövidítések feloldásával (Érszegi szerint):

NATVM Q(VOD) GELIDVM VIDES AD ISTRV(M)
ROMANA TEGIER VIATOR VRNA

NON MIRABERE SI EXTIMABIS ILLVD
Q(VOD) ROMA EST PATRIA OMNIVM FVITQ(VE)

Prózában (Érszegi szerint):
Viator, non miraberis, quod vides natum ad gelidum Istrum Romana urna tegi, si extimabis illud, quod Roma est fuitque patria omnium.

Ennek a sírfeliratnak fordításával minden magyar műfordító megbirkózott. Eddig nyolc változatát gyűjtöttem össze: Bókay László, Ferencz Győző, Jászay Magda, Riedl Frigyes, Cs. (Csíkcsekefalvi) Szabó László, Tóth Istvánnak két változata is van, Tóth Sándor, H. Vladár Ágnes. Nekem a Jászay Magda fordítása tetszik. Ezt közlöm:

Ki a jeges Dunánál jött világra,
Látod, utas: római sír takarja.
Nincs min csodálkozz, ha arra gondolsz:
Róma volt és marad mindnyájunk hazája.

De álljon itt Tóth István műfordítása is:

Látod, római urna rejti azt el,
Akit a Duna zord vidéke szült meg.
Vándor, meg ne lepődj, de arra gondolj:
Róma volt, s marad a világ hazája.

3. A kápolna boltozatán a Barlabássy-címeren:
Barlabássy Leonárd

A(rma) E(gregii) L(eonardi) B(arlabássy)
Magyarul: Kiváló Barlabássy Leonárd címere.

2. Az északi homlokzat kapuja felett középen Geréb László erdélyi püspök címere:
Vingárdi Geréb László erdélyi püspök (1475. nyár–1501. nyár eleje). 1452-ben (1447?) született, Mátyás király első unokatestvére. Pápai elismerés 1476.9.25. Akkor csak tonzúrája volt! 1489-ben felveszi az egyházi rendeket, de csak 1498.7.22. mutatja be újmiséjét (primicia)! Kalocsai és bácsi érsek 1501, pápai elismerés 1502.2.14. Beiktatása előtt útközben †1502.7.26. Telek községben birtokán, Bács vm. Sírja öccse

mellett a ferences templomban, Atya község, Valkó vm. (ma: Sarengrad HR).

Címerének felirata:

MATTHIAM. CLARO. TETIGIT. QVI, SANGVINE.
REGEM. ISTA
LADISLAI. SIGNA. FVERE GEREB

Magyarul: Mátyás királyt nemes vérrel érintette, akié voltak Geréb László jelen címere.
Tóth István műfordítása: Ez a Geréb László püspöknek, a nagynevű Mátyás/ Rokoni vérének, egykori címere volt.

A címerpajzs alján:

LAD. GER.. EP. TR.

Feloldva: **Ladislaus Geréb episcopus Transilvaniensis.**
Magyarul: Geréb László erdélyi püspök.

A címer körirata:

PATR. B. M. ACCEPTA. REFERVUNTVR.

Feloldva: **Patri bonae memoriae accepta referuntur.**
Magyarul: A kapott adományokat a jó emlékű atyának viszonozzák.

3. A Szent Pál-mellszobortól jobbra levő felirat:

† MVLTA. DOCES. HOMINVM. QVI. CREDERE. MILIA.
CHRISTO
DA. MIHI. DA. RECTAM. PAVLE. TENERE. FIDEM

Magyarul: Aki emberek sok ezrét tanítod hinni Krisztusban, add nekem Pál, add megtartanom a helyes hitet.
Tóth István műfordítása: Aki az emberek ezreit isteni hitre tanítod,/ Adj, Pál, nékem erőt, tartsam igaz hitemet.

4. A Szent Péter-mellszobortól balra levő felirat:

† LIMINA. QVI. ASTRIFERI. RESERAS. TE. CLAVDIS.
OLYMPI.
PANDE. MIHI. AETHEREAS. PETRE. BEATE. FORES.

Magyarul: Aki a csillaghordozó Olimposz (mennyország) küszöbeit nyitod és zárod, Boldog Péter, tárd ki számomra a mennyei (éteri) ajtószárnyakat.
Tóth István műfordítása: Te, aki zárod-tárod a fényes olimpuszi ajtót,/ Nyisd, Péter, ki nekem, nyisd fel az égi kaput.

5. A főpárkány felirata a keleti, északi és nyugati oldalon:

...AELI. PAT
RONO. IOANNES. LAZOYNVS. PRO. SVA. ET. BENE. MERENTIVM. SALVTE. AED
EM. HANC. VESTIBVLAREM. A. FVND. AERE. SVO. ERIGEN. DICAND. Q. CVRAVIT.
M. D. XII.

Entz Géza helyreállítása szerint: **(Mich)aeli Patrono Ioannes Lazoynus pro sua et bene merentium salute aedem hanc vestibularem a fund(amento) aere suo erigen(do) dicand(o)q(ue) curavit. M.D.XII.**
Magyarul: Mihály védőszentnek Lászai János saját és az arra érdemesültek üdvösségéért gondoskodott, hogy ezt az előcsarnok épületet alapjától saját pénzén felépítsék és felszenteljék. 1512-ben.

6. A nyugati ajtó szemöldökpárkányán Budai Udalrik kanonok felirata:

Budai Udalrik vagy Ulrik gyulafehérvári őrkanonok volt a 16. század elején (1504–1522). Az erdélyi humanista körhöz tartozott Lászai Jánossal együtt.

HAEC. ROSA. QVAM. CERNIS. SCVLPTAM. CVM. MONTE. BVDENSI.
GAVDET. VDALRICO. NOMINE. DIGNA. SVO.

Magyarul: Ez a rózsa, amelyet a heggyel kifaragva szemlélsz, nevéhez méltóképpen Budai Udalriknak örvend.
Tóth István műfordítása: Az ide vésett rózsa a heggyel a Budai Ulrik/ Névhez egész illőn tárul a szemed elé.

7. Az ajtó lunettájának félkörívében Sánkfalvi Antal nyitrai püspök felirata:

Sánkfalvi Antal nyitrai püspök 1491–†Nyitra?, 1500. május végén. Királyi követ is volt Lengyelországban, Rómában, Milánóban és Nápolyban. Lászai tanítómestere volt.

PRAESVLIS. ANTONI. NITRIAE. HAEC. INSIGNIA. FRATRIS.
Magyarul: Antal nyitrai főpapnak, testvérnek ezek a jelvényei (címere).

8. A kerek ablak felirata:

† PROXIMA. SOLSTITIO. LVSTRA ...
Magyarul: A legközelebbi nyári napforduló ötéves időszakok ....

Feltételezik, hogy a középkori építészek két szemben levő ablakot úgy helyeztek el, hogy vagy a napfordulókor vagy az épület búcsúünnepén meghatározott órában a napsugár átsüssön a két ablakon. Mivel a felirat csonka, nem lehet megállapítani, mire utal.

10. Az északi előcsarnok (bejárat)

1. Az északi fal (a csonka torony) előtt felállított négy sírkő:

a) Nagy József címeres sírköve ma már olvashatatlan. Entz Géza közli Szeredai alapján. Csatári Nagy József császári vagyonkezelő, a császári Apafi birtokok jószágkormányzója.

Spectabil(is) ac
Magnificus
Dominus Domi(nus)
Ioannes Ioseph
Nagy de Csatar Sacrae
Cae(sareae) : Ma(ies)t(a)tis
Consiliarius Bon(orum) : Apafi(anorum) :
Fiscal(ium) : Administrator
aetatis suae An(norum) :
57 obiit die 16 : May
Anno 1752

Magyarul: Tekintetes és nagyságos úr, Csatári Nagy János József úr, a Szent Császári Felség tanácsosa, az Apafi jószágok pénzügyi kormányzója. Életkorának 57. évében meghalt május 16-án, 1752. évben.

b) Statileo János erdélyi püspök sírköve.
Statileo János erdélyi püspök 1528–†Gyulafehérvár 1542.4.8. Szebeniki (ma: Šibenik HR) dalmát. Szapolyai nevezi ki, de a pápa nem erősíti meg? (1539.5.?). Kb. 1530-ban jön Gyulafehérvárra. A sírkő a székes restaurálása idején a raktárban volt. Szállítás közben megsérült, kettétört. Felirata reneszánsz nagybetűkkel:

IOANNI. STATI...RINO PONTIFI TRANSS. NICOLAVS... SACR... RENTI PO... O. M. D. XXXXII. DIE XII APRIL.
Magyarul: Statileo János ..(?) erdélyi főpap Miklós ..szent...(?) 1542. április 12. napján.

c) I. Rákóczi György erdélyi fejedelem mauzóleumának fekete márványból való sírköve antikva vésett betűkkel. A fejedelem síremlékét 1652-ben állították fel. Sebastiano Sala luganói születésű építész és szobrász műve (1630-tól krakkói polgár, †Krakkó 1652). 1658-ban a tatár betöréskor elpusztult. „A disztichonokban írt feliratot, amely fekete márványlapra vésve ránk maradt, Bisterfeld, német származású teológus és filozófus, a Rákócziak diplomatája és bizalmasa írta" (Détshy). A sírkő feliratával:

VNA. HAEC. NON VNAM. FACIEM. TIBI. MARMORA. MONSTRANT.
SPECTATOR. LAUDUM. SPLENDIDUS. ORBIS. ADEST.
EXCELSI. EROIS. MIRABERE. FACTA. GEORGII.
RAKOCZI. PRIMI. FACTAQUE. MIRIFICA.
PONDERIBUS. TENTATA. MAGIS. CEU. PALMA. VIRESCIT.
SIC. IPSE. EOIS. HESPERIISQUE. MINIS.
CASTA. MENTE. JOSEPH. MIRE. MEMORI. MITRIDATE.
ET. VIGILI. CURA. LUCIDUS. ARCUS. ERAT.
DIVINAE. ALPHONSUS. STUDIO. LEGISQUE. JOSIAS.
SACRATI. HUNNIADES. DEDALEIQUE. CHORI.
PRAESAGO. INGENIO. AC. SVADA. REDIVIVUS. ULISSES.
SPERNI. PELIDES. IMPATIENSQUE. FUIT.
JAMQUE. ALBESCENTIS. PATRIAE. FORTISSIMUS. HECTOR.
CUI. NEC. VIS. NEC. SPES. ABSTULIT. ULLA. PEDEM.
GALLO. SVECUM. MULTUM. EXOPTATUS. ACHATES.

TARDIGRADE. PACIS. QUO. ACCELERARET. ITER.
MARTE. IMPROVISO. SIC. ARBITER. OTIA. FECIT.
PANNONIAE. FELIX. GRATAQUE. TEUTONIAE.

Magyarul:
Ezek az egyedüli márványok nem egyetlen arcot mutatnak neked,
látogató! A dicséreteknek ragyogó világa van itt jelen.
Csodáld meg a kiváló hős (hérosz!) I. Rákóczi
György tetteit és csodálatos tetteit.
Nehézségektől kísértett pálmaként még jobban kivirágzik.
Így ő maga keleti és nyugati fenyegetések alatt
tisztaságos lelkülettel Józsefként, csodálatos emlékezőtehetséggel Mithridateszként,
és éber gondoskodással világító szivárvány volt;
és az isteni törvény tanulmányozásával Alfonzként, Józsiásként,
(mint a) megszentelt Hunyadiak és művészi kórusok,
jövőbe látó elmével és rábeszéléssel újra életre kelt Ulisses (okos tanácsadó),
a megvető elutasítással szemben Pelides (= Achilles) és nem tűrő volt.
És a már felderülő hazának legerősebb Hektora,
akit semmiféle erőszak, sem remény nem tudott lábáról leszedni.
A franciák, svédek által nagyon is óhajtott Achates (jó barát),
amivel meggyorsította a lassan járó béke útját.
Így előre nem látott csatával döntő bíróként békét teremtett
a boldog Magyarország és a hálás Németország számára.

I. Rákóczi György. Született Szerencsben 1593.6.8. Erdély fejedelmévé választották Segesváron 1630.12.1. †Gyulafehérvár, 1648.10.11. A sírfelirat utal a fejedelem hadjárataira: a harmincéves háborúban szövetségben volt a franciákkal és a svédekkel, kieszközölte a linzi békét.

d) Örmény Márton sírköve magyar-örmény felirattal

EPITAPHIVM
HIC IACET MAR
THINVS ORMYNI
DE PERSSYA AE
TATIS SVAE 60
OBIT 1640.

Magyarul: Sírfelirat. Itt nyugszik Perzsiai Örmény Márton. Életkorának 60. (évében). Meghalt 1640-ben.

Entz Géza: „A töredékes sírlap sarkait egy-egy háromszög alakban elrendezett akantuszlevél emeli ki. Felül az ívmezőben elmosódott IHS. A két szélső betű felett egy-egy nyolcszirmú rózsa. A síremlék alsó örmény nyelvű feliratos része a városi múzeumban található." Sajnos emberemlékezet óta senki sem látta a városi múzeumban a sírkő örmény feliratos részét.

2. A padlózatban elhelyezett Csiszár-kriptát záró kőlapon vésett felirat áll:

A Csiszár család a 15. századig vezeti vissza magát. 1521-ben nemesi címert kapnak, gáldtői előnévvel. Gáldtői Tamás fegyverkészítő Gyulafehérvárra telepszik, és a Csiszár nevet felveszi. 1594-ben megerősítik borbereki birtokukban. Így lett hármas előnevük gyulafehérvári, gáltői és borbereki. IV. Miklós 1720 körül katolizál. Felsége Ribicei Katalin. Sorger Gergely erdélyi püspök (1729–1739) engedélyével a székes-egyház főbejáratának gótikus boltozata közepére a Csiszár címert helyezi, a barokk oromzatot ellátja a négy szoborral (Szent. Gellért, Szent István, Szent László és Szent Adalbert), a bejárathoz tágas kriptát épített 1737-ben. Nemsokára meghalt, mert 1740-ben már nem élt. Feltételezhetően senkit sem temettek a kriptába, mert Miklós és felesége valószínűleg Mihelényben (ma Mihăileni, HD) nyugszanak, tiszta román községben, amelynek lakossága a Csiszár család jobbágyai voltak. Az előkelő Ribicei magyar családot 1784-ben a Horea lázadáskor kiirtották.

CRIPTA
NOBILIS ET ILLUSTRIS
FAMILIAE CSISZÁR
DE ALBA IULIA
GÁLTÓ ET BORBEREK

Magyarul: A nemes és előkelő gyulafehérvári, gáltői és borbereki Csiszár család kriptája.

3. A kerítés baloldali angyalkájának pajzsán:

NICOLAVS CSICZAR
Magyarul: Csiszár Miklós, lásd előbb 2. a kriptánál.

4. A kerítés jobboldali angyalkájának pajzsán:

CATHARINA RIBICZEI
Magyarul: Ribicei Katalin, lásd előbb 2. a kriptánál.

5. Az előcsarnok zárókövén:

Peril(lustris) D(ominus) Nicolaus Csiszár de Börbere A(nno) 1737
Magyarul: Nagyon előkelő Borbereki Csiszár Miklós úr 1737 esztendőben. Lásd előbb 2. a kriptánál.

6. Az előcsarnok déli falának felső rétegén latin felirat töredéke:
Georg Basta az erdélyi császári hadak főparancsnoka 1602.1–1606. Albán eredetű olasz, sz. La Rocca, 1550.1.30. †Prága, 1607. 1603-ban felégette a székesegyházat, felrobbant a csonka torony. Valamelyik fejedelem örökítette meg később az eseményt ezzel a felirattal. Kispapkoromban még látszott. Ma már szabad szemmel semmit sem lehet látni.

...VIT CONFLAGR...
...EORGII BASTAE...
...ANNO MDCIII...
...DEI GRATIA PRINC...
Magyarul: ...tűzvész ... Georg Bastanak ... 1603. esztendőben ... Isten kegyelméből fejdelem...

7. Az első réteg magyar nyelvű antikvabetűs feliratból alig vehető ki valami.
Ma már semmi sem látható.

FEJEDEL....SZ...
ISTEN...

11. A déli toronyban harangfeliratok és toronyóraszámlap:

1. A nagy harang kronosztikonos felirata:
Haynald Lajos erdélyi püspök 1852.10.15–1864.9.22. lemond. Sz. Szécsény, 1816, †Kalocsa, 1891.7.4. mint kalocsai érsek, bíboros. A nagyharangot 1857-ben öntette Segesváron Manchen szász harangöntő mesternél.

honorI sanCtI MIChaeLIs sIs pIe DICata
Ecclesiae suo suorum que aere ff Ludovicus D. G. Episcopus Transsylv.
Fusa per me Manchen Schaessburg.

Magyarul: Szent Mihály tiszteletére légy kegyesen szentelve. Az Egyháznak saját és övéi pénzén leghűségesebb Lajos, Isten kegyelméből Erdély püspöke. Általam öntetett Manchen Segesvárott.

A latin nagybetűk számértéke adja meg a harangöntés évét (ez a „kronosztichon" = időverssor): 1+100+1+1000+ 1+100+ 50+ 1+1+1+500+1+100 = 1857.

2. A lélekharang felirata:
A lélekharangot feltételezhetően még Kováts Miklós erdélyi püspök (1827.5.24.–†Kolozsvár, 1852.10.15.) öntette 1852-ben, aki ebben az évben halt meg. A bibliaidézet a lélekharangok szokásos felirata.

MISEREMINI MEI SALTEM VOS AMICI MEI. JOB. 19. 21. A. CAROL. 1852.

Magyarul: Könyörüljetek meg rajtam, legalább ti, barátaim. Jób 19,21. Károlyfehérvár 1852.

3. A toronyóra négy oldalon levő mindegyik számlapján a négyszög négy sarkában ugyanaz a felirat van:

18 94
Sch. Otto

A toronyórát 1894-ben Schmidt Ottó mester cége (Fundation) készítette.

12. A kripta

A középkorban a püspököket a székesegyház hajójában temették vagy oldalkápolnákban. Amikor ismét katolikus kézre került a székesegyház 1716-ban, a mai szembeoltár mellett volt a lejárat a földalatti kriptába. II. József rendelete után jóval később 1808-ban átrendezték a kriptát, a szentély felöl a lejáratot befalazták, és az utca felöl nyitottak lejáratot, ahogy a bejárat fölött a 2010 kr. felújított kő keresztgerenda felirata is jelzi: **1808.**

A hagyományos elrendezés szerint a megyéspüspökök a felső szinten vannak, míg a segédpüspökök és kanonokok az alsó szinten. A halotti fülkéket egymás fölött két sorban helyezték el. Amikor betelnek, urnába helyezik a maradványokat felirattal, és több személy urnáját egy fülkébe helyezik („társbérletbe"). A fülkét záró táblán feltüntetik azokat, akik a tábla mögött nyugszanak.

A felső szinten 6 tábla van, 11 püspök és egy üres fülke. Az alsó szinten 45 tábla van 45 személynek, 6 üres. 45 kanonok között egy c. püspök (Ráduly) és egy felszentelt titkos püspök (Macalik) is van. A kriptában két személynek indult be a boldoggá avatási pere: Márton Áron megyéspüspök hitvalló pere 1992 óta Szentszéknél van, míg a Macalik Győző titkos püspök vértanú pere csak egyházmegyei szinten indult be 2003-ban.

A leírásban a bejárattól haladunk a kripta végéig, ahol a lezárt feljárat van a szentélybe. A kripta végső részén a téglapadlózat száraz, és alatta kong a lépések alatt. Ez azt jelenti, hogy lennie kell még egy alsóbb szintnek, amelyet valamikor lezártak. A székesegyházban még sok rejtély megfejtésre vár!

1. A bejárattól kilenc lépcső vezet a **felső szint előterébe**, ahol **egyetlen közös fémtábla mögött hat püspök** nyugszik. A fémtábla felirata:

GEORGIUS.B.MARTONFI.EP.TRAN.
OB:5.SEPT:A:1721.
IOANNES.ANTALFI.EP.TRAN.
OB:10.IUNII.A:1728.
GREGORIUS.B.ZORGER.EP.TRAN.
OB:16.SEPT:A:1740.
IOSE:ANTO:B.BAYTAY.EP.TRAN.
OB:15 IANUA:A:1773.
PIVS.MANZADOR.EP.TRAN.
OB: 28 AUGVS:A:1774:
IGNATIVS.C:BATTHYAN.EP.TRAN.
OB: 17.NOVEM:A:1798.
QVI
CRYPTA IN MELIOREM FORMAM
REDUCTA.HVC.POSITI.SVNT.
ANNO 1809.

Magyarul:

Báró Mártonfi György Erdély püspöke,
meghalt 1721. évben szeptember 5-én.
Antalfi János Erdély püspöke,
meghalt 1728. évben június 10-én.
Báró Zorger Gergely Erdély püspöke,
meghalt 1740. évben szeptember 16-án.
Báró Baytay József Antal Erdély püspöke,
meghalt 1773. évben január 15-én.
Manzador Piusz Erdély püspöke,
meghalt 1774. évben augusztus 28-án.
Gróf Batthyány Ignác Erdély püspöke,
meghalt 1798. évben november 17-én.
akik,
(miután) a kriptát jobb formába
alakították át, ide helyeztettek
1809. évben.

Rejtély marad, amit Bágyuj Lajos ír: „(A hajó) A feltöltés eltávolítása során, a templomhajó utca felöli részén egy rézurnában előkerültek a tudós erdélyi püspök, gróf Batthyány Ignác (1741–1798) maradványai is. Az urnát visszahelyeztük a középső hajó harmadik oszlopkötege mellé, az északi részbe."

(id. cikk, 1039. o.) A rejtély: Mi van a kriptában a Batthyány felirat mögött? Vagy mi van a hajóban elhelyezett urnában? Téves Zorger püspök halálának éve: nem 1740, hanem 1739. Manzador püspök halálnak helyes dátuma: augusztus 30.

2. A felső szint előterének második része:
a) fent a fémtábla felirata:

EXCELLENTISSIMUS ILLUSTRISSIMUS
AC
REVERENDISSMUS DOMINUS
JOSEPHUS MARTONFI
DE
CSIK MIND SZENT
DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA
EPISCOPUS TRANSSILVANIAE
INSIGNIS ORDINIS S: STEPHANI REG:AP.
COMENDATOR
S.C.REGIAE.ET AP.CAE.MAJESTATIS
STATUS,ET EXCELSI REGII GUBERNII
CONSILIARIUS
ACTUALIS INTIMUS
OBIIT 3 MARTII ANNO 1815
AETATIS 70

Magyarul: Nagyméltóságú, Tekintetes és Főtisztelendő Csíkmindszenti Mártonfi József úr, Isten és az Apostoli Szék kegyéből Erdély püspöke, Szent István Apostoli Király jeles Rendjének kommendátora, a Szent Császári Királyi és Apostoli Császári Fenség Státusának és a Magasságos királyi kormánynak aktuális legbensőbb tanácsosa. Meghalt 1815. év március 3-án, életkorának 70. (évében).

b) lent: a fémtáblán a felirat a nevet kivéve dőlt betűs:

Excellentissimus, Illustrissimus ac Reverendissmus
Dominus* NICOLAUS KOVÁTS *de Csík-Tus-
nád Episcopus Transsilvaniensis S. C. et
R. A. Majestatis Status et Gubernialis
Consiliarius Actualis Intimus, Ins(ignis) Ord.
S. Stephani Regis Apostolici Commen-
dator. Omnium Scholarum et Educatori-
orum Institutorum Rom. Catholicorum per

M. Transilvaniae Principatum Supremus
Director. Obiit die 15ª Octobris 1852
Anno Aetatis 84 Episcopatus 24

Magyarul: Nagyméltóságú, Tekintetes és Főtisztelendő Csíktusnádi Kováts Miklós úr, Erdély püspöke, a Szent Császári és Apostoli Királyi Fenség Státusának és aktuális legbensőbb kormánytanácsos, Szent István Apostoli Király jeles Rendjének kommendátora. Minden római katolikus iskolának és nevelő intézetnek a Nagyfejedelemség (területén) legfelsőbb igazgatója. Meghalt 1852. október 15-én, életkorának 84., püspökségének 24. évében.

3. A felső szint második árkádja:

a) fent: a fémtáblán a felirat:

†
EXCMUS AC REVMUS DOMINUS
ADULPHUS VORBUCHNER
EPISCOPUS ALBA IULIENSIS
natus 23.III.1890
ordin. 21.IX.1914, nom. 18.IV.1936
cons.7.VI.1936, succ.28.V.1938
defunctus 10.IX.1938.
R. I. P.

Magyarul: Nagyméltóságú és Főtisztelendő úr, Vorbuchner Adolf gyulafehérvári püspök, született 1890. március 23-án, pappá szentelték 1914. szeptember 21-én, kinevezték (segédpüspöknek) 1936. április 18-án, püspökké szentelték 1936. június 7-én, következett (a püspökségben) 1938. május 28-án, meghalt 1938. szeptember 10-én. Nyugodjék békében.

b) lent márványtáblán:

Dr. JAKAB ANTAL
szül. Kilyénfalván
1909. márc. 13
megh. Gyulafehérvárt
1993 máj. 5
Segédpüspök
1971 dec. 24–1980 ápr. 2
Megyéspüspök
1980. ápr. 2–1990 ápr. 29

A feliratból nem tűnik ki, hogy 1980. április 2-tól 1990. március 14-ig, lemondása elfogadásáig volt megyéspüspök, majd április 29-ig apostoli kormányzó, utódja, Bálint Lajos

megyéspüspök beiktatásáig. Segédpüspöki kinevezésének helyes dátuma 1971. december 23.

4. A felső szint harmadik árkádja:
a) fent:

MÁRTON ÁRON
SZÜLETETT CSIKSZENTDOMOKOSON
1896. AUG. 28-án
MEGHALT GYULAFEHÉRVÁRON
1980. SZEPT. 29-én
GYULAFEHÉRVÁRI PÜSPÖK
1938–1980

A feliratból nem tűnik ki, hogy 1938. december 24-től 1980. április 2-ig, lemondása elfogadásáig volt megyéspüspök.

b) lent: üres.

2. Az alsó szint segédpüspökök és kanonokok részlege. Itt egyetlen titkos püspök van eltemetve a kanonokok között. Két sorban 14 részlegben egymás fölé helyezett 28 sír van, egyesekben többen is, mások még üresek. A kripta utolsó átrendezésekor 1997–2006 között az alsó szint új márványtáblákat kapott a régi feliratokkal.

1. részleg:

1. Felső üres.
2. Alsó üres.

2. részleg:

1. Felső kőtábla:

Dr. FARAGÓ FERENC
nagyprépost
1905–1973

A bécsi Pazmaneum növendéke 1926–1927. 1929-től haláláig a gyulafehérvári (1940–1944 a kolozsvári) Hittudományi Főiskolán szentírástanára, 1946-tól gyulafehérvári plébános, 1951-től főesperes, 1953-tól a Római Katolikus Kántoriskola alapító

igazgatója (Márton Áron püspök börtönből jövet egyházilag utólag elismeri az iskolát) stb.

2. Alsó kőtábla:

†
ITT NYUGSZIK
BIKFALVI ISTVÁN
SZÉKESKÁPTALANI KANONOK
SZÜL. 1899.XI.27. MEGH. 1975.V.22.

1931-től haláláig alvinci plébános és a káptalan gazdasági igazgató. 1940–1942 Márton Áron püspök Nagyvárad egyházmegye Dél-Erdély részi vikáriusa. 1956–1958 püspöki helyettes irodaigazgató is.

3. részleg:

1. Felső kőtábla:

†
BOROS JÓZSEF
nagyprépost
1883–1972

2. Alsó kőtábla:

STUREK EMIL
Theologus Kanonok
1909–1972

1954–1965 között a gyulafehérvári Hittudományi Főiskola és Szeminárium prefektusa és filozófia tanára. A teológiáról Dr. Tyukodi Mihály spirituálissal együtt 1965 májusában a kommunista titkos rendőrség (securitate) távolította el. Attól kezdve haláláig irodista, és 1966-tól kanonok.

4. részleg:

1. Felső kőtábla:

MACALIK GYÖZÖ
1890–1952
AZOTÓI C. PÜSPÖK
1951–1952

A Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke Rómában 1910–1915 és Innsbruckban 1915–1917. Gyulafehérvári teológiai tanár 1922–1941 és spirituális 1922–1938. Kanonok 1941-től. Irodaigazgató 1941–1951. Titkos püspökké szenteli Alexandru Teodor Cisar bukaresti érsek Bukarestben 1951 novemberében (?). Nemsokára letartoztatják. †Jilava a börtönben 1953. augusztus 19. vagy 17. Miután kiásták, Márton Áron püspök újratemette a székesegyház kriptájában a nyilvánosság kényszerű kizárásával 1966. december 8-án. Ő az egyetlen püspök a kripta kanonoki részlegén.

2. Alsó öt kőtábla:

VESZPRÉMI PÁL
1792–1859
nagyprépost. vicarius gen.

GYÁRFÁS MIKLÓS
1784–1853
kanonok

GYENGE IMRE
1771–1856
kanonok

KOVÁCS DÁNIEL
1790–1861
kanonok. főesp.

LOSTEINER JÁNOS
1777–1858
kanonok, rektor

Veszprémi Pál Ferenczi névtára szerint 1852-ben halt meg.

5. részleg:

1. Felső kőtábla:

ZOMORA DÁNIEL
1853–1944
nagyprépost. vicarius gen.

2. Alsó kőtábla:

Dr. KÁSZONYI ALAJOS
1875–1946
kanonok. rektor

Ferenczi névtára szerint Kászoni.

6. részleg:

1. Felső kőtábla:

BALÁZS FERENC
1869-1940
kanonok. főesp.

2. Alsó kőtábla:

BUDAY JÁNOS
1867-1944
Kanonok

Ferenczi névtára szerint Budai.

7. részleg:

1. Felső kőtábla:

SOÓTHY GYULA
1867-1930
nagyprépost. teol. tanár

Ferenczi névtára szerint Soóthi.

2. Alsó kőtábla:

SZÉLYES DÉNES
1868–1941
kanonok. previcarius

A bécsi Pazmaneum növendéke 1890-1893. Provikárius.

8. részleg:

1. Felső kőtábla:

MIKLÓS ISTVÁN
1882–1928
kanonok

Ferenczi névtára szerint élt 1862–1929 (1928?)

2. Alsó kőtábla:

MÁTHÉ ISTVÁN
1859–1928
kanonok. rektor

9. részleg:

1. **Felső** kőtábla:

KOVÁCS LAJOS
1846–1926
kanonok. rektor

Az innsbrucki Canisianum növendéke.

2. **Alsó** tíz kőtábla kettesével öt sorban:

CSERESNYÉS ANDRÁS
1768–1834
kanonok. teol. tanár

KOVÁCS IMRE
1833
kanonok, teol. tanár

WINKLER IGNÁCZ
1825
kanonok. rektor

OROSZ MIHÁLY
1834
kanonok. rektor

IVULY KÁROLY
1797–1830
kanonok. vicarius gen.

TAMÁSI JÓZSEF
1782–1847
vicarius. gen. Rektor

BEDE JÓZSEF
1762–1840
kanonok. rektor

BUCZY EMIL
1839
teol. tanár

ERŐSS SÁNDOR
1785–1848
kanonok

FANCSALI DÁNIEL
1769–1838
gimn. ig. főesp.

Tamási József a bécsi Pazmaneum, majd az Augustineum növendéke 1817-ig.
Kovács Imre a bécsi Pazmaneum növendéke. Születési évét Ferenczi névtára sem hozza!
Winkler Ignácz Ferenczi névtára szerint Vinkler Ignác 1756–1825. A bécsi Pazmaneum növendéke 1778–1780.
Buczy Emil Ferenczi névtára szerint Buczi Emil János 1782–1839. A bécsi Pazmaneum növendéke 1806. 1801–1805 piarista. 1832. óta a Magyar Tudós Társaság levelező tagja. 1833-ban Bécsben csillagászatot is tanul. Így lett a gyula-

fehérvári csillagda őre. A gyulafehérvári székesegyházban ő vezette Kazinczy Ferencet, akivel 1805 óta levelezett. Orosz Mihály születési évét Ferenczi névtára sem hozza! Erőss Sándor Ferenczi névtárában Erős v. Maxin Sándor.

10. részleg:

1. Felső kőtábla:

TAMÁSI ÁRON
1857–1922
nagyprépost

Tamási Áron író nagybátyja és taníttatója.

2. Alsó kőtábla:

Dr. KORODI PÉTER
1864–1916
nagyprépost. teol. tanár

A bécsi Pazmaneum növendéke 1884–1887.

11. részleg:

1. Felső kőtábla:

FÁBIÁN SÁNDOR
1846–1912
Nagyprépost

A bécsi Pazmaneum növendéke 1868–1871.

2. Alsó kőtábla:

BEKE ANTAL
1838–1913
kanonok. rektor

A bécsi Pazmaneum növendéke 1857–1859. Számunkra főműve: *Az Erdélyi Egyházmegyei Papnevelde történeti vázlata.* Károlyfehérvár 1870.

12. részleg:

1. Felső hat kőtábla kettesével három sorban:

HUBATSCHEK ÁDÁM **RÁDULY JÁNOS**

1808–1868
kanonok. rektor

1798–1874
nagyprépost. vicarius gen.

BURJÁN MIHÁLY
1813
kanonok. rektor

SZEREDAY MIHÁLY
1822
kanonok. teol. tanár

IVANDENDIN MÁTYÁS
1824
kanonok. teol. tanár

MIHÁLCZ JÁNOS
1825
kanonok

Hubatschek Ádám Ferenczi névtára szerint Hubátsek v. Hubatschek Ádám 1808–1882.
Ráduly János Ferenczi névtára szerint Dr. Ráduly János. A bécsi Augustineum növendéke 1822. **Dulmi c. püspök 1871.**
Burján Mihály születési évét Ferenczi névtára sem hozza!
Szereday Mihály Ferenczi névtára szerint Szeredai Mihály 1762–1822.
Ivandendin Mátyás Ferenczi névtára szerint Ivándedin Mátyás. Születési évét Ferenczi névtára sem hozza!
Mihálcz János születési évét Ferenczi névtára sem hozza!

2. Alsó üres.

13. részleg:
1. Felső hat kőtábla kettesével három sorban:

BODNÁR LAJOS
1798–1872
kanonok. rektor

FERENCZ JÓZSEF
1806–1870
kanonok. rektor

ÚJFALUSI T. JÓZSEF
1852–1909
kanonok. rektor

KOVÁCS SIMON
1844–1898
kanonok. rektor

REINISCH LAJOS
1794–1874
kanonok. főesp.

KOVÁCS IGNÁCZ
1795–1868
kanonok. teol. tanár

Bodnár Lajos előbb piarista volt.
Ferencz József Ferenczi névtára szerint Ferenczi József. A bécsi Augustineum növendéke 1830.
Újfalusi T. József Ferenczi névtára szerint Újfalusi v. Tódor József dr. A bécsi Pazmaneum (1872–1875), majd az Augustineum (1875–1877) növendéke.
Kovács Simon Ferenczi névtára szerint 1844–1901 (1898?). A bécsi Pazmaneum növendéke 1864–1867.
Reinisch Lajos Ferenczi névtára szerint 1799–1874.

2. Alsó üres.

14. részleg:

1. Felső üres.
2. Alsó üres.

Függelék

Msgr. Léstyán Ferenc vikárius összeállította a székesegyházban eltemetett személyek névsorát, amely üvegre írva ott áll a Fráter György sírja előtt. Léstyán vikárius helyesírását és adatait tiszteletben tartottam, de a sírfeliratok alapján itt-ott javításra szorul.

1307 Monoszlói Péter püspök
1343 Gombási András és Domokos
1356 Széchy András püspök
1360 egy segédpüspök
1368 Széchy Domokos püspök
1388 László prépost
1389 Czudar Imre püspök
1396 Byas mester özvegye Erzsébet
1399 Maternus püspök
1419 Upori István püspök
1442 Lépes György püspök
1440 Hunyadi János ifj. (Miles)
1447 Damján bíró
1456 Hunyadi János kormányzó
1457 Hunyadi László
1507 Megyericsei János kolozsi főesperes
1524 Várday Ferenc püspök
1542 Statileo János püspök
1549 Lencscics György

1552 Martinuzzi Fr. György bíboros
1558 Kendi Ferenc, erdélyi vajda
és testvére: Antal
1559 Izabella királyné
1566 Varkocs Tamás
1571 János Zsigmond, Erdély fejedelme
Giczi János erdélyi kormányzó
1599 Báthori Endre bíboros, fejedelem
1606 Bocskai István, Erdély fejedelme
és testvére, Erzsébet, Báthori Kristóf felesége
1619 Szatmárnémeti Deák Istvánné
1619 Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsanna
1629 Bethlen Gábor, Erdély fejedelme
1648 I. Rákóczi György, Erdély fejedelme
1640 Örmény Márton
1717 Visconti Morando Giovanni, építész
1718 Martin Dittin Francesco
1719 Brilli Francesco, építész
1722 Mártonfi György püspök
1737 Csiszár család
1740 Antalfi János püspök
1748 Zorger Gergely püspök
1752 Csatári Nagy József, császári tanácsos
1754 Gyulaffy László erdélyi kancellár
1757 Csíkszentgyörgyi Mihályfi János kanonok
1770 Sztoyka Zsigmond püspök
1772 Baytay Antal József püspök
1774 Manzador Pius püspök
1793 Szeredai Antal kanonok
1815 Battyáni Ignác püspök
1820 Mártonfi József püspök
1864 Kovács Miklós püspök
1938 Vorbuchner Adolf püspök
1959 Dr Macalik Győző felszentelt püspök
1980 Márton Áron püspök
1993 Dr Jakab Antal püspök

A szentély alatti kripta alsó szakaszában pihennek a székeskáptalan kanonokjai:

Balázs Ferenc	Fábián Sándor	Kovács Dénes	Reinisch Lajos
Bede József	Fancsali Dániel	Kovács Ignác	Soothy Gyula
Beke Antal	Faragó Ferenc dr.	Kovács Imre	Sturek Emil
Bikfalvi István	Ferencz József	Kovács János	Széllyes Dénes
Boros József	Gyárfás Miklós	Kovács Lajos	Tamási Áron
Bodnár Lajos	Gyenge Imre	Losteiner János	Tamási József
Buczy Emil	Hubaschek Ádám	Máthé István	Újfalusi Tódor József
Buday János	Ivuly Károly	Miklós István	Veszprémi Pál
Cseresznyés András	Kászonyi Alajos dr.	Orosz Mihály	Winkler Ignác
Eröss Sándor	Korody Péter	Ráduly János	Zomora Dániel

Források:

Fő forrás, hűen jelölve, Entz Géza munkája: Entz Géza: *A gyulafehérvári székesegyház,* Budapest 1958. A feliratok, síremlékek a 165–173. oldalon vannak.

Entz Géza után az újabb kutatásokból:

Bágyuj Lajos: *A gyulafehérvári székesegyház helyreállítása,* in: *Korunk.* Kolozsvár-Napoca XXXVII (1978. december), 12. szám, 1037–1040. (Bágyuj Lajos kolozsvári építész 1967.11-1973.12.31. vezetett a székesegyházban ásatásokat és restaurálást.)

Détshy Mihály: *A gyulafehérvári Rákóczi-síremlékek,* in: Művészettörténeti Értesítő 15 (1966), 26–30.

Emődi Tamás: *Varkoch Tamás és Báthory Miklós síremléke,* in: *A gyulafehérvári székesegyház és érseki palota kutatásának és helyreállításának újabb eredményei* című konferencia. Teleki Alapítvány. Budapest 2002. június 4. anyaga.

Mikó Árpád: *Báthory István király és a Reneszánsz művészet Erdélyben (1576–1586),* in: Művészettörténeti Értesítő 37 (1988), 109–135.

Pattantyús Manga: *Adalékok a gyulafehérvári székesegyház úgynevezett Várdai-kápolnájának építéstörténetéhez,* in: Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára. Szerk.: Rostás Tibor – Simon Anna. Budapest, 2000. 175–183.

Személyekre vonatkozó adatok forrásai:

Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti PAPI NÉVTÁRA,* SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár 2009.

Jakubinyi György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia,* Verbum. Kolozsvár [3]2010.

Magyar Katolikus Lexikon, 15 kt., Budapest 1993–2010.

Magyar Nagy Lexikon, 19 kt., Budapest 1993–2004.

Révai Nagy Lexikon, 21 kt., Budapest 1911–1935.

Az erdélyi humanista kör alkotói és művei:

Tóth István: *A gyulafehérvári humanista költészet antológiája. „Költők virágoskertje",* Válogatta, fordította: Tóth István. Budapest 2001, 15–44.

Lászai Jánosra vonatkozóan fontos:

Géza Érszegi: *„Romana urna tegier..."* Estratto da: *„L'eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento".* Atti dell'XI Convegno italo-ungherese Venezia, 9-11.11.1998, a cura di Sante Graciotti e Amedeo Di Francesco, Roma MMI, 21–34.

Sárközy Péter: *Roma, la patria comune,* Roma 1996, 1–12. idem, *„Roma est patria omnium fuitque",* SzIT Budapest 2001.

A Csiszár család adatai:

Teleky Dezső: *Még csak most kezdődik.* Szerk. Miske Miklós Kálmán, magán kiadás 2011, 109–112.

VIZKELETY ANDRÁS

Julianus OP

kapcsolatfelvétele az ázsiai magyarokkal

Die Reise des Frater Julianus und seiner Mitbrüder im zweiten Viertel des 13. Jahhunderts zu den nördlich vom Kaukasus zurückgebliebenen ungarischer Stämme, aber auch ihre schriftlichen Reiseberichte, bedeuteten sowohl hinsichtlich der Motivation des Unternehmens, als auch hinsichtlich des Inhalts ihrer Schriften, Neues in der Geschichte euproäischer Fernreisen. In erster Linie wollten sie, als Mitglieder des Predigerordens, die heidnisch gebliebenen brüderlichen Stämme zum Christentum bekehren. Aber auch Verwandschaftsgefühle und politische Kalkül spielten beim königlichen Herrscherhaus, das die Reise in jeder Hinsicht unterstützte, eine wichtige Rolle. Die zunächst vage Nachrichten von der Bedrohung des christlichen Europas durch die Tartaren erreichten damals Ungarn, und König Béla IV. wollte die in *Magna Hungaria* verbliebenen Stämme heimführen, um das Verteidigungspotential des Landes zu stärken. Julianus erreichte sie 1236 und bestätigte die Absicht der Tartaren, Europa zu erobern. Zurückgekehrt berichtete er dem König und der päpstliche Kurie über seine Erfahrungen, die sein Mitbruder Ricardus schriftlich verfasste. Julianus wurde von Papst auch nach Rom bestellt. Seine zweite, 1237 unternommene Reise mit konkreten Zielen war aber ergebnislos, da die Tartaren das Siedlungsgebiet der Ungarn bereits überrolt haben. Sein danach verfasster Brief sowie der erste Bericht enthielten die ersten zuverlässigen Beschreibungen über die Sitten, Bräuche und kriegerische Taktik der Mongolen. Seine erst im 18. Jh. veröffentlichten Berichte waren in erster Linie von den Fachkreisen gewürdigt. Zu einer Kultfigur wurde Julianus erst nach dem ersten Weltkrieg, als das klein gewordene Ungarn die Bewohner der abgetrennten Gebiete politisch und kulturell unterstützen wollte. Populärwissensahftliche, schönliterarische, publizistische Veröffentlichungen und ein im Budaer Burgviertel aufgestelltes Denkmal wollten dafür sorgen.

Schlüsselbegriffe: Tartaren; das mittelalterliche Reich der Mongolen; mittelalterliche Reisenberichte; Frater Julianus.

Ez év elején egy, a közép- és kora újkori útleírásokkal foglalkozó osztrák-magyar konferencia előkészítése során, áttekintettem a régi magyar útleírások céljait, szándékait. Ekkor lettem rá figyelmes, hogy Julianus és társainak útja, szándékait,

indíttatását tekintve, egyedülálló a középkori utazások történetében a középkorban. Tartalmilag is sok új ismeretet hozott, hiszen először indultak ők olyan területekre, amelyeket a középkori nyugati írásbeliség eleddig a fabulák és a legendák szereplőivel népesített be. A bizánciak többet tudtak ezekről a vidékekről, de ez csak ritka esetben érte el Nyugatot.

A 12. században Oroszlán Heinrich környezetében, Regensburgban keletkezett verses regényben, a *Herzog Ernst*-ben a protagonista még óriásokkal, törpékkel, daru-emberekkel, nagytalpú egylábúakkal, egyszemű kyklopszokkal találkozik az Uralon túl.[1] De még az 13. sz. első felében készült, a tudós latin historiográfia műfajába tartozó Johannes de Plano Carpini-féle úti jelentés is hasonló csodalényeket szerepeltet ebben a régióban, jóllehet bizonyos ismereteit már Julianus és társainak jelentéseiből merítette.[2] Ezek az elbeszélő-sémák tehát igen makacsul tartották magukat.

Más, a nyugati keresztény világban elterjedt és sokáig hitelesnek tartott szövegek János pap távolkeleti keresztény országáról tudósítottak, amely nyugat felé terjeszkedik, és célja Jeruzsálem elfoglalása. Ezzel a tartalommal forgalomba került egy János pap által a görög császárhoz írt fiktív levél is.[3] E legenda ismeretében 1219-ben a Damiettánál szorult helyzetbe került keresztes hadak között elterjedt a hír, hogy János pap utódja, egy második Dávid király, Ázsiában a szaracénokra döntő csapást mért, és a kereszteseket megsegítendő, Jeruzsálem felé fordult. Valójában a mongol seregek által Irán határánál aratott győzelemről volt szó. Vitry-i Jakab keresztes prédikátor azonban III. Honorius pápát, Lipót babenbergi

---

[1] BARTSCH, Karl: *Herzog Ernst,* Wien 1869.

[2] RISCH, Friedrich: *Johann de Plano Carpini. Geschichte der Mongolen und Reisebericht 1245-1247*, Leipzig 1930, magyarul in: *Julianus barát és Napkelet felfedezése*, szerk. GYŐRFFY György, Budapest 1986 (a továbbiakban GYŐRFFY), 91–183.

[3] KNEFELKAMP, Ulrich: *Johannes Presbyter*, in: *Lexikon des Mittelalters*, 5, Stuttgart–Weimar 1999, 534–536.

herceget, sőt a párizsi egyetemet is arról igyekezett meggyőzni, hogy Dávid király segítségével Jeruzsálem felszabadítása most bizonyosan elérhető.[4] Honorius pápa több francia püspökökhöz írt levélben terjesztette ezt a hírt.[5]

A kijózanító cáfolatok a röviddel 1232 után Albericus de Troisfontaines által szerzett annalesek tanúsága szerint Magyarországról érték el Nyugateurópát.[6] Albericus így már arról tudósított, hogy Dávid király serege (Dzsingiz kánnal még nem merte őt azonosítani!) nem ismer irgalmat, se nem keresztény, se nem mohamedán, a kunok *tartari*-nak, tartaros fiainak nevezik őket.

Miért merészkedtek hát magyar dominikánus barátok ezektől az ördög-fiak által veszélyeztetett területre? Elsősorban, mint a Prédikátorok Rendjének tagjai, a keresztény hitet akarták a pogányok között terjeszteni. Ezt állapotbeli kötelességüknek tartották. Ezt tették már a kunok között is. Ezúttal azonban a térítői szándék nem a kunokra, hanem a keleten maradt magyar törzsekre, *Magna Hungaria* lakóira vonatkozott, akik ezen a szálláshelyükön minden bizonnyal még a Krisztus utáni 5-6. században telepedtek meg. A térítői szándék mellett munkálhatott valamiféle etnikai kohéziós erő is Julianusban és társaiban. De Julianus híradásait olvasva, úgy tűnik, valami összetartozást ápoló tudat megvolt az Ural déli peremvidékén megtalált magyarok között is.

A magyarság nemzeti tudatának kialakulásával Deér József és Szűcs Jenő foglalkozott behatóan. Deér véleménye szerint a nomád magyarság, mint „egy alaktalan embertömeg csak akkor válik néppé, midőn szervezőhöz, uralkodóhoz, dinasztiához jut". Ez, folytatja Deér, Árpád idején következett be, aki a heterogén tömeget „a szó igazi értelmében néppé

---

[4] GÖCKENJAH, Hansgerd: *Mongolen*, in: *Lexikon des Mittelalters*, 6, Stuttgart–Weimar 1999, 756–760.

[5] GYŐRFFY, 23.

[6] GYŐRFFY, 24.

szervezte."[7] Ennek szakrális mitikus kifejezése lenne a Turul-monda. A későbbiek során is a magyarság a királyi dinasztiához való viszonyában alkotott 'népet'. (Eddig Deér gondolatmenete.) Szűcs Jenő vele szemben korábbinak tartotta a nemzet-tudatot és az első fennmaradt krónikáinkban előforduló Csodaszarvas-mondára hívta fel a figyelmet, amelyben 'Hunor' nem a hunokat, hanem az onogur törzseket személyesíti meg, akik elszakadtak a nyugat felé tartó, majd még kazár törzsekkel bővülő magyar népközösségtől.[8] Bármennyire is keveredtek a latin historiográfiában fennmaradt csodaszarvas-mondába keresztény motívumok, az eredeti monda emlékezete élt mind a Pannóniában letelepedő, mind pedig a valami módon az egykori baskír népcsoportba integrálódó *Magna Hungaria* népközösségében. Ez az összetartozás-tudat is motiválta minden bizonnyal Julianust és társait, hogy őket felkeressék, és elvigyék hozzájuk kereszténységet.

Abban, hogy a magyar királyi ház, elsősorban, még herceg korában a későbbi IV. Béla messzemenően támogatni kívánta Julianus és rendtársai vállalkozását, feltehetőleg politikai megfontolások is szerepet játszottak. Ebben az időben, a 13. sz. első negyedében, a Magyar Királyság már elvesztette Szent László idején megszerzett nemzetközi tekintélyét és nagyhatalmi státuszát. A belpolitikai helyzet is aggodalomra adott okot. Az előző királyok, de főleg II. András alatt a koronabirtokokat sok esetben olyan hűbéruraknak adományozta, akik hűbéri kötelezettségeiket nem, vagy csak vonakodva teljesítették. IV. Béla (1235-1270) ugyan igyekezett az ajándékozásokat visszamenőleg érvényteleníteni, de türelmetlensége, valamint az általa bevezetett írásbeliség kötelezettsége az államügyekben, az oligarchák nagy részét ellene hangolta,

---

[7] DEÉR József: *Közösségérzés és nemzettudat a XI-XIII. századi Magyarországon,* in: *Kleblsberg Kuno Magyar Történeti Intézet Évkönyve* 4 (1934), 104.

[8] SZÜCS Jenő: *A magyar nemzeti tudat kialakulása*, Szeged 1992, 116 és köv. l.

jóllehet éppen most érték el egy a kelet felől fenyegető agresszív nagyhatalom nyugat felé való terjeszkedéséről a hírek. A feudális központi hatalom megerősítésének régi bevett módszerét, birtokadományozásokkal új híveket szerezni, Béla király nem tudta alkalmazni, hiszen birtok-tartalékokkal nem rendelkezett. Ebben a helyzetben arra törekedett, hogy külföldről hívjon az országba neki hűséges és hadra fogható népcsoportokat. Ez a meggondolás állt a tatárok elől menekülő kunok telepítési kísérletében a Duna-Tisza közén, minthogy a kunok térítésében magyar dominikánusok már 1222 óta, tehát már II. András idejében is résztvettek.1227-ben a kunok egy része megkeresztelkedett, a magyar király védnöksége alá helyezkedett (Béla még herceg korában magát a Magyar Királyság és Kunság hercegének nevezte), ami után az esztergomi érsek 1229-ben Dél-Moldáviában kun püspökséget alapított. Tudjuk, a kunok a magyar életformák közötti szocializációját súlyos konfliktusok kísérték, melyek, amikor a tatárok a magyar határőrséget már lerohanták, arra vezettek, hogy fejedelmüket, Kötönyt, budai (állítólag német) polgárok megölték, mire a kunok nagy része gyújtogatva és gyilkolva elhagyta az országot.

A terv, hogy keleten, *Magna Hungariá*ban maradt magyar törzseket behozzák Pannoniába, már Béla hercegi udvarában felmerülhetett. Hogy ki állt a terv előkészítésének szellemi hátterében, nem állapítható meg. Frater Ricardus, aki Julianus első útjáról készült jelentést a pápai kúria számára megfogalmazta, háromszor is hangsúlyozta a bevezetésben, hogy a magyar dominikánusok mielőtt útnak indultak szorgalmasan tanulmányoztak írásos forrásokat, amelyek *Magna Hungaria* létét bizonyították.[9] Ennek helye azonban meghatározatlan volt. Heinrich Dörrie, aki 1956-ban a magyar domini-

[9] *Relatio fratris Ricardi.Praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit* Josephus DEÉR, in: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum,* ed. Emericus SZENTPÉTERY, 2, Budapest 1938, 529-542. – Magyarul: GYŐRFFY, 61–70.

kánusok jelentéseinek kommentált kritikai kiadását a göttingeni tudományos akadémia kiadásában jelentette meg, Ricardusban valamelyik magyar dominikánus kolostor könyvtárosát vélte azonosítani, aki a *res gestae Ungarorum*ban utalást talált népének eredetére és a felfedezőút kezdeményezője volt.[10] A modern magyar kutatás ebben a forrásban a későbbi krónikáktól hivatkozott, de elveszett Ősgesztát tételezi fel.[11] E forrás tekintélye, bizonyító ereje minden esetre elegendő volt Béla számára, hogy a dominikánusokat, akik a kunok térítésében is eredményeket értek el, megbízza a térítéssel és a magyar törzsek hazairányításával.

Elsőként 1232-ben Ottó testvér indult el három társával.[12] Benne Kodolányi regénye, melyről még később szó lesz, a székesfehérvári konvent besenyő származású magiszterét látta, aki az egész vállalkozás *spiritus motor*ja lett volna. Egyedül ő, de halálos betegen tért vissza az útról, még egy hétig élt. Útirányát nem ismerjük, de minthogy a kunok térítésében részt vett, feltehetőleg Kunországból indult tovább keletre. Ricardus jelentése szerint halálos ágyán arról tudósított, hogy útja során (de hol?) magyarokra talált, akik tovább irányították őt hazájuk felé. Betegsége azonban arra kényszerítette, hogy hazatérjen.

Abból, hogy a következő négy dominikánus, akik közül Julianust és Gellértet ismerjük név szerint, 1235 tavaszán a Kaukázus felé vette az útját, arra következtethetünk, hogy Ottó a Kaukázustól északra határozta meg *Magna Hungaria* helyét. Béla, akit ez év őszén nyerte el a királyi koronát, pénzzel,

---

[10] DÖRIE, Heinrich: *Drei Texte zur Geschichte der Ungarn und Mongolen: Die Missionsreise des fr. Julianus O.P. ins Uralgebiet (1234/35) und nach Russland (1237) und der Bericht des Erzbischofs Peter über die Tartaren,* in: *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, I. Philologisch-Historische Klasse Nr. 6*, Göttingen 1936, 133.

[11] KRISTÓ Gyula: *Egy 1235 körüli Gesta Ungarorum körvonalairól*, in: *Középkori kútfőink kritikus kérdései*, szerk. HORVÁTH János és SZÉKELY György, Budapest 1934, (*Memoria Saeculorum Hungariae I*) 229–238.

[12] DÖRRIE 138, vö. 10. lábjegyzet.

felszereléssel és Konstantinápolyig fegyveres kísérettel látta el a testvéreket. Onnan hajóval keltek át a Fekete tengeren. Fáradtságos, veszélyes útjuk során – melyet ne kövessünk most részletesen – ketten, betegen hazatértek, a harmadik, Gellért testvér, egy jámbor mollah házában halt meg Suwar városában. Az egyedül maradt Julianus Nagy Bulgáriában, a Káma és a Volga összefolyásánál egy meg nem nevezett *civitas magná*ban találkozott egy magyar asszonnyal, aki törzse szálláshelyére, a Volga és az Ural között elterülő Baskíriába irányította őt, akik ekkor már mongol fennhatóság alatt éltek. Itt az 1970-es években folytatott orosz ásatások egy sereg sírban hazai honfoglalás kori temetkezési szokásokkal azonos leletekről tanúskodtak.[13] Julianus az ottani magyarokkal, akik között élt a nyugatra távozott testvértörzsek tudata, hazai nyelvén minden nehézség nélkül tudott érintkezni. A fontos hírek, amit az ottaniak szokásairól, életformájáról, vallásáról Ricardus a Kúriához írt jelentésébe felvett, minket most kevésbé érdekel. A náluk tartózkodó mongol követektől Julianus megtudta, hogy a tatárok elsősorban Németországot akarják megtámadni, csak Perzsiában harcoló csapatkontingensek csatlakozására várnak. Julianus ezért nem engedett a testvéri marasztalásnak, hanem 1236 júniusában hazaindult, de az ottani magyarok tanácsára, ezúttal Oroszországon és Lengyelországon keresztül. December végén ért Magyarországra. Ricardus abból, hogy a volgai magyarok érdeklődést mutattak Julianus vallása iránt, arra következtetett, hogy a térítés nem reménytelen. Ezt igazolta II. Jurij Wladimir susdali fejedelem, aki arról tudósított, hogy Julianus után négy magyar dominikánus eredményesen térített a hozzá menekült magyarok között.[14] Ezekről a fráterekről, akik szintén *Magna Hungariá*ba igyekeztek, nem tudunk semmi mást.

---

[13] FODOR István: *Hol talált rá Julianus a keleti magyarokra?* in: Nyíregyházi Jósa András Muezum Évkönyve, 15–17 (1972-74), 55–60.

[14] DÖRRIE, 139, vö, 10. lábjegyzet.

Béla király 1237-ben még egyszer útnak indította Julianust, akit közben IX. Gergely pápa Rómába rendelt jelentéstételre, de már ő sem ért el *Magna Hungariá*-ba, mivel addigra Susdaltól keletre és délre 'már minden összetört', az egész területet elárasztották a tatárok. Julianus az ez után írt, a Kúriához intézett levelében, amit Béla is megkapott, részletesen jelentett a mongol birodalom szerkezetéről, szándékairól, harcmodoráról, társadalmi berendezkedéséről.[15] Amint a modern nyugati kutatás is megállapította: ez volt az első hiteles hír a mongol birodalomról, ez figyelmeztette a keresztény Európát először a konkrét fenyegető veszélyre.[16]

A Julianus-Ricardus féle jelentés az első útról és Julianus levele a második útról aztán sokáig feledésbe merült, 1695-ben fedezte fel a szövegeket Cseles Márton jezsuita a Vatikánban, a piarista Dezsericky Ince József adta ki először 1748-ben. A magyar őstörténet- kutatás ettől kezdve tartotta számon és méltányolta ezeket az iratokat. Szakmai körökön túlra azonban ismertségük nem nagyon terjedt ki. Emblématikus alakká csak a trianoni békediktátum után vált Julianus, amikor az 1919 előtti haza, mint Nagymagyarország, *Magna Hungaria* szerepelt a köztudatban, és az a szándék is egyre inkább erősödött, hogy az egykori haza idegen országokba került polgárairól nem szabad elfelejtkezni, nem szabad őket magukra hagyni. A húszas-harmincas években, ezt magam is tanúsíthatom, minden kisdiák tudta, hogy ki volt Julianus és hova vezetett az útja.

Móricz Zsigmond 1927-ben a *Nyugat*ban esszét publikált *Julianus barát útirajza* címmel, amely tulajdonképpen reflexió az írónak az elcsatolt területekre, a *Magna Hungariá*ba

---

[15] Kiadta DÖRRIE, vö. 10. lábjegyzet, magyarul: GYŐRFFY, 71–82.

[16] GÖCKENJAN, Hansgerd: *Das Bild der Völker Osteuropas in den Reiseberichten ungarischer Dominikaner des 13. Jahrhundert*, in: *Östliches Europa, Spiegel der Geschichte. Festschrift für Manfred HELLMANN zum 65. Geburtstag, hrsg. von Carsten GOEHRKE* u.a., Wiesbaden 1977, 125–141.

vezető első útjáról.[17] Az írás bevezetése így szól: „Valami nagyon titokzatos folyamatról akarok beszámolni önmagamnak, arról a hangulat sorozatról, amelyen átmentem az elszakított területeken való utamról. Mint egy modern Julianus barát emlékezek a határon túl élő magyarság életéről. Ez a följegyzés nem lesz politika és nem lesz tudomány: egy írónak lehetőleg gondos önmegfigyelése próbál lenni. S létjogosultságot e följegyzésnek az ad, hogy minden magyar átmegy ezeken a hangulatokon, ha átmegy ezen az úton. A trianoni szerződés teljesen romba döntötte a régi magyar világot. Azt a világot, amely bennem élt." A bánat és a feszültség a későbbiek során valamelyest csökken az íróban: „... amerre jártam, mintha a szél felszítja a lángot, úgy lobogott fel a magyar együttérzés tüze. [...] A magyarságban soha nem volt olyan erős az együttérzés mint most." Jó lenne, ha ma is így lenne.

A harmincas években a földrajztudós és történész Bendeffy László több tanulmányt, majd 1937-ben egy gazdagon dokumentált monográfiát írt *Az ismeretlen Julianus* címmel. Egy évre rá jelent meg Kodolányi Gyula *Julianus barát* c. nagyterjedelmű regénye, melyhez az író gondos forrástanulmányokat végzett.[18] 1936-ban, Julianus első hazatérésének 700. évfordulóján állították fel a Halászbástyán a Bendeffy kezdeményezésére, de közadakozásból elkészült Julianus-emlékszobrot, Antal Károly alkotását. A szobor ünnepélyes leleplezésén képviseltette magát a kormány, az egyházak és számos civil szervezet, a napilapok és filmhíradó nagy terjedelemben tudósítottak az eseményről. 1976-ban a szobrot áthelyezték az egykori, romos domonkos templom apszisába. A kolostor romterülete ma a Hilton-szálló udvarába fekszik. Julianusnak rogyadozó testvérét átölelő és előremutató gesztusa: „Ne csüggedj! Ott, arra van *Magna Hungaria*" a luxus-szálló külföldi vendégeinek bizonyára nem mond semmit.

---

[17] Nyugat, 1927, 1-1. füzet, 847–861.

[18] A regény alapján rendezte Koltay Gáror az azonos című filmet 1999-ben.

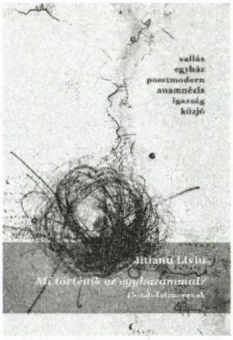

Jitianu Liviu: Mi történik az egyházammal? Gondolatmorzsák
Verbum Kiadó, Kolozsvár 2012
Miért ír valaki könyvet? – teszi fel a szerző, a kolozsvári teológiai kar dogmatikatanára magának a kérdést kötete bevezetőjében. Az ideális válasz erre az lenne: azért, mert mondanivalója van. Szeretné közölni meglátásait, gondolatait. S hogy milyen céllal? Azért, mert ezzel jobbá szeretné tenni a világot, gazdagítva azt, vagy pedig fel szeretné hívni a világ figyelmét valamire.
E kis könyvben , amely a *Mi történik az egyházammal?* címet kapta, erről a valóságról ír a szerző, amelyben él, amellyel együttél. Nem tudja azt a maga teljességében bemutatni, ezért nem ír egyháztant, csak „gondolatmorzsákra" vállalkozik, a kortárs egyházias térség egy-két kérdésének megvilágítására. Célja néhány egyházias kérdést a keresztény öntudatban felszínre hozni. A kötet írásai az elmúlt egy–két évben születtek meg. Lényegében konferencia-előadások átdolgozott anyagai, amelyeket részben korábban folyóiratban közölt. Azon kérdésekre fonódnak rá, amelyek az elmúlt évek szertefutó kutatásainak állomáshelyeit képezték: a vallás helyzete, a felejtés kultúrája, ortodox egyháztan, az igazságkérdés a keresztény hit szemszögéből, kereszténység a relativizálódó világban, (papi) identitás, a papi szolgálat a II. vatikáni zsinat tükrében. A kötet érdekes, elgondolkodtató és hasznos olvasmány a teológia és a mai világ sorsa, sorsfordító kérdései iránt érdeklődők számára.
A5, 150 oldal. Ára: 18 lej

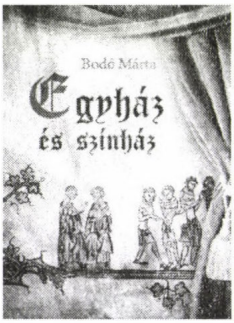

Bodó Márta: Egyház és színház
Verbum Kiadó, Kolozsvár 2012
Egyház és színház évszázados kapcsolatát mutatja be ez a kötet, végigvezet a keresztény történelemnek azon a vonalán, amely a színszerű megjelenítéssel kapcsolatos. Felvillantja, az első keresztény közösségek vezetői hogyan, milyen érvekkel utasították el a kor művelődési életét annak pogány elemei miatt, azt sem mérlegelve, hogy ezzel a műveltségtől, a művelődéstől zárják el a keresztény közösséget, így a keresztény tanítás továbbadását is akadályozva; s hogyan szakította át a tiltást a vallási liturgiában jelen levő drámaiság. A vallási liturgia „a mozdulatlan színházhoz" hasonlóan a láthatón túlit, a transzcendenst jeleníti meg. Dráma és liturgia összefüggése fontos nemcsak a vallási cselekvés valóságteremtő funkciója miatt, hanem esztétikai és egzisztenciális érvényessége miatt is. A színház, az előadás az ember arra irányuló kísérlete, hogy önmagáról valamit megtudjon, egy, a saját lényegére irányuló kinyilatkoztatásban részesüljön. Parabolikusan tehát ajtót nyit a valódi, isteni kinyilatkoztatás igazságára is! A keresztény drámának az irodalomtudomány terén való megbecsüléséhez vezető út ennek a teológiai drámaelméletnek a kibontása lehet. E drámaelmélet atyja Hans Urs von Balthasar, akinek alaptétele: a természetfeletti dráma megelőzi, feltételezi, bevezeti a természetes, emberi drámát. Az ember úgy került a világot jelentő deszkákra, hogy előzetesen nem kérték a beleegyezését. Hogyan érvényesül a szabadsága, szabad választási lehetősége? Erre kell minden egyes játszó személynek a maga életében felelnie. Válaszol is végső soron mindenki, ha akar, ha nem, ha részt akar venni a játékban, ha nem. A színész a világszínpadon megtudja, ki ő – ez a „világszínház" alapfeltétele. A játszó személyek megjelenítő ereje által egy másik világ, egy másik létmód lesz látható, s válik a néző számára átélhetővé: a „másik" világ képe az „evilág" kínzó kérdéseit villantja fel, válaszolja meg. Ez a színházeszmény lényege is.
B5, 124 oldal. Ára: 20 lej

MARTON JÓZSEF

A gyulafehérvári katolikus egyház a kommunizmus idején

The year 1948 was the one of the complete settle in the Romanian Republic. Behind the fast-moving political events can easily be felt the atheistic propaganda and the anti-religious stance. The religious groups, churches this year had to decide whether they make compromises for their survival or they remain on the side of intransigence against the communist propaganda. The Catholic Church was offered no options at all as the imposed laws and regulations already contained unacceptable conditions. However, the option of becoming part of the national-church was offered that would certainly lead to self-destruction. The Communist government in 1948 asked for the preparation of a document containing organizational and operational rules (Statute) from several religious groups and churches. It was well known already that this Statute would become law in a few months and would be the legal background for persecution of the Catholic Church.

The Catholic Church, although the 2nd largest Church in Romania after the Orthodox - in lack of an organizational and operational Statute, was placed outside the law, only tolerated during the communist era. Even so, only tolerated by the state it was not exempted from state supervision. Anyway the Catholic Church, without a Statute received less favorable judgment than the other ones.

Keywords: Communism; the Catholic Church; Aaron Martin; bishop; clergy; seminars.

Az erdélyi katolicizmus a kommunizmus idején jelesre vizsgázott. Ezt a minősítést nem én fogalmaztam meg, hanem az egykori kultuszügyosztály fő munkatársa, Ion Ioniţă úr, 2002-ben a demokratikus kultuszminisztérium képviselőjeként a kolozsvári Ortodox Teológia Kar által az *„Egyház és állam viszonya a kommunizmus idején"* címmel szervezett konferencián. Megjegyzését az egyik szünetben azzal egészítette ki: ha a „kommmunista állam és a katolikus egyház viszonyát" futballmérkőzéshez hasonlítjuk, akkor 1–0-as eredményt könyvelhetünk el a katolikus Egyház javára.

Ez így, ilyen sommás megfogalmazásban igen kecsegtetőnek és hízelgőnek hangzik, a valóság azonban sokkal összetettebb és nem ennyire egyértelmű. De, mi mindenképpen gondviselésnek tekintjük, hogy a 2. világháború előtti és alatti vészben, majd a társadalmi és politikai átalakulások összevisszaságában a gyulafehérvári egyházmegye élén egy megfontolt és iránymutató püspök, Márton Áron kormányzott.

A rövid időn belül történt kétszeri impériumváltás nemcsak politikai-társadalmi átalakulást eredményezett, hanem az etnikailag vegyes lakosság körében felszította a mélyben rejtőző nemzeti sérelmeket, és durva atrocitásokat idézett elő. Észak-Erdély hadszíntérré válásakor, az általános menekülési lázban, az egyházmegyei papság soraiból is számosan elhagyták állomáshelyüket. Beállt a paphiány, gondot jelentett a hívek lelkipásztori ellátása.[1]

A háború befejeztével a győztes nagyhatalmak felosztották Dél-kelet Európát, hatálytalanították a 2. bécsi döntést, melynek értelmében a gyulafehérvári egyházmegye területét ismét a trianoni határok jelentették.[2] 1945. március 9-én J. V. Sztálin (1879–1953) jóváhagyásával Észak-Erdélyt közigazgatásilag Romániához csatolták.[3] Hivatalosan még király (Mihály) vezette az országot, de a valóságban a baloldali politikai erők kormányoztak.

Az erdélyi magyarság kisebbségi létének egyik legsötétebb szakasza 1945. esztendővel kezdődött el. 1944. augusztus 23-át követő időben a németeket és a magyarokat lágerekbe, illetve

---

[1] Nem véletlenül tette közzé Sándor Imre kolozsvári püspöki helytartó Márton Áron (2604–1944. számú) rendelkezését, melyben a főpásztor jogszerűen üresnek nyilvánította azokat a plébániákat, ahová az elmenekült lelkipásztorok 1944. december 31-ig nem térnek vissza. Lásd *Kolozsvári Püspöki Helytartóság*: Num. 2509–1944. In: Helyhatóság Közlönye VI/1 (1945) 1.

[2] NIEDERHAUSER Emil: *Kelet-Európa története.* História Kiadó. Budapest 2001. 278.

[3] *Erdély története* III.: (Szerk. SZÁSZ Z.). Akadémia Kiadó. Budapest 1986. 1761.

munkaszolgálatra internálták, gyakoribbá váltak a beszolgáltatások, erősödött a csendőri- és rendőri terror, a gyilkosságok és zaklatások stb. Nem véletlenül tartotta kötelességének Márton Áron felemelni szavát a nemzetét ért jogtalan eljárások miatt, és 1946. január 28-án kelt korszak-elemző levelében figyelmeztetni Petru Groza miniszterelnököt a „demokrácia sarkában settenkedő sötét árnyakra."

A demokratikus megoldás helyett, miután a Kommunista Párt 1947-ben megsemmisítette politikai ellenzékét, a történelmi nagy pártokat (Parasztpártot és a Liberális Pártot[4]), elsőszámú „közellenségnek" a Katolikus Egyházat jelölte meg, mert úgymond „nem híve a demokratikus fejlődésnek" és hivatalos vezetője az országon kívül, Rómában székel.[5]

Bár az 1945-ös Nemzetiségi Statútum és a párizsi békeszerződés (1947. febr. 10.) teljes vallásszabadságot ígért az egyházaknak, Romániában a katolikus Egyház mindkét rítusának kifejezett üldözése kezdődött el. A párizsi békediktátum aláírása után tovább növekedett a letartóztatottak és elítéltek száma.[6] A béke és a testvériség szólamainak hangoztatása mellett a vezetőpárt ki nem mondott szándéka volt, hogy a „demokráciát" gáncsoló katolikus Egyházat ellehetetlenítse.

Mesterségesen kreált indokok alapján a kormány 1946. május 21-én Andrea Cassulo pápai nunciust *persona non grata*-nak minősítette, és az ország elhagyására kényszerítette.[7] Utódát, Gerald Patrik O'Hara (1895–1963) nunciatúrai régenst[8] rövid ideig megtűrték ugyan, de mindvégig gyanakodva kezelték és megnyilatkozásait semmibe vették. A Szentszékre, mint nemzetközi „társra" mindenféle rosszat ráfogtak.

---

[4] NIEDERHAUSER: *Kelet-Európa története.* 274.

[5] *Minorități etnoculturale mărturii documentare Maghiarii din România (1945–1955).* Coord. L. NASTASĂ. Cluj 2002. 456–462.

[6] DELETANT, Dennis: *Teroerea comunistă în România. Gherghiu-Dej și statul poliţienesc, 1948–1965.* Polirom. Iaşi 2006. 71.

[7] TEMPFLI: *Sárból és napsugárból.* Budapest 2002. 91.

[8] GYÉL (Gyulafehérvári Érseki Levéltár): Num. 344–1947. május 5.

Gheorghiu-Dej az ominózus 1948 februári beszédében a konkordátumot a demokrácia legfőbb akadályának nyilvánította.[9] Hogy pártja a katolikus Egyházzal szemben még szabadabban cselekedhessen, 1948. július 19-én a Román Népköztársaság Elnöki Tanácsa – a nemzetközi szabályokat felrúgva – egyoldalúan felmondta a Vatikánnal kötött konkordátumot.[10] Ezzel megszűnt a katolikus Egyház számára a szerény „védőburkot" jelentő hivatkozási alap.

A kommunista kormány szándékát – a nép felé – a konkordátum felmondása előtti napon (1948. júl. 18-án) Szatmárnémetiben a Magyar Népi Szövetség székházában tartott gyűlésen Takács Lajos nemzetiségi miniszterrel mondatta ki, és az újságokban népszerűsítette. *A kormány el van határozva, hogy a katolikus püspökökkel szemben feladja a békés megegyezés álláspontját. Lehetőséget adunk, hogy a római katolikus egyház nemzeti egyházzá alakuljon, és ne legyen kénytelen a külföldi irányításra hallgatni. Megadjuk a módot a híveknek is, a papoknak is, hogy szakítsanak az elzárkózás eddigi politikájával.*[11]

Sokan üdvözölték és megelégedéssel nyugtázták Romániában a konkordátum felmondását, többek között az ortodox egyház szóvivői[12] és a Magyar Népszövetség jeles képviselői (Kacsó Sándor, Czikó Nándor).[13] *Az itt élő magyar tömegek*

---

[9] DELETANT: *Teroarea comunistă în România. Gherghiu-Dej şi statul poliţienesc, 1948–1965*. 79.

[10] Elnöki Tanács rendelet 151–1948. sz.; *MONITORUL OFICIAL*, Nr. 164. 19. iulie. 1948.

[11] *Szabad élet*, IV. évf. 162. sz. 1948. július 19. Idézi BURA László: *Vizsgáljuk meg ezek okát*! Státus K. Csíkszereda 2007. 117.

[12] MORARU, Alexandru: *Aspecte privitoare la relaţiile dintre ortodocşii şi luteranii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XX-lea*. In: Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan I. Ică. Ed. Renaşterea. Cluj-Napoca 2007. 150.

[13] LÁZÁR József: *A konkordátum és a Státus*. In: Romániai Magyar Szó 1948. szept. 23-i sz.; TAKÁCS Lajos: *Erdélyi Katolikus Státus*. In: Romániai Magyar Szó 1948. okt. 22. sz.; KACSÓ Sándor: *A konkordátum kérdés igazi*

számára különös jelentőségű a Vatikánnal kötött konkordátum felbontása... A konkordátum annak idején sok tekintetben megrövidítette a magyar katolikus hívők érdekeit és lehetővé tette az akkori reakciós-soviniszta kormányzat számára számos felekezeti iskolánkból az anyanyelv kiűzetését. Most pedig az amerikai imperializmus ügynökségévé és a nagytőkés földesúri érdekek kiszolgálójává váló Vatikánnal szemben fennálló kötelezettségek felmondása nagymértékben hozzájárul a katolikus egyházi élet függetlenségének megvalósításához.[14] Mindezek, a kommunista szemszögből megfogalmazott álláspontok figyelemreméltóak, ha a konkordátumot utólag objektíven kívánjuk értékelni. Visszaköszön bennük a megkötésekor és ratifikálásakor fellángolt médiaküzdelem. Ma, következményeivel együtt megállapíthatjuk, hogy a Szentszék és a helyi egyház részéről akkor meghozott „áldozat" a szentebb ügy érdekében nem volt teljesen hiábavaló. 1948-ban a konkordátum-nélküli állapot nagy bizonytalanságot és kiszolgáltatottságot idézett elő a katolikusok számára.[15]

A gyorsan pergő politikai események mögött könnyen kitapintható az ateista propaganda irányvonalának vallásellenessége. Amikor azt állítjuk, hogy az 1948-as év a kommunizmus teljes berendezkedését hozta meg a Román Népköztársaságban, akkor ezt olyan formán fűzhetjük tovább: a vallásfelekezeteknek már ebben az esztendőben dönteniük kellett vagy a kompromisszumok árán történő túlélés vagy az egyházüldözéssel együttjáró meg nem alkuvás között. A katolikus Egyháznak még a választási lehetőséget sem biztosították, mert

---

arca. In: Rom. Magyar Szó 1948. szept. 9. 1.; NESTOR Ignat: *Katolikus egyházi személyek demokrataellenes tevékenységéről*. Kiadja a Román Munkáspárt. 1949.

[14] ROBOTOS Imre: *Pengeváltás*. Literator Könyvkiadó. Nagyvárad 1997. 82.

[15] Más szempontú véleményezést (a konkordátum minden áron való megkötése „XI. Pius pápa abszolutizmusában keresendő... az egyház önkéntes korlátozása az állammal való szövetség érdekében") lásd SASS Péter: *Az erdélyi római katolikus egyház 1900–1948*. Mundus Kiadó. Budapest 2008. 50.

számára a törvények és rendelkezések eleve elfogadhatatlan feltételeket tartalmaztak. Felkínálták viszont az önmegsemmisítését jelentő nemzeti egyház létrehozását.

Márton Áron püspökkel az élen az erdélyi katolicizmus – (3, 5 évig) egy kis csoport kivételével – ezt az állami ajánlatot határozottan visszautasította. Sokan vállalták a vértanúságot és a tanúságtevést, nemcsak papok és szerzetesek (pl. Boga Alajos, Sándor Imre, Macalik Győző, Boros Fortunát, Jakab Antal, Dávid László, Ábrahám Miklós, Dénes Szeréna stb.), hanem laikusok is (hadd említsük meg Kolozsvárról Venczel Józsefet, György Lajost és Puskás Lajost).

Persze, a pártfunkcionáriusok mindent a „demokrácia" nevében, „törvényes" keretek között, vagyis az 1948. ápr. 17-én életbe lépett alkotmány[16] alapján próbálták elérni. A katolikusok számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az Alkotmány csak közbeeső állomása az Egyház felszámolását megcélzó eljárásnak, illetve annak nemzeti egyházzá való alakítási párttörekvésnek. A vallásszabadságot deklaráló Alkotmány életbelépése után a miniszterek, az ortodox és protestáns felekezetek vezetői és szóvivői hevesen támadták az „idegen ország belügyeibe beleavatkozó" Vatikánt és a katolikus klérust, mint a Vatikán bérenceit. A katolikus papságot a demokrácia ellenségének kiáltották ki, amit a hívekkel is megpróbáltak elhitetni.[17] Minden jel arra utalt – ekkor már 92 római katolikus pap volt börtönben –, hogy a román kormány egy nagyarányú katolikusellenes támadást készít elő, annak nemzeti egyházzá zsugorításán ügyködik, és ehhez keresi a megfelelő munkatársakat. A hatalom képviselői félelemkeltő hecckampányba kezdtek. Gyűléseken, előadásokon, újságokon, könyveken, brosúrákon keresztül a lehető legabszurdabb rágalmakat szórták a Szentatyára, a katolikus püspökökre, az egyházhű papságra és hívekre. Szerintük a katolikus Egyház eltért

[16] *MONITORUL OFICIAL*, Nr. 87. 10. 04. 1948. Vö. *Encicopedia de istorie Romaniei*. Ed. I. SCURTU–I. ALEXANDRESCU–. Bucureşti 2002. 23–24.

[17] TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 115.

eredeti hivatásától, mert ahelyett, hogy a szegényeket védelmezné és a béke megteremtésén fáradozna, az imperializmus kiszolgáló kémszervezetévé vedlett, s így a haladás és a munkásmozgalom ádáz ellenségévé lett.[18] Gheorghiu Dej főtitkár fenyegető hangnemben meg is fogalmazta a katolikus Egyházzal szembeni cselekvési irányelveket: *Az ország népességének egy része a katolikus egyházhoz tartozik. Azt kényszerülünk nyilatkozni róluk, hogy a katolikus klérus a demokrácia ellensége. A román nemzet érdekeit sérti az, hogy ez a klérus az egész világon ismert imperialista bérenc Vatikánhoz tartozik. Nem tűrhetjük, hogy a Vatikán a lelki hatalmát rosszra használja és a hívő népet hamis propagandájával a demokrácia ellenségévé tegye.*[19]

A központosított Kormány[20] 1948. márc. 2-án három hónap határidőt szabva – jóváhagyás végett – szervezeti és működési szabályzat (Statútum) elkészítését kérte a vallásfelekezetektől. Egyházi körökben ekkor már sejteni lehetett, hogy ez, a katolikus Egyház számára teljesíthetetlen rendelet (néhány hónap múlva: törvény) jelenti majd ellehetetlenítésének és üldöztetésének jogi hátterét.

A még „szabadon" tevékenykedő katolikus főpásztorok – az egyházat célzó törvények és rendelkezések miatt – igen nehéz helyzetbe kerültek. Nem szerették volna, hogy a katolikus Egyház az állami törvényeken kívüli, *ex lex* állapotba kerüljön, ezért hozzákezdtek a statútum-tervezet kidolgozásához. Scheffler János római katolikus és Ioan Bălan görög katolikus

---

[18] *Natiunea*. 1948. július 3.; TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 125.; GYÖRFFY Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Komp-press Kiadó. Kolozsvár 2009. 64–67.

[19] DELETANT, Dennis: *Teroerea comunistă în România. Gherghiu-Dej şi statul poliţienesc, 1948–1965*. Polirom. Iaşi 2006. 73.; TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 105.

[20] 1948. február 24-én törvényileg megszüntetik a Képviselők Testületét, helyébe egybehívják a Nagy Nemzetgyűlést, és a törvényhozó hatalmat a Kormány kezébe helyezik. PĂIUŞAN, Cr.–DORIN ION, N.–RETEGAN, M.: *Regimul comunist din România. O cronologie politică (1945–1989)*. 46.

jogász püspököket bízták meg a működési szabályzattervezet elkészítésére. De mindkettőjüket szept. 17-én államilag nyugdíjazták, majd letartóztatták. 1948. szept. 25-én Ioan Nistor vezérigazgató úgymond „hivatalosan" Márton Áront szólította fel a katolikus Egyház szervezeti és működési szabályzatának mielőbbi összeállítására és benyújtására, hogy azt a kultuszminisztériumban átvizsgálhassák. A szűk körben (Márton Áron, Anton Durcovici, Iuliu Hossu) egyeztetett statútumtervezetet a katolikus Egyház nevében Márton Áron római katolikus és dr. Iuliu Hossu görög katolikus püspökök 1948. okt. 27-én nyújtották be.[21] Stoian Stanciu kultuszminiszter elutasító válaszát csak 1949. jan. 12-én küldte meg Márton Áronnak, mely szerint a statútum 46 szakaszából csak hármat fogadnak el, 34 szakasznak a módosítását és 9 szakasznak pedig a törlését kérték.[22] A gyulafehérvári püspök (febr. 28-án kelt) viszonválaszában négy követelményhez kifejezetten ragaszkodott, mert a négy pont közül „ha csak egyet nem ismernek el, azt jelenti, hogy nem ismerik el az Egyházat, úgy ahogy létezik és létezett": 1) a katolikus egyház feje a pápa, akinek joghatósága van az egész katolikus egyház felett, tekintet nélkül arra, hogy milyen államok területén létezik. 2) a pápának jogában áll a püspökségek vezetőit kinevezni. 3) a pápa joga az egyházmegyék szervezése: létesítése vagy megszüntetése. 4) a püspököknek joguk van ahhoz, hogy szabadon tartsanak kapcsolatot a pápával, saját papjaikkal és híveikkel, és fordítva.[23] Márton Áron replikáját a kultuszminiszter válaszra sem méltatta, hiszen ekkor már kormányszinten megindították a latin katolikusok nyílt üldözését. (Azért csak a latin katolikusok üldözését, mert a görög katolikusokat államilag felszámolták).

---

[21] GYÉL: Num. 2310–1948. A Statútum-tervezet szövegét román és magyar nyelven Lásd LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 10–27.

[22] *Ministerul Cultelor*, Nr. 41428–1948.

[23] GYÉL: Num. 225–1949. A szöveg nyomtatásban közölve LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 27–35.

A katolikus Egyház, habár Romániában az ortodoxokat követően létszámban a második felekezet volt, szervezeti és működési szabályzat hiányában, törvényen kívül, megtűrt egyházként létezhetett a kommunizmus idején. De így is, megtűrt állapotában sem csúszhatott ki az állami felügyelet alól. 1948-ban létrehozott közbiztonsági szervek – a Securitate[24] és a Milícia[25] – az 1989-ben bekövetkezett fordulatig, a közbiztonságon túl, a klérus és a vallásos emberek üldöztetését is ellátták. Ebbéli munkájukban újabb és újabb kormányintézkedések szolgáltak alapul és bátorításul (rendelettel szabályozták az egyik kultuszról a másikra való áttérést,[26] külön odafigyelést írtak elő a klerikusok „vallásváltoztatására",[27] az egyházi újságok, brosúrák tartalmára,[28] és a különféle kultuszoknál az ellenséges elemek kiszűrésére.[29] Az antidemokratikus és rezsimellenes vallási tagok részére speciális dossziék felállítását rendelték el.[30]). Végrehajtásukkal sakkban tartották a romániai egyházi közösségeket, de nem egyenlő formában. A katolikus Egyház mindenképpen más megítélésben és hátrányosabb eljárásban részesült, mint a többi.[31]

Mit tehetett a katolikus Egyház, hogyan működött a kommunizmus idején? – Elsősorban igyekezett hű maradni a Szentszékhez, még akkor is, ha éppen ezért érte a támadás. Tudomásul vette a Hittani Kongregáció 1948. június 5-én közzétett rendeletét, mely megtiltotta a katolikus papoknak és

---

[24] A Szekuritátét (Direcţiunea Generală a Securităţii Poporului) 1948. augusztus 30-án szervezték meg a 221. sz. törvény értelmében.

[25] A Milícia (Direcţia Generală a Miliţiei) létrehozására 1949-ben került sor.

[26] Ordinul nr. 13/19049 din 1 octombrie 1948.

[27] Ordinul nr. 13/19050 din 1 octombrie 1948.

[28] Ordinul nr. 13/19349 din 8 octombrie 1948.

[29] Ordinul nr. 13/18669 din 1 martie 1949.

[30] Ordinul nr. 13/19859 din 2 februarie 1949. Ld. ASRI, fond „D", dos. 3978, f. 350–351.

[31] DOBRINCU, Dorin (ed.): *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securităţii, 1959-1962.* Editura Scriptorum. Bucureşti 2004. X

híveknek, hogy nem-katolikusokkal közösen hitet érintő kérdésekről tanácskozzanak. Márton Áron ezt egyházmegyéjébe ekképpen továbbította: *aki részt vesz bárhol is oly gyűlésen, amelyet a katolikus Egyháztól való elszakadás előmozdítása érdekében tartanak, ezzel minden további intézkedés nélkül azonnal kiközösíttetett az Egyházból.*[32]

S amikor riasztó hírek kaptak lábra „hogy amint a görög katolikusoknak az ortodox vallást, úgy most a latin szertartású katolikusoknak a protestáns vallást kell elfogadniuk",[33] a püspök a Kódexre hivatkozva újabb körlevélben intézkedett. *Ha végül részt vesz valaki olyan gyűlésen, amelynek kifejezett vagy tudott tárgya az Egyháztól való elszakadás, vagy katolikus hitünknek és vallásunknak bármily módosítása, 'korszerűvé' tétele: ipso facto az Apostoli Széknek különös módon fenntartott kiközösítésbe esik.*[34] A gyulafehérvári főpap rendelkezése százszázalékosan egybecseng XII. Pius pápa nevében a Szent Officium 1949. júl. 1-jén kibocsátott rendeletével, mely önmagától beálló, *eo ipso* kiközösítéssel sújtja mindazokat, akik a kommunista hatóságokkal együttműködnek.[35]

A katolikus Egyház helyzete Romániában annyira bizonytalanná vált, hogy a Szentszék a Hierarchiával kapcsolatosan – kettős irányultsággal – intézkedett. A Hierarchia rendi hatalmát titkos-püspökökön keresztül kívánta fenntartani. Sajnos, hogy a püspökök által kijelölt papok nevei hamar a Securitate kezébe kerültek. Ui., amikor 1950. július 4-én az országból kiutasították O'Hara nuncius-régens, a Securitate emberei átkutatták a nunciatúra épületét és ott megtalálták a

[32] GYÉL: Num. 2231–1948. Közzé téve *Márton Áron írásai és beszédei*. 82.
[33] GYÉL: Num. 2271–1948. Közzé teszi LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 63–67., itt. 63.
[34] GyÉL Num. 2271–1948.; LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 64–65.
[35] Vö. ADRIÁNYI Gábor: *A Vatikán keleti politikája. A Mindszenti-ügy*. Budapest 2004. 25.

titkosan felszentelt püspökök névsorát. Valamennyiükre börtön, legtöbbjükre a vértanúság várt.[36]

A joghatósági hatalmat pedig egyházmegyés papokon keresztül képzelte el a Szentszék. Már 1948. június 29-én kelt *Nominatio substitutorum* kezdetű rendelkezésében előírta, hogy a kormányzásban akadályozott püspökök minél előbb nevezzenek ki két helyettes ordinariust (*ordinarius substitutus*), akik – megyéspüspök elhurcoltatása esetén – egymást követően átveszik az egyházmegye kormányzását. Minden helyettes ordinarius titokban kijelöli utódját, hogy a joghatóság a letartóztatások miatt ne szüneteljen.[37] Bár a titkos ordináriusok is börtönbe kerültek, de ez a joghatósági eljárás keresztülhúzta a kommunista rezsim elképzelését: ti., hogy a katolikus Egyházat Romániában nemzeti egyházzá alakítsák.

Hadd említsük meg, hogy ebben a szorult helyzetben sem volt közömbös a római katolikus Egyház részére a görög katolikus Egyház felszámolása. Elsősorban Márton Áron hallatta szavát. Rövid, de egyértelmű körlevélben (1948. okt. 6.) határozta meg papjainak a hitükhöz hű görög katolikus papokhoz és hívekhez való viszonyulását, mely a gyakorlatban 1990-ig érvényesült. Igazi főpapként – félretéve minden addigi egyházi és nemzeti sérelmet – utasította papjait és híveit a hittestvéri szeretet megélésére: *Felhívom és kérem tisztelendő papjaimat, hogy görög katolikus testvéreinket előzékeny szeretettel a legmesszebbmenő vallási támogatásban és segítésben részesítsék... Imádkozzunk értük!*[38]

---

[36] A joghatóság nélkül titkosan felszentelt latin rítusú püspökök a következők: Erőss Alfréd és Macalik Győző (gyulafehérvári), Joseph Schubert (bukaresti), Boros Béla (temesvári), Bogdánffy Szilárd (szatmár-nagyváradi), Ioan Duma (jászvásári). Hasonlóképpen az üldöztetés, illetve a vértanúság várt a joghatóság nélkül titkosan felszentelt hat görög katolikus püspökökre is: Alexandru Todea, Tit Liviu Chinezu, Iuliu Hîrţea, Ioan Chertes, Ioan Ploscaru, Ioan Dragomir.

[37] TEMPFLI: *Sárból és napsugárból.* 149–150.

[38] GYÉL: Num. 2231–1948. Ld. nyomtatott szövegét MARTON–NEMES (szerk.) *Márton Áron írásai és beszédei.* 82.

A római katolikusok – püspökükkel az élen – az üldözött görög katolikusok pasztorálásában keresztényi módon jártak el a kommunizmus idején. Nem véletlenül írta Alexandru Todea (1912–2002) görög katolikus bíboros Márton Áron halálakor részvétnyilvánításként – többek között – az alábbi sorokat: „Hálámat juttatom kifejezésre mindazért, amit 1948-cal kezdődően a súlyos megpróbáltatások elé állított görög katolikus papokért és hívekért tett".[39]

A pártpropaganda az újságokon keresztül mindvégig nagy nyugtalanságot keltett a katolikus hívekben. Márton Áronnak ekkor már nincs más lehetősége, mint papjait és híveit nyugtatgatni és bátorítani: *Az egész egyetemes katolikus egyház szeme most rajtunk van, és milliók imádkoznak értünk, hogy hitünk meg ne fogyatkozzék, és állhatatosak maradjunk a hit egységében! Büszkék lesznek reánk, ha megálljuk helyünket. Népünk jövője és boldogulása is függ attól, hűek maradunk-e Egyházunkhoz, édes Anyánkhoz.*[40]

A gyulafehérvári püspök prófétai előrelátását igazolja az a főpásztori rendelkezése, amellyel 1948-ban (aug. 20.) ideiglenesen felfüggesztette az Egyházmegyei Tanács (Státus) közgyűlésének és igazgatótanácsának működését.[41] Eljárását azzal indokolja, hogy az iskolák és javaik államosításával megbénult az Igazgatótanács működése, tagjait a püspökkel való kollaboráció miatt büntetik. Sejtelme, hogy magát a státusintézményt ravasz céljaikra felhasználják,[42] két év múlva be is következett. Megfélemlített és túlzottan kompromisszumra haj-

---

[39] „Dr. Todea Card. Alexandru la 2 Octombrie – Joi – 1980.: „... La fel îmi exprim recunoştinţa pentru tot ceea ce din 1948 încoace a făcut pentru preoţii şi credincioşii greco-catolici ajunşi la grea încercare..." In: *Márton Áron Emlékkönyv születésének 100. évfordulóján*, (szerk. Marton József). Gloria Kiadó, Kolozsvár 1996. 51–52.

[40] GYÉL: Num–2271–1948. Ld. nyomtatott szövegét *Márton Áron írásai és beszédei*. 86.

[41] GYÉL: Num. 1966–1948. Latin szövegét és magyar fordítását lásd LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 68–69.

[42] GYÉL: Num. 2271–1948.

ló békepapokkal a hatóság emberei éppen a „demokratikusnak" kikiáltott Státust próbálták eszközként felhasználni a Rómától független nemzeti katolikus egyház létrehozására. A bukaresti manipulálóknak csalódniuk kellett, mert kevés papot és hívőt tudtak beszervezni, s néhány év múlva azok is a börtönből kiszabadult törvényes püspököt fogadták el hiteles elöljárójuknak.

A Statútum nélküli katolikus Egyház fölött 1949-ben még inkább sűrűsödtek a vészes felhők. A nyilvános politikai hajsza – a kommunista irányultságú Magyar Népi Szövetség aktiválásával – tovább fokozódott. Márton Áron ellen a nyíltan és alattomosan megnyilvánuló média-támadások gyalázkodó hadjárattá fajultak. A média urai célzatos írásaikban két táborra osztották az akkori népvezéreket. Az egyik oldalra a népért küzdő, a kulturális és gazdasági jólétet biztosító kommunista pártot állították, a másik oldalra pedig azokat, „akik a Népköztársaság érdekeivel ellentétes célokat szolgálnak, akik tevékenységét nem a nép iránti szeretet, hanem a külföldi, angolszász körökből származó útmutatás sarkalja – igen gyakran az amerikai trösztök urainak csatlósává szegődött Vatikán, illetve Márton Áron püspök közvetítésével".[43]

A kormányt leginkább Márton Áron és Anton Durcovici megyéspüspökök Stoian miniszterhez 1949. febr. 25-én kelt levelük sértette, melyben bejelentették, hogy lemondanak a Katolikus Kultusz adminisztratív személyzetének és lelkipásztorkodó papságának juttatott államsegélyről. Tettüket azzal indokolják, hogy az utóbbi években végrehajtott kompromittálások miatt a papságnak csak 20–30 %-a részesült állami támogatásban.[44] A püspöki rendeletet a katolikus papság végrehajtotta, pedig az államsegély hiánya a szórványplébániákon komoly anyagi gondot idézett elő. De akadtak

[43] KOVÁCS György: *Babonák börtönében*. In: Népújság 1949. június 20. Idézi: Gagyi József: Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk. Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2010. 154.

[44] GYÉL: Num. 425–1949. Lásd LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 72–73.

jövedelmesebb plébánosok, akik felajánlották segítségüket a nehéz anyagi helyzetbe került paptestvéreiknek. Az államsegély felvételének egyházi tilalma 1951-ig tartott, amikor Boga Alajos helyettes ordinarius engedélyezte annak elfogadását, abban a reményben, hogy többé nem fogják büntetésül alkalmazni a megvonását.[45]

Márton Áron kikapcsolását 1949 tavaszán a hatalom vezérei végleg eldöntötték. A kommunista párt hivatalos napilapja, a Scînteia 1949. május 29-i számának vezércikke éles kirohanással Márton Áront közismerten antidemokratikusnak minősíti, aki vezeti a dicső Szovjetunió elleni rágalomhadjáratot és segíti a Vatikánt Románia belügyeibe való beavatkozásában.[46] Közben május második felében és június folyamán a csíki egyházközségekben végzett bérmaútját durván bojkottálták. A Magyar Népszövetség székelyföldi szervezetei kultúrrendezvényekkel igyekeztek elvonni az ifjúságot a bérmálástól. Különösen odafigyeltek a bérmálást lezáró csíksomlyói búcsúra. Ennek ellensúlyozására látványos és vonzó kultúrversenyeket (sportversenyek, táncmulatságok, bicikliversenyek, műkedvelő színházi előadások, lóversenyek) szerveztek. Mindezzel párhuzamosan a megyéspüspökről gyalázkodó cikkek, riportok, vezércikkek jelentek meg az újságokban. *Márton Áron a katolikus papokat rendelettel kényszeríti a demokratikus szervezetekkel való szakításra.... A palást nem nyújthat menedéket népellenes tevékenységre... Márton Áron tőrré*

---

[45] Az államsegély megvonása később a gyakorlat volt: pl. 1956-ban megvonták Léstyán Ferenctől, vagy 1989-ben Jakab Gábor és Szakács Lajos kolozsvári plébánosoktól. Ld. LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 72

[46] Tény, hogy Márton Áron már 1932-ben cikkezett „A marxizmus csődjéről". Lásd Erdélyi Tudósító 15 (1932) 823–825. A 30-as években tartott konferenciabeszédeiben ellenpéldaként idézi a szovjet-oroszország házassági alapelveit. Ld. MÁRTON Áron: *Házasság, család.* (Szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2005. 18–19.; MÁRTON Áron: *A második magyar főiskolás nemzedék. Húszévesek karácsonya. 1936. december 20.* In: Márton Áron: *Karácsony*. Mentor K. Marosvásárhely 2010. 34–37.

változtatja a demokráciát a néphatalom ellen... Márton Áron a vallásszabadsággal súlyosan visszaél.[47] A rágalomhadjáratot még letartóztatása után is folytatták. *Az egyház, a vallás védelmezése címen lépett fel Márton Áron, gyulafehérvári püspök, holott voltaképpen a haladásellenes reakció bérence, a háborús imperialista uszítás és kizsákmányolást alátámasztó vatikáni politika ügynöke. Irányítása alatt tették egyes lelkészek a hitet a sötétség, a félrevezetés, a babona, a tudatlanság és tudománytalanság fellegvárává, hogy innen kíséreljék meg szembeszállni a tisztánlátást, felvilágosultságot hozó és a tudomány erejével harcoló kultúrforradalommal.*[48]

Az összehangolt támadásban a Márton Áron elleni végső hajszára időzítették még az úgymond régi és új babonák terjesztőit, a falusi jósasszonyok és csodaváró tömegek leleplezését is. A Népújság 1949. június 21-i egyik cikke meg is jegyzi: „Érdekes, hogy ezek a csodalátók mind Márton Áron híveiből kerültek ki".[49]

Márton Áront 1949. június 21-én tartóztatták le. Leghitelesebb és legrégibb okirat letartóztatása körülményeinek ecseteléséről a gyulafehérvári székeskáptalan június 27-én tartott rendkívüli gyűlés jegyzőkönyvi kivonata – Macalik Győző fogalmazásában.[50] *A főpásztor bérmaútjáról június 16-án este érkezett haza egy székelyudvarhelyi autóval. Haladék nélkül hozzáfogott, hogy bukaresti tárgyalásait előkészítse és azokhoz az anyagot összegyűjtse. Közben 20-án délutánra meghívót kapott, hogy a helybéli prefekturán egy értekezleten személyesen, helyettesítés kizárásával vegyen részt. Az értekezletre (az addigi állandó gyakorlatnak megfelelően) nem ment el. A 20-ról 21-re virradó éjjel a püspöki udvar rendőri megfigyelés alatt állott. A megfigyelés addig tartott, amíg a megelőző nap*

---

[47] Romániai Magyar Szó. 1949. június 1. és június 4.

[48] Romániai Magyar Szó. 1949. július 6.

[49] ÁGOSTON Gyárfás: *Csíki „csodalátók" csődje*. In: Népújság 1949. június 21. Idézi: Gagyi József: Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk. 157.

[50] Székeskáptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, Matr. XVI. pag. 470–471.

délutánján megrendelt bérautó jún. 21-én délelőtt 10 órakor Püspök úrral és Ferencz Béni h. igazgatóval el nem hagyta az udvart. Ezután csak annyit lehetett megállapítani még, hogy a bérautó útközben defektet kapott és a Püspök úr egy alkalomszerűen odaérkező más autóra ült át kísérőjével együtt, de már a tövisi állomáson nem szállottak fel. Tartózkodási helyük máig ismeretlen.[51]

1949. évtől kezdődően sokan – papok, szerzetesek, szerzetesnők, hívek – felsorakoztak Márton Áron püspök mögé, egyház-hűségükért vállalva a börtönt is. Csak a gyulafehérvári egyházmegye papjai és szerzetespapjai közül 130-an kerültek börtönbe vagy kényszermunka-táborba, tizenketten[52] kegyetlen körülmények között vértanúhalált haltak.[53]

A sors fintora, hogy két napra Márton Áron letartóztatását követően az államilag jóváhagyott vallásfelekezetek vezetői Bukarestbe nagygyűlést tartottak. A kultuszvezetők hiányolták és vádolták Márton Áront a nagy jelentőségű találkozóról való távolmaradásáért. Justinian Marina pátriárka egyértelműen támadta a katolikusokat: *Egyetlen kultusz tanúsít engedetlenséget, mely a múltban a többi egyházzal és magával az állami szuverenitással szemben privilégiumot biztosított magának. Csupán ennek a kultusznak a reprezentánsa hiányzik ma közöttünk, amiért, úgy véljük, nem hibásak a kultuszhoz tartozó hívek.* Az együttlevők egy Határozatot (*Moţiune*) szerkesztettek, melyben hálájukat tolmácsolták a Román Népköztársaság

[51] Káptalani Jegyzőkönyv az 1949. június 27-én tartott ülésről. Elnök, nagyprépost: Sándor Imre, jegyző: dr. Macalik Győző. In: *Káptalani Jegyzőkönyv XVI.* 470–471.

[52] Ambrus György, Ábrahám Árpád, Bokor Sándor, Dr. Boga Alajos, Dr. P. Boros Fortunát, Fekete János, Gajdátsy Béla, Dr. Macalik Győző, Sándor Imre, Szász István, Bardócz Mózes, Pálffy János.

[53] Pontos feldolgozását lásd LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria.* Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség. Gyulafehérvár 2003. 237–242.

kormányszerveinek, hogy garantálják a kultuszok egyenlőségét és szabadságát, és az országban valóra vált vallásszabadságot.[54]

Márton Áron letartóztatását követte a szerzetesrendek és intézményeik kálváriája. A kormány 1949-ben[55] megszüntetett minden tanügy-, beteg- és szociális-ellátás téren tevékenykedő katolikus szerzetesrendet.[56] Három nap múlva a kultusz- és tanügyminiszterek pontosítanak: rendeletileg a beszüntetett szerzetesrendek számára kolostori gyűjtőtáborokat jelölnek ki.[57] A ferenceseket előbb Máriaradnára, majd Désre, Esztelnekre (ide hozták a más szerzetesrendek tagjait is) és Kőrösbányára parancsolták, és tették kötelezővé számukra a kényszerlakhelyet (D. O., Domiciliu Obligatoriu). A jezsuitákat Szamosújvárra internálták, ahol Otto Canisius Farrenkopf (1888–1967) és Godó Mihály (1913–1996) szervezésében kiformálódott az egyik ellenállási gócpont a gyulafehérvári békepapi központtal szemben.

A női szerzetesek egy részét Szászvárosra szállították, nagyobb részüket szétszórták. A kórházi ápolónővéreket még egy kis ideig megtűrték, de 1955 után nekik is felmondtak.[58] Erdélyben a női szerzetesek közül a Szociális Testvérek szenvedtek a legtöbbet, hithűségük miatt a testvérek összesen 113, 5 évet töltöttek kegyetlen börtönökben.[59]

---

[54] Az aláírók elkötelezték magukat, hogy támogatni fogják a „román állam valláspolitikáját". Vö. TŐKÉS István: *A romániai magyar református egyház élete 1944–1989.* Magyarságkutató Intézet. Budapest 1990. 80–81.; MORARU: *Aspectele privitoare la relaţiile dintre ortodocşii şi luteranii din Transilvania.* 142.

[55] A Kormány 1949. július 29-én kelt dekrétumát augusztus 1-én tette közzé a 810-1949-es számú rendeletével

[56] NB! A törvény nem szüntetett meg minden szerzetesrendet, kivételt képeztek a görög keletiek, bár őket is korlátozta.

[57] TEMPFLI: *Sárból és napsugárból.* 188–189.

[58] LÉSTYÁN Ferenc: *Az erdélyi római katolikus püspökség a vallásüldöző kommunista rendszer alatt.* In: Az Erdélyi / Gyulafehérvári egyházmegye története (szerk. Marton J.). Gloria Kiadó. Kolozsvár 1993. 196–198.

[59] BÍRÓ Mária: *A Szociális Testvérek Társaságának története a kommunizmus idején.* Diploma dolgozat (kézirat).

Erdélyben a legnépesebb férfi szerzet, az obszerváns ferencesek, Márton Áron börtönből való szabadulása után kapcsolódtak bele a lelkipásztori munkába. A szerzetespapoknak megtűrték, hogy a templomokban viselhessék a szerzetesi ruhát, és az egyházmegyés papokhoz hasonlóan, lelkipásztori munkát végezhessenek. Személyük fölött a kultuszügyosztály felé a megyéspüspök diszponált, de minden esetben a rendi főatyával egyeztetve. Közülük legtöbben ferences templomokba kerültek vissza. A ferences szerzetes-testvérek élete viszont nehezebben rendeződött, mert a világi hatóságok szemében ők laikusoknak számítódtak. Szerencsésnek mondható, ha a ferences atyákkal együtt plébániákon szolgálhattak, kántorkodhattak, sekrestyési és konyhai munkát végezhettek.[60]

Nehezebben oldódott meg a szerzetesnővérek ügye. Egyesek családjaik körében húzódtak meg, mások plébániákon, kórházakban, Püspökségen, Teológián kaptak munkahelyet. Mégis életük és munkájuk – szétszóródásuk ellenére – igen áldásosnak bizonyult a kommunizmus idején. Közösségi életüktől megfosztva és megalázott életkörülmények között váltak Krisztus tanúivá, papi hivatások ébresztőivé, az Egyház testében megtartó-erővé. Hadd emeljük ki a kevésbé ismert Hajdú Erzsébet, Gabriella (1917–1963) orsolyita nővér/tanárnő tanúságtevését, aki Marosvásárhelyen és környékén apostolkodott az 50-es években. A plébánia keretében gyermekprogramokat (szavalókórusokat, vers- és énekkarokat stb.) készített elő. Titokban fiataloknak lelkigyakorlatokat és zarándoklatokat szervezett, elsőáldozásra készített fel római és görög

[60] Ld. Boros Valér (1918–1984) ferences testvér keresztútját a dési szétszórtatás után. A kiváló orgonistát és egyházzenészt tekintélyes egyházközségek (Szentegyháza, Zetelaka, Kolozsvár, Gyulafehérvár) plébánosai – félelemből vagy anyagi okok miatt – nem igényelték szolgálatát, s inkább hozzá nem értő kántorokkal oldották meg a kántori szolgálatot. Nagyváradra kényszerült, ahonnan 1973-tól Marosvásárhelyre térhetett vissza, s az újonnan létesült ferences plébánián kántorizált haláláig. Életéről részletesebb beszámolót írt BENEDEK Domonkos: *A kegytemplom karnagya I-II.* Szent Bonaventúra – Új sorozat 10. Kvár 1998.

katolikus gyermekeket; csíksomlyói és a város diaszpóra plébániáinak búcsúira vitte „övéit" mindaddig, amíg a Securitate le nem tartóztatta (1961. dec. 16-án) a marosvásárhelyi minorita templomban. 1962-ben (ápr. 21.) a kolozsvári katonai törvényszék azért ítélte el ötévi börtönre, mert gyerekeket tanított, könyveket adott kölcsön, s a gyerekekkel is komoly vallásos életet folytatott. 1963. április 20-án halt vértanúhalált a nagyváradi börtönben.[61]

Az egyházmegye a kommunizmus első húsz évében paphiánnyal küszködött. Ehhez hozzájárult a kétszeres impérium-váltás, a Papnevelde ide-oda költöztetése, s végül az 1948-as kultusztörvény, mely a katolikus Egyház részére csak egyetlen Papneveldét engedélyezett. Márton Áron kezdeményezésére már 1948-ban történtek lépések a közös teológia kivitelezésére, de a hivatalos megoldást visszavetette a főpásztor letartóztatása.[62]

Minden államhatósági gáncsoskodás ellenére dr. Jakab Antal helyettes ordinárius letartóztatásáig (1951. aug. 24-ig) egyházjogilag a gyulafehérvári papnevelde törvényesen működött. 1951 őszétől viszont a Gyulafehérvári Központban az egyházi joghatóság megszűnt, s az állami segédlettel beindult kis létszámú ún. Szovrom Teológia[63] négy éven keresztül „vergődött" – új tanári kar és ösztöndíjak kecsegtetése mellett. 1952-ben iderendelték a Iaşi-i szeminaristákat és tanárokat is. A Szovrom Papnevelde hallgatóinak nagyobb százalékát ők és a nagyváradiak tették ki. Tény, hogy akkor a moldvai fiatal

---

[61] KOLBAI Mária (összeállította): *A kis Gepida* Kiadja a Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend. 2010.

[62] MARTON József: *A Gyulafehérvári Papnevelde 1948-ban.* In: Új ég és új föld. Emlékkönyv Jäger Péter 65. születésnapjára. (Szerk. Tempfli I.–Vencser L.). Szent Maximilian lap- és könyvkiadó. Budapest 2004. 125–141.

[63] Szovjet-román rövidítése

levitáknak sem adatott más lehetőség előkészülni a papságra.[64] Márton Áron szabadulása után egy évig még Gyulafehérváron maradtak.

Az 50-es évek elején a Teológia belső életének alakulását befolyásolták az ellenálló / egyházhű papok, akik kispapjaikat lebeszélték a Szovrom Papneveldébe való visszatérésről. A rezisztens papnövendékek távolmaradásukkal valójában a Békepapi Központ egyházi joghatóságát kérdőjelezték meg, amiért „büntetés" járt. Az így szabotáló kispapokat munkaszolgálatra kötelezték (Bálint Lajos, Borbély Gábor, Szabó Sándor, Veress László és mások),[65] ami 1954-ig tartott. Ők inkább vállalták a nehéz fizikai munkával járó fogva-tartást, mint a Teológiára való visszatérés fejében a felkínált szabadulást.[66]

A börtönből kiszabadult Márton Áron kánoni tekintélyével és felelősségérzetének tudatában avatkozott be a Teológia Intézet működésébe. Elbocsátotta a Szovrom Teológia diszkriminált tanárait, és ugyanakkor a lehetősége szerint egy új tanári kart verbuvált. 1955 őszén a Papnevelde a négy erdélyi egyházmegyéből benépesedett. A Teológia újraszervezésében Márton Áronnak nem volt könnyű dolga, mert a jól bevált szaktanárok és a szakmailag képzett papok hitükért és egyházias kiállásukért vagy a kommunista börtönökben sínylődtek, vagy már ott vértanúhalált haltak (pl. Macalik Győző vt. † 1953, Gajdátsy Béla rektor vt. † 1952, Erőss Alfréd † 1950, Jakab Antal és Dávid László 1964-ben szabadul), míg mások a békeidőben megbélyegezték magukat és ezért nem kaphattak kinevezést.

---

[64] DESPINESCU, Anton: *Un seminar omnidiecezan.* In: Seminarium Incarnatae Sapientiae. Gyulafehérvár 2003. 111–118.

[65] BÁLINT Lajos: *A megszépítő messzeség sem képes egészen megszépíteni.* In: Katonasors. Munkaszolgálatos katonák története. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2005. 108–189.

[66] BÁLINT Lajos: *A megszépítő messzeség sem képes egészen megszépíteni.* 188.

A Teológia ügye az állam felé részben rendeződött az 1956/57-es tanév folyamán. Az Intézet vezetőségének – püspöki meghagyással – sikerült elintéznie a jóváhagyást, az egyetemi fokozatot és az ún. „kettéválasztását." Másfél évig tartó egyezkedések után a katolikus Papnevelde 1957-ben nyelvileg két szekcióra oszlott: a Iaşi-i román és a Gyulafehérvári magyar szekcióra.[67]

A problémákat leszámítva, pl. mint az 50-es évek nagy tanári-érvágása miatt a tanári kar összetételének kérdése, és egyéb anyagi és Securitate-s ügyek ellenére, 1955-től a gyulafehérvári Papneveldében mindenképpen egy új korszak köszöntött be. Márton Áron s majd Jakab Antal püspökök mind a négy egyházmegyéből hívtak tanárokat, de a nehézségeket így sem tudták teljesen megoldani. Egyrészt az állami hatóságok tettek keresztbe, melyeket a püspökök képtelenek voltak kivédeni (pl. tanárok menesztése, nyugdíjaztatása,[68] kinevezése), másrészt a külföldi teológiatanár-képzés akadályoztatva volt. Márton Áron és segédpüspöke évtizedeken keresztül szükségmegoldáshoz folyamodtak: alkalmasnak vélt fiatal papokat hívtak be a tanári karba.[69] 1970-ben pedig Márton püspöknek sikerült kijárnia a kultuszügyosztálynál, hogy Jakubinyi György egyéves pap és három kispap[70] Rómába mehessen tanulni. A germanikus fiatal tanárok működése az

[67] Gyulafehérvári Püspöki rezidencián felvett 1956. október 16-án jegyzőkönyv az egyházmegyék képviselőinek tárgyalásáról.

[68] Pl. Dr. Tyukodi Mihály és Dr. Sturek Emil 1965-ben távoznak a Teológiáról, a börtönből szabaduló Dr. Jakab Antal csak 1968-ban taníthat, Dr. Gurzó György, Anaklét ferences csak a püspök felelősségére jöhetett be, akitől a nyugdíjkorhatár elérésekor megvonták a tanítás engedélyezését (a nálánál idősebb Nemecsek József 78 éves koráig maradhatott).

[69] A kommunista rezsim idején – időrendi sorrendben – a Papneveldében így lettek tanárok: Peter Jäger, Fodor Alajos Angelus OFM., Bartalis Árpád, Gál Alajos, Pálfi Géza, Bali Lajos, Trebits Jenő, Tamás József, Molnár Lajos, Marton József, Simpf János, Ágoston Ferenc, Pénzes József, Hajdú Gyula.

[70] Szabó Árpád, Vencser László, Tamáskó Péter.

1970-es évek második felétől egyértelműen éreztette hatását az erdélyi teológiai oktatásban. A Papnevelde hallgatóinak száma éppen ekkor emelkedett látványosan, a számkorlátozás (*numerus clausus*) drasztikus érvényesítéséig (1982-től) 140–160 között mozgott. A szeminaristák nagyobbrészt falusi egyházközségek családjaiból verbuválódtak. Az ateista rezsim propagandája és a vallással szembeni rosszindulatú akciója elsősorban az értelmiségi réteget érintette. Tanárok, orvosok, mérnökök s más közalkalmazottak gyermekei nem jelentkezhettek a Teológiára, mert azzal szüleik hivatalának elvesztését veszélyeztették volna. Ezzel is magyarázható, hogy az 1950-60-as években nagyobbrészt földműves szülők gyermekei lehettek papok. S amikor, a 70-es években véghezvitt erőszakos városiasítás következtében a fiatal falusi családok kénytelenek ipari munkát vállalni és városba költözni, a hagyományos közösségekből kiszakadva, új környezetükben napjainkig szenvedik a gyökértelenség átkát. Ezzel magyarázható, hogy a 80-as évektől a kispapok inkább a városi plébániákról, s annak is egy része a gyökértelenné vált (vagy felbomlott) családokból kerülnek ki.

A Teológia és az erdélyi egyházmegyék életét súlyosan érintette az 1982-ben bevezetett *numerus clausus*. Számkorlátozás volt az 1950-70-es években is (21-en kezdhették az első évet), de ez valahogyan az évek során „elfelejtődött", és amikor, a 70-es évek végén a kispapok száma megduplázódott, az egyházak felé amúgy is erősödő állami szigorítások sorából nem maradhatott el a számkorlátozás újbóli érvényesítése sem. A vallásügyosztály emberei jobban odafigyeltek a papneveldékre. Iuliu Sorin vallásügyi vezérigazgató (90 után a bukaresti zsidó hitközség vezetője) a kolozsvári Protestáns Teológián érvényesített számkorlátozásra is hivatkozva, 1982 őszétől Jakab Antal püspökön keresztül a gyulafehérvári Intézetre is rákényszerítette a numerus clausust. Az első években a numerus clausus elfogadhatónak tűnt, általában harminc kispap kezdhette meg a tanulmányait. Kritikussá a helyzet az 1986/87-

es tanévben vált, amikor csak 16 első évfolyamos papnövendék indulhatott. Az azt követő években 20-an felül, sőt 1988/89-ben ismét 30 volt az első éves hallgatók száma.[71] A numerus clausus idején (1982–1989) az erdélyi katolikus hívek még inkább odafigyeltek a papképzésre, a papi hivatások ápolására. Klerikusok és a laikusok imában kifejezetten egybeforrtak, minden vasár- és ünnepnap az egyetemes könyörgésben féltő aggodalommal kérték az Isten segítségét. Minden külső gonoszság ellenére a Gyulafehérvári Papnevelde öntudatos kispapokkal telt meg, s azt is kimondom: a numerus clausus időszakában, aki papi hivatással rendelkezett, az pap lehetett.

A papi hivatás ápolása érdekében alakult 1953-ban (állami segédlettel) a gyulafehérvári Kántoriskola (négy éves líceum).[72] Dr. Faragó Ferenc teológiai tanár szervezte meg, és igazgatóként vezette a Kántoriskolát haláláig (1973). Márton Áron a börtönévei alatt létesített Kántoriskolát utólag „szentesítette" és magáénak tekintette. Az Iskola 1990-ig kisszemináriumként működött, végzős diákjai államilag ugyan el nem ismert „érettségi diplomát" szereztek, de azzal felvételizhettek a Teológiára. (1990-ben a tanügy-minisztérium visszamenőleg szanálta a Kántoriskolában érettségizettek diplomáját.)

A Kántoriskola nagyon szerény külső körülmények között, de igen eredményesen működött. Az 1960-70-es években a diákok létszáma jóval meghaladta a százat. 1978-ban, a kötelező tíz-osztály bevezetésekor az Iskola két osztályra (XI–XII.) zsugorodott. Ezt csak tetőzte 1982 őszétől az itt is érvényesített numerus clausus (15 és 8 évenkénti váltással), mely a diákok létszámát 40 alá süllyesztette. Ekkor az iskola elveszítette „kántoriskolai" jellegét, kifejezetten „kisszeminárium" lett, és csak azok nyertek felvételt, akik eleve papi hivatással jelentkeztek.

---

[71] Szeretném kiemelni, hogy 1988-as felvételi vizsgán Bálint Lajos segédpüspök vállalta a felelősséget, és ezért a 15 helyett 30 kezdhette el tanulmányait. (Mint felvételiztető tanár igazolom. M. J.)

[72] Ministerul Cultelor, Nr. 17.677/1953.

Az államilag csak megtűrt (a békepapi-mozgalom korszakában alapított és elismert!), de „jellegében" egyházi kisszeminárium a kommunizmus idején igen áldásosnak bizonyult. Innen kerültek ki az egyházközségek kántorai, a Teológia hallgatóinak nagyobb része. Mint magyar nyelvű Líceum, a gyulafehérvári és a testvéregyházmegyékből idejött nem magyar anyanyelvű (német, horvát, bolgár, román, cseh, szlovák) diákok számára lehetőséget nyújtott arra, hogy elsajátítsák a Teológia előadási nyelvét, és különösebb nehézség nélkül készülhettek fel a papságra.

Márton Áron jelenléte, személyi varázsa egybefogta a lelkipásztorkodó papságot. A börtönből való szabadulása után először a papság egyházjogi helyzetét mérlegelte és rendezte. Szomorúan kellett tapasztalnia, hogy börtönévei alatt sok papot és szerzetest jogtalanul letartóztattak és szabadságvesztésre ítéltek. Az erdélyi egyházmegyékből ekkor kb. 60 pap volt még a börtönök foglya. Szabadulásuk érdekében – szabadságának visszanyerésekor tett hatósági ígéretekre alapozva – a Kultuszminisztertől szabadlábra helyezésüket kérte.[73] Továbbá feloldotta a meghurcolt vagy börtönviselt papság és a békepapság közötti feszültséget.[74] Rövid idő alatt kimondhatatlan lelkesedés vett erőt a gyulafehérvári és a testvéregyházmegyékben.[75] Bizonyára ez is közrejátszhatott abban, hogy 1957. jún. 6-án házi fogságra kényszerítették a hitvalló főpásztort. Szemé-

[73] „După promisiunile făcute de forurile oficiale am avut speranţă, că în cursul lichidării greşelilor din trecut se va începe şi remedierea gravaminelor Bisericii Catolice şi în semnul acesteia Înaltul Guvern în primul rând va elibera preoţii deţinuţi. În această speranţă la data de 30 Apr. A. C. Sub Nr. 1313. am inaintat un tabel despre preoţii deţinuţi din dieceze mea." Ld. GYÉL: Num. 2163–1956.

[74] GYÉL: Num. 1460–1955.

[75] Pl. „az egész szatmári rajon papsága kitörő örömmel vettük a hírt, hogy Nagyméltóságod Isten segítségével visszatért székhelyére", írja a papság nevében Kőrösi Károly színérváraljai esperes-plébános. Ld. *Márton Áron írásai és beszédei*. 92–93.

re vetették, hogy a minisztérium minden adminisztratív intézkedésével szemben elutasító magatartást tanúsított.[76] Főleg azzal vádolták, hogy távol tartja magát a békemozgalmaktól, és papjait és híveit is akadályozza a részvételben. Tény, ha valahányszor felszólították a békemozgalom támogatására, álláspontját határozottan megfogalmazta. *Mi úgy véljük, hogy a béke oszthatatlan, s erősen meg vagyunk győződve, hogy a békemozgalom és a népek békés együttélésének magasztos eszméje jelentős mértékben közelebb jutna a megvalósuláshoz, ha szabadon követhetnék lelkiismeretük szavát, és szabadon gyakorolhatnák vallási kötelezettségeiket azok az állampolgárok is, akik az istenhithez ragaszkodnak* – írja a vallásügyosztály elnökének.[77]

Határozott kiállása mellett a püspök az állami hatóságok felé tudott rugalmas tárgyalófél lenni. Hunyadi János halálának 500. jubileumán tisztelettel fogadta és két nyelven köszöntötte a gyulafehérvári székesegyházban a magyarországi és romániai kormányküldöttséget.[78] Amikor a Kormány Petru Groza temetése napján állami gyászt rendelt el, Márton Áron – a hivatalos temetési szertartást mellőzve ugyan – a székesegyházban megemlékező beszédet tartott.[79] 1968. febr. 29-én, amikor Nicolae Ceauşescu a kultuszvezetőket magához rendelte, hogy ezzel is demonstrálja Nyugat-felé Románia „másságát" a szovjet tömbön belül, Márton Áron is elment, és – Boros Béla püspök szerint „sok félénk hívőnek, sőt papnak józan bátorságot kölcsönző" – rövid beszédet mondott; ott méltóságteljesen viselkedett, pl. az államelnök beszéde után nem

---

[76] Dr. Nemecsek József teológiai rektor tolmácsként volt jelen. Lejegyzését közli FODOR József: *A nagyváradi egyházmegye ideiglenes főpásztorai a XX. században*. 172–173.

[77] Márton Áron levele a Vallásügyi Osztály elnökéhez. In: *Márton Áron írásai ás beszédei*. 123–124.

[78] GYÉL: Num. 1000–1956. Közölve: *Márton Áron írásai ás beszédei*. 120.

[79] MÁRTON Áron: *Dr. Groza Péter temetésére*. In: *Márton Áron írásai és beszédei*. 121–122.

„csatlakozott az örvendezőkhöz, amiért az Elnök Úr kérdően nézett rá".[80] Ugyanezen esztendő aug. 23-án a többi kultuszvezetővel együtt aláírta a Szovjetunió és szövetségesei részéről Csehszlovákia fegyveres megszállását elítélő nyilatkozatot, „mert a jogtiprást el kell ítélni, bárkivel és bárhol történik." Ennek okán egy külön Nyilatkozatot is eljuttatott Dogaru vallásügyosztályi vezértitkárnak, azzal a kéréssel, hogy juttassa el a Kormányhoz. Ebben többek között megfogalmazta álláspontját az 1956-os magyarországi eseményekkel kapcsolatosan is. *Azonban a magyar nemzetiségű román állampolgárok lelkében ma is sajognak a sebek, melyeket az 1956-os magyarországi eseményekkel kapcsolatosan szenvedtek. Az ott elkövetett jogtiprások és embertelenségek ellen itt akkor nem tiltakozott senki, sőt, magyar nemzetiségű állampolgárokat arra kényszerítettek, hogy a Magyarországon folyamatban lévő jogtiprást és embertelenségeket helyeseljék, számtalan magyart börtönöztek be a legkülönbözőbb ürüggyel, és egyidejűleg megindult egy olyan irányzat, melynek következtében a romániai magyar nemzetiségű állampolgárok hátrányos helyzetben érzik magukat. ... szükséges, hogy a sérelmek jóvátételére és a bizalom helyreállítására hatékony intézkedések történjenek.*[81]

Márton Áron szobafogságra kényszerítésének időszakára esett a 2. vatikáni zsinat, amelyre ő is hivatalos volt, de a zsinati széke a Szent Péter templomban üresen maradt. Tartva attól, hogy ha elhagyja rezidenciáját, oda többé nem engedik vissza, nem kért kiutazási engedélyt. A zsinatot székhelyéről követte, tanítását magáévá tette és intézkedéseit végrehajtotta.[82]

---

[80] MARTON József: *Márton Áron egyéniségének fejlődése.* In: *Márton Áron írásai és beszédei.* 148–149.

[81] MÁRTON Áron: *Nyilatkozat.* In: MÁM. Márton Áron magáéngyűjteményében.

[82] Dr. Bartha Ignác, a kolozsvári római katolikus Szent Mihály plébánia jogtanácsosa, „Bărbosu" álnév alatt tette a tájékoztató jelentéseit. Lásd PUSKÁS Lajos: *Más jövőt álmodtam.* Charta Kiadó. Sepsiszentgyörgy. 2008. 91–92.;

1968-ban már-már úgy tűnt, hogy elérkezett a tényleges vallásszabadság a katolikus Egyház részére is. Másfél évig a főpásztor kinyomtathatta a körleveleit, az állam a székesegyház restaurálásához komoly pénzösszeget utalt ki, a lelkipásztorkodást hivatalosan nem zaklatták stb. Márton Áron elérkezettnek látta az időt, hogy az utódkérdést megoldja. Ezért újabb tárgyalásokba bocsátkozott az állami szervekkel. Börtönviselt jogtanárát, egykori káplánját és titkos ordináriusát akarta segédpüspökének. Ezt 1971. okt. 25.-i pápai magánkihallgatáson tárgyalta meg VI. Pál pápával, s hazatérőben okt. 27-én a Vallásügyosztály elnökével (D. Dogaru). A kultuszügyosztály nem gördített akadályt, hogy dr. Jakab Antal pápai prelátuskanonok, tanár urat utódlási joggal a Szentszék kinevezze Márton Áron segédpüspökének,[83] viszont nehézségeket támasztott a püspökké szentelés helye miatt. Félve a hívek nagyszámú összejövetelétől, nem kívánták, hogy Kolozsváron legyen, és ezért minden „segítséget" megadtak, hogy Jakab Antalt tisztes rokoni- és papi részvéttel Rómában szenteljék püspökké. Márton Áron hiába ragaszkodott a szentelési helyéül Kolozsvárhoz, minden közbelépése meghiúsult. Dr. Jakab Antalt VI. Pál pápa a Szent Péter bazilikában szentelte püspökké 1972. feb. 13-án.[84] A pápa társszentelőnek meghívta Márton Áront is, de ő a betegségre hivatkozva nem ment el.

1974-ben létesített Szocialista Egységfrontba belépni kötelezték az országban létező minden intézmény vezetőjét. Márton Áron lelkiismeretileg dilemma elé került. Ennek feloldása érdekében Rómához fordult, és miután onnan igenlő-választ kapott, lelki vívódások közepette segédpüspökével képviseltette magát az új szervezetben.[85] De az alakuló gyűlésre (május

---

A farkaslaki egyházközség 200. évfordulójára Sas Antal székelyudvarhelyi főesperest delegálta.

[83] GYÉL: Num. 2800–1971.

[84] GYÉL: Num. 550–1972.

[85] *Frontul Unității Socialiste*, melyet átneveztek *Frontul Democrației și Unității Socialiste*-re.

23–24.) neki kellett elmennie. Nem véletlen, hogy a konferencia előestéjén lett rosszul és állt be a prosztata-krízise. Előadását átadta Ferenţ Eduard jászvásári teológiai tanárnak, akinek viszont már nem engedték meg, hogy felolvassa az állam és egyház viszonyát keresztényi megítélésben tálaló Márton Áron-i beszédet.[86]

Márton Áron egyházmegyéjét 1980-ig vezette, s tőle a kormánypálcát segédpüspöke, dr. *Jakab Antal* vette át, aki 1980-tól 1990-ig állt az egyházmegye élén. Nem volt könnyű időszak. A 13 évig tartó börtön súlyos következményekkel járt a püspök egészségére és az állami hivatalokhoz való viszonyulására egyaránt. Megyéspüspökségi időszaka a rejtett, de annál veszélyesebb egyházüldözési korszak volt. Ekkor a rafináltság minden arzenálját felvonultató hatalom igyekezett az embereket térdre kényszeríteni, hitükből kiforgatni. Különösen az egyházi hierarchiát figyelték és gyötörték.[87] 1981-ben az egyházmegye *Bálint Lajos* (1929–2010) személyében segédpüspököt kapott, aki a beállt politikai fordulat után vette át az egyházmegye vezetését.

A kommunista társadalom nem tudta elfogadni a másképpen gondolkodó embert, s ez a nem-tetszés különösen a vallásos embereket érintette. A pártvezérek – a nagyhatalmak felé való igazolási kényszer okán – állandóan az alkotmányos vallásszabadság meglétét hangoztatták, ám erre hivatott szerveiken keresztül egyéni és csoportos üldöztetésben részesítették a hívő embereket. Megítélésükben nem véletlenül került a papság az állam biztonságát veszélyeztetők első soraiba. A katolikus papság megítélését csak súlyosbította a katolikus egyház megtűrt, pontosabban államilag jóvá nem hagyott státusa. Paradox módon – e státusnak köszönhetően – a katolikus klérus nem volt annyira kiszolgáltatva az állami kívánalmak szerint

[86] A beszédet lásd *Márton Áron írásai és beszédei I.* 133–134.

[87] Vö. MARTON J.: *Előszó* In: Istenem és mindenem. Száz éve született Jakab Antal. SzIT–Verbum. Bp.–Kolozsvár 2009. 6.

megalkotott szervezeti és működési keretnek, mint más felekezetek lelkészei. A katolikus papok fokozottabb mértékben élhettek a hivatásuknak, viszont hamarabb megbélyegzetté váltak, ha lelkipásztori szolgálatukban és népük iránti szeretetükben buzgóbban tevékenykedtek.[88]

Végkövetkeztetésem: a pártaktivisták által teremtett bizalmatlan légkörben megnyilvánuló ellenségeskedés az egyházat nem tudta megsemmisíteni, mert a lelkipásztorok és az állhatatos hívek nagy része még inkább Istenbe kapaszkodott, lehetőségeik szerint készek voltak hitükért és egyházukért áldozatot hozni, és ugyanakkor főpásztoraik köré tömörülni.

[88] Vö. MARTON József: *Ajánlás*. In: Az elnémult harang (Bodeanu Denise–Novák Zoltán). Pro-Print. Csíkszereda 2011. 12–13.

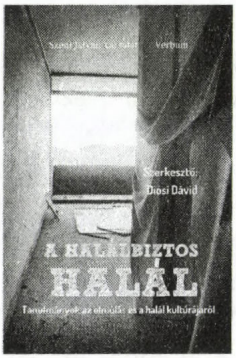

A halál kérdéskörének a tárgyalása nem csupán teológiai monopólium. Ezért a tanulmánykötet – amit a kedves érdeklődő most kezében tart – a halál misztériumát nem csupán a teológia szemüvegén keresztül kívánja szemlélni, hanem megpróbálja azt interdiszciplináris szemszögből is megközelíteni. A szerzők között szerepelt teológus, néprajzkutató, filológus, irodalmár, egyháztörténész, egyházjogász és orvos.

Létezik halál az élet előtt? S ha igen, milyen formában? *(Holló László)* Mi a helyzet a halálközeli élményekkel? Illúziók csupán, vagy netán istenélmények? *(Vik János)* Milyen jogi előírások léteznek a katolikus temetéssel kapcsolatosan? Kiktől kell megtagadni a temetést? Hogyan vélekedik az egyházjog a hamvasztásról? *(Lukács Imre-Róbert)* Hogyan viszonyul a szekularizálódó modern világ halálfelfogása a magyar népi kultúrából kirajzolódó hagyományos halálképhez? Milyen „taktikákkal" menekül korunk embere a halál gondolatától? *(Tánczos Vilmos)* Miben és miért más a parasztember elmúlása a többiekéhez viszonyítva? *(Balázs Lajos)* Hogyan vélekedik az orvostudomány a halálról? Mikor következik be a halál „pillanata"? *(Holló Gergely)* S mi következik utána? Mi valójában a tisztítótűz? *(Diósi Dávid)* Hát a pokol? *(Jitianu Liviu)* Ezekre és sok más kérdésre keresik a kötet szerzői eszmefuttatásaikban a választ. A könyvben a fent említett szerzőkön kívül olvashatóak még Bodó Márta, Harald Buchinger, Deák Zsuzsanna, Havas László, Marton József, valamint Tobias Nicklas értékes írásai is.

A halálbiztos halál. Tanulmányok az elmúlás és a halál kultúrájáról, szerkesztette: Diósi Dávid, Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2011. 206 old. ISBN 978 606 8059 57 0
Ára: 27 lej.
Megvásárolható a Szent István Társulatnál, a Verbum Kiadónál, valamint a könyvesboltokban (pl. Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen a Corvina Könyvesházban, a Csíksomlyói Ferences Kolostor kegytárgyboltjában), illetve megrendelhető a szerkesztőnél (tel.: 0752-245.057; e-mail: diosidavid@yahoo.de).

Szent Anya, üdvözlégy! Mária-imák
Szerkesztette: Farmati Anna

Az imafüzet legszebb Mária-imáinkat gyűjti egybe azzal a céllal, hogy a katolikus hívők Mária-tiszteletét segítse: az egyház ősi himnuszai, liturgikus szövegek, nagy szentjeink imádságai, nemzeti Mária-tiszteletünk értékes szövegei, búcsús énekek, keleti rítusú testvéreink néhány imája, litániák és két Mária-tisztelettel kapcsolatos rövid írás szerepel a gyűjteményben, valamint tíz nagyon szép erdélyi Mária-ábrázolás fényképe.

Méret: A6, 96 oldal. Ára: 4 lej
(100 db-nál nagyobb rendelés esetén egységár: 3 lej)

LŐRINCZ OTTÓ

A nagyváradi egyházmegye Fiedler István püspöksége idején

Fiedler Stephen was between 1930 and 1939 the Bishop of Oradea – Satu-Mare aequiprincipaliter diocese. He was beyond expectations a Good Shepherd of the two small dioceses. During the diocesan synod organized in 1938 were formulated the laws governing the internal life of the bishopcies. But unfortunately the pastor could not enjoy for a long time the order in the diocese. Without his knowledge some of his priests joined the group known as Ragged Guard and in order to protect his priests, he was ready to give up his seat on the request of the Holy See.

Keywords: Stephen Fiedler; Concordat; aequiprincipaliter; bishopcy; bishop.

A román konkordátum megkötése és ratifikálását követő évben Fiedler István, temesvári kanonok, püspöki helynök nyerte el a Szentszék bizalmát és a román kormány beleegyezését.[1] Szabó István apostoli kormányzó 1930. november 15-én kelt körlevelében közli az egyházmegye papjaival és híveivel, hogy XI. Pius pápa az 59 éves Fiedler István, temesvári püspöki helynököt nevezte ki szatmár-váradi püspöknek. Püspökké a bukaresti nuncius, Angelo Dolci szentelte 1930. december 7-én az ősi nagyváradi székesegyházban. Az egyháztörténészek ki szokták emelni, hogy a román kormány azt várta volna el Fiedler püspöktől, hogy segítse elő visszanémetesíteni a régen elmagyarosodott szatmári svábokat, de reményükben csalódniuk kellett. A szatmári sváb falukban hamar meggyőződött, hogy:

> *vallási zavar amiatt állna elő, ha három-négy nemzedéknyi idő óta elmagyarosodott népbe a német nyelvű istentiszteletet és prédikációt akarnák visszahozni. Ő a vallás érdekében a*

1 Fiedler István (Nagybecskerek, 1871. okt. 14–Nagyvárad, 1957. okt. 24). Ld. JAKUBINYI György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia.* Kolozsvár [3]2010. 100.

nyelvi zavar visszahozatalát károsnak ítélte, s quieta non movere elve alapján a meglévő nyelvi állapot tiszteletben tartását tűzte ki irányul. A vallásgyakorlás zavartalanságát tartotta ezúttal is fontosnak, mint ahogy jövetelekor is azért volt hajlandó a németnek képzelt anyanyelv használatának a visszaállítására.[2]

Az új főpásztor nem eszközölt nagy változást a váradi aulában, pl. Zitzmann Ferencet is megtartotta maga mellett tikárnak. Igaz, hogy Zitzmann hálásnak bizonyult. Sokoldalú segítségnyújtása és tevékenysége hozzájárult ahhoz, hogy megyéspüspöke az állandóan változó román kormányok nehéz helyzetet előidéző taktikájának dzsungelében helyes irányvonalat követhessen. A főpásztor odajövetelekor sem a váradi sem a szatmári egyházmegyét nem ismerte. Megmutatkozott ez a latin és a görög szertartású papságot érintő rítusvitákban, s ebben különösen nagy szerepet játszottak a „másodrendű" államvallássá avanszált görög katolikusok. Mindez erőssen kihatott az egyházmegyei életre és a hívek társadalmi megosztására is, ami égetően szükségessé tette annak a követendő világos irányvonalnak a megjelölését, amelyet az 1938. október 28-ra összehívott egyházmegyei zsinat meghatározott.[3] Az előkészületi munkálatokban és a zsinat megrendezésében nagy szerepet játszott a nagyváradi aula irodaigazgatója, Zitzmann Ferenc. A későbbi idők számára jó eligazító volt ez a zsinat, határozataival és előírásaival, de egész szellemiségében. Márton Áron megítélése szerint az 1938-as Zsinat

összegyűjtötte az egyetemes egyházi Törvénykönyv szellemében és a mi viszonyainkra alkalmazva egységes rendszerbe foglalta az egyházi közigazgatás, lelkipásztorkodás, vagyon- és ügykezelés szabályait. A zsinati határozatok gyűjteményét

---

[2] PAÁL Árpád: *A kisebbségi lét tanulóévei Erdélyben II.* Pallas-Akadémia. Csíkszereda 2008. 229.

3 Historia Domus Várad-Velence, pag. 7

az egyházmegyék határain kívül is általános elismeréssel és örömmel fogadták.[4]

Fiedler püspök kormányzása idején szívügyének tekintette a katolikus sajtót. Erdély szinten hiányzott a katolikus napilap, melynek létesítése az 1927. évtől vajúdott. Pedig nagyon szükségesnek ítélték, mert „az Egyház alapjait vette célba a modern hírverés, tájékoztatás, meggyőzés, közvélemény-alakítás és -irányítás".[5] Az erdélyi egyházmegyék főpapjai a székelyudvarhelyi katolikus nagygyűlésen határozták el, hogy katolikus napilapot indítanak. Abban az időben Erdélyben a katolikus emberek csak liberális napilapokat olvashattak, mégpedig a pesti liberalizmus szócsöveinek napilapjait (Est, Pesti Napló, Újság, Magyar Hírlap, Esti Kurír, Tolnai Világlapja, Színházi élet),[6] valamint a Magyar Párt hivatalos napilapját, a kolozsvári Ellenzéket[7] vehették a kezükbe.[8] Az erdélyi katolikus napilap ügyét Fiedler István (1871–1957) szatmár-nagyváradi püspök karolta fel. Általános közérdeklődést elégített ki, amikor 1932. január 3-án dr. Paál Árpád (1880–1944) szerkesztésében útnak indította az *Erdélyi Lapok* katolikus napilapot.[9] A legalkalmatlanabb időben, a nagy gazdasági válságkor vette kezdetét a legkívánatosabb katolikus újság.[10] Elsősorban a katolikus közvélemény kialakításában és

---

[4] MÁRTON Áron: *Megemlékezés Fiedler István püspökségéről (1940. jan. 1.)*. In: Márton Áron: Papság. Márton Áron Hagyaték 5. kt. Marosvásárhely 2009. 159.

[5] MÁRTON Áron: *Megemlékezés Fiedler István püspökségéről.* 157.

[6] Ezek a pesti lapok nyertek kegyelmet a román kormányzat szemében.

[7] Az Ellenzék szerkesztői (Bánffy Miklós és Makkai Sándor) támadták is a katolikusok napilapjának (Erdélyi Lapok) indítását. Vö. BANGHA Béla: *Erdélyi képek*. In: Magyar Kultúra 1931. II. félév. (szerk. uő.). Budapest 1931. 237–240., itt 239.

[8] BANGHA Béla: *Erdélyi képek*. 240.

[9] Az Erdélyi Lapok című katolikus napilap 1936-tól (az Erdély szó címekben való betiltása miatt) Magyar Lapok címen működött 1944 októberéig, amikor meg is szűnt.

[10] Ld. LÉBER János: *Erdélyi Lapok*. In: Magyar Kultúra 1932. II. félév. 400–401.

a keresztény érdekek védelmében végzett igen hatékony munkát. A lapszerkesztők keresztény nézőpontból mind a kapitalista, mind a bolsevik gazdasági rendszert visszataszítónak, természetellenesnek tartották, a zsidókat pedig a „nép ellenségének" bélyegezték. De ez a konzervatív, antiliberális beállítottságú napilap a „mindennapi kenyere" lett a katolikus híveknek.[11] A Szent László Lapkiadó Rt. által kiadott napilap 1936-ban – néhány heti betiltás után – címét *Új Lapok*ra kellett változtatnia, majd 1944 őszéig *Magyar Lapok* elnevezéssel jelent meg.[12] Hadd említsük meg, hogy néhány évvel később, 1939-ben „bűnéül" rótták fel a katolikus sajtó érdekében tett lépéseit.[13]

A főpásztor nem sokáig örülhetett annak, hogy rend van az egyházmegyében. A bécsi döntés következtében Nagyromániában erős volt a feszültség. A Felvidék és a Bácska visszatérő területeinek biztonsági ellátása érdekében a polgári lakosság soraiból Rongyos Gárda elnevezéssel egy különleges szervezet alakult.[14] Ezek a szabadcsapatok saját terhükre és veszedelmükre operáltak a Felvidéken a magyar honvédség bevonulása előtt, és ezzel megakadályozták, hogy a csehek attrocitása kirobbanhasson az ottlévő magyar lakosság ellen. Rongyos Gárda néven, Nagyromániában is megindult a szervezkedés, melynek éppen a szatmári püspöki palotában volt egyik főhadiszállása. Fiedler István püspök erről nem tudott, és arról sem, hogy a Rongyos Gárdában néhány papja és Katolikus Legényegylet tagja is benne van. Senki sem tudja biztosan, hogy ki volt ennek felfedője, annyi azonban bizonyos, hogy kiváló helyzetismerettel kellett rendelkeznie, mert a szervezkedést

---

[11] SEEWANN, Gerhard: *Megosztott lojalitások, egyforma közösségek.* In: Aetas. 25. évf. 2010. 1. sz. 199–209. Itt: 207–208.; VORBUCHNER Adolf: Erdélyi Lapok. In: Erdélyi Tudósító XV (1932) 49–51.

[12] PAÁL Árpád: *A kisebbségi lét tanulóévei Erdélyben II.* Pallas-Akadémia. Csíkszereda 2008. 291.

[13] PAÁL Árpád: uo. 230.

14 Historia Domus Várad-Velence, pag. 7.

felfedő államvédelmi szerv a Rongyos Gárda felgöngyölítésében annyira biztosra ment, hogy a határmenti Rongyos Gárdát megsemmisítette. Több egyházmegyés pap került az államvédelmiek kezébe, akik ezzel a halál torkába kerültek. Kiszabadulásuk a Magyarországon őrizetben levő politikai foglyokkal való kicserélés útján történt. Ez Fiedler István megyéspüspök lemondásához vezetett. Bár bebizonyosodott ártatlansága, és ezért nem vették őrizetbe, mégis a román kormány kívánságára kénytelen volt lemondani 1939 november végén. Andreas Cassulo nuncius november 8-án Bukarestbe hívta és közölte vele, hogy letartóztatását csak püspöki státusa mentette meg, de felmentését kérik az állami hatóságok. Felajánlották, ha XII. Pius pápától kéri a felmentését, akkor a letartóztatott papokat sem ítélik halálra, hanem átteszik őket a határon és Romániában többet nem működhetnek. A papjait is menteni próbáló főpásztor meghozta az áldozatot, aláírta lemondását, melyet a Szentatya december 14-én elfogadott.[15] A pápa jogilag úgy oldotta meg a visszavonuló püspök helyzetét, hogy a lemondását elfogadva, december 15-én kinevezte muliai címzetes püspöknek.[16]

Fiedler István nagyságára és szerénységére vall, amint a kiváncsiskodó újságíroknak vallotta: „Csöndben jöttek, csöndben akarok távozni. Az egyház nagy állandósága él tovább, az én dolgom csak változhat, afféle három napos újság."[17]

A Szentszék intézkedése révén a szatmár-váradi egyesített egyházmegyék vezetését 1939. december 14-én Nagyméltóságú és Főtisztelendő Márton Áron megyéspüspök, Erdély

[15] FODOR József: *Jóságos atya és püspök. Fiedler István püspök élete.* Szent László Könyvsorozat 2. Nagyvárad 2007. 114–115.

[16] SALACZ Gábor: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt.* München 1975. 82.

[17] PAÁL Árpád: A kisebbségi lét tanulóévei Erdélyben II. Pallas-Akadémia. Csíkszereda 2008. 228.

püspöke vette kézbe, mint apostoli kormányzó.[18] Az új kormányzó szükségből és ideiglenesen vette át a rész-egyházmegye vezetését, s azonnal nevesítette a helynökét, akire gyakorlatilag az egyházmegye vezetését bízta. Mivel elődjének, Fiedler István megyéspüspök általános helynöke, Molnár Kálmán prelátus kanonok visszavonult, helyébe kinevezte dr. Schriffert Béla protonotárius kanonokot.

Márton Áron az árván maradt püspökségek vezetését 1940. január 1-jén vette át. Kötelességének tartotta, hogy hivatalba lépésekor megemlékezzék a távozó Főpásztorról. Fiedler püspök érdemeit méltató és a korszakról átfogó képet nyújtó beszédet mond a nagyváradi katedrálisban. Jellemző, hogy két egyházmegyéről beszél, és külön sorjázza Fiedler idejében épített templomokat a szatmári egyházmegyében és külön a nagyváradi egyházmegyében. Pl.

> *a nagyváradi egyházmegyében: a nagyváradi Össi-telepen és a Katalin-telepen, Diószegen, Szalárdon, Pacaloson, Szilágyszentkirályon, Szilágynagyfaluban, Biharcsanáloson, Érsemlyén és a nagyváradi Szent József-telepen épültek templomok, kápolnák az Ő buzdítására és bőkezű támogatásával. Ahol csak lehetett, beállította a szervezett és rendszeresített lelkipásztori munkát, hogy a társadalmi nyugtalanság a lelkitájékozatlanság idején Isten kegyelmét, segítségét és a lelki béke feltételeit éppen a leginkább sújtott társadalmi réteg számára biztosítsa.*[19]

A gyulafehérvári püspök okos és szerencsés megoldásnak minősítette a két egyházmegye részére fenntartott Papnevelde megosztását, még pedig olyan formán, hogy a bölcseleti és hittudományi kurzust szétválasztotta és megosztotta a két püspöki város között, anélkül, hogy veszélyeztette volna a nevelés egységét. Mind a két helyen meghagyta azt az intézményt, amelyhez az egyházmegyék hagyományaik miatt is

---

[18] MARTON József: *Márton Áron életének és korának legfőbb adatai*. In: Márton Áron Emlékkönyv (szerk. uő. Kolozsvár 1996. 226.

[19] MÁRTON Áron: *Megemlékezés Fiedler István püspökségéről (1940. jan. 1.)*. In: Márton Áron: Papság. 158.

ragaszkodtak; és pedig Szatmárnémetibe került a Filozófia, Nagyváradra pedig a Teológia.[20] Márton Áron 1940-ben kétszer is megjelent a nagyváradi Papneveldében; február 17-én szerpapokat szentelt, május 5-én pedig papokat. Beszédeiben felhívja a szentelendők figyelmét, hogy „világmozgalmak indultak, egymástól látszólag függetlenül, sőt egymás ellen, de azonos szándékkal, hogy pogányságot szervezzenek, s a világot Istentől távol tartsák".[21] A klerikusoktól többet vár el a világ, s főleg a hívő nép, mert „Az új idők vallástalan és erkölcstelen szelleme, életfelfogása és gyakorlata mindenből kiábrándította és mindenkivel szemben bizalmatlanná tette".[22] Éppen a világháború kezdetén, a hitetlenség előretörésekor indult meg az infulaharc a betöltetlenül maradt püspöki szék miatt. Ambiciózus papi személyek hangosabban kifejezték szándékukat a püspöki süveg megszerzésére. Ezek közé tartozott a nagyváradi székeskáptalan román nemzetiségű kanonokja Pap József (Iosif Pop), aki néha még a „nagyszombati" magyar nemesi előnevét is használta. Szándékáról a korabeli újságok is tudomást szereztek. Maga Nicolae Iorga is írt cikket ez ügyben.[23] A román kormány is szívesen fogadta volna. Kompromitálási manővernek véli – Pap József, ill. Zitzmann Ferenc érdekében – dr. Paál Árpád, az Erdélyi Lapok főszekesztője a püspöki kertben töltvényekkel teli ládának a feltárását 1940. március 28-án. Az oda küldött kutató katonák azt bizonyították, hogy a „rejtegetett" töltvények a magyar hadsereg fegyvereibe találnak. Az igazság inkább az, hogy a húsvéti templomozás címén a katedrálisba küldött katonákkal csempészték be a püspöki kertbe a ládákat, s a „feltárás" jó

[20] MÁRTON Áron: *Megemlékezés Fiedler István püspökségéről.* uo.

[21] MÁRTON Áron: *Diakónusszentelés Nagyváradon (1940. febr. 17.).* In: Márton Áron: Papság. 78.

[22] MÁRTON Áron: *Papszentelés Nagyváradon (1940. május 5.).* In: Márton Áron: Papság. 84.

[23] PAÁL Árpád: *A kisebbségi lét tanulóévei Erdélyben II.* Pallas-Akadémia. Csíkszereda 2008. 232.

lehetőséget nyújtott a papok meghurcolására, illetve a „megbocsátásra", ha „megbízható" püspököt akarnak. Már fel is röppent a hír, hogy a külügyminiszter püspökjelöltnek első helyre Pap Józsefet, második helyre Zitzmann Ferenc irodaigazgatót ajánlja.[24]

A Szentszék végül Nagyváradra a teljesen semleges magatartású, de teológiailag felkészült dr. Napholcz Pál jezsuita atyát nevezte ki püspöknek.[25] XII. Pius pápa iránti tiszteletből és engedelmességből fogadta kinevezését. Márton Áron 1940. szeptember 1-jén kelt körlevelében közölte az egyházmegyével a püspökké szentelésének dátumát: szeptember 8. De erre nem került sor, mert augusztus 30. a második bécsi döntés értelmében új helyzet állt elő mind a két egyházmegye életében. A nagyváradi püspökség 9 plébánia (Belényes, Magyarcséke, Rézbánya, Vaskóh, Tenke, Bél, Bélfenyér, Biharsányi, Tenkegörbed) kivételével ismét visszanyerhette a 900 éves határait. Napholcz Pál augusztus 30-ig nem foglalta el püspöki székét, s szeptember 1-jén levelet intézett a bukaresti apostoli nunciushoz, melyben az ő püspökségére vonatkozóan a Szentszéknek teljes cselekvési szabadságot biztosított és szerzetesi szerénységgel kérte a püspöki méltóság aluli felmentést. A következő évben a budapest-zugligeti lelkigyakorlatos ház, a Manréza rektora lett, majd a jezsuiták magyar rendtartományának főnöke 1943-ban bekövetkezett haláláig.[26] Magatartása példaértékű: a forrongó időszakban „szükségből" elfogadta a kinevezését, de az új helyzetben alávetette magát a Szentszék újabb döntésének, a felmentésnek.

---

[24] PAÁL Árpád: *A kisebbségi lét tanulóévei Erdélyben II.* 235–236.

25 Historia Domus Várad-Velence, pag. 8.

[26] Vö. SALACZ Gábor: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt.* München 1975. 83–86.

POTYÓ FERENC

Egy töretlen papi kiállás – püspökének támogatásával

Letztes Jahr haben wir den 70. Geburtstag von Géza Pálfi gefeiert, der Theologieprofessor und Spiritual in der sogenannten Kantorenschule war. Seine Persönlichkeit ist mit Legenden umkränzt und auch heute erinnert man sich an ihn mit Respekt. Und das tun nicht nur seine Schüler, sondern auch die anders denkenden Menschen. Seine Individualität ist bereits in seinen jungen Jahren als Kaplan zur Schein gekommen, als er mit dem Staatsicherheit einen Streit gehabt hat. Unser Bischof Áron Márton hat seine Fähigkeiten schon früh erkannt. So war der Bischof bemüht, bei den staatlichen Behörden die Erlaubnis einzuholen, Pálfi zum Professor und Spiritual nach Karlsburg zu ernennen. Zwischen den Jahren 1971–1980 wer er bereits als Professor und als Spiritual im Karlsburger Kleinen Seminar tätig, ebenso an der Theologische Hochschule als Professor der Patrologie, Homiletik und Katechetik. Seine Persönlichkeit wurde durch die Bibel geformt, wie wir dies aus seiner Todesurkunde erfahren können. lesen. Die Kraft für seine Arbeit hatte er aus dem Gebet geschöpft. Seine eigenen Interessen hat er in den Hintergrund gesetzt. Was er glaubt hat, hat er verkündet, und was er verkündet hat, hat er auch gelebt.

Schlüsselbegriffe: Géza Pálfi; Bischof; Antal Jakab; Karlsburg; Spiritual; Departament.

Az elmúlt évben kegyelettel emlékeztünk Pálfi Géza születésének 70. évfordulójára. A jubileum jó alkalom volt arra, hogy a fiatalon elhunyt erdélyi paptestvérünkkel kapcsolatos emlékeket felidézzük, és vállalkozó személyek jóvoltából könyv formában is megjelenhetett naplója, leírt beszédeinek nagy része és nem utolsó sorban a Securitate irattárából összeállított dokumentum-gyűjtemény is. Mindezek után nem tartom fölöslegesnek, hogy a Főegyházmegye Levéltárából Pálfi Gézával kapcsolatos néhány okmányt szó szerint közzé tegyek. Ezekben a korszakot, a korszakban szereplő állami és egyházi személyeket másképp láthatjuk, és talán valósabb képet alakíthatunk ki az Egyház és állam viszonyáról a

kommunizmus idején. Rövid tanulmányomban az okmányokat szöveghűen közlöm, mert ilyen formán jobban lehet érezni a megtűrt állapotban működő katolikus Egyház pasztorációs körülményeit. Ugyanakkor szeretném megjegyezni, hogy Márton Áron püspök a Vallásügyosztályhoz küldött román nyelvű beadványait előbb magyar nyelven fogalmazta meg, amit munkatársai fordítottak románra. Ezért több helyen tudatosan használ román kifejezéseket (departament, conferenciar stb.), hogy a fordítást megkönnyítse. Az okmányok közzétételénél semmit sem stilizáltam, azokat a szövegkritika szabályainak megfelelően közlöm.

Pálfi Géza személyét legendák övezik. Tisztelet övezi emlékét, nemcsak tanítványai és paptestvérei körében, hanem minden jóakaratú ember előtt, aki öntudatosan vállalja nemzetiségét és katolikus hitét.

Pálfi Géza 1941. április 14-én született Máréfalván. Az elemi iskoláit szülőfalujában, a középiskolai tanulmányait pedig a Gyulafehérvári Római Katolikus Kántor Iskolában[1] végezte (1954–1958), ahol 1958-ban érettségizett. A középiskolai tanulmányok befejezése után hat évig a gyulafehérvári papneveldében (1958–1964) folytatta teológiai tanulmányait. Isten Szolgája Márton Áron püspök 1964. április 5-én szentelte pappá. Első állomáshelye a nagy erdélyi püspök szülőfaluja, Csíkszentdomokos volt. Segédlelkészként működött 1964 és 1967 között Márton Mózes öreg plébános mellett, akit titkos ordináriusi mivolta miatt hurcoltak meg és juttattak börtönbe a Securitate emberei. 1967-ben a Marosvásáhely-Belvárosi plébániára kapott segédlelkészi kinevezést, ahol principálisa a kiváló lelkipásztor Léstyán Ferenc plébános volt.

Márton Áron korán felismerte Pálfi Géza kiváló adottságait, megalkuvást nem ismerő jellemét és elvhűségét, s

[1] Római Katolikus Kántor Iskola (RKKI) kisszemináriumként működött, kántori diplomát is lehetett szerezni az érettségi mellett. Az itt végzett növendékeke nagy része a teológián folytatta tanulmányait. Hivatalosan az állam nem ismerte el az itt kiállított képesítő oklevelet.

ezért 1970-ben a Római Katolikus Kántoriskola (RKKI) tanárává és spirituálisává akarta kinevezni. Sajnos, a csíkszentdomokosi és marosvásárhelyi segédlelkész korában végzett munkájáért, elvhűségéért, úgymond „megnyilvánulásai" miatt, az illetékes hatósági szervek elutasították a püspök kérését. Márton Áron püspök nem mondott le szándékáról, s dr. Dumitru Dogaru a vallásügyi ügyosztály elnökéhez az alábbi levelet[2] intézte:

Elnök úr,

Folyó év szeptember 19-én volt szerencsém az Elnök Úrnak személyesen átnyújtani hat pap kinevezési aktáit olyan posztokra, melyekhez a 34-1970. dekrétum art. 5. h. és j. pontjai értelmében a Departament elismerése szükséges. A hat kinevezésből eddig megkaptam kettőt (Huber József, Baly Lajos). Négynek az ügyében válasz a mai napig nem érkezett.

Telefonon többször érdeklődtem, hol közvetlenül, hol Turcu inspektor útján, és mindig azt a választ kaptam, hogy várjak nyugodtan, minden el van intézve úgy, ahogyan kértem.

Dr. Nemecsek József rektor viszont, aki az elmúlt héten Bukarestben volt, október 30-án azt az üzenetet hozta Visan László igazgató úrtól, hogy az előterjesztett másik négy pap közül háromnak (Veress László, Leitner János és Bartalis Árpád) az elismerése megvan, de a negyedik (Pálfi Géza) nem kaphat elismerést, mert „olyan robbanékony természet, hogy nem való tanárnak a Kántor Iskolába."

Pálfi Gézát tanári kinevezésre már évekkel ezelőtt ajánlotta nekem mind a két intézet igazgatója: Dr. Nemecsek József rektor és Dr. Faragó Ferenc igazgató. Nemecsek rektor úr ezt a véleményét ez év tavaszán megismételte.

Mivel az iskolaév mind a két intézetben már szeptember második felében megkezdődött, s a Departament elismerésének késése miatt az iskolában nehézségek vannak. Tisztelettel kérem Önt Elnök Úr, szíveskedjék engem tájékoztatni, hogy a Departament a Visan László igazgató úr által közölt véleményt Pálfi Gézáról, milyen konkrét esetek alapján alakította ki.

---

[2] Gyulafehérvári Érseki Levéltár (továbbiakban: GyÉL) Num: 3093–1970. november 5.

Kérem, fogadja őszinte nagyrabecsülésemet.

Gyulafehérvár, 1970. november 5.

Márton Áron püspök

A kialakult kényelmetlen helyzet miatt Márton püspök Pálfi Géza segédlelkésztől is magyarázatot kért arra vonatkozóan, hogy az állami szervek részéről a vele kapcsolatban kifogásolt kérdésekre írja meg a tényeket. Ez kitűnik abból a levélből is, amelyet Pálfi Géza személyesen írt püspökének.[3] A levél sok mindenről árulkodik: az ateista államgépezet működéséről, a tartományi inspektorok erőszakos magatartásáról, de nem utolsó sorban Pálfi Géza egyházhűségéről és karakánságáról.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr, Kegyelmes Atyám!

Főesperes Prelátus úr által küldött utasítására próbálom rekonstruálni a Kultusz Ügyosztály szerveivel ezelőtt három évvel történt nézeteltérésemet. Természetesen már sok dolog kiesett az emlékezetemből.

1966 télutóján a Néptanácshoz hivattak. Közölték, hogy Csíkkarcfalván találkoznunk kell a Kultusz Ügyosztály képviselőivel. Márton Mózes esperes beteg volt. Emlékezetemben az '50-es évek gyűlései kísértettek. Azt válaszoltam: „Ilyen gyűlésen csak főhatósági rendelkezésre veszek részt." Ezt telefonon illetékesekkel a Néptanács közölte.

Másnap délelőtt Csíkszeredában elintéznivalóim voltak. Ott főesperes úr meghagyta, hogy menjek el a gyűlésre. Az autóbusz fél órát késett, s így én is a gyűlésről jó negyed órát. Nagyon nehezményezték. A téma ismertetése már javában folyt. A zsinat befejezésével kapcsolatos jubileumi búcsúra kijelölt templomokra kiadott főhatósági rendelkezés illegális voltát bizonygatták. Külső magatartásom eléggé elárulta, hogy unom a dolgot és ellenkező véleményen vagyok. Gyűlés végén hozzászólásra hívták fel a jelenlevőket. Erre nem vállalkoztam. Türelmetlen szóváltásra került sor dr. Visan László, Tankó Árpád inspektorok és köztem. Részletekre

[3] Pálfi Géza levele Márton Áronhoz. Kelt Marosvásárhely, 1970. december 6. Ld. GyÉL Num: 3903–1970.

alig emlékszem. Elmarasztaltak a Néptanács előtt tett kijelentésemért, paragrafusokat olvastam a kultusztörvényből, Dr. Visan felemlegette boldogemlékű XXIII. János pápa Aggionamentoját. Felemlegették, hogy ismernem kell a kultusztörvényt. Erre azt válaszoltam: „Ha nem ismerem, nem én vagyok a hibás. Miért nem nyomták ki többször is. Én életemben egyetlen nyomtatott példánnyal találkoztam."

Fölkérték ott lévő paptestvéreimet, hogy próbáljanak megnevelni. Aztán államsegély megvonásával fenyegetőztek. Erre válaszom: „ha ilyen hűségnyilatkozatok tétele annak az ára, nem szorulok rá feltétlenül az államsegélyre." Szerették volna, ha úgy nyilatkozom, hogy principálisomtól kaptam felkészítőt a gyűlésre. Természetesen ez nem állt.

A végén kijelentették, hogy a Csíkszentdomokoson működő Antal Árpád delegált újmisés azonnal hagyja el a falut. Erre írásbeli rendelkezésüket kértem, amit szintén nagyon rossz néven vetek.

A tények epilógusaként még ennyit: pár héttel utóbb Dr. Visan László a Papnevelő tanári ebédlőjében a következő kijelentést tette: „Ha ez a kis óriás még egyet szól, Románia Szocialista Köztársaság területén többé nem működik."

Sajnálom, hogy Kegyelmes Atyámnak ma ilyen nagy gondot okozok. Magatartásom kissé oktalan volt. Ha határozottan kiállok az ügy védelmében, úgy ma elégedett volnék önmagammal. Sajnos a lényegesről, másodrendű kérdésekre csúsztunk át, ahol szándékosan provokáltak, én meg besétáltam a csapdába.

Ennyit írhatok az ügyről. Több apró mozzanat ma már nem jut eszembe. Vagyok mély tisztelettel kissé megfontolatlan papja,

Marosvásárhely, 1970. december 6.

Pálfi
Géza
segédlelkész

Márton Áron püspök miután az érintett részéről megbizonyosodott, hogy buzgó munkáját és egyházias magatartását kifogásolják, nem mondott le Pálfi Géza tanárságáról. Továbbra is ragaszkodott ahhoz, hogy kinevezze RKKI-be tanárnak és spirituálisnak. Ezért újabb beadvánnyal fordult a

vallásügyi ügyosztály elnökéhez. Világosan rámutat úgymond nagy bűnére: „nem fordult a püspöke ellen".[4]

Elnök úr,

3344. számú 1970. szeptemberről kelt iratommal jelentettem Önnek, hogy a Teológia sémájában lévő conferenciar állásra Pálfi Géza marosvásárhelyi segédlelkészt szándékoztam kinevezni, s kértem az Ön hozzájárulását ehhez a kinevezéshez. Turcu Fehér megyei inspektor úr ez év január 5-én közölte velem, hogy a vallásügyi ügyosztály Pálfi Géza kinevezéséhez nem járul hozzá.

Dr. Visan igazgató úr nyilatkozatából, melyet 1970 decemberében a Kántor Iskola igazgatója, Dr. Faragó kanonok előtt tett, sejtjük, honnan ered a nehézség.

Mivel a konkrét eset, aminek alapján a vallásügyi ügyosztály negatív véleményét Pálfi Gézáról kiformálta, összefügg az én egyik intézkedésemmel. Lelkiismereti kötelességemnek érzem, hogy az ügyet a magunk részéről is megvilágítsam. Sajnos vissza kell térnem olyan eseményekre, melyeket igyekeztünk elfelejteni.

1966. február 14-én megjelent nálam Nenciu akkori igazgató helyettes, Jurcone és Biró akkori inspektor urak kíséretében és a kapott utasítás értelmében tudomásomra hozták, hogy 150-1966. szám alatt, a rendkívüli jubileumi búcsúk ügyében kiadott körlevelemmel: 1./ vétettem a kultusztörvény 25. és 40. szakasza ellen, 2. s ha a körlevél végrehajtása során bárhol zavargások lesznek, a vallásügyi ügyosztály felelőssé tesz engem és mindazokat, akik a körlevél végrehajtásában közreműködnek. 3/ ha a híveket elvonjuk a munkától, szabotázsnak minősítik és mint ilyent büntetik, és 4/ utoljára figyelmeztetnek engem, hogy ha még hasonló törvénysértést követek el a kormány felül fogja vizsgálni jogi helyzetemet.

Ugyanakkor, amikor Nenciu úr nálam járt, a vallásügyi ügyosztály tisztviselői kiszálltak egyházmegyém különböző központi helyiségeibe, oda rendelték a környék papjait, s közölték velük a püspök legújabb bűneit, megfelelő intelmek és jó tanácsok kíséretében.

A csíki és gyergyói papság kioktatására Dr. Visan László és Tankó Árpád inspektor urak kaptak megbízást. (Nincs a szívünkben semmiféle

[4] GyÉL Num: 13–1971. január 7.

neheztelés, nevezett két úr iránt, s amit mondunk nem szemrehányásképpen mondjuk, hanem a tények megvilágítása érdekében). Ennek a két úrnak már neve volt a papság és a hívek körében. Már a megjelenésük riadalmat okozott. A papságnak és a híveknek, a szerzett tapasztalatok alapján, az volt a meggyőződésük, hogy ez a két úr a rájuk bízott misszió végrehajtásában túlzottan buzgó, s különös tehetségük van ahhoz, hogy az embereket provokálják.

Pálfi Géza akkor Csíkszentdomokoson volt segédlelkész a beteg plébános mellett. Ő is megkapta a Néptanács útján a meghívást. Az ilyen meghívásoknak akkor már majdnem két évtizedes múltjuk volt. Emlékük élénken élt a lelkekben. A papság, a szerzett tapasztalatok alapján, megadással vette tudomásul a meghívást. A fiatal Pálfi Géza azt üzente, hogy ilyen gyűlésen csak az Egyházmegyei Hatóság utasítására vesz részt. Később Antal József csíkszeredai főesperes rábeszélésére mégis elment, de az autóbusz késett, s így a gyűlésre késve érkezett.

A kiküldött urak miután mondanivalójukat elmondták, felszólították a papokat, hogy szóljanak hozzá. Pálfi Gézának nem volt szándékában hozzászólni, de Visan inspektor úr őt személy szerint felkérte, s erre türelmetlen szóváltás keletkezett Dr. Visan és Tankó inspektorok, valamint Pálfi Géza között. Szemére vetették, hogy a gyűlésre nem akart eljönni, hivatkoztak XXIII. János pápa Aggiornamento-jára. (a jó Pápa bizonyára nem gondolt arra, hogy 1966 februárjában, a keleti Kárpátok nyugati tövében, egy kicsi faluban Csíkkarcfalván, a Román Népköztársaság tisztviselői fogják az ő kifejezésének a jelentését fejtegetni az Egyház papjai előtt), felszólították, ismerje be, hogy principálisától kapott utasítást erre a magatartására, ami persze nem volt igaz. Megfenyegették, hogy elveszik az államsegélyét. Utasították, hogy a kisegítésre Csíkszentdomokosra delegált Antal Árpád újmisés azonnal hagyja el a községet. Végül kérték a jelenlévő papokat, hogy fiatal testvérüket neveljék meg. Jellemző a hangulatra, hogy Dr. Visan inspektor úr, néhány hét múlva Gyulafehérváron, a tanári ebédlőben, a Pálfi féle esetet tárgyalva így fejezte be nyilatkozatát: „ha ez a kis óriás még egyet szól, többé nem működik Románia területén".

A gyűléseken, amilyen ez is volt, az összehívott papságnak meg kellett hallgatnia és legalább hallgatólagosan helyeslléssel tudomásul kellett vennie a püspök ellen elhangzott vádakat. Pálfi Géza ez elől kényelmetlen helyzet elől akart kitérni. Ez az ő nagy bűne. A fővádlottnak, a püspöknek később megbocsátottak, de Pálfi Gézának, habár semmi köze sincs a püspök

ellen felhozott vádakhoz, bűnhődnie kell, mert a dossziéjában ott van a minősítés. A püspök úgy érzi, hogy őszintén és becsületesen igyekezett a múltra fátyolt borítani, de úgy látszik, a múlt tehertételétől nem szabadulhat, ha papjainak továbbra is hátrányokat kell elszenvedniük, olyan esetekért, aminek hibájukon és akaratukon kívül lettek részesei.

Lélektani törvény, amit a tapasztalat is igazol, hogy az embereket méltányos kezeléssel hamarabb lehet lojalitásra nevelni, mint szigorral.

Kérem, fogadja őszinte nagyrabecsülésemet.

Gyulafehérvár, 1971. január 7.

Márton Áron püspök

A püspök úr beadványának meglett az eredménye, jóllehet még néhány hónapnak el kellett telnie, hogy kérését teljesítsék. Az 1043-1971. számú vallásügyi államtitkárság által kibocsátott válaszlevélben azt írja Ion Bodeanu igazgató, hogy 1971. május 1-i hatállyal jóváhagyták Pálfi Géza asszisztensi kinevezését a Gyulafehérvári Római Katolikus Teológiára.[5]

Ezt követően Márton Áron megyéspüspök a rövid kísérőlevéllel együtt küldte meg Pálfi Géza latin nyelvű kinevezését. A kísérőlevél rövid, nem magyarázkodó, de ez fogja jelenteni kilencéves tanári működésének keretét.[6]

Tisztelendő Pálfi Géza segédlelkész úrnak

Marosvásárhely

Csatoltan megküldöm hittanári kinevezését a Gyulafehérvári Római Katolikus Kántor Iskolába. Mivel a Kántor Iskolában nincs elég katedra, ezért a Hittudományi Főiskola asszisztens tanáraként szerepel, ahol néhány órája is lesz a Főtisztelendő tanári kar megállapítása szerint. Munkájához Isten bőséges kegyelmét kérem.

Gyulafehérvár, 2011. május 21.

Márton püspök

---

[5] Nem elírásról van szó, hogy a kinevezés a Teológiára szól. Akkor a két intézet (kis- és nagyszeminárium) tanárai egy fizetési listán szerepeltek, és pedig a Teológiáén.

[6] GyÉL Num: 13–1971. május 21.

Pálfi Géza 1971-es kinevezésétől 1980-ig a Római Katolikus Kántoriskolában tanított hittant és lelkes hozzáállással működött lelkivezetőként, ugyanakkor a Teológia Főiskolán „a főtisztelendő tanári kar megállapítása szerint" tanította a patrológiát, a homiletikát és a katekétikát. A hatóság szemében mindig szálka volt, tanárként még inkább. Szerették volna többször félreállítani, de Márton Áron kiállása mindig megfelelő oltalmat és biztonságot jelentett számára.

Márton Áron püspök előrehaladott kora és betegsége miatt a Szentszék 1980. április 2-án elfogadta többször benyújtott lemondását és felmentette főpásztori kötelezettségei alól. Az egyházmegye kormányzását dr. Jakab Antal segédpüspök vette át, aki 1971 Karácsonyán utódlási joggal kapta a segédpüspöki kinevezést.[7] Az új főpásztor már nem tudta megvédeni Pálfi Gézát a hatósági támadásoktól, és végül is engedett a nyomásnak. 1980. július 19-én kelt leiratával az akkor megüresedő gyergyóalfalusi plébánossá nevezte ki:[8]

Főtisztelendő Pálfi Géza teológiai tanár úrnak

Gyulafehérvár

Csatoltan megküldöm Főtisztelendőségednek Gyergyóalfaluba való plébánosi kinevezését.

A plébániát szeptember 1-jén veszi át. Az átadással Nagyontisztelendő Bakos Sándor esperes-plébános urat bízom meg, mert a főesperesi megbízott maga a gyergyólafalvi esperes-plébános, aki mint távozó plébános átadóként szerepel.

A kinevezésével egyidejűleg megköszönöm Főtisztelendőségednek 1971 óta az ifjúság nevelésében, mint Főiskolán, mint Kántor Iskolában kifejtett értékes munkásságát és lelkipásztori tevékenységéhez a Szentlélekisten kegyelmét kérem –

Gyulafehérvár, 2011. július 19.

Jakab püspök

---

[7] JAKUBINYI György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia.* Verbum Kiadó. Kolozsvár 2010. 40–41.

[8] GyÉL Num: 1818–1980. július 19.

Pálfi Géza a kinevezés hírére megkereste új főpásztorát, dr. Jakab Antal püspököt. Szerette volna megtudni, hogy milyen okból helyezte a püspök úr plébániára, jóllehet korábban erről nem esett szó. A személyes megkereséskor Jakab püspök elmondta, hogy állami nyomásra cselekszik. Pálfi Géza azt válaszolta, hogy ezt sejtette, de elvárta volna, hogy püspök úr magától mondja el ezt neki és ne külön megkérdezésre.

Jakab püspök szerette volna emberileg méltányolni Pálfi Géza közel egy évtizedes gyulafehérvári munkáját, és ezért szentszéki tanácsossá nevezte ki.[9]

Pálfi Géza 1980. augusztus 26-án kelt levelében ismételten visszautasította a kitüntető címet. Tisztelettel, de határozottan főpásztorának tudomására hozza, hogy nem hajlandó a címet viselni. Íme, a levél pontos szövege:

Főtisztelendő Egyházmegyei Hatóság

Augusztus 22-én kelt kérésemre, amelyben azt kértem, hogy a Főhatóság tekintsen el kitüntetésemtől, nemleges választ kaptam. Vagyok bátor kérésemet nyomatékosan megismételni.

A kitüntetések elfogadása, vagy visszautasítása mindig a legalapvetőbb emberi jogok közé tartozott. A II. vatikáni zsinat egyenesen gátat próbált vetni a túlburjánzó kitüntetéseknek.

A kitüntetést lelkiismereti okok miatt nem fogadtam el. A lelkiismeret felett pedig csupán a jó Isten az úr. A jogban is ilyen elv található: de internis non iudicat praetor! Mutatis mutandis – erre is áll.

A kitüntetés indoklását nem tudom, hogyan értsem. Püspök úr időnkint, egészen a legutóbbi időkig missziós, lelkipásztori és nevelői tevékenységemet értékelte igen elmarasztalóan is.

Ismételten kérem, szíveskedjen eltekinteni kitüntetésemtől, amelyet semmiképpen nem tudok elfogadni.

Vagyok tisztelettel –

Gyulafehérvár, 1980. augusztus 26.

Pálfi Géza plebános

[9] GyÉL Num: 1960–1980. augusztus 4.

A fenti levél olvasásakor azt gondolnánk, hogy sértődés miatt utasította vissza Pálfi Géza a kitüntetést. Mi, akik tanítványai voltunk és éveken át hallhattuk bátor kijelentéseit, állíthatjuk, hogy dr. Jakab Antal püspökhöz írt sorai is az ő határozott elveiből fakadtak. Többször elmondta, hogy papként munkát és feladatot szívesen vállal, de címet nem. A fenti állásfoglalásával is azt igazolta, hogy amit korábban tanítványainak hangoztatott, azt komolyan vette és élte. Ide kívánkozik még az 1984. március 13-án készült gyászjelentőjének őt jellemező néhány sora is: „egyéniségét határozottá, egyenessé az Isten Igéje formálta és küldetésének teljesítéséhez az imádságból merített erőt. Az önmaga érdekeit mellőzve, amit hitt azt hirdette, amit hirdetett élte is."

Vasárnap
Katolikus hetilap

1991 óta jelenik meg az erdélyi katolikusok lapja, amely az egyházmegyék életét tükrözi, híreket, tudósításokat, lelkiségi írásokat közöl a romániai magyar katolikusok életéből, összeköti őket a világegyházzal, a világ más tájain élő magyarokkal.
Heti rendszerességgel, 12 oldalon jelenik meg. Megrendelhető, megvásárolható a plébániákon vagy a szerkesztőségben (szerkesztoseg@katolikhos.ro).

VASÁRNAP

Keresztény Szó erdélyi katolikus kulturális havilap

A *Keresztény Szót* 1990-ben alapították az erdélyi katolikusok szolgálatára. Azóta tartalmában folytonosan gazdagodik, külalakjában színesedik. A katolikus értelmiség számára tájékoztatást és világképet nyújtó lap havi rendszerességgel jelenik meg. 2009-től tudományosan is jegyzett folyóiratként a katolikus teológiai kutatás irányait, más tudományágaknak a katolikus élettel, kultúrával kapcsolatos eredményeit mutatja be. Szerkesztőbizottsága, amelybe erdélyi magyar és külföldi egyetemi tanárok tartoznak, valamint szerzői, akik az erdélyi, magyarországi és külföldi tudományos és irodalmi, kulturális élet jelesei, garantálják a magas színvonalat, az elmélyült kutatást, az olvasmányosan tálalt tudományosságot, a sokoldalú, egyházias tájékozódást. Ugyanakkor a lap lehetőséget teremt a tehetséges fiatal kutatóknak is a bemutatkozásra. A *Keresztény Szó* körül szerveződő, teológiai képzettséggel rendelkező fordítógárda az idegen nyelvű írások magyar tolmácsolására is törekszik.

A Verbum Egyesület és kiadó

A *Verbum Kiadó* a romániai magyar katolikus kiadványok létrehozására, terjesztésére alakult. Hagyományos kiadványai a romániai magyar katolikus hetilap, a *Vasárnap*, valamint a katolikus kulturális havilap, a *Keresztény Szó* (amely immár tudományos akkreditációval is rendelkezik). A kiadó saját kiadványai az erdélyi katolikus teológiai és egyházi irodalom köréből valók hazai szerzőktől. Emellett a kiadó ajánlja és terjeszti a partnerek, elsősorban a budapesti székhelyű, nagy hagyománnyal büszkélkedő, hivatalos szentszéki kiadó, a *Szent István Társulat* kiadványait is (a legújabb és régebbi kiadványait Romániában a legjutányosabb áron).

A kiadó kiadványai megrendelhetőek:
- a szerkesztőségben személyesen vagy levélben (A. Einstein utca 2. szám, Kolozsvár)
- telefonon: +40-264-596478
- faxon: +40-264-450747
- e-mailben: verbum@katolikhos.ro.

A Verbum Keresztény Kulturális Egyesület címe:
S.C. Verbum S.R.L
400045 Cluj
str. A. Einstein nr. 2.
Számlaszám: RO93RNCB0106026572990001

A kiadó könyvajánlóját, egyes kiadványait az érdeklődők megnézhetik az interneten: www.katolikhos.ro/konyvajanlo

VERBUM

KERESZTÉNY KULTURÁLIS EGYESÜLET

SZEMLE

FERENCZI SÁNDOR: *Sacerdotes Transylvanici. Az erdélyi egyházmegye papjai – történeti áttekintés.* Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár 2012. 404 old. ISBN 978-606-8145-39-6

Dr. Ferenczi Sándor „Sacerdotes Transylvanici" címmel 2012-ben a Bolyai Társaság kiadványában jelent meg nagyobbrészt doktori tézisét tartalmazó tanulmánykötet. Az ezer évet átívelő könyvben a szerzőnek sikerült az erdélyi katolikus papság élet-beállítottságát, fegyelmi ügyeit, lelkipásztori és kulturális munkáját egységbe fogni olyszerűen, hogy mindvégig a témánál maradt, nem kalandozott el a történelmi háttéresemények részletezésében. Természetesen, minden korszakban röviden érzékeltette azt a történelmi hátteret, amelyben a papság betölthette szerepét, de nem veszett el a részletekben a helyi történelmi események bemutatásakor. Csak azt és annyit dolgozott bele a helyi egyháztörténelem háttéreseményeiből, amennyi a korabeli papság életének és munkásságának megismeréséhez szükséges. Ez a titka annak, hogy Ferenczi Sándor a gyulafehérvári egyházmegyés papság ezeréves történelmét egységbe tudta fogni és olvasmányosan bemutatni. Munkáját négy egységben dolgozta fel, és pedig a papság története 1) a középkorban-, 2) a fejedelemség idején-, 3) a Gubernium korszakban és 4) a dualizmustól a kommunizmus 1964-ik évéig terjedően.

Az első fejezetben a középkori papság kerül tárgyalásra. A hierarchia csúcsától, a püspököktől lefelé, a kanonokokon és főespereseken keresztül a városi és falusi papokig, betekintést nyerhetünk személyiségükre és lelkipásztori és kulturális munkájukra. Akkor a papságnak meghatározó szerep jutott a mindennapi életben, mert az Egyház és a társadalom szoros összefonódásban létezett, s az emberek mindennapi életét is a vallási törvények szabályozták. A papság kulturális munkája is volt annyira fontos, mint a kifejezetten egyházi szolgálata. Annak ellenére, hogy – elsősorban a nagyszámú falun szolgáló papság – szerény képzésben részesült, legfeljebb az olvasás művészetéig jutott el, Erdély kulturális alakulását befolyásolta.

A középkor végén jelentős változás állt be az erdélyi katolikus hierarchiában. A püspök nem minden esetben rendelkezhet papjaival, nem mindig érvényesítheti a latin egyházban kialakult gyakorlatot. A városi tanácsok és nagyobb tekintélyű földesurak, akik magukénak tudták az általuk épített és gondozott templomot és annak papját, velük szemben érvényesítették saját elvárásaikat, ami sokszor nem volt azonos az egyházi törvényekkel és hagyományokkal.

A szerző könyve második fejezetét a mohácsi csatát követő időszakkal indítja, és a katolikus papság történetének kezdetét a reformáció erdélyi kibontakozásához köti. A fejedelemség megalakulásában és a reformáció stabilizálódásában a katolikus és exkatolikus főpapok és

szerzetesek is játszottak szerepet. Ennek közvetlen következménye lett Erdélyben a katolikus hierarchia csúcsának felszámolása és a katolikus papi utánpótlás elzáródása.

A fejedelmi korszakban a katolikus hívek legtöbb helyen pap nélkül maradtak, illetve a nős papok gyakorlata vált általánossá. Vallási szempontból ezt a korszakot elsősorban a protestáns egyháztörténészek dolgozták fel, saját felekezeti történelmük megközelítése szempontjából. A katolikus történészek (Bíró Vencel, Tóth István-György, Szilas László stb.) általánosságban közelítették meg a vallási életet, kifejezetten a papságra, a papi figyelemre és szolgálatra kevesen fókuszáltak. Viszont az utóbbi évtizedekben számos dokumentumgyűjtemény látott napvilágot a fejedelmi korszakból: az Erdélyben átutazó vagy tevékenykedő jezsuita és ferences szerzetesek Rómába küldött leveleik vagy az onnan kapott utasítások. Ezeknek a forráskiadványoknak feldolgozását a katolikus papság történelmének szempontjából találjuk meg ebben a fejezetben. A szerző hangya-szorgalommal gyűjtötte össze és rendszerezte a fejedelmi időszak katolikus papságára vonatkozó adatokat. Nem felejtette kihangsúlyozni, hogy a klerikus-laikus viszony sajátosan erdélyi jellege éppen ebben a korszakban formálódott. Mivel a katolikusoknak diétai tilalom miatt 160 éven keresztül nem lehetett püspökük, a papság pártfogói és képviselői a katolikus főurak voltak. S ez a viszony nem szűnt meg a fejedelemség felbomlása után sem, sőt, elmélyült, illetve szabályozódott a Római Katolikus Státus keretén belül. Továbbá azt sem mulasztja el kiemelni Ferenczi Sándor, hogy a fejedelmi korszakban a papság kevés létszáma miatt egy másik egyházi intézmény, a „licenciátus" is megjelent az egyházmegye területén. A licenciátusok azok az elkötelezett laikusok voltak, akik a nem feltétlenül papi szentséghez kötött lelkipásztori munkát (pl. keresztelés, temetés, előimádkozás, hitoktatás stb.) végeztek, de szolgálatuk „papiasnak" mondható. Jogos, hogy ebben a részben helyet kapott az erdélyi licenciátusság ismertetése.

A tanulmánykötet harmadik fejezete az erdélyi katolikus papság történetét abban a korszakban (Gubernium: 1690–1867) tárgyalja, amikor megszűnt a reformátusok előjoga, mely privilégiumot a katolikusok kapták meg. Ebben a munkában újszerű következtetés, hogy a katolikus papság nemcsak hitbeli, hanem világi érdekeket is védelmébe vett. A Habsburg-kedvezmények fejében kénytelen volt a császárok által kibocsátott társadalmi rendelkezéseket is továbbítani a nép felé. Nem egy esetben még a papi prédikációk tartalmát is „felülről" meghatározták. A felvilágosodás kora, ami Erdélyben egybeesett a katolikus restaurációval, nem hagyta érintetlenül a katolikus papságot sem: racionálisabb lett, de lelkipásztori kötelezettségéről nem feledkezett el.

Tárgyilagos és ökumenikus szemlélettel tárgyalja a szerző a római katolikus és protestáns sérelmi kérdéseket. Kutatásokra alapozva kimutatja, hogy nem lehet a katolikus papok terhére írni a 18. századi templom-visszafoglalásokat, ami eddig a köztudatban ismert volt. A templom visszavételeket azok a főurak tették meg, akik rekatolizálásukkal az általuk vagy őseik által

épített és fenntartott templomot vitték magukkal. Hasonlóképpen tisztázásra kerül még egy másik kényes vallási téma: nem beszélhetünk a hatalom által támogatott katolizálásról (főleg reformátusok és unitáriusok római katolikusokká levéséről), mert ugyanannyi katolikus hagyta el a vallását, mint amennyi az adott korszakban katolizált. A magyarok körében a reformáció idején kialakult vallási paletta nem változott a Gubernium korszakában sem, esetleg a városokban a beköltözések révén.

A papság teológiai felkészültségének és műveltségének alakulásában nagy szerepet játszott a Sztojka Zsigmond Antal püspök által alapított Gyulafehérvári Papnevelde (1753). Ez az intézmény kezdetektől fogva olyan szellemi műhelynek bizonyult, ahol a papság megfelelő szinten felkészülhet a lelkipásztori munkára.

A negyedik fejezet történelmi hátterét a liberalizmus korszakának is nevezhetnénk. Ekkor a papság olyan kihívásokkal szembesül, melyek az Egyházat és a vallási életet háttérbe kívánták/ják szorítani. Erdélyben a 19. század második felében a médiában, gyűléseken erőteljesen kibontakozott a „papi uralom" elleni hajsza. Elég hosszú időn keresztül az erdélyi római katolikus papságnak volt bátorsága szembenézni az egyházellenes provokációkkal és támadásokkal. Számos esetben keletkezett konfliktus a papság és a helyi közigazgatási hatóságok között. A gyulafehérvári püspökök vezetésével a papság mindent megtett pl. a hitvallásos iskolák megmentéséért. S tette ezt akkor is, amikor saját fizetése sem volt biztosítva.

A 20. századi időszakban az erdélyi papság története a tanulmánykötet legértékesebb részét alkotja. Nagyobbrészt levéltári anyag bedolgozásával ismerteti a szerző a nagy impériumváltás után a katolikus papság egyházi és társadalmi szerepét. A történelmi időtávlatot is tiszteletben tartva, 1964-ig, a nagy amnesztia időszakáig, különösen odafigyelt a kommunista időszakban a papok helyzetére és munkájára.

A Sacerdotes Transylvanici című munka az Egyetemi Műhely Kiadó Doktori dolgozatok sorozat első kötete. Tisztelettel ajánlom az erdélyi egyháztörténelmet kedvelő olvasók számára.

Marton József

Dióssi Dávid (szerk.): *A halálbiztos halál. Tanulmányok az elmúlás és a halál kultúrájáról.* Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár 2011. 206 old. ISBN 978-606-8059-57-0

A tanulmánykötet 15 szerzője különböző szakterületek képviselőjeként saját diszciplínájának szempontjából vizsgálja a halál kérdéskörét. A teológusként, egyházjogászként, néprajzkutatóként, irodalmárként, történészként, orvosként összegzett tanulmányok segítségével az olvasó a halállal kapcsolatosan olyan új dimenziókba nyer bepillantást, amelyek segítségével a földi élet végét jelentő biológiai halálról kiderül, hogy mennyivel másabb, mint egy egyszerű biológiai eset. Még ha passzívan is megélhető alapeseményként következik be, ez nem jelentheti azt, hogy a szabad akarattal felruházott ember, felelős személyként ne

élhetné meg ezt a mozzanatot, mint szabad tettet. Meghalni és a halálnak halálával meghalni nem jelenti ugyanazt. A sorsszerű biológiai folyamat mellett az Istennel való kapcsolat vagy akár kapcsolatnélküliség teszi minőségében mássá a halál elfogadását, a halálélményt. A meg nem „úszható" halál az emberi élet beteljesülésének a lehetősége, amely a személyes dimenzión túl a közösségi lét jelentőségét is mutatja: egyedül nehezen megléphető eseményről van szó. Ez a közösségi dimenzió tesz felelőssé saját és mások életéért és haláláért, s ez a felelősség az élet előtti halálra, az abortuszra is érvényes. Történelmi távlatokban vizsgálva az olvasó ráeszmélhet, hogy a biológiai élet kezdetének a meghatározása ugyanúgy, mint a biológiai élet vége a kortársak számára sose volt közömbös. Filozófiai fejtegetésektől kezdve a modern, folyamatosan fejlődő orvosi felismerések összegzésén keresztül a kérdés összetettsége mutatja, hogy mennyire fontos az embernek a halál kérdése. A halálközeli élmények, a klinikai halálból visszatérők tapasztalatai médiatémává váltak. Mégis éppen a tudományos eredmények és a teológiai felismerések miatt ennek túlértékelése ugyanúgy lehet csapda, mint magának a halálnak szintén a média által sugallt megjátszott, szimulatív megközelítése. Mindkét esetben a kérdés komolysága kerülhet veszélybe. Magát a halált, mint eseményt hajlandóak vagyunk gyorsan megkerülni, az előtte és az utána következő életre téve a hangsúlyt. Fontos, a halálnak, mint eseménynek a komolyságát is meglátni. A húsvéti misztérium liturgiája sem csak a feltámadás happy end-jét láttatja, hanem előbb a nagyszombati ars moriendit is. Az viszont tény, hogy a pillanaton túlmutató halál utáni élet az, ami reményteljessé teheti a halálra való készülést, amit jól példáznak a középkori haláltáncok, dramatikus népszokások. A késő középkori Ars moriendi kiadványok a jó halál képzetéről beszélnek, viselkedésmintákat közvetítve a halálra való készüléshez. Napjaink szekularizált világa inkább menekül a halál témája elől, figyelmen kívül hagyva azt, tabuizálva, vagy groteszk formában esztétizálva akár a halottat, akár nyughelyét. Az ünnepélyes rítusok elhagyásával a közösségi dimenzióból kiemelve, elszigetelt jelenségként marginalizálják a halál tényét. Természetesen a rítusok elhagyása hagyományos közösségekre ma sem jellemző, amit a csíkszentdomokosi néprajzkutatási összegzés érzékeltet. Közösségi dimenzióban ennek a rítusnak lényeges része maga a temetés, amely egyházjogilag nagyon sok kérdést vethet fel: kitől nem szabad, s kitől kell megtagadni a temetést, mi az Egyház álláspontja a hamvasztással, az amputált testrészek „temetésével" vagy akár bizonyos szervek, vagy az egész holttest tudományos célra való használásával kapcsolatosan. Az tény, hogy a temetés a végtisztességen túl a lelkek üdvössége érdekébe történik. S mivel a halál után az örök üdvösség mellett a tisztítótűz, vagy akár a pokol lehetősége is létezik, a tanulmánykötetben olvashatunk két olyan tanulmányt is, amelyek éppen erről a két lehetőségről szólnak. Ahogy a szerző fogalmaz, a pokolba senki nem járt vizitbe, nincs olyan ember, aki ott járt volna, megtapasztalta a lényegét, és visszatérve közénk elmesélné, hogyan is néz ki. A pokolról szóló

teológiai információink nem egyebek, mint a mennyországról tett kijelentések negatív előjellel való állításai. Részletezni nem lehet ugyan, de tagadni sem a létét. Ugyanúgy valóság, mint az örök boldogság, amelyre az erények gyakorlása készít fel. Az örök boldogság vágya teszi lehetővé akár a vértanúság vállalását is, ami által a halál valóban szabadon megélt, tudatos tett lehet, nem csak az a bizonyos „biológiai mozzanat".

A *Quo vadis e vita, mortalis? Az elmúlás és a halál kultúrája* című konferencia előadásainak tanulmánykötete interdiszciplináris szemszögből közelítve meg a halál meg nem magyarázható misztériumát. A fentiekben kiemelt gondolatokról részletesen értekezve Diósi Dávid teológus a halálbiztos halál teológiai boncolgatása mellett a tisztítótűz kérdéskörét mutatja be, Tobias Nicklas teológus a biblikus alapokról értekezik. Holló László teológus az abortusz kérdéskört, Holló Gergely orvos a halál beálltának klinikai megállapítását, Vik János teológus a halálközeli élmények teológiai értékelését, Harald Buchinger teológus az ars moriendi nagyszombati liturgikus szerepét mutatja be. Bodó Márta irodalmár tanulmánya a középkori irodalomból összegezi a halálkultuszt, Deák Zsuzsanna magiszteri hallgató szintén középkori esettanulmánya a jó halálra való készülés viselkedésmintáit összegzi. Tánczos Vilmos néprajzkutató a halottkultusz modernkori átalakulásáról, míg a szintén néprajzkutató Balázs Lajos a hagyományok továbbéléséről rögzít néprajzi megállapításokat. Az egyházjogi szempontokban Lukács Imre Róbert egyházjogász segít eligazodni, míg Jitianu Liviu teológus a pokolról és Havas László filológus az erényekről, Marton József egyháztörténész a megélt erényről, Gajdátsy Béla gyulafehérvári rektor személyes sorsvállalásáról teszi közzé kutatásainak eredményeit. Az átfogó, de mégis egybecsengő tanulmányokkal a szerzők olyan kérdésekre keresnek választ és adnak útbaigazítást, amelyek a biológiai élet végességének tudatában élő mai emberben tudatossá teszik, hogy a halál valóban egy olyan személyesen megélhető tett, amelyben a földi élet egyéni és közösségi dimenziójában is kiteljesedhet.

Tamási Zsolt

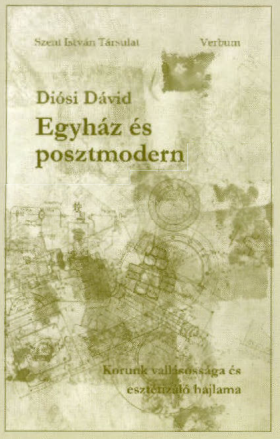

Elkötelezett katolikusként az egyházról írni egy vallásilag sokszínű világban nem könnyű vállalkozás. Különösen akkor, ha az ember a leírtakat a hitelesség pecsétjével látja el, és írásában nem mint külső szemlélő vizsgál egy többé-kevésbbé ismert világot, hanem saját életteréről ír.

Diósi Dávid „Egyház és posztmodern" írása a katolikus egyház helyzetét vizsgálja a posztmodern jelzővel ellátott világban. Ezen világ sajátja a „megmozdultság", a sajátos határok elmozdulása, felbomlása. A jelzett világ állampolgára konfúz vallásos térségben találja magát, ahol nehéz tisztán látnia. Nehéz ebben a világban a keresztény értékrend képviselete.

Erre vállakozik Diósi, és vezet el az egyházias térség biztos talajára. Az olvasó hiteles és átfogó képet kap az egyházias élet *szépségéről*. A gördülékeny stílusban megírt könyv élvezetes olvasmány és fontos hiánypótló munka az egyház kérdésével foglalkozó szakmai piacon. Vedd és olvasd!

(*Jitianu Liviu, teológus*)

E könyvben egyházi szolgálatban tevékenykedők és világiak egyaránt hasznos írásokat találnak, melyek nem csak diagnosztizálnak, de együttgondolkodásra, illetve továbbgondolásra serkentik az Olvasót. Váljanak épülésünkre e könyvben elhintett gondolatok és az Úr áldásával hozzanak életünkben bőséges gyümölcsöt.

(*Böcskei László, nagyváradi püspök*)

DIÓSI DÁVID: *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár, 2012. 176 old. ISBN 978-606-8059-70-9

Ára: 17 lej.

Megvásárolható a Szent István Társulatnál, a Verbum Kiadónál, valamint a könyvesboltokban (pl. Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen a Corvina Könyvesházban, a Csíksomlyói Ferences Kolostor kegytárgyboltjában, a gyulafehérvári érsekség könyvesboltjában), illetve megrendelhető a szerzőnél (tel.: 0752-245.057; e-mail: diosidavid@yahoo.de).

9 771582 066005

ISSN 1582 – 0661

15 (2012/2) ISSN 1582 - 0661

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Kar Pasztorál-teológia Intézetének Folyóirata

TARTALOM

15/2

DIÓSI DÁVID
Plázakultúra és egyház

KONCSAG LÁSZLÓ
A börtönpasztoráció tanulságai és távlatai

ifj. CZIKÓ LÁSZLÓ
Hogyan mélyül el
a hit útján a krízisben lévő ember?

ROKAY ZOLTÁN
Svédországi szent Birgitta és az olasz „költőkirályok"

NEMES ISTVÁN
Fogarasy Mihály könyve
az erdélyi püspökök kormányszéki tanácsosságáról

ORBÁN SZABOLCS OFM
Néhány szempont a katolikus ökoteológia kérdéseihez

DIÓSI DÁVID
A jövő egyházának „kényelmetlen" atyánkfiai

Kolozsvár - Gyulafehérvár
2012

Studia Theologica Transsylvaniensia

XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2012

KOLOZSVÁR – GYULAFEHÉRVÁR

Studia Theologica Transsylvaniensia
A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Kar
Pasztorál-teológia Tanszékének Folyóirata – XV. évfolyam, 2012/2. szám

Szerkesztőség címe:
Institutul Teologic Romano-Catolic,
RO – 510010 Alba Iulia, Str. Gabriel Bethlen, Nr. 3.
Tel.: +40 / 258-811.688
E-mail: diosidavid@yahoo.de
www.seminarium.ro

Szerkesztők: Dr. Marton József
Dr. Diósi Dávid

Szerkesztőbizottság: (Editorial Board)
Dr. Peter Schallenberg – Paderborn
Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár
Dr. Alexandru Boboc – Bukarest
Dr. Ecsedy Judit – Budapest
Dr. Madas Edit – Budapest
Dr. Havas László – Debrecen
Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár
Dr. Orbán Szabolcs OFM. – Gyulafehérvár

Szaklektorok: (Advisory Board)
Dr. Brendan Leahy – Maynooth
Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg
Dr. Stefan Tobler – Nagyszeben
Dr. Nagy József – Gyulafehérvár
Dr. Vizkelety András – Budapest
Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár
Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad
Dr. Peter Sedlák – Kassa
Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár
Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661

© STUDIA THEOLOGICA TRANSSYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR

Megjelent: 2012
Alak: 61x86/11

TARTALOM

DIÓSI DÁVID
Plázakultúra és egyház
123

KONCSAG LÁSZLÓ
A börtönpasztoráció tanulságai és távlatai
137

ifj. CZIKÓ LÁSZLÓ
Hogyan mélyül el
a hit útján a krízisben lévő ember?
157

ROKAY ZOLTÁN
Svédországi szent Birgitta
és az olasz „költőkirályok"
181

NEMES ISTVÁN
Fogarasy Mihály könyve
az erdélyi püspökök kormányszéki tanácsosságáról
207

ORBÁN SZABOLCS OFM
Néhány szempont
a katolikus ökoteológia kérdéseihez
235

DIÓSI DÁVID
A jövő egyházának „kényelmetlen" atyánkfiai
271

SUMAR– INHALT – CONTETS

DIÓSI DÁVID: Cultura de consum şi Biserica / Konsumkultur und die Kirche / Consumer Culture and the Church – **KONCSAG LÁSZLÓ:** Pastoraţia penitenciarelor în România. Raport şi perspectivă / Gefängnisseelsorge in Rumänien: Ein Erfahrungsbericht / Pastoration in Prison. Report and Perspectives – **ifj. CZIKÓ LÁSZLÓ:** Criza, ca modalitate de trăire spirituală / Krise als Chance der Glaubensvertiefung / Crisis as a Chance for Deepening Faith – **ROKAY ZOLTÁN:** Brigitta a Suediei şi "regii poeţi" ai Italiei / Birgitta von Schweden und die italienischen „Dichterkönige" / Swedish Brigitta and the Italian „Royal-Poets" – **NEMES ISTVÁN:** Opera episcopului Mihály Fogarasy despre calitatea de consilieri a episcopilor transilvăneni / Bischof Mihály Fogarasy und sein Werk „Über den Siebenbürger Bischof aus bürgerlicher Sicht" / Fogarasy Mihaly's Book upon the Advisory Work of the Transylvanian Bishops – **ORBÁN SZABOLCS OFM:** Câteva aspecte privind eco-teologia catolică / Einige Aspekte zur Frage der katholischen Öko-Theologie / Aspects of the Catholic Eco-Theology – **DIÓSI DÁVID:** Persoanele „incomode" din sânul Bisericii viitorului / Die „Unbequemen" der zukünftigen Kirche / „Uncomfortable" Persons of the Future Church

DIÓSI DÁVID

Plázakultúra és egyház
Az olcsó „sikerstratégiák" hiábavalóságáról

Zusammenfassung: Die Einkaufszentren sind heutzutage zu Erlebniszentren, zu Kathedralen des Konsums geworden. Es ist zweifellos eine Welt des subtilen Transzendenz-Surrogats. In diese verschönerte, geschminkte Welt darf nichts Störendes hineinkommen. Hier wird das in sich anscheinend stimmige, geschlossene Universum zelebriert. Oft gerät selbst die Kirche in die Versuchung, dass eine solche, schmeichelhafte Weltinszenierung auch für sie viel Erfolg verheißen kann. So versucht sie sich möglichst dadurch „menschennah" zu präsentieren, dass sie einen freundlichen, nur harmlosen, kumpelhaften Gott verkündigt: einen Gott, dem alles gut und schön ist, einen Gott, der die Menschen so annimmt, wie sie sind. Keiner muss sich ändern, sondern im Leben alles genauso weiterlaufen lassen, wie bisher. Wenn einer sich überhaupt ändern soll, dann ist dies Gott. Dieses inzwischen weit verbreitete Verhaltensmuster der Kirche in der Seelsorge und Liturgie wird in der folgenden Studie näher analysiert und bloßgestellt.

Schlüsselbegriffe: Einkaufszentrum; Konsumkultur; Kirche; Liturgie.

A múltkorjában hazautaztam szülővárosomba, Temesvárra, hogy meglátogassam édesanyámat. A vasárnapi szentmise után az ebéd elkészítéséig sétára indultam. Rég voltam otthon. Ideje már egy kicsit széjjelnéznem a városban is. Gondoltam, nosztalgiázom egyet. Hát ez be is jött. Végigsétáltam azokon az utcákon, ahol egykor iskolába jártam, elhaladtam a pék mellett, ahol azokban a „szép" időkben órákat álltam sorban kenyérért. Egyszer csak előbukkan a „mall": egy hatalmas, többemeletes bevásárlóközpont. Parkolója tömve kocsikkal. Mind a 2500 hely foglalt. Emberek ezrei hemzsegtek, valóságos emberrajok. Meglepődtem. Nem mintha ezt idáig nem tudtam volna, de valahogy most tudatosult bennem ez a jelenség. Pár perc múlva összefutottam egy ismerős ifjú párral. „Merre-merre?" – kérde-

zem tőlük. „A mall-ban voltunk" – mondják lelkesen, s büszkén mutogatják a televásárolt műanyag- és papírzacskóikat.

Igen, „a mall-ban voltunk" kijelentés manapság sokak számára egyenrangúvá vált a néhai „templomban voltunk"-kal. S tényleg, átriumos, csillogó-villogó bevásárlóközpontjaink[1] gigantikus méreteket öltő (a szóban forgó temesvári[2] mall „csekély" 177 613 m^2) valóságos templomokká stilizálódtak,[3] s a szó etimológiai értelméhez hűen (a *temno* „kivágni", „kihasítani" jelentésű latin igéből származik) majdhogynem szakrális erővel bíró „elkerített, a közönségesből kiszakított különleges területek" lettek belőlük.[4] Amolyan földi paradicsommá (a perzsa *pairidaeza* szóból, melynek jelentése fallal körülvett, körülkerített: *pairi* = körül, *daeza* = fal) váltak.[5] Joggal írja Lauren

---

[1] Bevásárlóközpont alatt azokat a több ezer négyzetméteres alapterületű létesítményeket értjük, amelyben különböző üzletek és szolgáltatások (étterem, gyorsétkezde, mozi, bowling, játékbarlang, korcsolyapálya, kaszinó stb.) működnek, vagyis vásárlásra és szórakozásra szánt építmények. A *mall*-t – mivel nálunk egyelőre ez testesíti meg bármelyik más bevásárlóközpont ideáltípusát – ennek szinonimájaként használom. Ugyancsak ennek szinonimája a pláza.

[2] A temesvári és a kolozsvári mall-ról lásd Dana VAIS: *Plázakultúra,* in: Korunk 3 (2009/12), 22–29, 26sk.

[3] A Guinness rekordok könyve szerint a világ legnagyobb bevásárlócsarnoka a száz futballpályánál nagyobb, 5,2 millió négyzetlábnyi területű West Edmonton Mall.

[4] Mondanunk sem kell, hogy ezek a bevásárlóközpontok jelentős hatással vannak a városok térszerkezetének alakulására. Budapestre vonatkozólag lásd: SIKOS T. Tamás – HOFFMANN Istvánné: *Budapesti bevásárlóközpontok tipológiája,* in: Földrajzi értesítő 53 (2004/1–2), 111–127 (http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/FE2004/FE20041-2_111-127.pdf). Lásd továbbá: SIKOS T. Tamás (szerk.): *A bevásárlóközpontok jelene és jövője,* Komárom 2007 (http://mek.oszk.hu/09000/09087/09087.pdf).

[5] Részletesen erről: HANKISS Elemér: *Félelmek és szimbólumok. Egy civilizációelmélet vázlata,* Budapest 2006, 121–180, főleg 171–180. Alábbi eszmefuttatásaimban többszörösen is rá támaszkodok. Lásd továbbá: William KOPWINSKI: *The Malling of America. An Inside Look at the Great Consumer Paradise,* New York 1985; Neil POSTMAN: *Amusing Ourselves to Death. Public Discourse in the Age of Show Business,* New York 1985;

Langmann:[6] „Ha a gótikus katedrális volt a feudális korszak szimbolikus építménye, az ipari korszaké meg a gyár, akkor a mai idők megkülönböztető struktúrája a Georges Pompidou központhoz vagy a Disneylandhez hasonló kulturális központ és szórakozópark, s talán még inkább a fogyasztás karneválja: a bevásárlóközpont."[7] A fogyasztás „katedrálisai" ezek. Ne felejtsük: „a társadalom tudatállapotának legjobb mérőeszköze hovatovább az ICS (Index of Consumer Sentiment; a fogyasztói hangulatindex), melynek alapján a világ állapotával kapcsolatos optimizmust a költekezési hajlandóság fejezi ki."[8] Fogyasztásunk tehát optimizmusunkról árulkodik. Még ha a környezetpszichológia és társadalomtudomány szemszögéből a „bevásárlóközpont-jelenség dinamikus ellentmondások mentén írható le"[9] (devianciamentes város, kontrollált otthonosság, szabályozott szabadság, szabályozott köztér, társas magány, pihentető túlterhelés stb.), a teológus nem tudja nem észrevenni, hogy itt nem egy esetben a transzcendencia-szurrogátum fellegvárairól van szó, vagyis egy olyan világ hatásos prezentálásáról, amelynek elég önmaga önteltsége. Keresztény katedrálisaink a „vertikális transzcendenciát" hivatottak megnyitni előttünk.[10] Azért épültek, hogy ablakot tárjanak a Szent érkezésére. A pláza-polisz „spiritualitása" – amely egy manipulatív, illúziót keltő értékvilágra épít – a „horizontális transzcendencia" érzését igyekszik bennünk elültetni, egy olyan lelkületet,

---

Stuart EWEN: *All Consuming Images. The Politics of Style in Contemporary Culture,* New York 1988; Ian I. MITROFF – Walter BENNIS: *The Unreality Industry,* New York 1989. A *Korunk* folyóirat a 2009/12-es számában megjelent tanulmányok a „Plázavilág"-ról értekeznek.

[6] Lauren LANGMAN: *Neon Cages. Shopping for Subjectivity,* in: Rob Shields (ed.): Lifestyle Shopping. The Subject of Consumption, London 1992, 40–82, 41k.

[7] Idézve: HANKISS: *Félelmek,* 171.

[8] Margaret CRAWFORD: *Világ a plázában,* in: Korunk 3 (2009/12), 8–21, 13.

[9] DEMETROVICS Zsolt – DÚLL Andrea: *A bevásárlóközpontok környezetpszichológiai ambivalenciái,* in: Korunk 3 (2009/12), 39–46, 40.

[10] Vö. HANKISS: *Félelmek,* 169.

transzcendencia-attitűdöt, amellyel maga az ember – „akárcsak" Isten – képes *ex nihilo* – azaz pusztán önönmagára támaszkodva –, valamint *ex amore* – vagyis elképzelt (!) tükörképének narcisztikus szeretetére építve – saját világát megteremteni, istenpótlékát életre hívni. Ez a deviáns transzcendencia otthona. A profán „szent" trónja. *Ó, Pláza,/ Ó, Pláza,/ Nagy Pláza,/ Szent Pláza.*[11] Hisz „a profán egy Istentől elzáródó gettó. A profánnal gettósítjuk magunkat Isten jelenléte elől. Betömködjük az ablakokat, az ajtókat, a lyukakat, nehogy bejöjjön Istennek az aranypora, a szeretete, a virágillata. Ez egy folyamatos gettósító kísérlet, amivel ki akarjuk zárni az életünkből azt a szeretetóceánt, amiben egyébként öntudatlanul akár, de napozunk. Ez olyan, mintha egy szigeten élő ember azt mondaná, hogy nincs óceán, vagy a hal a tóban, hogy nincs víz."[12]

Van-e otthon virágoskertjük? Ha van, biztosan szokták gyomlálni, vagy – ha zsebük engedi – gyomláltatni. Micsoda elkápráztató szenvedéllyel tudjuk ezt a munkát végezni! Mindezt csak azért, hogy kertünkből – azaz otthonunk előcsarnokából – minden olyat eltávolítsunk, ami megzavarja elképzelt kertünk gyönyörűségét, harmóniáját. Itt a külső, idegen világnak csak azon elemeit, lényeit tűrjük meg, amelyek kézzelfoghatóan kényelmünket szolgálják s ringatva gyönyörködtetnek. Minden mást kizárunk. Ha mégis valami a számunkra diszharmonikus világból e felségterületre behatolna, bekotnyeleskedne ebbe az általunk ellenőrzött világba, elpusztítjuk, kiírtjuk. S micsoda elégtételt, megkönnyebbülést és békét érzünk, amikor „kiűzzük a bűnös gazt a paradicsomból". Mintha az elvesztett Édenkertet akarnánk visszahódítani. „Kertünk gyomlálása része az idegen világgal való (részben öntudatlan) küzdel-

---

[11] LACKFI János: *Három plázaetűd: 2. Plaza Kosztolányi,* in: Korunk 3 (2009/12), 4sk, 6.

[12] LÁZÁR KOVÁCS Ákos: *Isten minden blaszfémiát eltűr,* in: Magyar Kurír 2012.02.14 (lásd: http:// www.magyarkurir.hu/ hirek/ lazar-kovacs-akos-kereszteny-muveszetrol-isten-minden-blaszfemiat-eltur).

münknek; annak a küzdelemnek, amelyet mindazok a gyomok, bogarak, gombák, baktériumok és más veszélyes idegen lények ellen folytatunk, amelyek folyton-folyvást be akarnak hatolni a mi világunkba."[13]

A bevásárlóközpont egy fallal körülvett, önmagában zárt világ. Aki ide bejön fogyasztani vagy egyszerűen időt múlatni, „egy érzéki univerzumba, élménytotalitásba"[14] kerül. Az üvegkupolán csak a kék ég és a napsütés szűrődik át. Odakintről ide csak a pozitív megnyilvánulások kerülhetnek be, lelhetnek itt otthonra. Minden más száműzetésre ítélt. A külső – konfliktusoktól és társadalmi rétegződéstől átszőtt világ – tagadásáról árulkodik már eleve az a tény is, hogy a parkolóból nézve a legtöbb pláza otromba acél és téglák monolitikus mintázatú betonbunkerének tűnik. Ennek a dizájn-„introverziónak" a célja, hogy elejét vegye a pláza körüli lézengésnek, s minél hamarabb az embereket a rút falakon belülre irányítsa.[15] Ebben az önünneplő, kontrolláltan nyílt, protekcionista univerzumban látszólag a béke, a feltétel nélküli, ingyenes – s mégis oly drága – egyetértés, a tisztaság, a transzcendencia uralkodik. Ez a megtévesztő világrend túlcsordulásig meg van tömve jelentőségteljes dolgokkal. Itt minden – kivétel nélkül! – a fontosságok fontossága kategóriájába tartozik. Roskadásig meg van terítve a konzum oltára minden olyan szemfényvesztő dologgal, amely szemrebbenés nélküli arcátlansággal (végső) értelmet és ugyanakkor önmegvalósításunkhoz feltétlen, szükségszerű élményt ígér. Értelem és élmény! Mindenki ezt keresi. Az értelmet ősidők óta, az élményt meg újabban. Élménytársadalomban élünk. Ezt *Gerhard Schulze* 1992-ben megjelent

---

[13] HANKISS: *Félelmek,* 141.

[14] LÁZÁR KOVÁCS Ákos: *Esztétikum, erkölcs és a medializált társadalom,* in: Távlatok 60 (2003/2), 253–261, 255.

[15] Vö. Mark GOTTDIENER: *Visszafoglalt központ. A plázák szemiotikája,* in: Korunk 3 (2009/12), 30–38, 34.

könyve óta tudjuk.[16] Most rátalálhat mindkettőre, diktálja a szubtilisan zsarnok reklám. Itt „egy ütésre két legyet" csaphat. Ezt meg aztán ki ne akarná? Maga az itt időzés tárja fel az emberi lét minden értelmét és jelentőségét. *Az üvegakváriumban mindenki izzó aranyhal.*[17] Minden, ami e bábeli gőggel emelt falakon kívül van, illetve szándékosan kirekesztett – mert zavar, s netalán kábultságunkból józaníthat –, jelentés nélküli, sivár. Itt bent minden stimmel, mert stimmelnie kell. Itt minden architektonikus fogás és reklámmanőver a kultúráért folytatott harc amnéziáját hivatott szolgálni. Ez a világ nem az erőfeszítésről, az értelemkeresésről, a kultúra erőfeszítések útján történő megmunkálásáról szól. Ez egy kész, készen tálalt világ. Itt még emészteni sem kell. Hiszen az időveszteség volna. Elég nyelni. Az se baj, ha csámcsogva. Legalább más is hallja. Itt csak élvezni kell. A bevásárlást és minden mást! Ezt hivatottak elősegíteni a hang- és fényeffektusos szökőkutak, az optikailag előre lejátszott térélmények, a különböző, tudatosan bevetett, könnyed anyag-, fény- és illathatások. Árral úszni az áruval. S az áru már rég nemcsak a zacskóba kerül be, hanem az agykéregbe s a szívbe. *Zabál füled, szemed: látványt, hangzást nyeled,/ Koponyád kivattázzák!*[18]

---

[16] Az élménytársadalom *(Erlebnisgesellschaft)* fogalma Gerhard Schulze (*1944) német szociológus és bambergi egyetemi tanár nevéhez fűződik. Vö. Gerhard SCHULZE: *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart,* Frankfurt a. M. – New York 1992; Gerhard SCHULZE: *Entgrenzung und Innenorientierung. Eine Einführung in die Theorie der Erlebnisgesellschaft,* in: Gegenwartskunde 42 (1993), 405–419; Gerhard SCHULZE: *Auf der Suche nach dem schönen Leben,* in: Jörg Huber – Alois Martin Müller (Hrsg.): „Kultur" und „Gemeinsinn", Basel 1994, 269–295; Gerhard SCHULZE: *Projekt des schönen Lebens. Zur soziologischen Diagnose der modernen Gesellschaft,* in: Alfred Bellebaum – Klaus Barheier (Hrsg.): Lebensqualität. Ein Konzept für Praxis und Forschung, Opladen 1994, 13–36.

[17] LACKFI János: *Három plázaetűd: 3. Plaza Salsa,* in: Korunk 3 (2009/12), 6k, 6.

[18] LACKFI János: *Három plázaetűd: 1. Plaza Balassi,* in: Korunk 3 (2009/12), 3k, 4.

Nem zavar senkit, hogy mind a köznyelv, mind pedig a kutatások szóhasználata a sok időt itt eltöltő, csellengő fiatal kortársakat a negatív töltetű „plázapatkány" *(mall rats)* vagy „plázacica" megnevezésekkel illeti, hisz legtöbbjük úgy érzi, ez nem vonatkozik rájuk, s ha egyesek mégis megszólítva érzik magukat, valahol büszkék is erre a „kitüntetésre". Ők e hely koronázatlan királyai. Itt minden tökéletes és időtálló. Sőt, mi több, időt megállító. Az örökkévalóság ínycsiklandó előíze, s így nem is csoda, hogy a ravatalozó az egyetlen intézmény, amely még nem tört be ide. „Ebben a belső világban nincs hó és nincs ólmos eső, nincs zivatar és nincs aszály, nincs tél és nyár, nincs nappal és éjszaka, semmi sem emlékeztet a fájdalmas mulandóságra. Örök tavasz uralkodik itt, virágáradatokkal, szökőkutakkal, s az illatos szellők istenével, Zephürosszal (akit itt történetesen és prózaian csak légkondicionálónak neveznek). Az idő megállt a bevásárlóközpontban. A mulandóságnak és a halálnak nincs itt helye. Az örökkévalóság illúziója lépett a helyükre – vagy inkább az örökkévalóság és az autentikus pillanat különös szintézise."[19] „Míg a zárt bevásárlóközpontok felfüggesztették a teret, az időt és az időjárást, Disneyland egy lépéssel tovább ment, és felfüggesztette a valóságot. Bármely földrajzi, kulturális és mitikus helyszín, akár irodalmi (Tom Sawyer szigete), akár történelmi (New Orleans tér) vagy futurisztikus (Űrhegy), újraalkothatóvá lett a szórakozás tereként. A »tér« efféle kisajátítását a plázák is könnyedén átvették a speciális tematikus környezetek kialakítása során."[20]

A plázában a bevásárlás rekreációs, pihentető tevékenység.[21] Nem számít, hogy sok esetben – legalábbis tájainkon – ugyanazt a cuccot egy sarokkal arrébb fele áron meg lehet vásárolni a kínai üzletben. A „mall" mágikus erővel tölti fel a

---

[19] HANKISS: *Félelmek,* 173.

[20] CRAWFORD: *Világ,* 16.

[21] LUKOVICH Tamás: *„Fogyasztok (és kommunikálok), tehát vagyok". Konzumpolisz a hálózatok társadalmában,* in: Csontos János – Lukovich Tamás (szerk.): Urbanisztika 2000, Budapest 1999, 95–110, 106.

ruhát. Ettől lesz ruha a ruha. Mall nélkül csak testfedésre használt rongyhalmaz! S ettől a ruhától lesz ember az ember. Legalábbis mások – pontosabban egyesek, akik meglehetősen sokan vannak – szemében. A pláza identitásformáló faktorrá nőtte ki magát. Az „egyén identitását is a sok esetben érzelmi-indulati okból megvásárolt termékből származtatja: a reklámok által, kívülről vezérelten úgy véli, hogy »az vagyok, amit fogyasztok«."[22] A pláza sokak számára az „egyéni önmegvalósítás és identitástermelés nyilvános színhelyévé"[23] vált. A bevásárlóközpont veszélyes csapda, hisz ahelyett, hogy „felszabadítaná és kiteljesítené az ember személyiségét, rabul ejti, eltorzítja, elpusztítja", egy olyan világ, ahol az ember „elveszíti önmagát, »szétszórja« személyiségét".[24]

A plázában mindig van ember, hétköznap és vasárnap egyaránt! Főleg vasárnap. Ide jár kicsi és nagy. Még hagyománytisztelő (szándékosan nem használom a már elavult hagyományőrző jelzőt) falvaink fiataljai is, hacsak tehetik és megfordulnak a városban, ellátogatnak ide. Ha nem egyébre – mert hát sokszor többre nem futja –, egy sétára. Így legalább megmártóznak ebben a hibrid álomvilágban, s otthon büszkén újságolhatja majd a mama a szomszédasszonynak, hogy az övéi a mall-ban jártak. Akkor már mindjárt másképp néz rá a falu.

A *mainstream* rabszolgái lettünk. A *trendy* kesztyűskezű zsarnokságában élünk. Kultúránk korántsem olyan individualisztikus, ahogy azt sokan szajkózzák, s megetetik velünk. Döntéseink egyáltalán nem olyan eredetiek, egyediek és szabadok, mint ahogy hitegetjük magunkat. Önrendelkezési jogunkkal csak a *mainstream* jól körvonalazott határain belül élhetünk, hacsak nem akarjuk, hogy kinézzenek a társaságból, vagy lenézzenek kortársaink. A szubtilis agresszió gyámsága alatt

---

[22] PÉTER László: *A mallok negatív társadalmi hatásáról,* in: Korunk 3 (2009/12), 47–53, 50.

[23] PÉTER: *Mallok,* 50.

[24] HANKISS Elemér: *Az ezerarcú én. Emberlét a fogyasztói civilizációban,* Budapest 2005, 161.

élünk. Mindnyájan. Kivétel nélkül. Akár tetszik, akár nem. A pluralizmus lehetősége ugyan létezik, de tényszerűen sokszor csak a *mainstream* együgyűségén belül. Sokszor csak önmagunk dédelgetésére szolgáló konstrukció. A reklám s miegyéb orrunktól fogva oda vezet, ahová csak akar; azt etet meg velünk, amit csak akar. S ha jól meggondoljuk, végeredményben nincs is olyan nagy különbség a kommunizmus kényszerkollektivizmusa és a kapitalista boldogságkollektivizmus között.[25] Utóbbi csupán filigránabb, kecsesebb és meggyőzőbben hazudik. A konfekcionált tömegkultúra alternatíva nélkülinek kiáltotta ki magát.

A pláza majmolja a vallást, s a vallás – nem is kevésszer – a plázát. Még az egyház is. Ha ugyan nem is architektonikájában, de lelkületében, a fogyasztás, a haszonkalkuláció „spiritualitásában". Motívumcsere a legszubtilisebb módon! Assisi Szent Ferenc mondta egyszer: bár csak úgy tudnék imádkozni, ahogy az az ember ott a mezőn a szamarával káromkodik! Mi is szeretnénk, ha templomaink pont olyan tele volnának, mint a pláza. Örülnénk, ha pont oly sok ember keresné életének élménydús értelmét a mi berkeinkben, mint a pláza fiktív légterében. Ezért van az, hogy nemegyszer a siker érdekében – még talán jóhiszeműen is – templomainkat úgymond emberbaráttá tettük, „szalonképessé" a plázakultúra keblén dédelgetett, s pláza élményvilág esztétizáló[26] könnyedségtől kényeztetett kortársaink számára. Csakhogy ezzel valójában templomainkat profán „kertekké" degradáltuk. Kigyomláltunk belőlük mindent, ami gyöngeségünkre, törékeny voltunkra, sőt még azt

[25] Vö. *Massenanziehung,* in: CIG 64 (2012), 489.

[26] Korunkra jellemző az esztétizálás. Ezen keresztül teremti meg a világot élménytérként. Manapság bárhol forgolódunk egy esztétizált élettérben mozgunk. Korunk esztétizáló hajlamáról részletesebben: DIÓSI Dávid: *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama,* Budapest - Kolozsvár 2012, 111–129 (letölthető: *www.seminarium.ro*). Wolfgang WELSCH: *Grenzgänge der Ästhetik,* Stuttgart 2010, 9–105; Wolfgang WELSCH: *Esztétikai gondolkodás,* Budapest 2011; Wolfgang WELSCH: *Esztétizálódási folyamatok,* in: Jelenkor 40 (1997), 1079–1094.

is, ami a „Valódi-Valóság"[27] üzenetére, az igaz, jó, szép és szent Istenre emlékeztet. Kozmetizáltuk Istent, miközben saját magunkat sminkeljük. Megszelídítettük, domesztikáltuk Istent. Szájkosárral és nyakörvvel ékesítettük. Bólogató kutyává materializáltuk. Terítéken gyakran a „*fast food* kereszténység" „müzli-istene". Egy profil nélküli, gyerekes, ártalmatlan és mindenkor jámbor Isten hirdetése – mely tényke dését a jópofizásra bagatellizálja – arra vezetett, hogy az emberek nem veszik komolyan Istent. A romantikusan agyonbabusgatott istenkép banális.[28] Az ember belefáradt Istenbe, sőt magatartásával magát Istent is elfárasztotta – ahogyan meglehetősen provokatív módon fogalmaz *Thies Gundlach,* a Német Protestáns Egyház (EKD) alelnöke idén karácsonykor a *Tagesspiegel*-ben megjelent rendkívül érdekes cikkében,[29] amelynek gondolatmenetét még a *Christ in der Gegenwart* freiburgi katolikus hetilap is átvette.[30] Észre sem vesszük, s meglopjuk Isten mélységét, titokzatosságát. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az „égi magasok harmata nem érhet el hozzánk, ha bebetonozott horizont alatt élünk, ha nem hagyjuk az eget nyitva, ha nem élünk nyitott ég alatt".[31] Az egyház feladata – bármennyire furcsán hangzik is ez első hallásra – nem az, hogy Isten munkáját megkönnyítse, hanem pont fordítva, hogy azt „megnehezítse": Isten hihetetlenségét kiemelje. Egy lépesméz-édes Isten hosszútávon unalmas. Olcsó szemfényvesztés. Ebben a koncepcióban Isten egy olyan virtuális álomvilág cinkostársa,

---

[27] NYÍRI Tamás: *Ki ez az „ember",* Budapest [2]2000, 199.

[28] Vö. Johannes RÖSER: *Die neue Frage nach Gott. Glaubensprobleme – Glaubenssehnsucht,* in: HID 63 (2009), 14–25, 24k.

[29] Vö. Thies GUNDLACH: *Weihnachten, allein zu Haus. Hat Gott sich vielleicht verabschiedet, ohne dass wir es gemerkt haben?,* in: Der Tagesspiegel [online: 24.12.2012] (http://www.tagesspiegel.de/meinung/weihnachten-allein-zu-haus/7559014.html).

[30] Vö. *Gottes Müdigkeit – und ein Schrei in der Weihnachtsnacht,* in: CIG 65 (2013), 20.

[31] LÁZÁR KOVÁCS Ákos: *Nyitva hagyott ég. Művészet mint vallásos kommunikáció,* in: Vigilia 72 (2007), 667–674, 669.

amely pontosan az élet nagy kaliberű kérdéseire csak semmitmondó – hogy azt ne mondjam, cinikus – válaszokat adhat. Az „érthető" bizonyos értelemben halott, a „félig-érthető" viszont kihívást jelent,[32] elgondolkoztat és elindít egy olyan belső folyamatot, amely a felmerülő kérdésekre választ keres.

Manapság krízisben van az embert értelmező szemléletmód is. Az antropológiai képlet redukáltsága jellemző korunkra. Egy olyan képlet propagálása, amelybe már csak a távlataitól megfosztott immanens ember fér bele. Korunkat e prokrusztészi[33] magatartásforma jellemzi. Az ember bűntelenségéből kiindulni eleve zsákutca. A bűnt, saját bűneink valódiságát „szőnyeg alá seperni" nem vezet sokra. Ha az emberről nem úgy beszélünk, mint kiteljesedésre szoruló lényről, s antropológiai vázlatunkból kiiktatjuk Istenre szorultságunkat, teológiai beszédkultúránkban gyorsan átcsúszunk egy olyan diskurzusba, amelyben a vallás csupán az élet optimalizálás-stratégiáját szolgálja, s nem az ember megváltásának misztériumát interpretálja. A *conditio humana* keretei közül való menekülés önmagunk meghazudtolásához vezet, igehirdetésünket a giccsteológia szintjére süllyeszti: olyan esztétizált tájképet fest az ember köré, amelynek horizontjáról hiányzik *felkelő Napunk a magasságból* (Lk 1,78; vö. Mal 3,20). Korunk főbűne – ha szabad egyáltalán ilyet mondanom – az, hogy az ember olyan életet él, amelyben az egyén megelégszik önmaga kusza világával. Az ember önmaga rabja lett, egzisztenciája magáncellában rostokol, s az, ami számára a cella falán ablaknak tűnik, valójában csak tükör.[34] Létének minden megnyilvánulása önmagára visszahajló, reflexív lett. Az ember teológiailag azonban nem-

[32] Vö. Ulrich RUH: *„Das Christentum neu entdecken". Ein Gespräch mit dem Germanisten Hermann Kurzke,* in: HerKorr 60 (2006/2), 70–74, 72.

[33] Prokrusztész görög mitológiai alak áldozatait ágyába fektette, és megkínozta. Ha áldozata nagy termetű volt és kilógott az ágyból, akkor – ahhoz, hogy beleférjen – levágott belőle, ha pedig alacsony volt, akkor addig nyújtotta, míg az ággyal azonos hosszúságú nem lett.

[34] Vö. GUNDLACH: *passim.*

csak szinkron, hanem diakrón megközelítésében is önmagára van utalva. Nem azért, mert magára maradt, hanem pontosan azért, mert szerinte elegendő saját magának. A kulturális amnézia[35] világában a *homo sapiens (tamen) demens* virágkorát éli. A kulturális demencia (feledékenység) kor- és kórtünet, amely a „jelen totalitásához", valamint a „most abszolutságához" vezetett.[36] Sajnos ez az idő-reflexió a teológiai gondolkozás berkeiben is otthonra talált, elmondható ugyanis, hogy „a világ, az idő, a történelem és a társadalom magánszférára szűkülő redukciójára sehol sem került sor olyan következetesen, mint a modern teológia nagy részében", amely „a világ idejét a maga sorsára hagyja, és csak arra törekszik, hogy az egyéni élet idejét hozza kapcsolatba Istennel".[37] Sok esetben maga a liturgiát is ebben a szellemben ünneplik. Nem hiába írja *Joseph Ratzinger,* hogy az olyan liturgiának, amely a csoport autonóm és izolált voltára épít, „nincs történelme, ellenkezőleg, pontosan az jellemzi, hogy szembeszegül a történelemmel és magát teszi meg a történelemnek, még akkor is, ha ehhez történelmi díszleteket használ"[38]. Az ilyen liturgiában „az ember megteremti önmagát és különbejáratú világát, miközben szem elől téveszti, mi több, szívéből kiirtja Isten teremtő művét, munkásságát és magát a teremtést."[39] Az ilyen liturgia megfosztja az embert a kiismerhetetlen Isten meglepetéseket tartogató ajándékaitól. Aki csak a megszokott Istent keresi,

---

[35] Vö. Johann Baptist METZ: *Memoria passionis. Veszélyes emlékezet a pluralista társadalomban* (*ford.* Görföl Tibor), Budapest 2008, főleg 154–193. Lásd továbbá: JITIANU Liviu: *A kulturális anamnézis sodrása ellen,* in: Studia Theologica Transsylvaniensia 12 (2009/Supplementum), 21–35.

[36] Vö. GUNDLACH: *passim.*

[37] METZ: 189.

[38] Joseph RATZINGER: *A világ és az ember képe a szent zenében I* (*ford.* Török József), in: Magyar Egyházzene 4 (1996/1997), 11–18, 17.

[39] RATZINGER: *Világ,* 18.

sosem talál a meglepetésszerű „Szokatlanra".[40] Szem előtt kell tartanunk szüntelen, s nyitottaknak kell lennünk arra, hogy Isten liturgikus jelenvalósága mindig szétfeszíti emberi elvárásaink és lehetőségeink szűkkeblűségét. Ebben rejlik voltaképpen liturgiánk innovatív ereje, nem pedig az ember rövidzárlatos – s teológiailag amúgy is sziszifuszi –, mesterkélt, pusztán emberi kreációra támaszkodó kreativitásában.

Az egyház liturgiája nem lehet az illúzió forrása. Ezért a plázakultúra minden megnyilvánulása idegen test számára. Kerülnünk kell minden gyors sikert ígérő tüneményt, minden olyan sikerstratégiát, ami az embert csak látszólag nyugtatja meg, de valójában önmagába zárja. Istennek kell eget bontanunk. A liturgia a nyitottság tere. Az Istenre való várakozás gyülekezete. *Harmatozzatok, egek, onnan felülről, és ti, felhők, hullassátok közénk az Igazat! (Iz 45,8).*

[40] Vö. Jürgen BÄRSCH: *Unvertraute Liturgie? Wenn Gewohntes reformiert wird. Beobachtungen zur Liturgiereform des Zweiten Vatikanums,* in: ThPQ 160 (2012), 357–368, 366sk.

Jitianu Liviu: Mi történik az egyházammal? Gondolatmorzsák

Verbum Kiadó, Kolozsvár 2012

Miért ír valaki könyvet? – teszi fel a szerző, a kolozsvári teológiai kar dogmatikatanára magának a kérdést kötete bevezetőjében. Az ideális válasz erre az lenne: azért, mert mondanivalója van. Szeretné közölni meglátásait, gondolatait. S hogy milyen céllal? Azért, mert ezzel jobbá szeretné tenni a világot, gazdagítva azt, vagy pedig fel szeretné hívni a világ figyelmét valamire.

E kis könyvben, amely a *Mi történik az egyházammal?* címet kapta, erről a valóságról ír a szerző, amelyben él, amellyel együttél. Nem tudja azt a maga teljességében bemutatni, ezért nem ír egyháztant, csak „gondolatmorzsákra" vállalkozik, a kortárs egyházias térség egy-két kérdésének megvilágítására. Célja néhány egyházias kérdést a keresztény öntudatban felszínre hozni. A kötet írásai az elmúlt egy-két évben születtek meg. Lényegében konferencia-előadások átdolgozott anyagai, amelyeket részben korábban folyóiratban közölt. Azon kérdésekre fonódnak rá, amelyek az elmúlt évek szertefutó kutatásainak állomáshelyeit képezték: a vallás helyzete, a felejtés kultúrája, ortodox egyháztan, az igazságkérdés a keresztény hit szemszögéből, kereszténység a relativizálódó világban, (papi) identitás, a papi szolgálat a II. vatikáni zsinat tükrében. A kötet érdekes, elgondolkodtató és hasznos olvasmány a teológia és a mai világ sorsa, sorsfordító kérdései iránt érdeklődők számára.

A5, 150 oldal. Ára: 18 lej

KONCSAG LÁSZLÓ

A börtönpasztoráció tanulságai és távlatai

Prisons are a special area of pastoral life. Pastoral care in prisons is special by the nature of the institution itself. The limitations of personal freedom reduces the possibility of movement, and the rigid routine of prison life keeps the prisoners in constant tension. This is further compounded by the reduced decision-making facilities and a lack of responsibility and challenges. The prison chaplain has to be the witness of God's free mercy, forgiving love, of goodness and tenderness in an environment where there is hardly any forgiveness. The importance of a prison chaplain consists in continually strengthen the faith and the hope of the closed ones.

Keywords: prison; pastoral care in prisons.

Az anyaszentegyház feladatának tartja a szabadságukban korlátozottak lelkigondozását. Ezért végez pasztorációt a bezárt emberek körében is. Tízenkét évvel ezelőtt kaptam ilyen jellegű megbízatást.[1] Ennek a különleges lelkipásztorkodásnak próbálom megvonni mérlegét, ahogy én tapasztaltam.

Mottónak Radnóti gondolatát idézem: „Lehetnének talán még emberek, / hisz meg van bennük is csak szendereg, / az emberhez méltó értelem. / Mondjátok hát, hogy nem reménytelen.[2]"

Ennél határozottabb az Úr Jézus, aki Isten végtelen, mindenre kiterjedő szeretetét képviselve azonosítja magát az élet számkivetettjeivel, s azt várja tőlünk, hogy lehetőségeink szerint segítsük őket. Azt olvassuk a Máté evangéliumában: „Börtönben voltam és meglátogattatok."[3] E szerint nem elég az

[1] GYÉL (Gyulafehérvári Érseki Levéltár): Nr. 1567/2000.
[2] MAJÁLIS, 1944.V.10.
[3] Mt 25,36

alkalmi érdeklődés, hanem az irgalmasság testi-lelki cselekedeteit gyakorolva a jót kell tenni velük.

Börtönlelkészként naponta a bezártak közt időztem, hogy Isten ingyenes szeretetére figyelmeztesem, s a kegyelemmel közreműködve megtérésükben segítsem őket.

A személyi pasztoráció különös területe a börtön, amely már nevével is félelmet kelt, rossz előítéletet szül. Ezerarcú intézmény, amely minden börtönlakónak más és más, s mivel kinek-kinek más az arca, más a testi felépítettsége, más a lelki világa is. Másak igényei, másak öröklött tulajdonságai, másak megrögzött szokásai, más a nyelve, más a műveltsége, mert más a felkészültsége, s így más az életvitele és az életfilozófiája is.

Tetteik súlya szerint is különböznek. Van először bűntetett, van visszaeső, megrögzött bűnöző vagy megtévedt, beismerő bűnös, vagy csak elítélt. Lehet közöttük súlyosabban bűntetett, de lehet ártatlan is. Ahogy a felsorolásból kitűnik, legfőbb nehézséget az jelenti, hogy lakói heterogén összetételűek, s így hiányoznak az egységes megnyilvánulások: a gyakori megtérés, az egységes bűnbánattartás. Aki ezt nem tartja számon, az a börtönpasztóráció útvesztői között elvész.

Az állandó köztüklét tapasztalata azt mutatja, hogy van aki vezekel, van aki szenved, van aki bosszút forral, van aki újraszervezkedik, van aki csak vegetál, vagy túlél, van aki a rosszban szakosodik. Van olyan is aki szégyenkezik, van aki kérkedik, van aki basáskodik, van aki elzárkozik, van aki új kapcsolatot teremt, és van aki felhagy a régi kapcsolatokkal. Van, akit állandó cselekvési vágy hajt, van aki elmerül a semmittevésben, van akit ösztönöz a siker, van aki józanul keresi a megtérés útját, van aki mindig ellenkezik, van aki mindent kifogásol, van aki tekintélyt rombol, van aki hamar találkozik az Istennel, és van aki makacsul ellenáll.

Általános, minden börtönre vonatkozó stúdium nincs, ami a mindenki szemében mást jelentő sokarcú intézményt egységesítse. Egyetlen általános és mindenkire kiterjedő norma a

börtön napirendje, aminek állandó megtartása a büntetések ellenére is nehézségekbe ütközik.

Nézzük meg közelebbről: kik a börtönlalkók? Különféle korú emberek, férfiak és nők, fiatalok és öregek. Vannak közöttük olyanok, akiknek van lelki műveltsége, részesült vallási nevelésben, ezekkel könnyebb dolgozni. Nagyobb részüknek azonban ferde képe van Istenről, vallásról, papról. Kerül olyan, aki ellenséges magatartást tanúsít, mivel a pap bűneire emlékezteti, így folytonosan szembesülni kényszerül saját múltjával. Ezért kerüli vagy próbál gúnyt űzni előljáróiból. Rossz emléke is lehet. Ha attól nem hajlandó megválni, nehezíti helyzetét. Ilyen esetekben Pilinszky verse bátorított: „Rossz voltam, s azt mondtad, jó vagyok / Csúf, de te gyönyörűnek találtál / Végighallgattad mindig, amit mondtam / halandóból így lettem halhatatlan!" [4]

A bentiek viszonyulása szerint is változik a börtön. A történelem olyan eseteket is nyilvántart, amikor öt-tízévi börtönbüntetés után bizonyosodik be, hogy teljesen ártatlan volt. Az ilyen egyénnek siralomház a börtön.

Vannak olyan börtönlakók, akik saját bőrükön győződtek meg arról, hogy a börtön saját esetükben a biztonságos túlélésnek egyetlen lehetséges formája. Ezeknek személyes szabadságuk szavatolójává válik a börtön.

Olyanokkal is találkozunk, akik bizonyos vezető szerepet egyedül csak a deklasszáltak (a társadalom leírja őket, mert erkölcsi alap nélküliek) között biztosíthatnak maguknak, ezeken könnyebb zsarnokoskodniuk. Az ilyeneknek a börtön egyenesen ideiglenes otthon.

Vannak fecsegők, akik utálatossá válnak, vannak továbbá árulkodók, akik előnyökért harcolnak. Pl. jobb elhelyezés, különleges megbízatás, könnyebb munka vagy bizonyos hatalom reményében vállalják még a félretájékoztatást is, a hazudozást.

---

[4] PILINSZKY J.: *Átváltozás* In PILINSZKY JÁNOS: ÖSSZES VERSEI, Osiris Kiadó, Budapest 1996, 176.

Vannak bosszúállók, akiket a személyükön ejtett sértés hoz lázba, de vannak irigyek, akik elkívánnak mástól mindent, viszont vannak segítőkész egyének, sajnos olyanok is, akik mindenki számára kiismerhetetlenek. Lehetnek állandó síránkozók, akiket a börtöntársadalom kivet magából.

Vannak, akik egyszerűen elveszítik önmagukat,[5] akik lebuknak, akiket mások befújnak. Vannak, akiket tetten érnek, másokat nyomozás után, nyomok révén fognak el. A visszaeső bűnöst nyilvántartják s szigorúbban büntetik, olyan is akad aki alibit nem tud igazolni, némelyek a bűntárs révén kerülnek be, vannak mások, akik szándékos kihágást követnek el azért, hogy menedékhelyre kerüljenek, továbbá van akit a lopott anyag árul el, de olyannal is találkozunk, aki hamis vádaskodás következtében ártatlanul kerül rács mögé. Olykor megesik, hogy hibás, téves bűnügyi eljárás révén zárják be.

Egyetlen börtönbüntetés sem lehet olyan édes, hogy ott hosszú távú terveket szőjjön az elítélt, csupán a szabadulás várva várt napjáért az állandó időszámolgatása lehet reményt keltő. Ezt figyelembe kell vennie a nevelőnek.

A börtön a világon mindenütt börtön, mert az elítélt személyes szabadságát felülről rászabott büntetéssel elveszíti. Olyan kényszerhelyzetbe kerül, amihez nem szokott a magánéletében. Így döbben rá arra, hogy az államnak nevelő intézménye[6] ez a hely, ahol a közre veszélyes elemeket elszigetelik,

---

[5] SHAKESPEARE: *III. Richard* I.felv.1.szín: „*Mivel nem játszhatom a szerelmest / Hogy eltöltsem e csevegő időt / Úgy döntöttem, hogy gazember leszek*" Richardot nem érdekli ez a rendszer. Nem érdekli a jó, de nem érdekli a rossz sem. Nem foglalkozik azzal, hogy ő rossz avagy jó, s ez jelenti a démonit. Gyenge Zoltán: A bűn heteronómiája-Richard, Agamenon avagy Ábrahám in Lábjegyzetek Platónhoz 2-3: A Bűn. Szerk. Dékány András-Lackó Sándor, (2004) Szeged Pro Philosopfia Szegediensi Alapitvány, Librarius, 55. o.

[6] LEWIS Lyons: *A büntetés története* (2005) Magyar Könyvklub Rt., Budapest, 9.o. „Napjainkban még mindig, akárcsak Hammurápi idejében, a megtorlás, az akadályoztatás, az elrettentés és a jó útra térítés alkotják a büntetés célját.

s próbálják nevelni. Így nem csoda, ha esetenként a börtön alkalmazottak szadista hajlamának kiélési lehetőségét is biztosítja.

Nehezíti még az új életformába való beleilleszkedést a magánélet hiánya, a börtönélet merev rutinja, a csökkentett döntéshozási lehetőség, a felelősség és a kihívások hiánya. A bebörtönzött az állam nevelő hatalmába kerül, s amíg az igazságot szolgáltat, közben szeretné új emberré nevelni. Persze, különböző kényszerhatások érvényesülnek ahhoz, hogy az elítélt hozzáigazodjék a börtönlakók szubkultúrájához, beleértve ebbe a börtönkód rendszerét is. Egy börtöntjárt író szerint: „a börtönkód egy magasabb jelrendszer, amelyre mindnyájan válaszolunk, és ez arról szól, hogyha szándékosan több szenvedést hozunk a világba, akkor a mi életünkbe is szenvedés költözik." Mire vonatkozik ez a jeladás? Segítségkérésre, ha valami közhasznú cikk fogytán van, s jó lenne a hiányt pótolni.

A börtönnek általánosan érvényesülő, személyre szabott fejlődését senki sem ismeri, mivel kinek-kinek mások a céljai, meglátásai, és megnyilvánulásai.

A börtönélet jogi keretét azok a rendelkezések, parancsok, utasítások, követelmények szabják meg, amelyek előírnak, megengednek, korlátoznak, vagy éppen megtiltanak bizonyos tevékenységi formákat, szerveződést, megnyilvánulást, magatartást.

Az egyes intézményeknek börtönlakóit három csoportba osztják: *1. az először büntetettek, 2. a visszaesők, 3. a súlyos büntetettek.* Sajátos kategóriát alkotnak *a nők és a kiskorúak.* Az egyes kategóriába tartozókat lehet egyszerre kápolnába hívni.

A börtönlelkészi feladat nagysága meghaladja az egy ember hatáskörét, nagyobb összefogásra van szükség. Ez a társadalom egészének problémája. Szükséges a lelki nevelő munkába másokat is bevonni, akár vendégeket hívni. A vendég érdeklődésével más színt jelent. Sokat kell ugyanis a foglyokat bátorítani, hogy legyen önbizalmuk életük sikeresebb alakítá-

sában. Ezért helyes meghívni másokat látogatóba, nemcsak egyháziakat, hanem a különféle lelkiségi csoportok tagjait, hogy ők is segítsenek az elzártság szégyenének feloldásában.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a pártdiktatúra idején szinte teljesen új börtönnépesség lepte el a fogházakat, a gyűjtő és büntető munkatáborokat. A II. világháborút követő években a katolikus papságot szemmel tartották, hogy a népuralom ellenségeiként feltüntetve a fejlődés útjából eltávolíthassák [7]. A magas képzettségű elit a börtönökben is sikeresen építette ki a maga kulturális életformáit. Gyakran szobánként alakult ki olyan továbbképző szellemi góc, amely színvonalát tekintve akár az egyetemi képzés magas iskolájává vált.

Egy a dr. Venczel József 12 börtönévet raboskodó egyetemi tanár cellájában hosszú éveken át ilyen előadásokon részt vett, székelyudvarhelyi kisiparos, szabadulása után nem panaszkodott, hanem egyenesen hálálkodott, hogy ilyen jeles ember társaságában tölthette életének egy hosszú szakaszát, amilyenre polgári életben soha nem lett volna alkalma.

Ne felejtsük el a magyar jakubinusokat sem, akik a XVIII. század vége és a XIX. század elején a fennálló rendszer ellen szervezkedtek, s hosszú raboskodásuk során a börtönt a szellemi élet otthonává tették. Az 1848-49-es forradalom bukása után a Bach korszakban a császári ház ellenében a nemzeti függetlenségért küzdve jutottak sokan börtönbe. A börtönt a hősök, az igazi szabadságharcosok intézményévé tették. Az 1944 után a Kommunista diktatúra időszakában a vallás mellett kiállók, az osztályharcot elvető erők, az emberi méltóság védelmében, fellépők, mások a személyi bosszú áldozataiként jutottak politikai fogolytáborokba, börtönökbe. Ilyen helyeken ezrével sínylődtek: papok, lelkészek, főpapok, püspökök, pedagógusok és különböző értelmiségiek. Ki ne tudna Isten Szolgája Márton Áron 5 évi börtönbüntetéséről, illetve utóda dr. Jakab Antal püspök 12 és fél évnyi kényszerbüntetéséről,

[7] Tempfli Imre: Sárból és napsugárból, (2002) 115.

amit olombányában munkásként töltött. De mögéljük felsorakoztak mások, pl. Boga Alajos, Sándor Imre, Macalik Győző, Boros Fortunát, Orbán László, Gál Gyula, Erőss Lajos, Márton Mózes, Dénes Szeréna, Kelemen Kálmán hogy csak az első vonalban levőkből említsünk. Dicséretként elmondható róluk, hogy sokan szembenéztek a legvadabb kínzásokkal. Sokan felmérték az embertelenség poklának minden rejtekét, de megtörni nem tudták őket. Márton Áron püspök szerint: a börtön az emberformálás magasiskolája. Sok pozitív példa segített[8], de még több elképesztő eset nyomta bélyegét az emberi sorsokra. Volt okos és megfontolt felmérés, de a börtön csak börtön maradt.

Nem csak a börtönök, de a börtöncellák is esetről-esetre különböztek. Így arra is volt konkrét eset, hogy nem a börtön formálta a foglyot, hanem a szellemi élet kiemelkedő képviselői a börtönt[9]. Ez arra is bizonyság, hogy a fogházat át kell, és át lehet alakítani a nevelés intézményévé. Nem egyszerűen hangzatos, hanem valósággal mellbevágó az a megállapítás, hogy nehéz igazi embernek lenni, de százszor nehezebb annak megmaradni.

Volt idő, amikor a központi állam-és pártvezetés rendeletileg felszámolt egy sereg börtönt. Ceauşescu ezzel, különösen választások előtt, a külföldnek azt probálta bizonyítani, hogy ez nálunk nem jelent problémát. Valószínűleg nem a közbiztonság gyors javulása késztette erre, hanem jóval inkább a börtönviseltek egyre számotvetőbb politikai hatása. Ki hitte volna, hogy a valamikor társadalmi selejtnek minősített, s csak fizikai

---

[8] A nemrég elhunyt Csiha Kálmán beszámolt arról, hogy milyen békességet hordott magában dr. Jakab Antal püspök. A többieket is megtanította a rózsafüzérre, aztán együtt mondták. Dénes Szeréna szociális testvér nyolcvan évesen jött el meglátogatni a börtönt, s tanuságot tett az imádság megtartó erejéről. (Vö. Börtönkörkép in Keresztény Szó XXIII. Évf. 8. szám, 5. o.)

[9] HARAI Pál: *Börtönévek papi emlékei* (2010) Megyes. Szóbeli felidézése alapján szívesen emlékezik arra ahogy megtanult németül illetve az egyiptomi piramisokról tudott meg sokat a vele raboskodó szakemberektől.

munkára ítélt börtönlakók a forradalmi átalakulás élharcosai lesznek? Egy a Duna Televizióban közvetített egykori guláglakók találkozójának grófnője, aki három évet töltött a rabság keserű kenyerén, társadalmi osztálya fölött józan ítéletként az arisztokrácia egykori bűneinek jóvátételére egyenesen szükségesnek tartott egy kétéves gulágiskolát. Persze a három évre vagy ennél is többre mért kényszermunkát és kényszerlakóhelyet maga is keményen visszautasította.

A börtön jellegét a kívülállók véleménye is meghatározza. Másként ítélik meg a lesújtott hozzátartozók, a szimpatizánsok, és az ellenséges érzelműek. Valószínű senkinek sem közömbös a börtön. Lehet, hogy egyként megbékélnek vele, de érzelmi vonzása nehezen képzelhető el.

Hogyan zajlik benne az élet? Egyesek szerint eligazít a ne láss, ne hallj, ne beszélj – életfilozófia. Ezzel közömbösségbe lehet merülni, s a minden mindegy szintjén szörnyként falja fel, s emészti meg lakóit az idő. Erre vonatkozólag láttam egy szemléletes festményt, amelynek hatása elgondolkoztatja élete értelméről a szemlélőt. A kép végeredményben egy kígyóval szemlélteti a börtön belső életét, melynek gyomrában minden eltöltött nappal mélyebbre és mélyebbre kerül az elítélt. A közömbösséggel a nevelőnek küzdenie kell, hogy a bezártat megőrize emberségében.

A börtönalkalmazottak különféle programokat szerveznek, sajnos kevés az érdeklődés irántuk. Iskolai oktatásra, de más fajta képzésre is akad példa, pl: az asztalos szakma elsajátítására van alkalom, elméletben és gyakorlatban. Ismét más: mentálhigénié jellegű az a beszéltető program, amely a jövő alakíthatóságát tűzi ki célul. Ezt szolgálta a kápolnába meghívott Ferenc Attila tanárnak heti egy alkalommal a keresztény házasságot bemutató sorozata is.

A kápolnai tevékenységet mindenek előtt az emberies körülmény megteremtését célzó együttlét jellemzi.[10] A közösen végzett rózsafűzér, illetve litánia imádságok, előlegezik a bizalmat. Különös az itteni statisztika, mert rendkívüli helyzetbe született.[11]

A lelki program napi tanító részét egy-egy hittankönyv soron következő leckéiből vettük, míg a fontos igazságok elmélyítéséhez közkeletű írások szolgáltak, az önismeret, és önbecsülés erősítésére,[12] Az idevágó témák beszélgetésekre is jó alkalmat kínáltak. A nevelésben fontos, hogy távlati célt tűzzünk ki a foglyoknak, mert ha maguk szabják meg, abból sok nehézség adódik. A cél itt a túlélés megtanítása. Lehetőleg úgy, hogy a saját céljára is hasznosítani tudja a börtönben töltött időt. Mivel szinte állandó a szervezkedés, ezért bandák alakulhatnak ki, ez pedig a feszültség forrása. Úgy kellene őket nevelni, hogy kevesebb legyen, vagy egyáltalán ne legyen ütközőpont. Természetesen ez szinte lehetetlen. Az ünnepi előkészületeknek szerves részét képezi az ünnepi színdarabok betanulása és bemutatása.[13]

A négyszemközti beszélgetést semmi sem pótolja. Amit kimond a lelkibeszélgetésben vagy a szentgyónásban, az már

---

[10] II. JÁNOS PÁL pápa üzenete a rabokhoz 2000. júl. 9-re „*Jubileum a börtönökben*" címmel 4. pont

[11] Lelkipásztori munkám eredményei 2011-ben: 68 szentmise, amiből kettő püspöki volt húsvét és karácsony másnapján. Lelkibeszélgetés egész évben 590, illetve szentgyónás 65, szentáldozás pedig 76 (Részlet a főpásztornak készített évi tevékenységről).

[12] ANSELM GRÜN: *A mennyország benned kezdődik*, KATOLIKUS KINCSES KALENDÁRIUM 2011, MÓCSY IMRE: *Isten közelében*, VASÁRNAP ÉVKÖNYVE 2011-re, KERESZTALJA ÉVKÖNYVE 2012, SZENT ÁGOSTON *Szabályzata a közösségi élethez*, LÉSTYÁN FERENC: *Keresztény hitünk tételei 5 percben*, *Az éneklő varjú* – népi vicces történetek, DIETRICH BONHOEFFER: *Vademecum*, CZÁRÁN ESZTER: *Világnak Virága* - Olvasókönyv kicsiknek és nagyoknak, 2., 3. kötet. Ezen kívül az ÚJ EMBER, valamint a KERESZTÉNY SZÓ, a VASÁRNAP, a KERESZTALJA, a KRISZTUS VILÁGA és a SZÉKELYFÖLD tematikus cikkeiből olvastunk.

[13] Évente két alkalommal: Húsvétra és Karácsonyra. Lásd Keresztény Szó XVI. évf. márc. 22. o., XXIII. évf. aug., 4. o.

nem terheli tovább lelkiismeretét. Ugyanakkor fontos szerepe van a közös éneklésnek. Szivesen teszik. Ha valaki megátalkodott is, az Édesanyám is volt nékem kezdetű népdal, megpuhítja a szívét.

Ha ennyire változó jellegű a börtöntársadalom, magának a börtönnek lehet-e mindenkire alkalmazható egységes nevelési elve? Jó lenne, de nincs. Egységes nevelési elvet a heterogén csoport kényszerközösségében alkalmazni, vagy működő nevelési rendszert felállítani képtelenség. Innen származik az első feladat: minden foglyot külön meg kell ismerni, még ha szándéka sok esetben kiismerhetetlen, akkor is erre kell alapozni. Spontánul csak akkor alakulhatnak ki a foglyok között kisebb csoportosulások, ha az együvétartozók vállalhatják a közösséget. Ez értékében lehet pozitív vagy negatív. A zsebmetszés, a fosztogatás, a betörés, a lopás, a rablógyilkosság mesteriskoláinak bizonyos fokozatai is ilyen alapon működnek és gazdagíthatják a mesterségbeli tapasztalatokat. Pozitív jellegű csoportosulások is csak a hasonlók, csak az egymást tisztelő és megbecsülést biztosító gondolatok közösségében születhetnek meg.

Talán egyik legnagyobb feladatnak azt tekinthetjük, hogy az ilyen spontán csoportokat felfedjük. Csak ezekre támaszkodva vagy ezek ellen küzdve lehet a nevelési eljárásoknak távlati célt kitűzni.

A börtönpasztorációnak egységes módszertana nincs. Minden olyan eljárásnak jogilag megalapozott helye van, ami csak egy fogoly esetében, sőt az előljárók és a felügyelők esetében is pozitív eredményhez vezet. Ez utóbbiakat, úgy lehet elérni, ha az elöljárókat nem gátolja esetleges – hatalmi féltékenységből származó – szűk látókörük. Minden olyan kísérletezés káros, ami elkerülhetetlenül csődhelyzetbe visz. Ebből következik két dolog:

1. Pontosan meg kell határozni, hogy milyen cél érdekében, kivel, mikor, hol és hogyan próbálok eredményt elérni.

2. Tudni kell minden változó körülmény között rugalmasan módosítani a követendő eljárást még mielőtt a börtönlakók maguk, mondanának elmarasztaló ítéletet arról.

Gyakran elfeledjük, hogy a börtönlalkók életében ritka vendég a sikerélmény. A legkisebb hibáért, a legegyszerűbb félrelépéséért, vagy a mulasztásért kijár a dorgálás, a megrovás, a feddés vagy éppen a fizikai büntetés valamilyen formája, de sokkal szűkmarkúbb az elismerés, a dicséret, a köszönet, a jutalomnak még a legegyszerűbb formája is, pl. a kézfogás. Ha a vezetők nem tudják az embert látni a fogolyban, akkor ez visszafelé sem működik. Akármilyen csordultig van tele jóindulattal a vezető, a rab nem tud felvevő lenni, pedig az emberség megélése mindig csodát művel: segít a legkeserűbb megaláztatásban is túlélni a lehetetlennek tűnőt.[14] Embernek tudom-e tekinteni, hogy ő is engem embernek tekintsen? Ez a legfonosabb kérdés. Amíg ez a kölcsönösség nem alakul ki, addig a börtönlelkész tisztségviselő, hivatalnok igen, de nevelő vagy átnevelő nem lehet. Nem szabad megfeledkezni viszont arról, hogy a megértés és a cinkosság nem egy tőről származik.

Egy igen nagy követelmény a határozottság és a következetesség. Bármelyik hiány eleve a sikertelenség felé sodorja a börtönpasztorációt.

A börtönbejutottnak saját bőrén kell megtanulnia a túlélést. Első nehézség a fizikai túlélés. A legtöbb ember agresszívá válik, szinte öntudtalanul dacos és szembeszegülő lesz.[15] Sok esetben Istent okolja azért, hogy lebukott, s emiatt lázad is ellene, de a sajátságos életmód majdcsak megingatja tévhitének tarthatatlanságában.

A börtönélet kemény. Akik ott élnek, azoknak hátul is szemük van, és ébren alszanak. Akik nem tudnak magukra

---

[14] Példa erre a REMÉNY RABJAI c. film cselekménye

[15] SZENT LE-BAO-TINH PÁL leveléből, amelyet a *Ke-Vinch papnevelő intézet növedékeihez intézett 1843*-ban In Launay A. Le clergé tonkinois et ses prétres martyrs (1925) MEP. Paris, 80–83 o. Az imaórák liturgiája IV. kötet, 1485. o.

ölteni egy bizonyos keménységet, azokat figyelmezteti a zsidó közmondás: „Ha nem tudsz harapni, ne mutasd fogaidat!" Ezek az emberek a legsebezhetőbbek. És mégis mindenkinek a maga jogáért kell küdeni. Az erőszak megnyilvánulásai lengik be nappalaikat és éjszakáikat, s ez pedig sokféle összecsapást szül. Így azt hihetnénk, hogy a bent lévők érzelmei ellaposodnak, s így érzéketlenné válnak, pedig nem. Voltak olyan híveim, akiknek komolyságán épültem. Egyiket szaktudásáért az intézmény műhelyében fogalalkoztatták. Bizony volt idő, amikor a többletmunka elkedvetlenítette. Ilyenkor szomorúsága felől érdeklődve azt a választ kaptam: „Nem neheztelek előljáróimra, sem felügyelőimre, mert ők nem hibásak azért, hogy idekerültem." Egy másik rab arra kért a kápolna oltárán lévő virágcsokrot látva, hogy adnék egy szálat, mert jön a barátnője látogatóba, s fel szeretné köszönteni születése napján. Hirtelen azt válaszoltam, hogy ide virágot hozni szokás, nem elvinni. Amikor láttam, hogy ellenvetésemen nem lepődött meg, akkor így folytattam: „Jézus a szép emberi kapcsolatoknak örvend. Azt vigye, amelyikkel nagyobb örömet szerez."

A börtönbüntetés túlélésének harmadik nehézsége a mentális túlélés: a józan ész megőrzése. A börtön világa nem tesz úgy, mintha egyedi vagy kivételes lenne. Az erő birtoklói a „keményfiúk" határozzák meg, hogy mi a józan ész, az értelem és a logika. Fegyvereik nincsenek, de erős befolyásuk van a börtön működésére. A mentális túlélés egyik módszere a börtönélet értelmetlenségének felismerése és a fekete humor[16] alkalmazása is. Olyan tréfára kell itt gondolni, ami első hallásra átoknak tűnnék, de a börtönben meg lehet szokni, mint olyant, amin szívből lehet nevetni. „Még vagy húsz évig egyed a börtön kásáját!" Számunkra érthetetlen, bosszantó, olykor felháborító, de nekik nem. Örömük egyfajta kifejezője, ha újra látják egymást, s ezért derülnek a tréfán. Még az se sértő, ha

[16] Humour noir, ami a humor groteszk, morbid, cinikus formája. Gyakran az erotikus és a halállal kapcsolatos elemek használata jellemzi. Világ Irodalmi Lexikon (1975) Akadémiai Kiadó Budapest, III. kötet, 71.o.

ilyenek röpködnek: „Szabaduljál meg hamar, hogy gyere vissza még tíz évre", „Ne búsulj, mert ami még hátra van, azt az Isten letölti."

A belső bezártság nehezen oldódik. A legtöbb fogoly csupán azokra számíthat, akik felkeresik, hogy reményt gyújtsanak lelkében.

Nem szabad vérmes gondolatokat táplálni magunkban. A jó szándék, az eltökéltség, és a kitartó munka sem szül csodákat, sokszor bizony csak grammokban mérhető eredmény.

Hogyan tevékenykedjen a börtönlelkész? Az elítéltek nagyon elővigyázatos megismerésével kezdje. Lényeges a rab családi kapcsolatainak ismerete. Valakihez közel juthatsz úgy is, ha nem őt vallatod, hanem szeretteiről, estleg gyermekiről érdeklődsz.

Fontos megfigyelni kinek-kinek az érdeklődési körét, viszonyát a munkához, a társakhoz, az előljárókhoz. A börtönlakó lelke sokszor érzékenyebb, mint bárki másé, hiszen sérült állapotán a legkisebb bántalom is elviselhetetlen lehet.

Jó tudni, hogy a fogoly mindent más mértékkel mér. Az értékeltolódás sokszor olyan fonák helyzetbe sodorhatja, hogy a lényegtelen apróság sorsdöntő szerepet kap.

Álmodni ébren is lehet. Ez a menekülés egyik sajátos formája, sokszor megtartó erőnek bizonyul.

Öröm, ha a fogoly a vágyairól beszél. Akinek van óhaja, akad hozzá szándék, célratörő akarat is. A szerepváltást enélkül nem lehet elképzelni.

Azokat kell segíteni, akik többek akarnak lenni, mint akik voltak. Ez a szándék a javulás, az átnevelődés egyik hordozója.

Bár az előljárók között gyakori kísértés a hatalmi harc, a papnak óvakodnia kell a basáskodástól. Akik másokon akarnak uralkodni, csak bomlasztó hatással lehetnek a közösségre.

Tisztelet illeti mások véleményét is, de nem szerencsés a hangadókra alapozni. Azok csak saját érdekeiket tartják fontosnak.

Fontos kérdés: mit tudsz tenni azért, hogy ne csak keserű emlékkel telítődjék a bebörtönzött, hanem olyan élményekben is legyen része, ami kiemeli terhes állapotából, akár egy rövidke időre is? Az öröm bármilyen apró, legalább egy métert jelent a boldogság felé vezető úton.

Mindig csak apró lépésekkel haladjon, hogy senki el ne maradjon a heterogén társaságból.

Számolni kell azzal, hogy a spontán alakult közösség sokszor káros, bűnös, bomlasztó. Fontos szem előtt tartani, hogy a börtön közössége pusztán formai. Összetartó kapocs csak a kényszer fegyelme, a belső rendszabályok szigora, és a külön büntetéstől való félelem. Számolni kell azzal is, hogy a zárkozottságot igen nehéz feloldani.

Van belső zárkozottság, amikor a rab önmagáról semmit vagy igen keveset árul el. Az értelmes rab tudja, hogy nem beszélhet egyéni dolgairól cellatársaival sem, mert nem tudhatja kiben mi lakozik. Különben is mindenki gyanús, aki él. Bárki lehet felbérelt ügynök. Egyetlen kötelessége lehet: túlélni a kiszabott büntetést a lehető legkisebb veszteséggel. Ez, mintha a falakból szívódnék át az agyakba. Senki sem hirdeti. Ezek a törvények együtt élnek az intézménnyel. A belső bezártság nehezen oldódik. A legtöbb fogoly csupán azokra számíthat, akik felkeresik, hogy reményt gyújtsanak lelkében.

Van csoportos zárkozottság – amikor egymással szolidárisak – és nem nyilatkoznak. Ez okvetlen a nevelés zsákutcája.

Milyen legyen a börtönlelkész? Nyugodt vérmérsékletű. Megfontoltan cselekvő. Határozottan következetes, de soha ne sablonos. Emberséges, de nem cinikus. Legyen leleményes, és soha nem unalmas. Tudjon mindig újrakezdeni, de elviselni a kudarcot is. Tudja hasznosítani mások segítségét, de semmilyen feladatát ne bízza másra. Gyakorolja a megbocsátást, de soha ne hunyjon szemet a rejtett bűnök fölött. Becsülje meg a legkisebb sikert is, de ne álljon le bűvöletében. Ne engedje uralkodni saját fantáziáját, s ilyen alapon ne állítson fel se

elméletet, se véleményt ne formáljon. Keresse a módot és alkalmat, hogy állandóan tanuljon, s önmagát megújítsa. Ne feledje minden szónál értékesebb a tett.

Lehet-e a börtönlelkész képzésről beszélni? Igen, a börtönnek nem csak sok célja van, hanem ennél is sokkal több rejteke, amit üdvös dolog mások tapasztalatából[17] jobban kiismerni. Egyetlen börtönlelkész sem rendelkezik olyan röngten szemmel, hogy bármelyik bebörtönzöttet átlássa, de az ember megismerésének titkos útjait is járhatóbbá lehet tenni. Ha e nehéz nevelési területet tudományosan mérjük fel, illetve ítéljük meg, óriási szerepe van a foglyokkal való személyes beszélgetésnek. Jó tudni, hogy amikor a börtönközösséghez akarok szólni, akkor is az egyénhez, az egyénekhez kell fordulni. A börtönben nem lehet hasznos a fenyegető szó. Több értelme van a vígasztalásnak. Addig lehet orvosolni a bajt, amíg az egyéntől nem jut el az egész közösséget érintő problémáig. Tagadhatatlanul szükséges az éberség, hogy csírájában lehessen kezelni a próblémát, lehessen növelni a jóra való igyekezetet. A változatos nevelési hatásokkal nem lehet összeegyeztetni a kapkodást, a rendszertelenséget, a következetesség hiányát. Fontos erény a türelem. Meg kell tanulni kivárni a dolgok fejleményét. Durván beavatkozni kár. Ezen a helyen sok olyan bonyodalmasnak látszó űgy van, amit az idő magától megold. A börtönben a vezető alkalmazható egyetlen hatalma a tekintélye. Erre legyen gondja kinek-kinek. Felelősséged ne ruházd másra. Csak rontja a tekintélyed, ha kibújsz a dolgok elől. A fogolynak is lehet emberi büszkesége, tartása, amit tiszetelni kell. Sok esetben a kérés jóval többet ér, mint a parancs. Siker, ha a fogoly az elhangzott kérést parancsnak tartja, s parancsként tiszteli. Vigyázni kell az elhamarkodott szóra, véleményre, ítéletre. Többet veszítesz, ha vissza kell vonnod, mintha ki se mondanád. Ha a bebörtönzött megtapasz-

[17] Hazai börtönlelkészek találkozóin szinte évente, és a Katolikus Börtönlelkészek Világtalálkozóján háromszor vehettem részt (2003-Dublinbe, 2007-ben Rómába, 2011-ben Kamerun fővárosába Yauondéba).

talta a feléje irányuló tiszteletet, szivesen megnyílik. Ha kérésre kap egy-két levélborítékot, írószert vagy bélyeget, akkor bizalma erősödik. A csoportos tevékenység megszervezéséhez a börtönlelkészek rendszeresített tapasztalatcseréből nyerhetnek.

A nevelés hatékonyságától sok függ. A francia regényíró Victor Hugo mondta: amikor sikerült egy iskolát felépíteni, akkor egy börtönt be lehet zárni. Ez a megállapítás nem tűnik tényszerűnek, vajon miért? A tudás értékeinek átadása mellett, vajon nem hanyagolták el a szeretettel végzett nevelést? Erre a kérdésre még nem adott egyértelmű választ korunk, de kérdések egész sora merülhet fel agyunkban.

A börtönben töltött idő akaratlanul is bélyeget nyom az egyénre. Elenyésző számban szövődtek barátságok, amelyek maradtak a későbbiekre is. A múltban a börtönnaplók és visszaemlékezésekből álló irodalom virágzott. Gondoljunk Kazinczy Ferenc: Fogságom naplójára, Silvio Pelico: Börtöneim-re, Godó Mihály SJ. Testamentumára, vagy a Hidegvérrel c. élménybeszámolóra, illetve Krupa Sándor Ofm. gyűjteményére „Isten a sarló-kalapács börtöneiben" , stb. Mára ritkult ezeknek a száma.

A börtönből szabadultak egyszer s mindenkorra szakítanak az átnevelő intézettel. A társadalom úgyis későbbre rehabilitál. Lehet, hogy az emberek eltávolodtak tőle, talán barátai sem tekintik már közelebbinek azok után, amik történtek. Ennek elfogadása nem könnyű. Némelyek még az országból is szívesen elmennének. Egy kicsit önmaguk elől is menekülve. Mi segítheti őket a szégyenérzés feldolgozásában, hogyha nem az Istennel kiépített szeretet-kapcsolat. Isten kegyelmét nem tudja feltartóztatni semmi, sem a börtönépület kapui, sem annak a falai[18] – írta II. János Pál pápa, a jubileumi üzenetében. Ezzel a Szentatya az egyre növekvő gyermeki bizalom fontosságára

[18] II. JÁNOS PÁL PÁPA üzenete a rabokhoz 2000. júl. 9-re „*Jubileum a börtönökben*" címmel, 1. pont.

utalt, amelyből a szabadulás után is lehet és kell is élni. A magány kínzó érzésének orvoslására, a naponkénti imában, a szentségek vételével kap erőt, hogy bírja ki az elszigeteltségét bent, s kiszabadulása után kerülje mindazt, amiért újra visszajuthatna a fogdába. Segíteni kellene a munkahely szerzésénél, jó véleménnyel irányukba bizalmat kelteni. Ehhez szükség van a szabadulás utáni kapcsolattartásra. Volt, aki szégyenében nem jött megkeresni, míg mások hallattak magukról, egy-egy üdvözelttel. Minden bajnak egyetlen gyökere a szeretethiány.

A visszaeső bűnözők kerülnek újabb kapcsolatba az intézménnyel. Sokan úgy esnek vissza, hogy nem ő, hanem a társadalom a hibás. Ha élni akar, fosztogatni kényszerül a szociális háló hiányában. A létbizonytalanság nem egy esetben saját hibáján kívül válik elviselhetetlen teherré. Kit terhel a felelősség, hogy nem tud visszarendeződni a mindennapi életbe, mert mindenek előtt a társadalom dobja ki azzal, hogy nem fogadja vissza. A reményt vesztett ember mindenre képes.

A közösségi méltatlankodás, a fokozódó ellenszenv, a kiélesedő elégedetlenség, akár a lázadásig is elvezet. A börtönlázadás – világprobléma. Szűk körben megoldani ezt a kérdést nem lehet. Nagyobb a veszélyességi zóna, mint amit egy lázadás országos viszonylatban magába foglal, hiszen a börtönlázadás szimpatizánsai több gondot okoznak, mint a lázadók vagy a lázadás.

Nem feledhetjük. Két olyan természeti joga van az embernek, amitől a börtönfalak se választhatnak el. Az egyik az élethez való jog, a másik az élet feltételeinek biztosítása. Ez nem könyörület kérdése. Ez jog, amitől megfosztani senkit sem lehet.

Miért fontos ezeknek betartása. Winston Churchill megállapítása bárkit meggondolkodtathat, nincs egyikünk se bebiztosítva sem a koldusbot, sem a börtön elől. Ha valaki nem ismerte meg Istent, nincs Isten-képűsége, akkor nem lehet bűnbánó sem. A bezárt embereknek milyen gyermekkoruk volt, kik nevelték őket? Friedrich Nietzsche figyelmeztet: mindnyá-

junkban egy angyal és egy ördög bujkál. A kettő közül annál győz az angyal, akinek jó tanítói és nevelői voltak. Aki nem tud az Istennel kibékülni, az a társadalommal is összeütközésbe kerül, így a rács mögé jutása elkerülhetetlen számára.

Befejezésül idézem azt a történetet, amit egy roma származású bezárt hívemtől hallottam. Az egér a lyukból azt látta, hogy a gazda egérfogóval érkezett haza. Kiszaladt az udvarra s fennhangon kiabálta: egérfogó került a házhoz. A tyúk ezt válaszolta: neked ez szerencsétlenség, de számomra nem jelent semmit. A kismalac együttérzően csendesítette az egeret: imádkozom érted pajtás. A tehén lenézően nyilatkozott: Menyj már, azt hiszed, hogy megijedek én attól? Szegény kisegér visszabújt az egérlyukba s elkezdte várni a fejleményeket. Éjszaka csattanás verte fel a ház csendjét, úgy mintha az egérfogó záródott volna. Jött a gazdaasszony. Az egérfogóhoz érve látta, hogy mérges kígyó került bele. Közelébe hajolt, s a kígyó megmarta az asszonyt. Elhívták az orvost. Az tyúkhúslevest tanácsolt, hogy az asszonyt a láz elhagyja. Ezért levágták a tyúkot. Jöttek is az ismerősök és a szomszédok, hogy látogassák s vigasztalják a beteget. Hogy nekik enni adhasson, a gazda levágata a malacot. A beteg végül meghalt, s a tor miatt a gazda levágatta a tehenet is.

A bezárt ember is a társadalom tagja. Bár vegyes érzelmekkel vagyunk irántuk mégis rájuk is kell figyelnie a közösségnek. A miértre a történet tanulsága felel: amikor a gyengébet fenyegetik, mindnyájan veszélybe vagyunk.

Világszerte nagyobb összefogást igényel, ezt sürgette II. János Pál pápa jubileumi üzenetében, amikor a világ kormányzóihoz is fordult: „A börtönélet emberibbé tétele ma fontosabb, mint bármikor. Ezért olyan intézkedések foganatosítására van szükség, olyan foglalkozásokra, amelyek megóvják a fogvatartottakat a tunyaságból eredő lelki elszegényedéstől. Ilyen formán úgy alakulhatna a büntetés letöltése után, hogy könnyebb legyen a visszailleszkedésük a társadalomba. A börtönnek a lelki megtisztulás helyévé kell válnia, nem pedig a

nevelés megtagadásáévá, a tunyaságévá, a romlásévá. A rabok biztos segítséget kapnak, ha felkínálják annak a lehetőségét, hogy elmélyítsék kapcsolatukat Istennel és részt vegyenek a szolidaritási, valamint a jótékonysági tervek megvalósításában. Ez felgyorsítaná a társadalomba való visszailleszkedés folyamatát és megkönnyítené a börtönéletet is."[19]

[19] II. JÁNOS PÁL PÁPA üzenete a rabokhoz 2000. júl. 9-re „*Jubileum a börtönökben*" címmel, Felhívás a kormányzókhoz!

A Verbum Egyesület és kiadó

A *Verbum Kiadó* a romániai magyar katolikus kiadványok létrehozására, terjesztésére alakult. Hagyományos kiadványai a romániai magyar katolikus hetilap, a *Vasárnap*, valamint a katolikus kulturális havilap, a *Keresztény Szó* (amely immár tudományos akkreditációval is rendelkezik). A kiadó saját kiadványai az erdélyi katolikus teológiai és egyházi irodalom köréből valók hazai szerzőktől. Emellett a kiadó ajánlja és terjeszti a partnerek, elsősorban a budapesti székhelyű, nagy hagyománnyal büszkélkedő, hivatalos szentszéki kiadó, a *Szent István Társulat* kiadványait is (a legújabb és régebbi kiadványait Romániában a legjutányosabb áron).

A kiadó kiadványai megrendelhetőek:
- a szerkesztőségben személyesen vagy levélben (A. Einstein utca 2. szám, Kolozsvár)
- telefonon: +40-264-596478
- faxon: +40-264-450747
- e-mailben: verbum@katolikhos.ro.

A Verbum Keresztény Kulturális Egyesület címe:
S.C. Verbum S.R.L
400045 Cluj
str. A. Einstein nr. 2.
Számlaszám: RO93RNCB0106026572990001

A kiadó könyvajánlóját, egyes kiadványait az érdeklődők megnézhetik az interneten: www.katolikhos.ro/konyvajanlo

VERBUM

KERESZTÉNY KULTURÁLIS EGYESÜLET

ifj. CZIKÓ LÁSZLÓ

A lélek töredelme

Hogyan mélyül el a hit útján a krízisben lévő ember?

Oggi giorno parliamo molto sulle crisi e dobbiamo costatare che quasi sempre questo concetto viene usato in un modo negativo, ma tuttavia dobbiamo sottolineare che la crisi non è soltanto un pericolo, una negatività, ma è anche un *chance*.(opportunità) *(su questo parla anche il filosofo contemporaneo Gianni Vattimo, quando presenta il mondo postmoderno come il mondo del chaos, come un mondo della crisi, ma secondo Vattimo questo crisi diventa la nostra chance. naturalmente non parla sul piano spirituale come TU)*

In questa breve opera (scritto) vorrei presentare e sottolineare questa *chance*, cioè che le crisi che accadono nelle nostre anime, portano con loro la possibilità di una profonda metanoia (conversione). La nostra anima deve distruggersi, o deve essere distrutta per poter sbocciare in una radicale conversione che prende l'aria di Dio e rivestirsi delle figura di Dio. Così escono fuori energie senza le quali diventa impensabile una fede profonda. Usare la crisi è il nostro compito cristiano per ritrovare noi stessi, per essere capaci di avvicinarsi a Dio, per essere capaci di dionizzarsi (diventare Dio).

Parole di chiave: la crisi; la perdita; conversione (metanoia); la decisione; fede

„A lélek töredelme" kifejezést a Katolikus Egyház Katekizmusa 1431-es pontja az egyházatyákra hivatkozva használja. Ezen kifejezés jelzi azt is, hogy az egyházatyák mennyire mélyen ismerték az embert, hiszen a válságban a lelkünk „összetörik", ebből lesz a lélek „gyötrelme"[1]. A gyötrelemből lassan kialakul a töredelem, a szív bánkódása és a lélek Istenhez való fordulása.[2] „A belső töredelem a szív megtérését, a belső bűnbánattartást jelenti. Nélküle a bűnbánat cselekedetei terméketlenek és hazugok maradnak. Az ember szíve nehézkes és megkérgesedett, ezért szükséges, hogy Isten adjon nekünk új

[1] Más fordítás szerint az animi cruciatus-nak a jelentése.

[2] *A Katolikus Egyház Katekizmusa,* Budapest 1994, 297 (a további utalásokban KEK).

érzékenységet, aminek gyümölcse és gyökere a belső töredelem. A belső töredelem az egész életet új irányba tereli."[3]

Lelkipásztori éveim során azt tapasztaltam, hogy ha egy ember valamiért válságba kerül, akkor nagyon nehéz mellette kitartani és segíteni, de nehéz látni azt is miként vergődik. A sok mélységes belső szenvedésnek azonban többrétegű hozama is van – ez a másik oldal, s ezek közül a legszembetűnőbb a hit útján való elmélyülés. Több ünnepi keresztényből lett mára igen öntudatos hívő ember. Bennük a külsődleges vallásgyakorlatból mára belső, mélyen meggyőződéses hit alakult ki, és Krisztussal személyes kapcsolatban élnek. Ezt látni, tapasztalni, ezekkel az emberekkel találkozni óriási örömöt jelent számomra minden alkalommal.

A mai helyzet

Manapság nagyon nagy a spirituális éhség, s leginkább azért, mert a világ és benne az ember is krízisben van. A könyvstandok roskadásig megrakott polcai tele vannak mindenféle úgynevezett spirituális élményt vagy a lelkünkben zajló folyamatok könnyű kezelését leíró könyvekkel. Az emberek pedig vásárolják és falják ezeket a könyveket. Mindez arra is utal, hogy sokan olcsó és gyors élményeket vadásznak; instant vallásos belső élményt, „megvilágosodást" keresnek. Azt gondolom, hogy amíg sok katolikus ember a könyvek és zűrzavaros eszmék forgatagában egyszerre hisz az újjászületésben és a feltámadásban, addig mi, Isten szolgái néha nem vesszük tudomásul a valóságot. S ha igen, nem kezeljük hatékonyan. Azt gondolom, hogy ezzel egyre inkább tisztában kell lennünk, válaszokat kell adnunk, meg kell tudnunk hallgatni a mai embert a mai problémáival, és akkor az örök igazságokat úgy tudjuk hirdetni, hogy Krisztussal, az élő személlyel való kapcsolat ápolását is lehetővé tehetjük azoknak, akik ránk vannak

[3] http://pestiferences.ofm.hu/irasok/publika/0218tanitas0.html (2012.09.19.)

bízva. Nemcsak tanító, hanem fejlődő, egymást meghallgató egyházban hiszek.

Mostani pápánk bíborosként 2005-ben az egyik könyvében a következőket fogalmazza meg: „Ebben a történelmi órában leginkább olyan emberekre van szükségünk, akik megvilágosult és megélt hitük által hihetővé teszik Istent ebben a világban. A keresztények negatív tanúságtétele, akik beszéltek Istenről, de ellenére éltek elhomályosította Isten képét és kaput nyitott a hitetlenségnek. Olyan emberekre van szükségünk, akik egyenesen Istenre tekintenek és tőle tanulják az igaz emberséget. Olyan emberekre van szükségünk, akiknek értelmét megvilágosítja Isten fénye, s akiknek Isten megnyitja a szívét oly módon, hogy az értelmük szólni tud mások értelméhez és a szívük meg tud nyílni mások szíve felé. Csak Istentől megérintett emberek[4] által tud visszatérni Isten az emberek közé. Olyan emberekre van szükségünk, mint Nursiai Szent Benedek, aki a széthúzás és hanyatlás idején elmerült a legnagyobb magányba, s mindazon tisztulás után, melyeken át kellett mennie, visszatért a fényre és megalapította Montecassinoban a hegyen épült várost; a hegyen, mely romokkal volt tele, de szolgáltatta az erőt is, melyből egy új világ született..."[5] Szent Benedekhez hasonlóan mindannyian át kell mennünk a saját tisztulásunkon, hogy a krízisben lévő Európai Unió hitben érett és felnőtt tagjai lehessünk. Olyan emberekké kell válnunk, amilyenre a mai kornak szüksége van.[6]

A krízis veszély és/vagy esély!?

Az egyik plébános mondta, hogy „a krízist szemlélhetjük úgy is, hogy: halál a feltámadás fényében." Azt gondolom, hogy Isten szolgáinak Jézust követve, az Ő halálát mindig a feltámadásban kell szemlélnünk és hirdetnünk. A saját életünk „halálait" is az újraéledés távlatában kell értelmeznünk. Gyak-

---

[4] Guido Kreppold: „Csak az változik, aki hagyja magát megérinteni."

[5] J. RATZINGER, *Benedek Európája a kultúrák válságában*, Budapest 2005, 53–54.

[6] Vö. RATZINGER, 54.

ran szükségünk van a krízis, a nehézség, a bezártság megéléséhez ahhoz, hogy eljussunk saját mélységeinkbe és rátaláljunk arra a válaszra, ami megértéshez vezet. „A megváltás útja a legtöbb embernél csupán valamilyen nehéz élethelyzetben kezdődik, amelyet a Szentírás szimbolikusan az egyiptomi kivonulással, a Vörös-tengeren és a sivatagon való átvonulással ábrázol. Az életkrízis feloldása magában hordozza annak a lehetőségét, hogy közel kerüljünk az egyházi berkekben legfontosabb gondhoz, az érzelmek disszonanciájához; ezek ugyanis nem irányíthatóak közvetlenül értelemmel és akarattal, hanem a saját törvényszerűségeiket követik, akár a vízesés. A válságban szenvedő emberekkel kialakított gyógyító kapcsolatban lehetővé válik, hogy az érzelmeknek szabadító, nyugtató és hordozó folyómedret alakítsunk ki, és újból helyreállítsuk az értelem és az érzelem egységét. Még a jámborság és az evilági valóság közti belső megosztottság feloldása is sikerülhet, mely a legfőbb oka a gyógyulásra irányuló felszólítás eredménytelenségének. Ha elfogadjuk a fájdalmat és úrrá leszünk rajta, megváltozik a hithez való viszony: a mindennapok világának mellékes kérdéséből fő szemponttá válik, fontosabbá, mint bármilyen jó szándékú tevékenység."[7]

Egyik fő célom, hogy felhívjam a figyelmet arra az óriási teherre, ami egy válságban az emberre nehezedik. Ugyanakkor lelkipásztori törekvésem, hogy keressem az utakat, miként segíthetek a hozzám forduló, krízisben lévő embernek, hogy az feldolgozza, átélje, beépítse és a hitben való fejlődés útjába állítsa ennek az állapotnak a hozadékait. A jezsuita lelkiség nagyon közel áll hozzám. Azt is tapasztaltam, hogy a lelkivezetésben az egyik legjobban felkészült szerzetesrend. A 34. általános rendgyűlésük határozatainak 104-es pontjában a következőket találjuk: „Minden jezsuita elsősorban önmagában találja magát szembe a hitetlenségre való indíttatással; csak akkor

[7] G. KREPPOLD, *A válságok – életünk fordulópontjai*, Pannonhalma 2006, 35.

leszünk képesek másoknak Isten valóságáról beszélni, ha foglalkozunk ezzel a bennünk lévő dimenzióval." Azt gondolom ez ugyanúgy érvényes ránk lelkipásztorokra, akik Isten valóságáról beszélünk és a hívek lelki kísérése ránk van bízva. Csak akkor tudunk egyre hitelesebben ott lenni embertársaink mellett, ha saját éltünk tudatos részébe beengedjük lelkünk „hitetlen" dimenzióit is.

„A népi szokásokat, az archaikus társadalmak emberének rítusait, mítoszait olvasva megfigyelhetjük, hogy a mitologikus gondolkodású ember nagy figyelmet fordít az élet váltófázisaira. Mintha megtapasztalta volna, hogy a változást egy sajátos lélektani tér veszi körül, amelyben az ember különös élményeket él meg. Az archaikus társadalom tagjai együttesen készültek fel ezek átélésére, önmaguk védelmére...
Az átmeneti időszakokat, életünk váltófázisait, válságait mi is hasonlóan éljük át, mint az archaikus társadalmak tagjai. A rítusok, mítoszok, beavatások intézményes rendszere azonban nálunk már visszafejlődött. Az ember sok tekintetben magára marad a változást kísérő szorongásaiban, félelmeiben, kríziseiben. A rítusok helyett rítustöredékek maradtak, a mítoszok szerepét hiedelmek váltották fel. Az egyénnek egyedül kell megformálnia saját individuális világképét, belső filozófiáját, lelki munkamódjait, melyek lelki életének iránytűi lesznek."[8]

Akinek krízis van az életében, elkezd foglalkozni a belső dolgaival, sőt szerintem – ilyen formában – szükséges is a válság, hogy kintről menjünk befele és a lelkünket is „dédelgessük" kissé.[9] Egyébiránt az élet nagy kérdéseire amúgy sem egy

---

[8] T. BAKÓ, *Utak és ösvények*, Budapest 2004, 35.

[9] „Az ember szíve nehéz és megkérgesedett. Istennek az emberbe új szívet kell adnia. A megtérés elsősorban Isten kegyelmének műve, aki megteszi, hogy a szívünk visszatér Őhozzá: »Térít magadhoz minket, Uram, és mi megtérünk« (Siral 5,21). Isten adja nekünk az erőt, hogy újra tudjunk kezdeni. Amikor a szívünk fölfedezi Isten szeretetének nagyságát, megrendül a bűn szörnyűségétől és súlyától, és kezd félni attól, hogy bűnnel meg-

elméleti válasz van, hanem miután nagyon sokat kérdeztük mi magunk az Életet és háborogtunk ellene, a krízisben az Élet kérdez minket. És itt már csak megváltozott belső hozzáállással lehet válaszolni, mintegy másképp látva mindent, ami korábban volt.

Tudjuk, hogy Isten gondunkat viseli, megad minden lehetőséget, hogy munkánkban kiteljesedjünk, személyes életünkben pedig beteljesedjünk, mégis azt gondolom, hogy nagyon oda kell figyelnünk önmagunk védelmére, és keresnünk kell azokat a megküzdési stratégiákat, amelyek átsegítenek az ilyen fázisokon. A hívő ember nagyon könnyen tapasztalhatja mások vagy a lelkipásztor részéről, hogy ebben az állapotban olcsó válaszokkal kiszolgálják, de nem akarnak vagy inkább nem tudnak mellettük állni. Ez érthető is elméletileg, hisz valakivel együtt szenvedni, hordozni óriási terheit sok mindenre szükség van. Az viszont világos, hogy ha egy válságos helyzetben levő embert magára hagyunk, akkor keserűségében eltávolodhat mind a hivatalos egyháztól, mind pedig Istentől. Márpedig ha saját életünk kríziseivel nem tudtunk mit kezdeni, nem tudtunk segítséget kérni, akkor elég nagy kihívás másokéval együtt érezni; értő és érző figyelemmel jelen lenni számára.

A krízisről általában

A krízis nem betegség, de okozhat betegséget! Életünkben többször élünk át válságot, ami nagy hatással lehet személyes fejlődésünk és kapcsolataink alakulására. Veszély és esély is egyben, amikor nagy változás megy végbe egy ember életében. Amikor új eseményekkel találkozunk, adva van a lehetőség és a kockázat is, rajtunk múlik, hogy melyiket fogadjuk be. Nem tudunk felkészülni arra a változásra, ami a fejlődésünket és szerepeink megváltozását vonja maga után. Több szempontból

bántsa Istent és elszakadjon Tőle. Az emberi szív megtér, ha föltekint arra, akit bűneink keresztülszúrtak." KEK 1432.

értelmezhető ez a változás, de alapvetően azt mondhatjuk, hogy a bio-pszicho-szociális dimenzión túl van egy spirituális aspektusa is.[10] „Antonovszky (1987) szalutogenetikus modelljében a három elem, az érthetőség (ami történik, annak értelme lesz, és remélhető eseményként tűnik fel a személy életében); a kezelhetőség (a szükséges erőforrások rendelkezésére állása, vagy bizalom ezek megszerzéséhez); és a jelentésteliség (az életnek értelme van, érdemes elköteleződni, és megfelelni a kihívásoknak) véleményünk szerint az emberi lét spirituális vetületének egyik lehetséges megfogalmazása."[11]

A jelentésteliség mind módszertani, mind egzisztenciális síkon alapvető a hívő ember életében. Az Istent kereső, az ő akaratát kutató ember elindul a hit útján. Élete folyamán tudja, és valahol mélyen érzi és tudja egész életében, hogy Isten nem véletlenül „engedi meg" a különféle krízishelyzeteket. Egzisztenciális síkon pedig transzcendálja helyzetét.[12] Így tehát a krízis a hívő ember számára egy lehetséges halál, ami a feltámadás fényében történik. Bár nehéz, sötét és értékvesztéssel jár, mégis bevilágítja a feltámadás hajnalhasadása.

Lindemann volt az, aki többek között foglalkozott a koreai háború (1950–1953) túlélőivel és tanulmányt írt *Az akut gyász szimptomatológiája és kezelése* címmel – ebben a tanulmányban volt először írásban megfogalmazva az érzelmi krízis. Ezt az elindított gondolatot továbbfejlesztették. Harminc évre rá Caplan egy modellbe foglalta a krízisállapot alapelveit. A legelterjedtebb meghatározás tőle származik, miszerint krízisállapotról akkor beszélhetünk, illetve „akkor alakul ki, amikor 1. a személy kénytelen a lélektani egyensúlyát veszélyeztető – sokszor váratlan, elsősorban külső – körülményekkel szembenéz-

---

[10] Vö. J. CSÜRKE, *A lótuszevő eszmélése (Krízis és önmeghalás)*, Budapest 2011, 110–114.

[11] CSÜRKE, 115.

[12] „A lélektani krízis, mint határhelyzet értelmezhető tehát úgy is, mint ébredés: a létfelejtés és a felfedő lét létmódja közötti transzcendálás transzcendens fakultása" (CSÜRKE, 135).

ni; 2. ezek fenyegető közelsége mindennél fontosabbá válik számára; 3. e helyzet szokásos problémamegoldó eszközeivel, energiáival sem elkerülni, sem megoldani nem tudja.

Sifneos (1972) az érzelmi krízist olyan feszült, fájdalmas állapotként határozza meg, amelyben mind a jobb, mind a rosszabb irányba fordulás lehetséges. Ez az állapot törvényszerűen valamilyen kockázatos életeseményt követ, amely az érintett, előzőleg lelkileg egészséges személyben megteremti az érzelmi krízis lehetőségét."[13]

Előidéző események lehetnek: életváltozások, házassági válságok, munkanélküliség, egy családtag vagy közeli barát halála valamint az általuk kiváltott megterhelés.

Különböző időtartama és szakaszai létezhetnek a válságnak: van, aki 6-8 hétről beszél; Hirschowitz felosztja: kiváltó hatás (órák), majd megrettenés és a nyugtalanság szakasza következik (néhány nap), ezt követi az alkalmazkodás időszaka (heteket vesz igénybe), s végül (néhány hónap alatt) helyreáll az egyensúly.

Erikson (1963) nyomán megkülönböztetünk fejlődési válságot, mely a hosszabb és a differenciáltabb identitást szolgálja, valamint akcidentális (esetleges) kríziseket, melyeket egy-egy életesemény válthat ki. A hit szempontjából mindkettő megfontolandó, amikor fiatalokkal és felnőttekkel is dolgozunk. [14]

Súlyos krízisből felépülni kicsit olyan, mint új lehetőséget, életet, esélyt kapni. Ezzel érdemes értően gazdálkodni, a válság rejtett üzenetét megfejtve és a tanulságokat kreatívan levonva. Ha a krízis pozitív hatásait keressük, mindenképp meg kell említenünk, hogy ha kimozdít a korábbi egyensúlyi állapotunkból és egy új egyensúlyi állapot lehetőségét kínálja fel, akkor kreatív hatást gyakorol az ember lelkére, kibontja azt és az isteni gondviselés talajára állítja. A fokozott figyelem tehát a

[13] T. BAKÓ, *Verem mélyén*, Budapest 2004, 22.
[14] Vö. BAKÓ, 22–24.

lelkipásztorok részéről indokolt. Azt is lehet tapasztalni, hogy a szekták ilyenkor „kapcsolják" le az embereket és annyira bekebelezik, hogy lehetetlen lesz kilépni.

Mi jellemzi a krízisben lévő embert?

„A kríziseket nem lehet kikerülni, az egyént képessé lehet tenni az aktuális helyzet hatékony leküzdésére. A megelőzés során a jellembeli pszichés működésben kell javulást elérni, a megoldáshoz vezető lépéseket kell megtalálni. Nem az előzmények feltárása a fontos, tehát nincs szükség speciális pszichológiai ismeretekre."[15] Ez a mondat jogosított fel engem arra, hogy behatóbban foglalkozzam a kérdéssel, s bár tényleg nincsenek speciális lélektani ismereteim, úgy gondolom, hogy a XXI. század annyira krízises minden szempontból, hogy alapvető dolgokkal meg kell ismerkednem, tudnom kell, hogy segíteni tudjak.

A krízisben lévő emberre általánosan jellemző:
– figyelme leginkább a problémára irányul (a „nagy" problémán belül is annak valamely apró részletére). Ezt csőlátásnak is nevezzük, mert teljesen beszűkülve nem tud mást észrevenni.
– furcsa benyomást kelt, olyan emberét, aki a krízishelyzeten, annak magyarázatán, megoldásán tűnődik, ugyanakkor szorongások, félelmek, belső zűrzavar kínozzák;
– érzelmi reakcióit csak nagyon kis mértékben képes kézben tartani, kontrollálni; nagyon impulzív;
– mindennapi tevékenységének hatásfoka alacsony;
– az emberekhez fűződő kapcsolata megváltozik, másokat annak függvényében ítél meg, hogy kap-e tőlük segítséget vagy sem;
– a tájékozódó attitűdök rendszere összeomlik, nincs önmagára vonatkozó jövőképe;

[15] E. ALBERT-LŐRINCZ, *A drogfogyasztás prevenciója*, Kolozsvár 2009, 50.

– szétszórt; sok mindent tud a problémáról, de ismereteit nem tudja rendszerezni, átgondolni.[16]

A krízisekben veszteségeket élünk át. Sajnos nem tudjuk, mit kezdjünk a krízisek okozta veszteségeinkkel, hajlamosak vagyunk az intenzív fájdalmat is félremagyarázni. Manapság igen kevés lehetőség adódik, arra, hogy a gyász folyamatán segítsünk. Ennek egyik veszélye, hogy a veszteségek feldolgozatlan gyásza egymásra rakodik és nyomasztóan hat ránk.[17] A veszteségből kigyógyulni orvosi kezelés, de önálló munka is kell[18]. Ha megcsonkítanak, akkor el kell gyászolni a szerv elvesztését, a megsebzett öntudatot, önbizalmat, ént, hisz a lélek is érzi a „hiányt". A gyászmunka az emberi individuációs folyamatban alapvető feladat. Aki a veszteséget nem gyászolja meg kellőképpen depresszív és pszichoszomatikus megbetegedéseknek teheti ki magát. A híveink mély gyászában sem tudunk igen sokszor segíteni, valamilyen okos gondolattal vagy imával útjukra engedjük. Itt is fejlődhetünk, megtanulva a gyász fázisait, a segítségnyújtás lehetőségeit és a veszteségek kezelésének módszereit.

A krízisben nem szabad dönteni!

A krízis egy válság, olyan senki földje, amelyben valami megszűnik, de még nem kezdődött el valami új. A krízisben lévő személy fenyegetettséget, kilátástalanságot, tehetetlenséget él meg. Mit szoktunk tenni a krízishelyzetben? Pánik, sírás, keresés stb. Ekkor tanulja meg az ember, hogy nincs olyan állapot az életben, amelynek ne lenne valamikor vége. Egyszer

---

[16] Vö. BAKÓ, 24.

[17] Vö. W. J. JAMES – R FRIDMANN, *Gyógyulás a gyászból*, Budapest 2011, 44–46.

[18] A mai gyógyszeripar sikeres ága a pszichotrop gyógyszerek, s ezzel egyidejűleg látható, hogy nem szükséges az aktív lélektani belső munka, mert a szorongásmentes állapot a gyógyszerek által megvásárolható, elérhető.

minden véget ér. Kitartásra és az állapotban való megmaradásra van szükség. Krízis helyzetben gyakran dönteni akarunk, ez nem jó. Krízishelyzetben a korábban használt sémáim, eljárásaim nem működnek, ezért egyre nehezebb egyik napról a másikra élni. Honnan kaphatok segítséget? Ki és mi segíthet? Család, barát, testvér, hit, pozitív szemléletű emberek társasága. A krízis egyik igen jelentős pozitív hozadéka a folyamatos belső munka. Azt hiszem, hogy ebben növekednünk kell.

Megküzdési stratégiák

Egy kérdőíves vizsgálat 1998 és 1995 között, melyet Pergamen, Park és Brant végeztek azzal a céllal történt, hogy a vallás milyen módon és hatékonysággal jelenhet meg a megoldásban. Öt csoportba osztották ezeket a stratégiákat, ezeken belül pedig megkülönböztettek pozitív, a megbirkózást elősegítő és negatív a helyzet kimenetelét hátráltató módokat.

1. *Lelki megküzdés*;
- pozitív: a támaszkeresés Istenben, aki szeret és gondoskodik rólam
- negatív az Istennel szembeni negatív érzések hangoztatása, aki elhagyott és hogyan engedheti meg ezt a helyzetet.

2. *Közösségi megküzdés;*
- pozitív: a támaszkeresés a vallásos közösség tagjainál
- negatív: az elégedetlenkedés a közösséggel, az egyház képviselőivel szemben

3. *Vallásos értelemadás, átkeretezés*;
- pozitív: ha az a bizonyos személy Isten szeretetét, akaratát (irányítását) fedezi fel az eseményekben
- negatív: ha büntetést, Isten elmarasztalását látja benne bűnei miatt.

4. *Cselekvő stratégia*
- pozitív: együttműködésre törekszik Istennel, keresi a Szentlélek útmutatását

Nem lehet határozottan állítani, hogy negatív vagy pozitív a személyes felelősség, túlzott hangsúlyozása az egyén aktív szerepének; ha teljesen Istentől várjuk a megoldást, vagy csodát kér. „Érdekes összefüggés, hogy azok a vallásos megküzdési módok, melyek a megküzdésben Istennel való személyes kapcsolatot hangsúlyozzák, a vallásos megküzdés területén kívül is az aktív problémamegoldással és a pozitívumokra való koncentrálással járnak együtt."[19]

5. *Vallási rituálékon való részvétel*;

A pozitív stratégia gyakrabban jelenik meg itt, de az eredmények nagyon függnek attól, hogy milyen felekezet, milyen rituáléját vesszük figyelembe.[20]

Kézdy Anikó írja: „Véleményem szerint mind az általános, mind a vallásos megküzdési stratégiák esetében az egyik legfontosabb jellegzetesség, hogy a megküzdési repertoár változtatható, bővíthető, maguk a stratégiák tanulhatók, taníthatók; ezáltal lehetőség nyílik a krízissel való megküzdés esélyének növelésére. (...) kiemelném, hogy a vallásos megküzdési stratégiák jelentésvilága olyan terület, amely mind lelkipásztori, mind pszichológiai oldalról megközelíthető, a krízisben lévők segítésekor tehát mindkét szakterület felől lehetőségünk van a beavatkozásra."[21]

Úgy gondolom, hogy még a legsúlyosabb krízisből is fel lehet állni; szebb, lelkileg gazdagabb, differenciáltabb, küzdőbb emberként, csak kitartásra és valamennyi bizalmi alapra, hitre van szükségünk. Léteznek emberek, akiket egy-egy tragédia átélése vitt rá közösséget, társadalmat jobbító tevékenységre, kiemelkedő tettekre.

---

[19] A. KÉZDY, *Krízisek és vallásosság*. In. *Hit és élet a felnőttkor küszöbén*, Budapest 2006, 81.

[20] Vö. KÉZDY, 78–82.

[21] Uo. 82.

Krízis – hit – metanoia

Jung mondja, hogy a léleknek megvan azon alapvető képessége, hogy észlelje Isten közelségét. Szintén Jung mondja azt is, hogy az élet első fele a külső kibontakozás ideje, a második fele a lelki átélésé, a belső növekedésé. Eszerint igazi megtérés, az értékek interiorizálása, a belső kitágulása, pszichológiailag körülbelül a 30-as évektől képzelhető el. Nézzünk néhány példát: Szent Ágoston 387-ben harminchárom évesen tért meg, de ezt egy óriási krízis előzte meg, amiben benne volt barátja halála (veszteség), kiábrándulásai, állandó keresései, bűnei, stb. Hihetetlenül örökíti meg egész krízises időszakát és megtérését a vallomásaiban, ami a Biblia után a legtöbbet kiadott könyvek közé sorolható. Loyolai Szent Ignác 1491-ben harmincévesen szakított korábbi életével, sok gyötrődése és krízise Montserraton még az öngyilkosság közelébe is elsodorta. És a tapasztalatait oly formában örökítette meg a lelkigyakorlatos könyvében, hogy mind a mai napig óriási kincsünk. Blaise Pascal 1623-ban megtérésekor harmincegy éves volt. John Henry Newman 1801-ben negyvenéves korában katolizált, majd pap, később bíboros lett. Teréz Anya 1910-ben harminchat évesen tanári pályájáról a nyomornegyedek fele fordult, majd rendet alapított. Róla írják le, hogy élete utolsó 40 évében hitkrízisben élt.

Folytathatnánk a sort, de elég annyit megértenünk, hogy az emberi személyiség normális velejárója a krízis; képesek vagyunk mi is a magunk helyén eljutni és másokat is segíteni az integrációra, az életben elérhető érettség és a teljesség fokára, hogy az Istennel való kapcsolatunk a lehető legszemélyesebb legyen, és hitünk folyamatosan fejlődjön.

Életünk alapja a hit, de ezért a hitért nap-nap után keményen meg kell küzdenünk. A hit aprócska mécses, melyet óriási sötét vesz körül. Mivel ezt a mécsest a Szentlélek olaja táplálja nem alszik ki, bármily nagy is a sötétség. Origenész mondta: „A sötétségnek minden fénytől távolinak kell lennie,

hogy azt hitesse el velünk: képes a fényt kioltani. Amikor ugyanis a sötétség a fényforráshoz közeledik, eltűnik és fénnyé változik." A sötétség hatására mégis a hit számos konfliktusa alakul ki, ezért ezek feloldásán kell dolgoznunk magunkon és mások megoldási kísérleteiben is hatékonyan részt kell vennünk.[22] „Való igaz, tévednénk, ha úgy képzelnénk, hogy a hit útja a tiszta és zavartalan fejlődés lineáris folyamata. Mivel a hit életünkhöz van kötve annak minden magasságával és mélységével együtt, mindig újból visszaesünk, de ezek a visszaesések újrakezdésre köteleznek. Minden életkornak meg kell találni a maga érettségét a megfelelő éretlenségbe való visszaesés árán. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a hit élete egyidejűleg a hit bizonyosságának a növekedése is: valósága megérint bennünket és a hívő élet tapasztalata biztosít arról, hogy Jézus valóban a világ Üdvözítője."[23]

Azt gondolom, hogy kríziseink feloldják valamiféleképpen elszigeteltségünket, lebontják a barikádokat, meglátjuk nagyon elevenen, mi gátolja lelkünkben a kegyelem működését. A föloldást talán fölszabadításnak is mondhatjuk, hiszen gátak bomlanak le, gubancok bogozódnak ki, sebek gyógyulnak be és egyre nagyobb szabadság lesz. Lelki energiák szabadulnak fel, melyek az Isten irányába való elmozdulásban segítenek. A kegyelem ott tud működni, ahol szabadság van, a lélek útján való előrehaladáshoz fontos, hogy egyre több szabadság legyen az életben.[24] „A kitárult „én" egy nagyobb, új „én"-ben találja meg önmagát. Pál ezt a folyamatot, mellyel az első én feloldódik és újraébred egy nagyobb „én"-ben, úgy írja le, mint „újjászületést". Ebben az új „én"-ben, melybe a megszabadító hit merít el, nemcsak azt fedezem föl, hogy Jézussal egyesültem, hanem azt is, hogy egyesültem mindazokkal, akik ugyanezt az utat végigjárták. Más szavakkal a hit szükségszerűen egyházi aktus; az Egyház „mi"-jében él és mozog, amiatt, hogy

[22] Vö. P. NEMESHEGYI, *A hit konfliktusai*, In. *A hitről*, Budapest 2000, 55.
[23] RATZINGER, 110.
[24] Nemes Ödön SJ. szavai alapján.

egy valósággá tesz bennünket Jézus Krisztus én-közösségével. Ebben az új alanyban leomlik a köztem és a többiek közötti fal – az a fal, mely elválasztja az én szubjektivitásomat a külvilágtól és hozzáférhetetlenné tesz –, a köztem és a lét mélye közötti fal. Ebben az új alanyban Jézus kortársává leszek, és enyém az Egyház minden tapasztalata; saját tapasztalataimmá válnak."[25]

Természetesen ez az új születés nem egy pillanat műve, hanem végig tart egész életem útján.[26] Ami most lényeges, hogy nem építhetem föl az én személyes hitemet egy Jézussal folytatott magándialógusban. A hit ebben a „mi"-ben él, vagy valójában nem él. A hit és az élet, az igazság és az élet, az „én" és a „mi"egymástól el nem választhatóak. (...)

A megtérés mindig egy fordulópont. Sokszor azt gondoljuk, hogy elég egy akarati elhatározás, vagy a szentgyónásból való érzelmi megindultság. Az a szemlélet az egyházban, hogy a megtérés valami lemondás, áldozatvállalással érhető el nagyon elterjedt és háttérben szorult az önismereti lehetőség, hogy a megtérés ne valami ránk erőltetett külső dolog legyen, hanem teljes belső átalakulás. A világ azonban abba az irányba megy, hogy nagyon nagy a spirituális éhség, és egyre több ember kerül krízisbe. Ezért fontos a megtérésnek erre a részére fókuszáljunk.

„A befelé figyelés a problémák megoldásának az útja, ez az, amit a Szentírás megtérésnek (metanoia) hív. Az első lépés nem a hősies vezeklés, hanem a belső megérintettség elfogadása. A tékozló fiú történetében ez áll: „Akkor magába szállva így bánkódott: hány béres dúskál ennivalóban atyám házában, én pedig itt éhen veszek!" (Lk 15,17) Ez azt jelenti, hogy

[25] RATZINGER, 113–114.

[26] Ezért szerencsés az olasz kifejezés cammino spirituale. És amikor elbúcsúznak a hívő emberek egymástól, azt mondják egymásnak Buon cammino!

szembenéz a helyzettel, hagyja hogy a belső meghasonlottság kifejtse hatását, s az ösztönzi hazatérésre."[27]

„A megtérésben, ahogy nevezni szoktuk, a személyiség átrendeződik, az én központúság csökken, átalakul. Az én megtapasztalja a nála nagyobb erőket, és igent mond rájuk. Kialakul egy új, sokkal hitelesebb istenképzet, miközben a személyiségünkben már rengeteg emléke és lenyomata van a régi állapotnak. Akármennyire is újjászülettünk, ez a lenyomat és régi emlék képes lehet visszaszippantani bennünket, hogy úgy éljünk, ahogy eddig, és a személyiség visszazökkenjen a régi egyensúlyába."[28]

„Sokan, akiket sehogy sem lehet megtéríteni, azt képzelik, hogy a megtért emberben máról holnapra okvetlenül megszületik az úgynevezett »új ember«; és ha ezt nem lelik fel abban a teljes újszerűségben, amit hozzánemértésükben kívánnak és követelnek, egyszerűen letagadják a megtérés igazságát vagy alaposságát. Ágostonnak a híres megtértnek a példája igazán kijózaníthatná őket. A megtérés bármely gyökeres is, nem irthatja ki belőlünk a velünk született természetet, a régi embert. Átalakítja, megnyesegeti, átszellemíti, de nem semmisíti meg."[29]

Amikor krízisbe kerülünk, akkor mindent megpróbálunk. A hívő ember életében ilyenkor az ima is felmerül, mint lehetőség. Sajnos manapság a legtöbb ember menekül vagy munkába vagy más tevékenységbe, felpörög és könnyen ki is éghet, és ez is vezethet krízishez. Az ima viszont visszavezet a realitásba, látni tudom azt, ami éppen van. És kérhetem folyamatosan a kegyelemet, hogy Isten mutassa meg, éppen hol tartok mindig mutatja, hol tartasz az úton Isten felé.

Egyházunk gyakorlatában nagyon erős a lemondás, az önmegtagadás mint lehetőség, ha probléma van, ha olyan oldalunkat fedezzük fel, mely nem túl „keresztényi". Van azon-

---

[27] KREPPOLD, 23–24.

[28] F. PÁL, *Természetes spiritualitás,* Budapest 2011, 184.

[29] G. PAPPINI, *Szent Ágoston*, Budapest é.n, 210–211.

ban másik út is. Én erre szeretném felhívni a figyelmet. Az érzések útja. A legtöbb ember csak annyit mond: jó érzése vagy rossz érzése van. Való igaz az is, hogy az érzelmi nevelés társadalmunkban háttérbe szorult s ezért, ha nincs a belső állapotunkra vonatkozó szókincsünk, vagy szegényes akkor nem tudjuk megfogalmazni, kifogalmazni azt, ami bennünk történik. Ez viszont igen lényeges lenne, mert az érzéseink sem nem jók, sem nem rosszak. Az érzéseink vannak; el lehet nyomni, le lehet tagadni, lehet hárítani, lehet viszont felismerni és kimondani is. Lelkünkben nincs idő, múlt jelen jövő. Ha nem hozzuk ki onnan érzéseinket, akkor elárasztanak bennünket és azt sejtetik, mintha örökre így maradnánk. A másik lényeges dolog, hogy érzéseink által jutunk lelkünk mélyéhez. Sok ember hosszú távon ámítja magát és élete igazságával nem akar szembesülni. Az évek múlásával azonban a testük kezdi jelezni valamilyen formában, hogy a lélekben gond van. Ha életünk teljes igazságát próbáljuk felfedezni, akkor a krízis jó lehetőségnek bizonyul, ekkor ugyanis feltör minden érzés, s bár sötét az állapot, mégis kényszerit, hogy fogalakozzunk azzal, aki éppen vagyunk. A megtérés ilyen formában tehát mélyről jövő, és nem kívülről ránk „erőltetett". Következésképpen tartósabb, hatékonyabb és mélyebb. Hogy a lelki élet útján valóban járni és haladni tudjunk, ahhoz szükséges önmagunk ismerete és még fontosabb Isten ismerete. Minden fejlődés és elmélyülés innen kezdődik. Sokunk életében tehát föltétlenül szükséges, hogy összetörjön az önmagunkról és Istenről alkotott téves képzet, hogy elinduljon az igazi fejlődés. Ilyenkor ugyanis képesek vagyunk megkérdőjelezni énképünket, istenképünket, sőt akár egyházképünket is. S mindez minket elvezet az alázatra és a türelemre. E kettőnek ugyanis olyan rejtélyes távlata van, melyben a szenvedés megoldatlan konfliktusa is feloldódik, és minden paradoxon elsimul.

Minden ember lelkének hatalmas alkotóereje van. Tapasztalatból tudom, hogy nincs az a mély állapot, az annyira összetört lélek, mely ne tudna „felállni", ne tudna új utakat keresni,

ne tudna újjáalakulva integráltabb belső békéjét újból megtalálni. „Ha válságba jutottunk, ismételten mondjuk el magunknak, hogy van énünknek olyan oldala is, mely többet tud és többre képes, mint amit kis, bezárkózott, elbizonytalanodott és összekavarodott énünkkel jelenleg meg tudunk valósítani." [30]

Közelebb jutni érzéseinkhez azt jelenti, hogy közelíteni lelkünk mélyéhez is; elég sok esélyünk van ámítani magunkat, de aki az élete teljes és valóságos igazságát kívánja meglátni, annak meg kell tanulnia belső folyamatait, kimondani, értelmezni, sőt még álmaival is jól kell gazdálkodni, mert ezek mind a belső valóságot tükrözik. És persze engedjük megkérdőjelezni énképünket! A lélek ösztönzéseket ad, új utakat mutat lehetőségként, ötleteket ad, csak meg kell tanulni rá figyelni. A tudatalatti tanácsai és útmutatásai attól különböznek más ember által adott tanácstól, hogy ez tényleg hozzánk szól, és megvalósítható.[31]

A válság azért jelenthet esélyt, mert kényszerít, hogy a rendelkezésünkre álló erőt és lehetőségeket egy pontra összpontosítsuk. Az összpontosítás szó szerint a személyiség középpontjába visz, minden más mellékes dolog háttérbe szorul.

A feltétlen erőfeszítés, amit a szenvedés, illetve a fenyegetettség kényszerít ki tekinthető a megújulásért, a személyes növekedésért és a lelki érésért fizetendő árnak. Idézhetjük ebben az összefüggésben az egyháztörténet nagy alakjait és a sok névtelent, akiknek először megbotránkoztató, később megcsodált új élete azzal kezdődött, hogy szembenéztek belső nyomorukkal, hittek a bennünk növekvő ígéretes és teremtő erőkben, és megkockáztatták a feltétel nélküli erőbevetést. Jézus mondja Nikodémusnak: „Bizony, bizony mondom neked: aki nem születik újjá, az nem láthatja meg az Isten országát." (Jn 3,3) A nagy szentek teljes mértékben átadták

[30] KREPPOLD, 25.
[31] Vö. uo. 24–25.

magukat a belső történésnek, és türelmesen vártak, amíg az új megszületett bennünk. Átadni magunkat az átalakulás belső dinamikájának, ha kell annyira, hogy végül csak a belső személyiségmag marad.

Megelőzés

A mai világban minden krízisben van: a család, az egyház, Európa, stb. A valóság az, hogy az ember van krízisben, kemény és gyors átalakulások vannak bennünk és körülöttünk. Már nem segít a régi hagyományos létmód, nincsenek rítusaink, nincsenek élő és értelmezhető hagyományaink. Néhány rítustöredékkel valahogy túléljük a mindennapokat. A helyzet viszont azt követeli, hogy új módon tanuljunk meg járni és állni a mai világban, új módon tegyünk tanúságot hitünkről és új szemlélettel álljunk a saját és mások élete mellett. A világegyházban is új módon próbáljuk kifejezni, megérteni hitünket, új evangelizációra van szükség stb. Ebben az útkeresésben a prevencióra nagyon sok hangsúlyt tudunk fektetni, mert közösségek, emberek, csoportok, gyerekek és fiatalok vannak ránk bízva. És valljuk meg őszintén, olyan dolgokkal is kell foglalkoznunk, amit nem kifejezetten a hit vagy az istenkapcsolat kérne. Azt gondolom, hogy ebben a helyzetben új módon kell látnunk a lehetőségeket.

1. Egészséges hitélet kialakítása

Nekünk nem tökéletesnek, hanem teljesnek kell lennünk. Aki teljes egész, az képes az arany középúton járni és tartósan tudja „fogadni" azt, amit az élet hoz. Az egészség megőrzése olyan eljárásmód, amellyel az ember az egészségi állapotának fokozott ellenőrzésére és jobbá tételére figyel.

Az egészségfogalom és egészségérték mai jelentéséből kell kiindulnunk. Az egészség ugyanis nemcsak a testi, lelki, szociális jólét állapota, hanem olyan dinamikus folyamat mely

egyensúlyra törekszik a test, a lélek, a szellem, és a környezet között. Ezért ideális egészség nem is létezhet, hiszen egy folyamatosan változó világhoz kell alkalmazkodási lehetőségeket megtalálni, képességeket kifejleszteni, célokat megvalósítani. Sajnos sokunk emberképe még mindig a test-lélek görög elképzelése, ily módon nehezen láthatjuk, hogy mennyire tudatosan rombolják az emberek szellemét különféle médiumokon keresztül.

„Képessé kell tenni az embereket, hogy egészséges életmódot folytassanak, hogy testi és lelki egészségüket megőrizzék, ellenálló képességüket fokozzák."[32] Történhet direkt (egészségügy, igazságügy, oktatás, stb.) és indirekt formában (társadalompolitika, szociálpolitika, egyházpolitika). Ez utóbbinál nagyon fontos szerepünk van.

A közvetlen megelőzésnél igen fontos a mentális egészség szolgálata: életvezetési készségek, kihívások kezelése, emocionális és spirituális jólét, kontrollérzés erősítése. Két fő célja van: az egyéni megküzdő képesség növelése, a társas támogató közeg kialakítása.

Az általános jellegű elsődleges megelőzés célja a környezet megváltoztatása és az egyén problémamegoldó képességének az erősítése. Törekszik az erőforrások értékelésére, a helyzet javítására törvények, szabályok, irányítási minták és attitűdök megváltoztatása.[33]

2. Támogató rendszerek

Melyek lehetnek a támogató rendszerek. Tudatosan kell építenünk a kapcsolati hálónkat. Törekednünk kell egészséges kapcsolatokat kialakítani, igazi mély barátokra szert tenni. Egy másik fontos tényező, hogy a felnőttséggel járó személyiségvonásokat kell erősíteni. Ezekkel a lehetőségekkel tudjuk a megelőzést elérni, illetve felkészülni egy esetleges krízis foga-

[32] ALBERT-LŐRINCZ, 41.
[33] Vö. uo. 42–43.

dására. Amióta a társadalom szerkezete megváltozott, nincsen vagy kevés olyan hagyomány, átmeneti rítus létezik, ami segítene végigvezetni egy embert „a köztes lét elveszettségén"[34], egyre inkább fontos a megelőzés és tudatosítás.

3. Érzelmi érettségre nevelni híveinket

Az a valóság, hogy érzelmi szókincsünk szegényes, nem tudjuk kifejezni, ami bennünk zajlik. Ezt hosszú évek tapasztalata mondatja velem. Meg lehet tanítani az embereket, hogy többféleképpen közölhetik mindazt, ami bennük zajlik. Ugyanakkor tudatosítani lehet, hogy az érzések gyakori kifejezésével kialakul egy belső, lelki „érzés-szókészlet", mely a továbbiakban sokat segíthet. Az érzések kifejezése azért olyan fontos, mert az érzéseink belülről, mélyről rólunk beszélnek. Mennyire tudták ezt az első remeték, szerzetesek. Olyan műveket írtak, melyek ma is helytállóak.

4 „Erőforrásaink"

Vannak olyan erőforrásaink, amelyeket talán soha nem ismernénk fel, ha nem beszélnénk róla, ha nem tudatosítanánk. A megelőzés egyik válfaja pontosan a problémamegoldó módszereink felismerése és alkalmazása lenne. Ennek leírásába a lélektan óriási munkákat fektetett bele, mi használhatnánk mindazt, amit elénk tár.

A másik dolog a lelki „izmaink" erősítése. Olyan gyakorlatok, helyzetek, akár lelkigyakorlatok, melyeken kierősíthetjük lelki képességeinket. Persze ide állandó lelki kísérő kell és komoly elszántság.

Megtanulhatjuk integrálni a fájdalmainkat a személyiségünkbe. Feltárhatjuk korábbi veszteségeinket, elgyászolhatjuk most, mivel korábban nem tettük meg. Szóba állhatunk önmagunkkal olyan módon, ahogyan talán sohasem tettük.

---

[34] Mircea Eliade szavai.

Mindezek néhány szempont megvillantásai. De gondolkodásra késztethetnek, és kihívást adhatnak, hogy bátran induljunk el ezen az úton. Hiszen munkánk és személyes életünk megköveteli.

Következtetés és kitekintő javaslatok

Szeretnék néhány javaslatot tenni arra vonatkozóan, hogyan reflektáljunk a krízisben lévő emberekre, illetve hogyan profitáljunk a saját válságos időszakainkból.

- Úgy gondolom, a hit évében érdemes lenne új belátások és új megközelítési módok beiktatása lelkipásztori munkánkban különös tekintettel a személyes pasztorációra.
- A saját lelkipásztori tapasztalataim alapján azt látom, hogy nagyon kevés ember érett érzelmi szempontból a közösségeinkben. Érdemes lenne ebben segíteni híveinket, a családokat, közösségeket érzelmi érettségre vezetni, nevelni.
- Érdemes lenne az álmok értelmezésében elmélyülni. Nem az álmoskönyvek egyszerű és botcsinálta magyarázatára gondolok, hanem Jung felismeréseire és olyan általános szempontok ismeretére szert tenni, melyben saját életünk és mások tudatalatti üzeneteit meg tudjuk érteni és megvalósítási útjára ráállni.
- A lélektan óriásit fejlődött az utóbbi időben. Sok ember fejében mégis ez a tudomány vajmi keveset használható. Nagyon jó kezdeményezésnek találom Magyarországon a pszichológusok és teológusok évenkénti konferenciáját, amely már több mint tíz éve zajlik. Ezekből a kötetekből én is idézek munkámban. Érdekes lenne talán egy lelkinapon feldolgozni Kézdy Anikó cikkét (lásd a megküzdési stratégiáknál). Nagyon hasznosnak látnám, hogy a papok segédtudományként használják a lélektani ismereteket. Így igazán ott tudnánk lenni azok mellett, akik lelki problémákkal küzdenek, illetve, ha meghaladja

képességeinket a helyzete megfelelő pszichológushoz, pszichiáterhez tudnánk tovább irányítani.
- Az is egészen szükségesnek látszik, hogy mi lelkipásztorok az önismereti csoport valamilyen formáját elvégezzük. Ha az istenismeret és önismeret kézen fogva haladnak, ha az igazi alázat az önismeret egyre jobb elsajátítása, akkor ez a lehetőség véleményem szerint kihagyhatatlan.
- A gyász és a veszteség állandóan jelen van a saját életünkben és a ránk bízottak életében. Ennek ismerete, és az ilyen helyzetben lévő emberek kísérése is a munkánk része. Jó lenne erről egyre többet tanulni, módszereket kipróbálni, hogy adott helyzetben tényleg segíteni tudjunk.
- Dr. Magyar Balázs a leányvári intézet pszichiátere mondta, hogy a klasszikus zenét a papoknak kötelezően hallgatni kell. Szent Ágoston felfogása szerint a zene „nem egyéb, mint kalauz a misztikus fölemelkedésre."[35] A zene és a költészet olyan nyelven beszél az ember belsejéről, melyet a szavak nem képesek kifejezésre juttatni, érdemes kiaknázni. Ugyanakkor a csend értékét, minőségét kel ismernünk és kell ajánlanunk. Ezek alapok ahhoz, hogy imaéletünk egyre személyesebb kapcsolat legyen Jézussal, és önmagunk mélységéből mindazt felismerjük és felhozzuk, ami ott zajlik.
- Különféle kifejezések magyarázata, újraértelmezése és átadása is fontos lehet. Az engesztelés, keresztény önmegvalósítás, az Isten akarata, az alázat és sok más kifejezés használatban van, de egyre inkább nem értjük, nem érezzük tartalmuk mélységét és üzenetük lényegét.

Nemrég hallottam, hogy az egyik paptestvér a krízisben lévő hívét azzal bocsátotta el, hogy itt én már csak imádkozni tudok. Azt mondjuk nagyon sokszor, hogy a hívő emberek közömbösek az egyházzal szemben. Ez érthető és elfogadható. De ha megfordítom a kérdést, azt kérdezhetem önmagunktól, vajon mi Isten szolgái nem-e vagyunk az emberek problé-

[35] PAPPINI, 180.

máival szemben igenis nagyon sokszor közömbösek? Nem szeretnék válaszolni erre a kérdésre, de az a meglátásom, hogy egy vállrándítással vagy magyarázkodással nem hagyhatunk ott embereket, s közben azért mérgelődünk, hogy a szekták „elhalásszák"[36]. Igenis akkor kell egy ember mellett elkötelezetten ott lennünk, ha problémája van. Nem lehetünk közömbösek. Hogy ezt egyre hatékonyabban és felelősségteljesen tudjuk megtenni, ahhoz önismeretben, alázatban, a szenvedés elhordozásában, különféle segédtudományok ismeretében egyre jobban el kell mélyülnünk. A mi életünk a mában zajlik, a ma általánosan krízisben lévő emberrel dolgozunk; Isten ma küld, és ma akar használni, ezért merjünk lépni, merjünk együtt szenvedni és merjünk határ- és krízishelyzeteket a jó cél érdekébe „felhasználni". Ez úgy gondolom mindannyiunk közös feladata.

Egy kis történettel zárom írásomat. Az egyik nagy német város utcáin tüntettek a fiatalok. Egy nagy plakáton a következő feliratot lehetett olvasni: „Jézus a válasz!" Egy arra járó megállt, elolvasta és megkérdezte a tüntetőket: „De mi a kérdés?" Igen, mi tudjuk a választ, de vajon mi is az igazi kérdés?!

[36] „A szekták lélektanilag komoly veszélyt jelentenek az ember személyiségére, hiszen az oda bekerülteket tudatilag, lelkileg, érzelmileg beszűkítik. A beszűkült személyiség pedig sem életét kormányzó egységesítő életfilozófiára, sem az életszerepeire nem találhat rá." K. I. DEBRECENI – M. TÓTH, *Életesemények a pásztori lélektan és a filozófia tükrében,* Budapest 2004, 82.

ROKAY ZOLTÁN

Svédországi szent Birgitta és az olasz „költőkirályok"

Zusammenfassung: In einigen katholischen Gemeinden scheint die Frömmigkeit der heiligen Birgitta wieder aktuell zu sein. Es ist immer vorteilhaft, die Heiligen auch in ihrem historischen Rahmen kennenzulernen. Diese Arbeit hat schon Günther Schiwy in seinem Werk: „Birgitta von Schweden", 2007 (Beck, München) geleistet. Er vergleicht dabei das Frauenbild der Heiligen mit jenem ihrer Zeitgenossen: Dante, Petrarca und Bocaccio. Meiner Meinung nach besteht die geistige Nähe zu den „Dichterkönigen" eher in der Schilderung der kirchlichen Missstände, wobei sie seitens Birgitta eine Ermahnung aufgrund ihrer Privatoffenbarungen darstellt.

Schlüsselbegriffe: Avignon; Birgitta; Bocaccio; Kardinal; Dante; Papst; Petrarca; Privatoffenbarung; Schiwy.

Úgy tűnik, az egyes katolikus közösségekben újraéled svédországi szent Birgitta imáinak gyakorlata. Ezért nem lesz felesleges ennek a misztikus-óriásnak alakját, kora meghatározó kultúrtörténetének összefüggésében emlékezetünkbe idézni.

Günther Schiwy,[1] egykori jezsuita, a strukturalizmus kiváló ismerője, 2003-ban, szent Birgitta születésének 700. évfordulója alkalmából kiváló monográfiával lépett a nyilvánosság elé: „Birgitta von Schweden. Mystikerin und Visionärin des späten Mittelalters. Eine Biographie". A könyv az igényes müncheni Beck-kiadónál jelent meg, s amint a dedikációból kiderül, a szerző azt feleségének, Birgittának ajánlja.

Jelen összefüggésben nem szándékom a könyvet ismertetni, hiszen ezt annak idején, azon frissiben megtettem[2]. Mindössze a könyv 20. fejezetére szeretnék kitérni: „Dante, Petrarca und

---

[1] A szerző 1932-ben született. A strukturalizmussal kapcsolatos írásai közül említést érdemel: Der französische Strukturalismus. Rowohlt, Reinbek. 1969; Kulturrevolution und „Neue Philosophie". Rowohlt, Reinbek, 1978; Post-strukturalismus und „Neue Philosophie". Rowohlt, Reinbek. 1985.

[2] Vö. Folia Theologica 15 (2004). 181–182.

Bocaccio. Mystifizierung der irdischen Liebe" (Dante, Petrarca és Bocaccio. A földi szerelem misztifikálása"[3] és előadni a „költőkirályok" és a svéd misztikus-asszony „lelki rokonságával" kapcsolatos szerény észrevételeimet.

Schiwy álláspontja

Schiwy abból indul ki, hogy Birgitta kinyilatkoztatásai iro-

---

[3] Schiwy, 266–272. Röviden kitérek az ezt követő fejezetre is: 21. Neapel und seine skandalöse Königin. 272 köv. (Nápoly és annak botrányos királynője), valamint 22. Johanna d'Anjou berühmt und berüchtigt. (Anjou Johanna: a híres és hírhedt) 273–277. A „De claris mulieribus"-ban Bocaccio elismerőleg nyilatkozik Johannáról, aki „származásánál, szokásainál fogva („erkölcseinél"=moribus) korunk asszonyainál kiválóbb" – s felsorolja származását, tetteit, birodalmának kiterjedését, ügyességét a hadviselésben és a politikában. „Ezen felül tekintélyes és örömteli az arckifejezése (spectabile ac laetum decus oris), beszéde szelíd és tevékenysége mindenben kedves, és ahogyan szükség esetén hajlíthatatlan a királyi fensége, ugyanúgy családias emberségesség (familiaris humanitas), a jámborság, szelídség és jóság (pietas, mansuetudo, atque benignitas) is tulajdonságai közé tartoznak, úgy hogy azt mondanád, hogy övéinek nem királynője, hanem társnője („non reginam suis dicas sed sotiam"). Joannes Boceatius, De mulieribus claris. Excussum Bernae Helvet. Per Mathiam Apiarium. Anno MDXXXIX. – Másként szól Bocaccio 3., „Faunus" című eklógájában és az Ámorhoz intézett énekben (Canzione): ragadozó nőstény farkasnak mutatja be, amint ezt Wenczel Gusztáv az ő kiváló, ma is időszerű tanulmányában elmondja: „Magyarország Dante, Petrarca és Bocaccio felfogása szerint". In: Katholikus Szemle, III. 1888. 381–400. Különösen 993. kövv. Címénél és tartalmánál fogva ez az írás a jelen tanulmány szempontjából is informatív. - A „claris mulieribus" (híres asszonyok) között Bocaccio elbeszéli Brumhilda tragikus történetét is (De Brumichilde Francorum Regina). A szerencsétlen asszony trónviszály áldozata lett. Szörnyű halállal végezték ki: haját, egyik kezét és egyik lábát lovakhoz kötötték, és így széttépették (De mulieribus claris, id. kiad. LXXIX–LXXX.) a jelenetet bemutatja egy 1446-ból származó miniatúra, amely emlékeztet a Brügge-i szent Megváltó templomban lévő, szent Ipoly felnégyelését ábrázoló, Dirk Bouts 1470 körül készült oltárképre (egy triptichon középső képe).

dalomtörténeti és műfaj szempontjából a későközépkor lelkiségi prózájához tartoznak. Ezek a kinyilatkoztatások, írott formájukban legnagyobb részt 1340 és 1373 között keletkeztek, Olaszországban. Mint ilyenek az itáliai, későközépkori irodalom virágkorába tartoznak, egy átmeneti korszakba, a későközépkor és a reneszánsz határán. Ide tartoznak Birgitta kortársai: Dante Alighieri (1313-1375) Francesco Petrarca (1304-1374) és Giovanni Bocaccio (1313-1375).[4]

A fejezeten belül a szerző először Dantéról és Beatriceről beszél. Noha Birgittánál nem találunk utalást a La Comediára, a szent látnok ismerhette az 1306-1321 között létrejött művet.[5] 1322-ben, Dante fia, Jacopo, , kiadta az első kommentárt atyja művéhez, amelyet továbbiak követtek, így Dante második fiának, Pietronak latinnyelvű teológiai és dogmatikai fejtegetései a La Comediához, 1341-1348 között. Dantét többek között egy IV. századi görög szerző ihlette meg , aki szent Pál elragadtatásáról írt egy eposzt (v.ö. 2 Kor 12,1-4). Erre az elragadtatásra Birgitta is hivatkozik.

Ám Dante a Comedián túl, a La vita nuova – című művében is beszél elragadtatásról és látomásról, amelynek az ifjú Beatrice a tárgya. Ezt a látomást és annak elbeszélését Schiwy úgy értékeli, mint az evilági szerelem „rehabilitálását" a nyilvánosság előtt, amennyiben annak nem a bűn által eltorzított voltát emeli ki, hanem isteni erőt tulajdonít neki.

Schiwy szerint a földi szerelemnek ugyanezt a képét megtaláljuk Petrarca és Laura szerelmének megéneklésében is. A költő, egy Firenzéből elűzött jogász fia, Avignon közelében nőtt fel, ahol atyja a pápai udvarban jegyzőként működött. Jogot tanult Montpelierben és Bolognában, majd 1326-ban visszatért Avignonba. Számára a már férjezett Laura lett a női eszménykép, akivel először nagypénteken, 1327. április 6-án találkozott. 1342-ben kezdte a Conzoniere (Daloskönyv) első

[4] Schiwy, 266.

[5] Uo. Ebben a szakaszban végig Schiwy fejtegetéseire támaszkodom.

„változatát". Midőn a második változaton dolgozott, 1348-ban, a pestis évében, vette Laura halálhírét. A dalok leginkább szonettek, s közülük 266 az élő, 100 pedig az elhunyt „Madonna Laura"-ról szól,[6] – egy kivétellel, amely egy Szűz Mária – himnusz. Schiwy véleménye szerint ezekben a költeményekben visszhangra talál mind az érzéki világ, mind pedig az abból való szabadulás vágya. Dante Beatrice-jéhez hasonlóan Petrarca Laurája is, a költő előtt haladt a „holtak országában".

Amennyiben – Schiwy szerint – Dante és Petrarca földi szerelemről megfestett „idealizált" képe ellentétben áll Birgitta pesszimizmusával ebben a pontban, Bocaccio írásai messzemenően igazolják azt.

Giovanni Bocaccio 1313-ban született Certaldoban, Firenze közelében, egy kereskedő házasságonkívüli gyermekeként. 1327- ben Nápolyba ment, ahol bankár- és kereskedőként élt, és egyszersmind kánonjogot tanult. A legtöbb időt azonban az udvari könyvtárban töltötte, ahol az ókori klasszikusokat és a középkori szerzőket tanulmányozta, valamint a francia és olasz szerzők népnyelven írt munkáit olvasta. - Nagy tisztelője volt Danténak, akivel úgymond gyermekkorában találkozott, és Petrarcanak, akivel 1350-ben barátságot kötött.[7] Életének középpontja Nápoly volt a királyi udvarral, Anjou Róbert korában. Birgitta két ízben tartózkodott hosszabb ideig Nápolyban: 1364-ben és 1372-ben. Hogy Bocaccioról és annak tevékenységéről mi jutott el hozzá, az puszta feltételezés kell, hogy

---

[6] Petrarca szonettjeinek következő kiadását – fordítását ismerem: Rime del Petrarca con note. In Venezia. Per Giuseppe Orlandelli edit. MDCCCXX; Francesco Petrarca Daloskönyve. Szerk. Kardos Tibor. Budapest, Európa Kiadó, 1974.

[7] A „De casibus virorum" (Augsburg, 1564) című művének 8. könyvében elbeszéli, hogyan jelent meg neki álmában Petrarca, aki fáradságában további tevékenységre buzdítja Bocacciot. Petrarcat „optimum, venerandumque praeceptorem meum"-nak nevezi. (204.old). Ezt a jelenetet egy ragyogó miniatúra is megörökítette Bocaccionak egy 1470-körüli francia fordítású kiadásában.

maradjon. Bocacció dicsérőleg nyilatkozik Nápolyról, ahol egyetlen király uralkodik, ellentétben Firenzével, amelyre az állandó pártoskodás jellemző. Firenze 1365-ben külpolitikai megbízatással Avignonba küldte V. Orbán pápához, majd 1367-ben Rómába megy követként. 1360-ban az alsóbb rendekkel felruházott klerikusként jelenik meg. 1362/63-ban – egy évvel Birgitta előtt, ismét Nápolyba látogatott, ahol azonban már kevésbé barátságosan fogadták. 1370-ben (ismét egy évvel Birgitta nápolyi látogatása előtt), annak gondolatával foglalkozott, hogy szerzetbe vonul. 1373/74-ben ismét Firenzében találjuk, ahol a várostól megbízatást kap, hogy Dante Comediájáról előadásokat tartson. Ekkor írta meg Dante életrajzát is. Bocaccio 1375-ben halt meg Certaldoban. Mint köztudott, Bocacciót a Decameronban szóhoz jutó „erotica" tette ismeretessé (ám az ott előadott történetek témája változatos), egy eszményi nőalakot is ismer: ez pedig Fianetta, aki mögött Anjou Róbert nápolyi király természetes lánya, Mária áll, ugyancsak egy Anjou főnemes jegyese. Az Elegia di madonna Fiametta semmi esetre sem az eszményi nő-alak apotéozisa, hanem a háttérbe szorított, örömöktől megfosztott (vagy azok élvezetével kapcsolatban hallgatásra utasított), házimunkára ítélt, „szebbik nem" panasza.

A Decameron – így Schiwy – ismeri Birgitta teológiai szótárát. Az egyházi emberek érzékiségét éppen úgy elmarasztalja, mint a szent Látnok, s minden antiklerikális indulat nélkül írja le (ebben nem tudok egyetérteni Schiwyvel), pusztán a képmutatást állítva pellengérre. Ugyanakkor a Decameron egy evilági paradicsomkertet is rajzol a pestis infernójának kellős közepén. (Véleményem szerint ebből következik az egész opus morbid volta, amely az egyes történetekben is bőségesen kifejezésre jut. Én – ellentétben Schiwyvel – nem találtam nyomát a paradicsomi hangulatnak, ebben a világhírű alkotásban).

Végül Schiwy felhívja figyelmünket Bocacció kései művére, a De claris mulieritus-ra (A híres asszonyokról), amelyben a

címnek megfelelően, Évától kezdve Giovanna di Napoli (Nápolyi Janka), I. Anjou Johanna királynőig előadja a „dicső" (hírneves) asszonyok történetét. Birgitta két ízben találkozott a nápolyi királynővel.[8]

Az én álláspontom

Abból indulok ki, amit Schiwy a Bocacció és Birgitta közötti rokonvonásról mond: mindketten ostorozzák és pellengérre állítják a klerikusok erkölcsi visszásságait, és az egyházban uralkodó sajnálatos állapotokat, amelyek korukra jellemzőek voltak és tevékenységüket messzemenően meghatározták. Ez vonatkozik Petrarcára és Dantére is (sőt talán inkább, mint a Decameron kétesértékű elbeszéléseire).

Nézetemet nem intuícióra vagy általános véleményre alapozom, hanem az utókor nyomtatásban megjelent értékelésére, amelyet mindenféleképp érdemes figyelembe venni. Matthias Flacius Illyricus Catalogus Testium Veritatir című gyűjteményéről van szó. A mű teljes címe: „Catalogus Testium Veritatis.

---

[8] Vö. Schiwy 272 (1364-ben és 1372-ben uo. 274). Nápolyban szent Birgitta álma alapján dőlt el Szűz Mária hajának egy ereklyéjéről annak hitelessége (uo. 273). A magyar udvarral és magyar történelemmel is kapcsolatos Johanna nápolyi királynő (Durazzói Károly, Nagy Lajos), akit 1382.VII.27-én „meggyilkoltak", hasonló halállal, mint amilyennel Johanna első férjét, Andrást megölték hálószobája előterében, amiért Johanna is gyanúba keveredett. Házasságain túl, amelyeket esetenként a szükséges pápai felmentés bevárása nélkül kötött, ő adta el VI. Kelemen pápának 80.000 aranyért Avignont. Szent Birgitta őhozzá is továbbította Krisztus üzenetét, amellyel az Üdvözítő felszólítja a könnyed és könnyelmű életű királynőt, vizsgálja felül eddigi életmódját, végezzen töredelmes gyónást, változtasson életmódján, származtassa vissza a jogtalanul szerzett birtokokat, vegye pártfogásába a szegényeket, és ami nem kevésbé fontos: hagyjon fel a sminkeléssel, érje be az Istentől kapott szépséggel. A királynőt az intelem, úgy tűnik nem hatotta meg, oly annyira, hogy azon nyilván túltéve magát, attól sem riadt vissza, hogy Birgitta Károly nevű fiával szerelmi kalandot kezdeményezzen (vö. Schiwy, 272–277).

Qui ante nostram aetatem pontifici romano et papismi erroribus reclamarunt pugnantibusque sententiis seripsesunt. Basiliae 1556"[9] Számomra egy horvát fordításban megjelent válogatás volt hozzáférhető.[10] Ez egy apologétikus gyűjtemény, épp úgy mint a Facius által szerkesztett „Magdeburgi centuriák." Célját plakatív módon hirdeti címe: „Az igazság tanúinak katalógusa, akik korunk előtt ellenálltak a pápának és a pápaság tévedéseinek és harcias gondolatokkal írtak." Flacius meg akarja mutatni, hogy Luther előtt is voltak, akik szembeszegültek a pápasággal, ezek alkották az igazi egyházat, amelyet Luther és Flacius is hirdet. Az igazság tanúi között megtalálhatjuk Bingeni Hildegardist, Nicolaus Cusanust, természetesen Jan Hust és Prágai Jeromost, ami pedig a jelen összefüggésben érdekes, Dantét és Petrarcát.

Dantéről ezt olvassuk: „A firenzei Dante kétszáz ötven évvel ezelőtt működött. Jámbor és tanult ember volt, amint ezt sok író tanúsítja, mindenekelőtt pedig az ő művei. Írt egy könyvet, amelynek a címe „De monarchia". Ebben bebizonyította, hogy a pápa nem áll a császár felett, és hogy semmilyen hatalma sincs felette. Cáfolja a Konstantin-féle adományozó levelet, ami sohasem létezett és a jog szerint nem is létezhetett. Ezért egyesek elítélték mint eretneket. Számos művet írt olasz népnyelven is, amelyekben sok vádat hoz föl a pápa és annak vallása ellen. Egy helyen terjedelmesen panaszkodik, hogy elhagyták Isten igéjének hirdetését, és e helyett a barátok üres meséket prédikálnak, amelyekben inkább hisznek. Ily módon Krisztus bárányait nem az evangélium igazi táplálékával

---

[9] Vö. Wilhelm Preger, Matthias Flacius Illyricus (Erlangen, 1859–1861; Reprographischer Nachdruck, Georg Olms Verlag, Hildesheim, 1964) Zweite Hälfte, 555.

[10] Matija Vlačić Ilirik, Katalog Svjedoka Istine, koji su se prije našega vremena opirali rimskom papi i zabludama papinstva te pismeno iznosili borbene misli. Odabrana poglavlja preveo Vinko Vitezica. Privedio Veljko Gortan. Predgovor napisao Mijo Mirković. Zagreb, 1960. Jugoslovenska Akademija Znanosti i Umjetnosti (A továbbiakban: Katalog).

táplálják, hanem széllel. Egy másik helyen azt mondja, hogy a pápa pásztorból farkassá változott, hogy pusztítson az Egyházban és a papjaival együtt ne törődjön Isten Igéjével, hanem csak a saját dekrétumaival. Valahol a szerelmi lakomában (Il Convivio) kiegyenlíti a házaséletet a cölibátussal. Hogy az elmondottak hitelesek és világosak legyenek csatoljuk néhány töredékét, és pedig először is a De monarchiá-ból. Ennek a műnek harmadik részében többek között ezt mondja: Az igazság ellen tehát, amelyet keresünk, az emberek három fajtája harcol. Mármint a főpap (pontifex), Urunk Jézus Krisztus helytartója és Péter utóda, akinek nem tartozunk azzal, amivel Krisztusnak tartozunk, hanem csak azzal, amivel Péternek tartozunk, talán hatalomvágyból ellenkezik az igazsággal, a másik fajta, a görög keresztények pásztorai és mások, akiket véleményem szerint csak az Anyaszentegyház iránti buzgalom sarkall, ezek amint mondottam, úgy lehet csak buzgalomból ellenkeznek azzal az igazsággal, amelyet elő fogok adni, nem pedig önteltségből. Mások azok, akiknek a tartós kívánság kioltotta az értelem világosságát. Noha az ördög oldalán vannak, azt mondják, hogy az Egyház fiai, és nem csak ebbe a kérdésbe visznek viszályt, hanem idegenkedve a szent hatalom – szótól, szégyentelenül megtagadták az említett kérdések alapját. A harmadik fajtát az ún. Dekratalisták alkotják. Ezek tudatlanok és lélekben szegények, akik teljes csökönnyel az ő dekretáliákra támaszkodnak (amelyeket tiszteletreméltóknak tartok, de úgy gondolom, hogy a dekretáliába bízva ártanak a birodalomnak. Ezen nem lehet csodálkozni, hiszen már úgy hallottam, hogy egyesek arcátlanul azt állítják, hogy az egyházi hagyományok a hit alapja. Ha ezt a borzalmat eltávolítják a halandók gondolkodásából azok, akik az egyházi hagyományok előtt hitték, hogy Krisztus az Isten Fia, vagy el fog jönni, vagy pedig már itt van, vagy pedig már megkínozták, és mint hívők a reményt táplálták, reménykedve pedig égtek a szeretet-

től, a világ nem kételkedik abban, hogy legbuzgóbb követői lesznek."[11]

Ezután Flacius három részletet közöl a Comediából. (Mindhárom helyet Babits Mihály fordításában idézem. Magyar Helikon kiadás, 1965. Kner-Gyoma).[12]

A paradicsom (Il Paradiso) IX. fejezetében ezt írja:

„Mert ő szerzé az első győzedelmet,
s így Józsuénak a Szentföld határát,
melyre a Pápa gondja ma se terjed.
Városod, melynek az veté csíráját,
ki az Úrnak előbb fordítva hátat,
sok könny fizette irigysége árát,
termette, s szórja a gonosz virágot,
melyért, mióta pásztor lett a farkas,
sok juh és bárány a tilosba hágott.
Mert nem Szentírást, Szentatyákat olvas
manapság senki: csak a Decretálék
bírják, hogy már szamárfülekkel ordas.
Maga a Pápa és a Kardinál – nép
mindennel gondol, csak nem Názáréttel,
hol Gábor angyal szárnyat Üdvre tárt szét.
De a Vatikán a szent többi réttel
Róma körül, mely azok temetője,
kiket seregbe fogott össze Péter,
megtisztul még, csak bízzad a jövőre."

(A horvát fordítás az utolsó három sort így adja vissza: „Ahol a vértanúk sírjai voltak, akik Pétert követve vérüket ontották, hamarosan le fogja dobni az istentelen formát")[13]

A XVIII. fejezetben vagy énekben ezt mondja:

„Karddal csatáztak hajdan: ma pediglen
elvéve a kenyeret is, mitől
senkit sem tilt a jó Atya, az Isten.
De gondolj rá te, ki írsz, hogy törölj:
hogy Péter-Pál, ki meghalt-a gyümölcsért,

[11] Vö. Katalog, 265 köv.

[12] Vö. Katalog, 266.

[13] Vö. uo. és köv.

melyet te tiprasz, él még s tündököl!
Elmondhatod: Rajongott ama bölcsért,
ki a magányban szent varázst talált
és mártír lett egy édes-táncú hölgyért:
de nem ismerek sem halászt (Pétert), sem Pált."

A XXIX. énekben rendkívül súlyos vádat találunk, amiért Isten igéjének hirdetését üres és oktalan mesékkel váltották fel. Íme, a szöveg:[14]

„S mindehhez több még az Egek türelme
mint aki a Szentírást meggyalázza,
mellőzve, vagy értelmét elterelve.
Nem gondolják meg, mennyi vérrel ázva
hullt földre magva: s mily becse van annak,
ki magát hozzátartva megalázza.
Mindenkinek saját eszméi vannak,
azokra büszke, és azt prédikálják!
S hallgatni kell az Evangéliumnak.
Egyik azt mondja, hogy Krisztus halálát
gyászolni a Hold állt a Nap elébe,
hogy ne engedje a Földre sugarát.
A másik, hogy magától jött az égre
e fogyatkozás: mert az ind, a hispán
a zsidóval egyszerre hullt sötétbe.
Flórencben annyi Lapi s Bindi nincs tán,
ahány mesét szórnak évente szerte
szószékéről a nyájat butítván,
és a juhocskák csak leget legelve,
széllel táplálva térnek aklaikba:
és vakságuk nem lesz mentségük erre.
Nem mondta Krisztus, társait tanítva:
Menjetek, s locsogjatok a világba!
Hanem kemény tant adott, mint a szikla,
és ajkuk mind azt zengte, prédikálta:
hitet gyújtani és harcolni harcát
az Evangélium volt a pajzs s a dárda.
Ma csupa rossz éle, csupa balgatagság
a pap beszéde: csak a nép röhögjön,
duzzad a csuha, több se kell manapság!

[14] Vö. uo. 267.

De olyan madár ver a csuklya-csücskön
fészket, hogy ha azt látná nyája, látná,
hogy bűnbocsátást esdeni kihöz jön?
És ettől oly vak szellem szállt világgá,
nincs az a vad tan, bolond üdvígéret,
mely próba nélkül hívét ne találná!
Így lesz az Antal disznaja kövérebb,
s híznak disznónál is disznóbb barátok,
akiktől veretlen pénzt kap a lélek."

A Flacius- és Dantefilológia feladta lenne megállapítani, mennyire hitelesek az idézetek és mennyire hiteles a horvát fordítás. Ettől ezen a helyen eltekintünk. Fontos, hogy Dante-kettőszáz ötven év után – Luther egyik legbuzgóbb (mondjuk: „túlbuzgó") követőjének tudatában úgy él, mint a pápaság kíméletlen bírálója, illetve akit saját célkitűzésének érdekében ilyennek mutat be. Tudjuk, hogy Dante, épp úgy mint egyes középkori festők, nem volt túl kíméletes az egyházfejedelmek elhelyezését illetőleg a pokol tüzében, s ezzel kapcsolatban szemlátomást nem voltak aggályai, különösen ha az egyházi személyek egyben Dante politikai ellenségei is voltak (A festmények közül említést érdemel: Stephan Lochner: Az utolsó ítélet. 1435 körül, Richard Wallraffs-Museum, Köln).

A leginkább említésre méltó kuriózum ezen a területen egy 1328-ból származó Comedia-kommentárban található. A kommentár szerint Mohamed eredetileg bíboros volt, miután azonban büszkeségét sértette, hogy nem választották meg pápának, új vallást alapított.[15] A „történet" anakronisztikus voltát nem szükséges hangsúlyozni. Mindenesetre jellemző, hogy a történet szerzője egy bíborost összefüggésbe hoz a kereszténység legnagyobb ellenségével.

Noha egész más hangnemben, mint Flacius, és nem kettőszáz ötven évvel Dante után, és nem propaganda-céllal, Svéd-

[15] Jacopo della Lana kommentárjáról van szó. V.ö. Karl Witte, Dante-Forschungen. Zweiter Band. 416 köv. Halle, 1878. (Az Inferno XXVIII. 31 köv.-vel kapcsolatban. Az általam használt kiadás: La Divina Commedia. Firenze, Tipografia all' insegna di Dante. 1830).

országi szent Birgitta is élesen bírálja a kora Egyházában tapasztalható visszaéléseket és erőteljesen inti a pápát a bíborosok megleckéztetésére. V. Orbán pápához intézett intelmében először is arra hívja fel a pápa figyelmét, hogy szerény háztartást vezessen, a fölösleges személyzetet bocsássa el, és szüntessen meg minden fölösleges fényűzést. A fölösleges vagyont ossza szét azok között a szegények között, akiket úgy ismert meg mint Isten barátait. Noha a pápa is Isten kezében van, s akkor szólítja számadásra, amikor neki tetszik, illő, hogy a pápának legyenek szolgái, akik az ő életét védelmezik, és segítenek megalázni azokat, akik fellázadnak Isten és a Szentegyház szokásai ellen. Sajnos azonban az Egyház ajtajának sarokvasai (cardo) elferdültek, s mindenféle hatalomvágy, testi kívánságok és érzékies élvezetek felé nyújtották ki kezüket. Ezért a pápa ragadjon kalapácsot és harapófogót, hogy helyreigazítsa őket. Ne engedje, hogy több legyen a ruházatuk, személyzetük és vagyonuk, mint amennyi feltétlen szükséges. Először szelíden intő szóval (harapófogó segítségével) igyekezzen ezt elérni.[16]

Most térjünk vissza Flacius Illyrícushoz, és halljuk, mit mond Petrarcaról:

„64. Francesco Petrarca, rendkívül tanult ember, kétszáz évvel ezelőtt működött. Húszadik levelében a pápai kúriát Babilonnak nevezi, babiloni parázna asszonynak, aki a vizek fölött trónol, minden bálványimádás és paráznaság szülőanyjának, akivel az evilági királyok és hatalmasok paráználkodtak, az eretnekség és tévtanok menedékhelyének, akiről a Szentlélek a Jelenések Könyvében jövendölt. Keresd meg ezt a helyet. Ott erről bőségesen beszél. Ha így nyilatkozott a pápai kúriáról, nyilvánvaló, hogy a pápát az antikrisztusnak tartotta. Ezt az is megerősíti, hogy általában azt szokta volt mondani, hogy senkinek sem lehet rosszabbat kívánni, mint hogy pápa legyen belőle. Egyébként is igen gyakran ostorozza a hamis papok gonosz tetteit és istentelen eljárásait.

Olasz nyelvű verseiben többek között ezt írja Rómáról: Schola de errori e templo de heareria, de egyébként is más helyeken Babilonnak nevezi, majd a tévedések szülőanyjának majd pedig az árulás melegágyának. Azt

[16] V.ö. Schiwy, 308.

mondja, hogy mások kárán növekszik. Azt is állítja, hogy Róma a saját alapítóira, vagyis a császárokra tör, akik egykor gazdag adományokkal megajándékozták. Úgyszólván számtalan ilyen kijelentés található műveiben a pápáról és Rómáról. Úgy tűnik, hogy a pápa is ellenségesen viszonyult hozzá és üldözte, mivel a 92. versben (énekben) ezt mondja:

> Az istentelen Babilonból, ahonnan minden szégyenérzet megszökött, ahonnan minden eltűnt, ami jó, a fájdalom szállásáról, a tévely anyjától, megszöktem, hogy meghosszabbítsam életemet. Petrarca nevén fennmaradt a Piladesz és Oresztész című dialógus is, amelyet szellemesen és sok tudományossággal írt meg. Ebben azt fejtegeti, hogyan kell mindenféleképpen menekülni Rómából, mint valami rablók barlangjából mint a gonoszság forrásából és annak fő kovácsműhelyéből. Úgy gondolom, ez a dialógus nem Petrarca műve, de mindenféleképpen valami szellemes embertől származik. Körülbelül ötven évvel ezelőtt nyomtatták, illetve adták ki."[17]

Ismét el kell tekintenünk az azonosítástól és más filológiai kérdésektől.[18] Annyit kell rögzítenünk, hogy Petrarca úgy élt Flacius tudatában, mint – enyhén szólva – Róma és a pápaság bírálója. Ha Petrarca leveleit figyelmesen olvassuk, valóban találunk ilyen gondolatokat, s ezekre annál inkább érdemes felfigyelni, mivel rokonvonásokat mutatnak szent Birgitta kinyilatkoztatásaival. Az első idézetet Petrarca Lapo di Castiglionchióhez írt leveléből veszem, 1352. április 2-ai keltezéssel:

> „Két Parnasszusom van: az egyik Itáliában, a
> másik Galliában, mindkettő
> a száműzött Múzsák egy-egy otthona. Az olasz
> Helikonon boldogabb voltam
> míg Isten s a végzet akarta, ahogy Marónál az a
> szerencsétlen szerelmes
> asszony mondja, ha mégis szerencsétlen
> szerelmes volt, és nem a legtisztább,
> leghívebb hitves: Dido. Most a Gall világ mond a
> magáénak, nyugat
> Babilonja, aminél idomtalanabbat a nap nem

[17] Vö. Katalog, 269 köv.

[18] A 6. lábjegyzetben általam feltüntetett fordítás és a „Katalog"-ban feltüntetett kiadás számozása úgy tűnik eltérő.

látott. A vad Rhodanus az
örvénylő Cocytushoz, vagy a pokolbeli
Acheronhoz hasonlít, ahol a halászok
egykor szegény öröksége most hatalommal
országol ámulatra méltóan
elfeledkezve eredetéről. Elképed az ember, ha
azokra gondol és ezeket látja
itt arannyal, bíborral rakottan, a fejedelmektől és
nemzetektől orzott
zsákmánnyal hivalkodva, amikor a partra vont
bárkák helyett fényűző
palotákat lát és fallal bekerített hegyeket a
szegényes hálók helyett,
amelyekkel hajdan a galileai forró napon szűkös
élelmüket alig tudták
megkeresni, s amelyekkel a Genezáreth taván,
egész éjjel fáradozván semmit
sem fogtak, de amikor reggel lett, Jézus nevében
hatalmas tömegű halat
halásztak. Itt most csak hazug beszédet hallani,
igazság híján való papírokat
látni, amelyeket a függő ólompecsét hálókká
változtat, s ahová ugyanannak
nevében, de Béliál mesterkedése által a
keresztények hiszékeny tömegét befogják
hogy rövidesen pikkelyeiktől megfosztva a
gondok lángjai és a pusztító
parazsak közepette sütögessék, és majdan a kapzsi
hasak öleit megtöltsék. A
szent magány helyett elvetemült tömeget látni, a
legpimaszabb csatlósok özönlő
hadsorait: a tisztító böjtök helyett élveteg
lakomákat,
ájtatos zarándokok helyett embertelen, aljas
semmittevést,
az apostolok mezítelen lába helyett a tolvajok
hófehér paripái
száguldoznak arannyal felszerszámozva, arannyal
borítva, aranyat
harapdálva, s ha Isten e szolgákhoz illő fényűzést
meg nem fékezi, maholnap
arannyal patkolva. Mit mondjak még? Azt

hihetnéd, hogy perzsa vagy parthus
királyok akiket imádni kell, akiket ajándék nélkül
üdvözölni Isten ellen való
vétek. Ó, ti borzas üstökű, böjtök közt sanyargó
vének! Kikért fáradoztatok?
Kikért vetettétek be az Úr szántóföldjét? Kikért
öntöztétek, szent vért
árasztva reá? Hát csak ennyit mondok!
Sajnáld barátod sorsát ezen a helyen, aki talán
más büntetést igen, de ezt
bizonyára nem érdemelte..."[19]

(Itt mindjárt meg kell jegyezni, hogy Petrarca a böjtről és zarándoklatról pozitívan nyilatkozik – s tudjuk, hogy ez utóbbiban szent Birgitta is jeleskedett, míg Luther és követői mindezt, mint a tettekből való megigazulás eszközeit elmarasztalták).

Petrarcának egy további levele is elmarasztalólag szól az avignoni állapotokról:

„Most, hogy épséges hazatérted vidámsággal tölt el, annál a bizalmas viszonynál fogva, amelyre méltattál, hűséggel kérdezem tőled, mi keresnivalója volt a legbecsületesebb embernek olyan gyalázatos helyen? Mi dolgod néked Babylonnal? Olvassuk, hogy a legnagyobb rómaiak elkerülték Baiae-t, noha napfényes és egészséges vidék, ahol bár kurta volt a tisztesség, de legalább nagy volt az élvezet és a vidámság, annyira megvetettek minden egyebet, és csak a virtusra törekedtek. Ha ez így van, ki ne kerülné el a Rhodanust? Ki nem futna el Babylonból, s vele a minden bűnök, minden fájdalmak, minden nyomorúság szomorú házából? Pedig erről én tudhatok valamit!

Azt beszélem, amit láttam, nem amit hallottam, mint akit gonosz végzetem már gyermekkoromban odavitt, és egész mostanáig, ámbár kedvem ellenére, de valamilyen sors adta bilinccsel odakötve életem nagy részét ott töltöttem sóhajok

[19] Petrarca leveleinek alábbi magyar fordítását idézem: Petrarca levelei. Szemelvények Petrarca leveleiből. Fordította: Kardos Tibor. Előszó-jegyzetek: Kardos Tibor. Budapest, Gondolat. 1962. 188–190.

közepette. Tapasztalatból tudom: nincs ott jámborság, nincs ott jóság, nincs hűség, nincs istenfélelem, nincs rettegés, nincs ami szent, igaz, méltányos, kötelező volna, vagyis nincs semmi emberhez méltó. A szeretet, a szemérem, a méltóság, a tisztaság számkivetve onnét, az igazságról pedig hallgatok, mert mi hely marad az igazságnak ott, ahol minden hazugsággal van tele: hazug a levegő, a föld, a ház, a tornyok, az utcák, az előcsarnokok, a terek, az oszlopos termek, az előszobák, a fogadószobák, a hálóhelyek, a mennyezetek, s fahasadások, a házak szobái, a templomok szentélyei, a bírák székei, a pápák trónusa? S végül hazug az emberek arca, a bólintásuk, a mozdulatuk, a hangjuk, a homlokuk, a lelkületük. Mit szólsz hozzá? Vajon hazudok-e, vagy pedig az igazat mondom a hazugságról? Ha ott voltál, és ha más fontosabb üggyel el nem foglalva elmédet és szemedet a gaztettek eme alávaló színpadára függesztetted, egyéb bírát nem kívánok, mivel onnan eltűnt minden erény és igazság és minden telve van vétekkel, csalfasággal, rászedéssel, hízelgéssel, a törtetés a kapzsiság, a gőg, az irigység legelvetemültebb mesterkedéseivel. Láthattad, hogy ott minden szolgálat hamis és üres, nemcsak amit embernek, de az is, amit Istennek tesznek. Láthattad az alattomos mosolyokat és a zokogó szíveket, a derűs homlokokat és a borús lelkületet, a puha kezeket és a kíméletlen tetteket, az angyali hangot és az ördögi szándékot, az édes éneklést és az irgalmatlan keblet, a gonosz tüdőből feltörő és a száraz ajkakról hulló mézédes szavakat, melyeket csicseregve ejtenek ki, s amelyekben nyilván Dávid szavai teljesednek be: ‚Mert szavuk lágyabb az olajnál, és mint a lándzsa..' Ott nem csak büntetlenül lehet hazudni, de még dicsőségnek is számít, mintha magasabb szellemi képességei volnának annak aki mást becsap, és előkelőbb lény lévén senki sem meri szidalmazni. Nem akarom ezt a részt gondosabban kifejezni, nehogy a téma kényszerítő ereje által odasodródjék irályom, ahová nem célszerű. Tetejében tudja a világ e dolgot, nyilvánvalóan nem szűkölködik sem helybenhagyókban, sem szépítgetőkben. Csak egy rövid történetet fűzök még hozzá, amely elég hathatós tanulság a még el nem mondottakra nézve is, és amelynél én magam, aki elmondom, is jelen voltam.

Két tagja a kardinális atyák testületének, AKIKEN EZ A FÖLDI VILÁG ÉS AZ ISTEN HÁZÁNAK KAPUI MINT

SARKOKON GÖRDÜLNEK egyszerre távozott a pápai palotából szolgák sűrű hadsora közepette. Szokás szerint roppant várakozó tömeg szállta meg a süket és kőkemény küszöböt, mert az a nyomorult, istenverte város főleg velük van tele. Amint meglátták vezéreiket, akikbe reményüket helyezték, fölzúgtak és ki-ki szorongva érdeklődött, mi sors vár reá, s hogyan áll ügye a pápánál. Erre az egyik kardinális atya, szeme sem rebbent a váratlan helyzetben, mint aki már régen hozzászokott az ilyesmihez, és szeméremérzés vagy irgalom által meg nem indult e szerencsétleneken-akik a leghiúbb remények között vesztegetik itt életüket, pénzüket, egész idejüket-, hanem mint a hazugságok elsőrangú mestere nekiállt mindenfélét összehordani, kinek mi reménye maradt, mit mondott a pápa ennek vagy annak kérésére, és mindenkinek külön rendíthetetlen szemtelenséggel és habozás nélkül mondta tovább. Valamennyien hiszékenyen hallgatták, az egyik fölvidult, a másik elszomorodott, majd szerteszéledtek. A másik kardinális atya azonban, nemesebb lelkületű és szégyenlősebb lévén, s ha nem abból a szerzetből volna, tán még jó ember is lehetett volna, tréfásan odaszólt társának: 'Nem röstelled ezeket az együgyű embereket becsapni és nekik tetszésed szerint pápai válaszokat kiagyalni, hiszen őt nemcsak ma, de már sok nap óta nem láthattuk?' Mire a másik főtisztelendő atya, a tapasztalt róka, amilyen aljas és szégyentelen volt, mosolyogva így szólt: 'Ellenkezőleg, te szégyelld magad, hogy olyan lassú az elméd, és a Kúria művészetét ennyi idő alatt sem tudtad elsajátítani' Én elképedtem e szavakra, a többiek azonban nevetésben törtek ki, és ennek a gazfickónak a válaszát dicsőítve magasztalták, s igen éles elméjűnek mondották, amiért ekkora készséggel tudott hazudni és becsapni... rád irányítom stílusom vesszejét,... kérve, könyörögve, s önmagadra esküvel kényszerítlek.... nehogy még egyszer eszedbe jusson odamenni.... nézz meg mindent amit csak akarsz akár Indiát is, csak Babylont ne! Ne szállj élőként az Alvilágba."[20]

Petrarca címzettje lelki üdvére hivatkozva inti őt, s őneki, akinek ifjúkorában szívéhez nőtt Avignon, érthető módon különösen fájnak az ottani történések, körülmények. Petrarca,

[20] Uo. 197–207.

mint jól tájékozott szem-és fültanú lép fel. Noha a levélben Flacius értesítésétől eltérően, magát a pápát nem bírálja, bírálata beleillik a Flacius „Catalogus"-ában elmondottakba. A levél hitelességéről és szerzője jól értesült voltáról lehetne vitatkozni,[21] ami azonban a jelen összefüggésben érdekesebb az a „CARDO"-sarok és „CARDINA-LIS"-értelmezése egészen szent Birgitta szellemében. Még az sem lehetetlen, hogy a helyzetből származó „toposzról", úgymond „szállóigéről" van szó(?).

Szent Birgitta kinyilatkoztatásai és Jézus Krisztus azokban adott intelmei elsősorban a pápához szólnak, az ő életmódjának megváltoztatását, a kúria reformját, hivatásának betöltését a békeközvetítést a százéves háborúban a franciák és angolok között és mindenekelőtt Rómába való visszatérését szorgalmazzák célozzák. Így VI. Kelemenhez (1342-1352) Avignonba intézett levelében ezt olvassuk:

> „Kelj fel, hogy békét teremts a francia és angol király
> között, akik veszélyes
> fenevadak és a lelkek megrontói... Azután jöjj
> Itáliába, ott hirdesd az igét, és
> és hirdesd meg az üdvösség és az isteni szeretet
> esztendejét, és lásd, hogy az
> utcák és utak azok vérével vannak borítva, akik az
> enyiméi, és
> megadom neked a jutalmat, amely soha nem múlik
> el... Ezen felül nem fog
> feledésbe merülni, hogyan virágzott és terjedt a te
> korodban az Egyházban
> a hatalomvágy és a kapzsiság, és hogy sok mindent
> kijavíthattál és
> megváltoztathattál volna, ám te a hús barátja, nem
> akartad. Kelj föl tehát,
> mielőtt utolsó órád elérkezne, és az utóbbi idők
> hanyagságát oltsd ki
> buzgóságoddal. Ha viszont kételkednél, kinek a
> szellemében vannak

[21] Vö. uo. 16.

ezek az igék és mely Lélektől származnak, úgy lásd,
a birodalom és a
személy példáját, akivel az elrettentő csodák
történtek, ismerős".[22]

VI. Kelemen fényes és pompás udvartartást vezetett, s nem vetette meg a testi élvezeteket sem. Megadóztatta a prostituáltakat és örömházat tartatott fenn hivatalnokai révén. Szíriából negyven különböző arany brokátot vásárolt, Toszkánából selymet, Reimsből, Párizsból és Flandriából finom minőségű lenvásznat. 1220 hermelin szőrmét dolgoztatott fel kapucniknak, mocettáknak, kalapoknak és birétumoknak.[23] A „birodalom és a személy", akivel az „elrettentő csodák történnek", IV. Bajor Lajos császár, aki pápai átok alatt volt, mivel nem ismerte el a pápa fennhatóságát a császár felett.[24]

Érdekes, hogy a VI. Kelemennek címzett legélesebb bírálatokat szent Birgitta kinyilatkoztatásainak későbbi kiadásaiból sem törölték:

„Így panaszkodik rád az Egyház fejére Krisztus.
Terád, akinek a lelkeket fel kellene
oldania és nekem bemutatnia. Valójában azonban a
lelkek gyilkosa vagy. Én Pétert
az összes juhaim pásztorául és őrzőjéül rendeltem,
te pedig szétszórod és
széttéped őket. Rosszabb vagy mint Lucifer angyal,
mert az irigy volt rám és
semmi mást nem akart, mint, hogy engem
megöljön és helyettem uralkodjon, te
viszont rosszabb vagy, mert te nem csak engem
ölsz meg, midőn gonosz
tetteiddel eltaszítasz magadtól, hanem a lelkeket is
megölöd gonosz példáddal.
Én az én vérem árán váltottam meg a lelkeket és
rád bíztam őket, mint hűséges
barátaimat, te viszont ismét kiszolgáltatod őket az

[22] Vö. Schiwy, 165, 166 köv. - VI. Kelem pápa (1342-1352).
[23] Uo. 168.
[24] Uo.

ellenségnek, akitől én
megváltottam őket. Igazságtalanabb vagy mint
Pilátus, aki rajtam kívül senki
mást nem ítélt halálra, te viszont nem csak engem
ítélsz el, mintha tehetetlen és
semmirekellő ember volnék, hanem ártatlan
lelkeket is elítélsz, a bűnösöket
pedig szabadon bocsájtod. Kegyetlenebb vagy mint
Júdás, aki csak engem adott
el, te viszont nem csak engem adsz el, hanem az én
választottaim lelkét is,
potom áron és egy üres címért. Megvetendőbb
vagy mint a zsidók. Azok csak
a testemet feszítették meg, te viszont keresztre
feszíted és bünteted
választottaim lelkét, akik számára a te gonoszságod
és törvényszegésed
keservesebb mint bármilyen kard. És ezért, mivel
hasonló vagy Luciferhez,
igazságtalanabb vagy mint Pilátus, kegyetlenebb
mint Júdás, megvetendőbb
mint a zsidók, joggal vádollak téged."[25]

Jézus Krisztus egy kinyilatkoztatásban jövendölte meg szent Birgittának VI: Kelemen pápa halálát, azzal az esettel kapcsolatban, hogy a római szent Péter templom harangjai megolvadtak:

„Midőn a menyasszony ezt hallotta, megrémült.
Akkor megjelent neki Krisztus
és így szólt hozzá: Ez valóban nagy jel leányom!
Meg van ugyanis írva, hogy
az elemek mintegy részvéttel voltak irántam
halálomkor, amikor megszűntek
világítani és beszüntették megszokott
tevékenységüket. Így harcolnak és
ítélkeznek az elemek Isten szolgálatában ma is, és
megjelenésükben Isten
haragjának és a jövő eseményeknek a jelei. Lásd,
így égtek el most is a

[25] U.o. 256 köv.

harangok és mintegy azt kiáltják: Az Úr meghalt,
a pápa-úr eltávozott a
világból! Áldott legyen ez a nap, de ne legyen
áldott ez az úr! Ó, milyen
csodálatos! Midőn mindenkinek azt kellene
kiáltania: Éljen soká, éljen boldogan
ez az úr! Azt kiáltják és örömmel mondják:
Bárcsak a sírba szállna és soha
vissza ne térne! Ne csodálkozz ezen: mert ő, aki
azt kellett volna, hogy
kiáltsa: Jöjjetek és nyugalmat találtok lelketeknek!
Azt kiáltotta: jöjjetek és
lássatok engem pompámban és méltóságomban,
amely meghaladja Salamont!
Jöjjetek udvaromba, ürítsétek ki zsebeiteket, és
megtaláljátok lelketek vesztét!
És tényleg, így hívogatott példájával és tetteivel.
Ezért közeleg most a harag
ideje, és úgy fogom elítélni, mint aki szétszórta
Péter nyáját. Ah, milyen ítélet vár rá! Ha meg
akarna térni hozzám, mint szerető atya, félúton
elébe sietnék."[26]

Élesebb pápa-bírálatot nehéz elgondolni. Élesebb mint Dante vagy Petrarca szavai Flacius Illyricusnál. Szent Birgitta mégsem nevezi a pápát „antikrisztusnak" és reméli a helyzet javulását. VI. Kelement VI. Ince követte a pápai trónon.[27] Szent Birgitta nagy reményeket fűzött hozzá – nem utolsósorban az általa alapított rend jóváhagyását és megerősítését, ám a kinyilatkoztatásban Krisztus mérsékelte lelkesedését:

„A Fiú szólott a menyaszonyhoz és ezt mondta:
Ez az Ince-pápa jobb ércből
van mint elődei, és olyan kelme amely alkalmas
arra, hogy magáévá tegye a
legjobb színeket. Ám az emberek gonoszsága
eléri, hogy hamarosan elvegyék
körükből. Jó szándékát koronájához és

[26] Uo.
[27] VI. Ince pápa (1352–1362).

dicsőségének gyarapításához fogják
számítani. Ha azonban hallgatna szavaimra,
amelyek a neked adott könyvekben
találhatók, még jobb lenne, és azokat akik, a
szavakat közvetítenék neki,
még fenségesebben megkoronáznám."[28]

Nem tudunk róla, hogy VI. Ince valaha is tudomást szerzett volna Birgitta kinyilatkoztatásairól, és foglalkozott volna az általa alapított rend megerősítésének kérdésével. Úgy tűnik minden jóakarata ellenére sem sikerül az avignoni udvarban lényeges reformokat végrehajtania, hiszen Petrarca ismertetett levele 1355-ből, VI. Ince pápaságának korából származik. Igaz, hogy kísérletet tett a Rómába való visszatérésre és a béke-közvetítésre Franciaország és Anglia között, elsősorban a művészetek pártolójaként maradt meg az utókor emlékezetében, aki többek között Petrarcát is pártolta.[29]

Szent Birgitta „reformeszméi" nem csak a pápára és a bíborosokra terjedt ki, hanem a nápolyi püspök és klérus életmódjára ezek kötelességeire: a hívek („egyházközösségek") látogatására, klerikusok ellenőrzésére, prelátusok fölösleges vagyonának felszámolására, birtokuk (beleértve ingóságukat is) csökkentésére. Egy helyen ezt írja:

„Azt mondom, hogy valahányszor a prelátusok
és kardinálisok büszkeségből
és kényeskedésből pompás paripákat
nyergelnek meg, és magasan ülve
sarkantyúzzák lovukat, tudok valakiről, aki
koromfekete ördögöket látott,
akik a lovasok nyakába ültek, magasba
tekintve fölemelték fejüket és

[28] Vö. Schiwy, 259.

[29] Nem minden szerző említi meg, hogy Petrarca VI. Ince pápa támogatását élvezte. Ám Giovanni Colenna, Avignonban élő bíborossal való kapcsolata Petrarca fordítói és kiadói előtt sem ismeretlen (vö. Petrarca levelei, 34. old.).

sarkantyújukat a lovasok oldalába vágták..."[30]

Az elmondottakkal azon álláspontomat szeretném alátámasztani, miszerint a szent Birgitta és - a három olasz költő - fejedelem közötti konvergencia, nem annyira a női eszménykép megrajzolásában keresendő, mint inkább (a célzat és szándék eltérése mellett is) a korabeli egyházi állapotok megrajzolásában és bírálatában.

Szent Birgitta „utóélete"

Birgitta szentéavatása viszonylag gyorsan bekövetkezett halála után. 1373-ban halt meg, és 1391-ben avatta szentté IX. Bonifác pápa. Szentéavatása magával vonta írásainak, magánkinyilatkoztatásainak gyors elterjedését. Természetesen nem csak egyházbírálatát, hanem elsősorban a Jézus szenvedésével és születésével kapcsolatos látomások leírását.[31] Ezek a magánkinyilatkoztatások nem találtak mindenütt egyforma fogadtatásra, különösen mivel az ilyen esetekben fennáll a tévedés és megtévesztés lehetősége. Úgy tűnt, hogy azzal, hogy V. Márton pápa elismerte Birgitta szentéavatását lezárult a vita. (V. Márton 1417-1431). Ám a kérdés ismét felmerült a bázeli zsinaton (1431-1449), ahol nem más, mint Gerson a misztika nagy pártfogója a „lelkek megkülönböztetésére..." szólított fel.[32] Bizottságok és szakértők véleménye szerint szent Birgitta

---

[30] Vö. Schiwy, 278.

[31] Birgitta látomásai és a középkori ábrázolások között kölcsönhatást kell feltételeznünk, anélkül, hogy az egyik vagy a másik prioritását bizonyítani tudnánk. Pl. szent József mint aggastyán jelenik meg a látomásokban (vö. Schiwy 360) a korabeli képeken (többek között uo. 365) és a középkori költészetben. (vö. A cseresznye csodája, ford. Határ Győző. In: Katholikus Szemle 17 1965. 351). Igaz, az éneknek olyan változata is van, amely szent Józsefet mint fiatalembert mutatja be. Valószínű eufemisztikus okokból. V.ö. CD. Anonymous 4. Harmonia Mundi, 2010).

[32] Vö. Schiwy, 402.

írásai a többi szent írásaival együtt olvasásra engedhető az Egyházban (noha voltak, akik 160 elvetendő és megbotránkoztató kijelentést találtak bennük)[33] – Végül (annak idején) az a megállapítás fogalmazódott meg, hogy szent Birgitta kinyilatkoztatásai nem tartalmaznak semmi olyasmit, ami ellenkezne a hittel vagy veszélyes lenne erkölcs szempontjából. Ez természetesen (mivel magánkinyilatkoztatásról van szó) nem zárja ki a tévedés lehetőségét) és semmi esetre sem jelenti azok tartalma igaz voltának meghirdetését minden részletükben, különösen pedig nem jelenti azok elfogadásának kötelező voltát.

Aki hevesen ellenkezett az Luther volt, elsősorban a Genezisről tartott előadásaiban (1535-1545), amennyiben a „reportátorok" hitelt érdemelnek. Ő így nyilatkozik:

> „És olyan méreteket öltött végül az allegória sátáni őrjöngése, és képzelgése a kontemplatív életről, hogy senkit sem tekintettek igazi szerzetesnek, hacsak nem voltak sajátságos kinyilatkoztatásai, különösen pedig a minoristák. Ezek semmi másról nem álmodoztak, mint Krisztus, az angyalok, a szentek és Mária beszélgetéseiről a lelkekkel. (Létezik egy könyv Birgitta kinyilatkoztatásairól, amely Krisztus és a lelkek beszélgetését/párbeszédét/ tartalmazza. Ezek azonban pusztán sátáni képzelgések (merae illusiones sathanicae), amelyek majdnem engem is birtokukba ejtettek, amikor szerzetes voltam, hacsak Staupitz vissza nem tartott volna, aki a nyilvános teológiai oktatásra ösztönzött, mivel az ő tanácsára és parancsára hirdettek ki a teológia doktorának".[34]

Majd egy további helyen :

> „A szerzetesek és a pápisták mindenben hasonlókká lettek a manicheusokhoz, és elárasztották az Egyházat Birgittai és más könyvekkel (Birgittanis et aliis libris), amelyekkel bírálják a világi (oeconomiam) és a nyilvános életet (politiam), noha nélkülök soha nem tudtak meglenni."[35]

---

[33] Uo. 403.

[34] D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, Weimar 1883 kövv.: „Weimarer Ausgabe"=WA. XLIII. 667, 30.

[35] Uo. 669, 7.

Luther itt nem szól szent Birgitta kinyilatkoztatásainak tartalmáról, „egyházbírálatáról" és a pápákhoz intézett üzenetekről. Hogy ezek Luther számára mennyire lehettek ismeretesek, további utánjárást igényelne. Luthernek itt elsősorban a „magánkinyilatkoztatás" mint olyan ellen vannak fenntartásai, hiszen ezt a „műfajt" nyilván nem tudta összeegyeztetni a „sola Scriptura" elvvel, sem pedig az azokból származó esetleges gyakorlatokat a „sola fides" és a „sola gratia" álláspontjával. Hogy a Katolikus Egyház is fenntartással és óvatosan kezelte a szent Látnok kinyilatkoztatásait és a magánkinyilatkoztatásokat általában, azt éppen szent Birgitta kinyilatkoztatásai esetében eléggé világosan bebizonyította. (Mindössze egy zárójel erejéig: szent Birgitta nem a „bűnös Egyház" vesztét kívánta, hanem a benne élő bűnösök megtérését, lehet, hogy ez sem egyezett meg mindenkinek a „reform"-elképzeléseivel). Szent Birgitta műveiből és azok „üzenetéből" remélhetőleg az fog megmaradni újraéledő tisztelete nyomán, ami Isten dicsőségét és a hívők javát szolgálja, amint e körül az ő nevével fémjelzett szerzetesi közösségek is fáradoznak.[36]

[36] Vö. Anton Landersdorfer: Der Wiederaufstieg des Birgittinenordens nach dem Konzil zu Trient. In: Der Birgittinenorden in der Frühen Neuzet. Beiträge der Internationalen Tagung vom 27. Februar bis 2. März in Altomünster. Wilhelm Libhart (Hrsg.) 1998. Peter Lang. Frankfurt am Main.

Keresztény Szó erdélyi katolikus kulturális havilap

A *Keresztény Szót* 1990-ben alapították az erdélyi katolikusok szolgálatára. Azóta tartalmában folytonosan gazdagodik, külalakjában színesedik. A katolikus értelmiség számára tájékoztatást és világképet nyújtó lap havi rendszerességgel jelenik meg. 2009-től tudományosan is jegyzett folyóiratként a katolikus teológiai kutatás irányait, más tudományágaknak a katolikus élettel, kultúrával kapcsolatos eredményeit mutatja be. Szerkesztőbizottsága, amelybe erdélyi magyar és külföldi egyetemi tanárok tartoznak, valamint szerzői, akik az erdélyi, magyarországi és külföldi tudományos és irodalmi, kulturális élet jelesei, garantálják a magas színvonalat, az elmélyült kutatást, az olvasmányosan tálalt tudományosságot, a sokoldalú, egyházias tájékozódást. Ugyanakkor a lap lehetőséget teremt a tehetséges fiatal kutatóknak is a bemutatkozásra. A *Keresztény Szó* körül szerveződő, teológiai képzettséggel rendelkező fordítógárda az idegen nyelvű írások magyar tolmácsolására is törekszik.

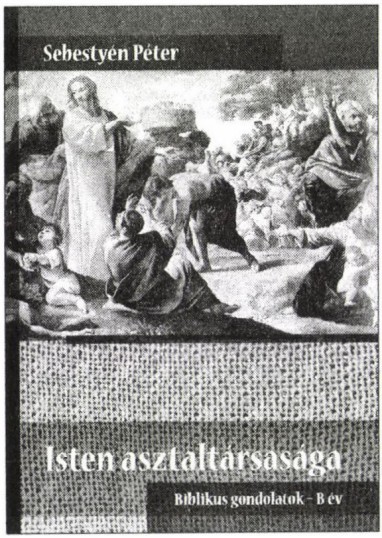

Sebestyén Péter: Isten asztaltársasága. Biblikus gondolatok B év, Verbum, Kolozsvár 2012, A5, 142 oldal.

Sebestyén Péter hosszú évek óta töretlenül végzi sajátságos katekézisét írásain keresztül. Szövegei, esszé-homíliái ilyeténképp messze megelőzték *a hit évének* vatikáni dokumentumait, az azokban foglalt javaslatokat. Feszes ívű, sodró erejű, friss írások ezek, éppen olyanok, amilyenekre *a hit évében* szomjazunk. Szívemből kívánom, hogy ezek a hol megsirató, hol nevettető, de mindenképp lelkünkben nyomot hagyó írások, a kiváló példatárral ellátott, a székely életkedvből (is) fakadó belső derű jelenlétében született mondatok, felismerések, a céltudatosan megfogalmazott és felmutatott *gondolatsorok* kézenfogjanak és visszavezessenek minden olvasót az Úrhoz, elvezessenek minden keresőt a bizonyossághoz, fogodzót kínáljanak mindenkinek, aki felismeri, hogy hűséges az Isten, és lelki táplálékul szolgáljon mindazoknak, akik Mária köpenyébe akarnak kapaszkodni vész idején. Ha mindez sikeredik, Isten asztaltársasága gyarapodni fog. Hiszem, hogy így lesz! (Balogh László)

NEMES ISTVÁN

Instrumentum egy vitához.
Fogarasy Mihály könyve az erdélyi püspökök kormányszéki tanácsosságáról[1]

Abstract: The following paper deals with the book on the political status of Transylvanian bishops written by Mihály Fogarasy issued in 1837, the year of a great political debate on this topic in the Parliament of Grand Duchy of Transylvania. During the 18th century and the first half of 19th century, Transylvanian bishops held a very important position in the government of the country, which was a part of Habsburgic Empire at that time. They were a kind of vice prime ministers. But protestant orders considered their status as being illegal and discriminatory, since Transylvanian laws guaranteed equal religious and political liberty for all politically suitable agents, members of the four accepted denominations acknowledged in the country. Starting with year 1791 the position of catholic bishops was highly disputed in the Parliament of the province. Once with the apparition of early liberalism in Transylvania in the thirties of 19th century, the topic came in question again. The last important debate focused on the matter took place in 1837. Both counterparts were preparing themselves carefully for the battle. Mihály Fogarassy, a young and talented catholic priest of the time, later bishop of Transylvania, intended his book entitled *On the Civil Status of the Bishop of Transylvania*, to be an instrument and source for conservative politicians that decided to defend the post of bishop Miklós Kovács. The book summarizes the whole set of arguments for and objections against the bishop's position, and so, gives a quite accurate picture over the essential issues emerged in the Parliament.

Keywords: Gubernium of Transylvania; bishop Miklós Kovács; bishop Mihály Fogarasy; 19th century.

1. Bevezetés

A 19. század harmincas és negyvenes éveinek országgyűlései egy sor olyan egyházügyi kérdés tárgyalását vitték végig –

[1] Készült a Collegium Talentum elitképző program ösztöndíjának segítségével.

részben eredményesen, részben eredménytelenül – amelyeket még az 1791-es diéta hagyott örökül rájuk. A rendi sérelmek egyik kategóriáját a vallásügyi diszkrimináció képezte. A protestáns rendek úgy látták, hogy Bécs egy sor ügyben diszkriminálja őket a katolikusokkal szemben. Ilyen területek voltak többek között a vegyes házasságok, a vallásváltoztatás, a protestáns ifjak külföldi tanulása, a püspökségek állami finanszírozása stb.[2] Mindezek a kérdések vallási és dogmatikai természetük mellett politikai jelleggel is bírtak, mivel a négy bevett vallás teljes egyenlősége Erdélyben törvénybe cikkelyezett organikus szabály volt, amennyiben a négy vallás a három nemzet mellett politikailag is konstitutív tényezőt jelentett az ország vezetésében. Ám e politikai felhang a liberális ellenzék színpadra lépésével a vallásügy vezérmotívumává vált. A liberalizmus Magyarországon, és ennek nyomán Erdélyben is, a felekezeti feszültségeket tisztán politikai kérdésként kezelte: része volt programjuknak a vallási *egyenlőség* és *viszonosság*, amely az nemzeti érdekegyeztetést és a magyarságot megosztó privilégiumok eltörlését és viták megszüntetését tűzte ki célul. Az erdélyi püspök tanácsosságának kérdése is az egyházügyhöz kapcsolódott, amennyiben Bécs csak a katolikus egyházfőknek adományozott kormányhivatali tisztséget és ez sértette az 53/1791. törvényt a vallások egyenlőségéről.[3] Ám ha valamely vallásügyi téma radikálisan politikai jellegűnek minősülhetett, hát ez volt az. A püspökök magas rangú közéleti tisztsé-

---

[2] Vö. *Az Erdélyi Ev. Reformátusok Fő Egyházi Tanácsok Úttyán a Karok és Rendek eleibe terjesztik némely sérelmeiket orvoslás eszközlése végett*, 72. szám alatt, in *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség 1837-ik esztendőben május 26-kára Nagyszeben szabad királyi városba hírdetett Országgyűlésének irománykönyve*, 172–194. p. A lutheránusok sérelmei: *Az Augustanum fö Consistorium kéreménye*, 79. szám alatt, uo. 212-215. p. Az unitáriusok sérelmei: *Az Erdélyi Unitaria valláson lévő közönség kérése*, 106. szám alatt, uo. 260-266. p.

[3] Vö. 53/1799. törvény. In: Márkus Dezső (szerk.), *Magyar törvénytár. 1540-1848. évi erdélyi törvények.* Franklin Társulat – Révai Testvérek, Budapest 1900, 543. p.

geket viseltek, és ezt egyesek jogtalannak és alkotmányba ütközőnek tartották. Erről a kérdésről fogunk értekezni az alábbiakban, bemutatva a körülötte zajló politikai kopjatörés legjelentősebb katolikus irodalmi emlékét, Fogarasy Mihály 1837-ben írt apológiáját.

2. Az előzmények: a kérdés története 1837-ig

1791-ben az erdélyi diéta számos törvény között meghozta azt a *Diploma Leopoldinum*[4] által kimondott szabályt újfent bebiztosító 20/1791-es törvénycikket, amely a Gubernium tisztviselői pozícióit országgyűlési választás alá rendelte.[5] Szándékoltan, vagy szándékolatlanul, a törvénycikk gyengítette a katolikus egyház pozícióit is: 1724 óta az összes erdélyi püspök uralkodói kinevezés alapján viselte a kormányszék belső titkos tanácsosi címét.[6] A katolikus püspökök tanácsossága – azon túl, hogy komoly vallási egyenlőtlenséget teremtett – a katolikus nevelés és oktatásügy, valamint egyáltalán a katolikus érdekek kormányképviselete szempontjából bírt rendkívüli jelentőséggel.

Batthyány Ignác[7] kimaradása a kormányszéki tanácsosoknak megválasztottak sorából jelentős vitára adott okot már az 1791-92. évi országgyűlésen. A Katolikus Státus, az egyház világiakbó álló önkormányzata, tiltakozott, és felajánlotta szavazatainak összességét a püspökre. Batthyány Ignác ugyanis a választások alkalmával alulmaradt, mivel a katolikus rendek abban a hitben, hogy a püspök megmarad hivatalában, amelyre

---

[4] Vö. *Diploma Leopoldinum*: 9. pont. In: Márkus Dezső (szerk.), *Erdélyi törvények,* 493. p.

[5] Vö. 20/1791. törvénycikk, In: Márkus, *Erdélyi törvények*, 519. p.

[6] Vö. Bíró Vencel, Dr., *A katholikus restauráció kora.* In: Bagossy Bertalan et alii, *Az erdélyi katholicizmus múltja és jelene.* Erzsébet Könyvnyomda és Részvénytársaság, Dicsőszentmárton 1922, 149. p.

[7] Erdély püspöke 1780-1798. Vö. Marton József, *Az erdélyi (Gyulafehérvári) egyházmegye története*, Gyulafehérvár, é.n., 205. p.

korábban a császár már kinevezte, nem adtak le elégséges számú voksot rá.[8] Az egymással szembe kerülő protestáns és katolikus rendek egyaránt feliratot intéztek a császárhoz az ügyben. Az uralkodó kitérő választ adott kormányszékhez intézett leiratában, megígérve azt, hogy a felek indokait az újabb választásokig a „Nagyfejedelemség alkotmányának és törvényeinek megfelelő megfontolás tárgyává" teszi.[9] Az ügy tehát a levegőben maradt, a vallásügy más lényeges kérdéseivel együtt. Ám Batthyány Ignác – felismerve a püspökök közéleti pozícióját ért támadás horderejét – vitairatot is közölt a témában.[10]

Az elkövetkező püspöki tisztújítások során az uralkodó nem teljesítette a leiratában tett ígéretet. Országgyűlést ugyan összehívott még, azonban a kérdés érdemben nem került tárgyalásra ezeken a diétákon.

A napóleoni háborúk végével, mihelyt a rendek segítségére többé már nem volt szükség, más világ következett. Erdély korai 19. századi helyzetét jól jellemzi báró Kemény Dénes egy 1848-ban megjelent cikkében, ahol így ír: „Mi vala a mi alkotmányos életünk eddig egyéb, mint képzelgés? Mely biztosítékaival bírunk mi alkotmányos önállóságnak? Országos adóhatározási jogunkat 1759 óta a kormány bitorlá. Megyegyűléseink hatósága nem egyéb vala, mint szóhalmaz, papírhalmaz – tisztválasztásunk, megyei gyűléseink, sőt néha törvényszékeink megtartása is a főtisztek jókedvének alárendelve. [...] Mindenható vala eddig a kormány Erdélyország-

[8] Fogarasy Mihály, *Az Erdélyi Püspökről Polgári Tekintetben*. Strauss Antal özvegye betüjivel. Bécs 1837. 21. p.

[9] „...condignam motivorum tam per Status et Ordines in demissa repraesentatione sua, quam per Vos adductorum reflexionem constitutioni Magni hujus Principatus, legibusque conformiter habituri sumus." Idézi Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, 25. p.

[10] A mű címe: *Praerogativa Episcoporum Transsilvaniae in Excelso Regno Gubernio*. Említi Fogarasy, idézett művének oldalszám nélküli bevezetőjében.

ban."[11] A korszakot provizóriumnak is szokás volt nevezni, mivel a megüresedő főhivatalokra országgyűlés híján a I. Ferenc nevezte ki a tisztviselőket, „ideiglenes" jelleggel a következő diétáig.

3. A püspök tanácsnokságának kérdése 1835-ben

A helyzet azonban az 1830-as évekre jelentősen megváltozott. A magyarországi ellenzéki szervezkedés, az 1822-es megyei ellenállási mozgalom, az első reformországgyűlések szelleme Erdélyben is éreztetni kezdte hatását. A nagyfejedelemségben ifjú arisztokrata és polgári ellenzék lépett fel, amelynek tagjait „vándor patriótáknak" nevezték. Vezéregyéniségük a Magyarországon zajló folyamatokkal egyben élő kapcsolatot is jelentő Wesselényi Miklós volt. A „vándor patrióták" között pedig feltűntek azok is, akik az erdélyi reformországgyűlések során a vallási vitákban a főszerepet játszották: báró Kemény Dénes, Szász Károly enyedi jogászprofesszor, Véér Farkas stb.[12] Erdélyben – Magyarországhoz hasonlóan – a rendek 1833-ban a vármegyei „vis inertiae" révén kikényszerítették a rendeleti kormányzás megszakítását és az 1834-35. évi országgyűlés összehívását.[13]

Az országgyűlésnek azonban nem volt módja tételesen fölvetni a vallásügyi kérdés klasszikus témáit és vitára bocsátani azokat. Az 1791-ben megszilárdított rendi alkotmányosság visszaállítása, a sérelmek orvoslása fontosabb feladat volt. Ám az 1834 őszén I. Ferenchez menesztett küldöttség követutasítása voltaképpen már fölvetette az összes olyan vallásügyi témát, amelyek az 1791-es törvényalkotás, majd az 1811-es

[11] Idézi Egyed Ákos, *1848 erdélyi magyar vezéralakjai*. Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2004, 78. p.

[12] Vö. Ballagi Géza, *A nemzeti államalkotás kora, 1815-1847*. Athaeneum. Budapest 1897, 253. p.

[13] Vö. uo., 253–255. p.

vallásügyi törvényjavaslatok sikertelen kísérlete után torzó állapotban maradtak. Az országgyűlés a minket érdeklő témáról a következőképpen fejtette ki véleményét: „A r. catholicusok vallásbeli dolgait a catholica commissio nomine r. gubernii igazgatja: püspöke a tanácsban ül és országgyűlésre hivattatik: liber baronatust gyakorol az Appr. III. 18[14] ellenére: magát Erdélyország püspökének írja, midőn a kormány a többi vallások püspökeitől a püspöki nevet, melyet az Appr. és Comp. adott nekiek, megtagadván, törvényeinkben ismeretlen neven superintendenseknek nevezi..."[15] Az ország erkölcsi erejét gyengítő sérelmek közé bekerülő panasz előre vetítette, hogy az ellenzék a kérdést nem fogja annyiban hagyni.

Ám a diéta végén konkrét terv is született a kérdés *ex thesi* fölvetésére. Gróf Gyulai Lajos 1834-es országgyűlésről vezetett magánnaplójában mesélte el az eseményeket. 1835. január 8-án „néhányan, kik magokat okosabbnak tartják a többinél" titkos konferenciát tartottak, melyet Gyulai „konklávénak" nevez. A résztvevők – a naplóból jól kivehető, hogy többségükben ellenzékiekről van szó – arról tárgyaltak, hogy a katolikus püspök lehet-e kormányszéki tanácsos. A „konklavisták" azt szerették volna, ha ezen az országgyűlésen nem vetik fel a témát, azonban mégiscsak megtárgyalták a kérdést.[16] A keretet a nemzeti gyűlésekben tartott választásokról szóló előzetes tárgyalások adták meg.[17] Az ellenzékiek akciójának vezetője a

---

[14] Vö. *Approbatae Constitutiones* III. 18. 1. In: Márkus, *Erdélyi törvények*, 91. p. „A liber baronatusság Erdélyben in genere minden helyekről tolláltatott az egy Fogarason és az ahhoz való fiscalis jószágokon kívül."

[15] Vö. *A 147. jegyzőkönyvi számú országgyűlési határozat által ő Felségéhez rendelt követség küldetése tárgyát felfedő és kivilágosító utasítvány.* In: *Erdély Nagyfejedelemség 1834ik esztendőben Május 26kára Kolozsvár szabad királyi városba hírdetett országgyűlésének irománykönyve.* Kolozsvártt, Az Ev. Ref. Kollegyom Könyv és Kő nyomó Intézetében 1834, 58. p.

[16] Vö. Kuun Géza, gr. (adatközlő), *Az 1834-iki erdélyi országgyűlés. Töredékek gróf Gyulai Lajos naplójából. III. közlemény.* In *Erdélyi Múzeum*, 22. évf., 6. sz. Kolozsvár 1905, 321. p.

[17] Vö. uo., 322. p.

nagyenyedi jogászprofesszor Szász Károly volt. Szász szerint a kérdésnek három ága van:

1. Az első kérdés az, hogy lehet-e a püspököt *natus consiliariusnak* azaz püspöki hivatalából folyó kormányzati tagnak tekinteni. (A kérdés azért volt jelentős, mert az 1837-38-as országgyűlési vita során a rendek szinte kizárólag ennek a tételnek az alátámasztására illetve cáfolására élezték ki beszédeiket.) Erre a választ Szász szerint maga az udvar adta meg, amikor a választások engedélyezésével elismerte az összes jelenlegi tanácsos törvénytelenségét. Ha a katolikus püspök hivatalával járna a tanácsosság, akkor vele szemben kivételt kellett volna tennie Bécsnek.

2. A második kérdés az volt, hogy *választható-e* a püspök. A püspök választhatóságát is sokan elutasították, mivel féltek az egyházi hierarchiától. Ám előzőleg egy nemzeti gyűlés[18] elhatározta már a választhatóságot. Mivel a frakció nem tudta megváltoztatni a nemzeti döntést, abban reménykedtek, hogy a fejenkénti titkos szavazás és az abszolút többség bevezetésével hátha a püspök nem kerül be a ternariusba[19] és így a „congregationalisták"[20] is ki lesznek elégítve, akiket még jobban felbőszíteni nem tanácsos. A konklavisták itt meg szerettek volna állni, de az a kérdés, hogy vajon mi lesz, ha mégis megválasztják, továbblendítette a fontolgatást.

3. Ez esetben arra hivatkoztak volna, hogy a püspök nem viselhet két hivatalt, mivel ezt a törvény tiltja.[21] Szász fő argu-

---

[18] Közelebbi megnevezés híján bármelyik nemzeti gyűlésről szó lehet, de a résztvevők közül a szászokat kizárhatjuk, tehát a magyar vagy székely nemzetek gyűlésére szűkül a kör. További pontosabb megállapításra forrás híján egyelőre nincs lehetőség.

[19] A három katolikus jelölt közé. Az erdélyi választási rendszer értelmében minden egyes főhivatali stációra a négy bevett vallás három-három jelöltjét kellett fölterjeszteni. Így minden egyes állásra tizenkét személyt jelöltek, akik közül a császár választott ki egy alkalmasnak tartott személyt.

[20] A konzervatívokról lehet szó.

[21] Vö. Kuun, *Gróf Gyulai Lajos naplója III.*, 321. p. 1837-ben is alkalmazott érv. Fogarasy is ismeri, tehát 1835 és 1837 között forgalomban lehetett

mentuma egyébiránt a püspök alkotmányellenes esküje volt: „Ego omnes haereticos, qui sunt Lutherani, Calvinistae et Ariani, pro omni pesse meo persequam, impetam et impugnabo."[22]

Január 9-én a kérdés az ismét csak közelebbről meg nem nevezett nemzeti gyűlésen a Szász Károly által javasolt formában ment át.[23]

Az ügy ebben a pontban érdekes fordulatot vett: a püspök maga lépett közbe. Az erdélyi püspökök bevett szokása szerint Kovács Miklós január 11-én egybehívta a katolikus rendek főurait érdekegyeztető megbeszélésre és azt kívánta, hogy ha az országos ülésen a javaslat keresztülmegy, nyújtsanak be protestációt, amelyben *natus consiliariusságát* elismerik és amely tiltakozik az ellen, hogy a püspök ne legyen választható.

A Státus azonban olyan választ adott, amire nem számítanánk. A püspök által összehívott gyűlés nem tekintheti önmagát sem Státusnak, sem Consistoriumnak. A főpásztor, ha úgy tetszik neki, hívjon össze az esperességeken keresztül

---

már. Vö. Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről*, 53–56. p. Egyébiránt az érvet az Aranybullából vették. Vö. *Második Endre király dekrétoma, ki jeruzsáleminek mondatik. 30. cikkely.* In: Márkus Dezső (szerk.), *Magyar törvénytár. 1000-1526. évi törvényczikkek.* Franklin Társulat, Budapest 1899, 143. p.

[22] *„Minden eretneket, aki lutheránus, kálvinista vagy ariánus (unitárius), minden erőmből üldözni, vádolni és támadni fogok"* (szerző ford.). A Fogarasy Mihály által idézett változat kissé eltér ettől: *„... hareticos, schismaticos vel rebelles eidem domino nostro et successoribus praedictis pro posse persequar et impugnabo...".* Azaz: *„az eretnekeket, szakadárokat és lázadókat, akiket Urunk és utódai megjövendöltek, lehetőség szerint üldözni fogom és harcolni fogok ellenük"* (szerző ford.). Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről,* 59. p. A reformátusok, lutheránusok és unitáriusok mint eretnekek üldözésének említése a püspöki esküben a négy bevett vallás egyenlőségének alkotmányos elvébe ütközött. Így feloldhatatlan konfliktus állt fenn a püspök egyházi és állami hivatala között. Ez az érv 1837-ben is előkerült az országgyűlési vita során. Úgy látszik, a liberálisok propagandisztikus más szövegváltozatot használtak, mint a katolikus egyház berkeiben járatos klerikus Fogarasy, aki a maga során szintén a számára előnyösebbel állt elő.

[23] Kuun, *Gróf Gyulai Lajos naplója III.,* 322. p.

reguláris státusgyűlést, szüntesse meg a Catholica Commissiót és az egész Státus nevében lépjen fel. Most pedig a saját nevében protestáljon![24]

Az éles, de méltóságteljes válasz mögött az a mintegy nyolcvan éve folytatott belső harc állt, amelyet a Katolikus Státus folytatott a Commissio Catholicával szemben. A katolikus Státus azonban sérelmezte a Commissio megalapítását és különösen azt, hogy a Gubernium keretében működő bizottság hatáskörét a Státus rovására növelték.[25]

A püspök kínos helyzetbe került. Nem ő hozta létre a bizottságot, így nem is oszlathatta fel. Püspökként egyben a Katolikus Státus egyházi vezetője is volt. A Státus szembeszegülése nyilván érzékeny ponton érinthette. Kovács Miklósnak ugyanis ebben az esetben a katolikus rendek előtt azt az egyházat kellett képviselnie, amely végül is a Commissio Catholica elfogadásával ténylegesen beleegyezett saját laikus elitje kikapcsolásába. Most pedig épp ezen csoport oltalmára szorult, ám a politikai szemlélet 19. századi változásai után egyre kevésbé lehetett igénybe venni ezt a támogatást, amennyiben sok katolikus arisztokrata épp a fennforgó konfliktus miatt az ellenzék elveivel rokonszenvezett.

Az 1835. január 29-i országos ülésen a rendek olyan kompromisszumra jutottak a püspök tanácsosságának kérdésben, amelynek köszönhetően végül nem bocsátották vitára ezen az országgyűlésen. Abban állapodtak meg, hogy először megválasztják a kardinális hivatalokat és hét tanácsost a nyolc közül. Ezután tárgyalták volna nyilvánosan a püspök helyzetét, az ország generálisának állásával és a szász ispán kérdésével együtt.[26] A nevezetes ülésen – amelyen Wesselényi a sajtószabadságról beszélt és sajtót ajándékozott az országgyűlésnek – megbeszélteknek azonban nem lett foganatja. A rövidesen feloszlatásra kerülő és a fejlemények miatt napokig szünetelő

[24] Uo.

országgyűlés azonban nem juthatott idáig. A választásokat nem tudták megtartani, így a vita is elnapolódott bizonytalan időre.

4. Fogarasy Mihály könyve és érvei

4.1. A könyv keletkezéstörténete

Fogarasy Mihály, aki 1837-ben tiszteletbeli kanonok és a bécsi felsőbb papi intézet igazgatója volt,[27] saját bevallása szerint az első ösztönzést 1834-ben kapta a püspök guberniális tanácsosságát védő könyvecske megírására.

A mű csak 1837-ben készült el teljesen. A tény, hogy mégis elkészült, nemcsak annak köszönhető, hogy a szerző ösztönző hatást kapott a gróf Batthyányi Ignác püspök által kiadott röpirattól, hanem annak is, hogy a kérdés felmerült 1835-ben az országgyűlésen[28] és így várható volt a róla szóló vita az 1837-es országgyűlésen. A könyv megjelenésének időzítése véleményünk szerint nem véletlen. Kovács Miklós tudatosan készült a vitára. 1837 tavaszán levelezést folytatott az országgyűlésen őt betegsége miatti távollétében képviselő Kedves Istvánnal, aki Nagyszebenben tartózkodott, utasításokat, reprotestációt és egy tanácsosságról szóló traktátust küldött *pro nota et proprio usu* a kolozsvári plébánosnak.[29] Véleményünk

---

[25] Vö. Bochkor Mihály: *Az erdélyi katolikus autonomia.* Ajtai K. Albert Könyvnyomdája. Kolozsvár 1911, 339–357. p. illetve Bíró, *A katholikus restauráció*, 159–161. p.

[26] Vö. Kuun Géza, gr. (adatközlő), *Az 1834-iki erdélyi országgyűlés. Töredékek gróf Gyulai Lajos naplójából. IV. és befejező közlemény* in *Erdélyi Múzeum*, 22. évf., 7. sz. Kolozsvár 1905, 382. p.

[27] Marton József, *Fogarasy Mihály erdélyi püspök élete és munkássága.* Gyulafehérvár 2005, 6–7. p.

[28] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, lásd a könyv előszavát, amelyeket nyomdailag nem oldalszámoztak.

[29] Vö. *Kedves István válaszlevele Kovács Miklóshoz az erdélyi püspök kormányszéki tanácsosságának ügyében,* Nagyszeben, 1837. május 18., GYFL Püspöki Iratok 887/1837 sz. I. 1/a., 347. doboz. *Kovács Miklós püspök*

szerint tehát nem véletlen a könyv Bécsben, 1837. böjtmás hava 19-én való megjelenése.[30] Nyugodtan elmondhatjuk, instrumentum készült a püspök kormányszéki pozíciójának megvédésére, még ha közvetlen levéltári bizonyíték egyelőre nem is áll rendelkezésünkre. Az erdélyi püspököknek szokása volt országos viták esetén ehhez a kommunikációs eszközhöz nyúlni. Kovács Miklós maga is élt ezzel 1841-ben, a vegyes házasságok vitája kapcsán, amikor saját költségén és lektorálásával adott ki könyvet a vegyes házasságok kérdéséről.[31]

4.2. „Történi" áttekintés és restitutio in integrum

Fogarasy „történi" áttekintéssel kezdte művét, amelyben az erdélyi püspökök „reformátzio előtti nevezetességét" mutatta be, akik nemcsak azóta rendelkeznek előkelő országos hivatalokkal, hogy az Austriai felséges Fejedelmek apostoli buzgósága ezen ősi püspökséget egykori romjaiból uj életre hozta", hanem már azelőtt is „fényben és tekintetben állottak".[32] Mi több, a főméltóságok sorában a püspököt Erdélyben csak a vajda előzte meg, s a püspök, hasonlóan a magyar főpapi kar bármely tagjához, mint e rend tagja, bírói és adminisztrációs hatalommal bírt világi értelemben is. Földesúrként saját birtokain a püspöki szék főbírája volt, amit többször is megerősítettek a magyar királyok a mohácsi katasztrófáig. A püspök azonban nemcsak főpap és földesúr volt, hanem olykor állami hivatalokat is viselt. Erre 1526-ig három adatot szolgál-

---

levele Kedves István kolozsvári plébánosnak a kormányszéki tanácsosság ügyében, Gyulafehérvár, 1837. május 22. , GYFL 701/1837 sz. Püspöki Iratok I. 1/a., 346. doboz. *Kovács Miklós püspök válasza Kedves István kolozsvári plébánosnak a kormányszéki tanácsosság* ügyében, Gyulafehérvár, 1837. május 20. , GYFL 691/1837 sz. Püspöki Iratok I. 1/a., 346. doboz.

[30] FOGARASY, *Az Erdélyi Püspökről*, lásd a könyv előszavának 2. oldalát.

[31] Vö. *Kovács Miklós püspök levele Kedves István kolozsvári plébánoshoz Storker József káplán könyve ügyében.* Gyulafehérvár, 1841. június 18., GYFL sz. n. Püspöki Iratok I. 1/a., 355. doboz.

[32] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, 1. p.

tat a szerző: Demeter püspök kancellári pozícióját (1375), az 30/1519. törvénycikkelyt, amely a püspököt a királyi tanács *állandó* tagjává teszi[33] és Gosztonyi János kancellári minőségét a királyné mellett 1525-ben.[34]

A következő fejezetben a nemzeti fejedelmek korszakát tárgyalta Fogarasy. A korszakot egy Naprágyi Demeter képviselte rövid intermezzo kivételével (1595-1601),[35] amely során a püspök ismét jelentős állami pozíciókat töltött be és a fejedelemség külpolitikájában is fontos szerepet játszott 1599-ben, általában a püspökség megszűnése jellemzi és a püspöki birtokok fejedelmi birtokállományba való áthelyezése. E folyamat azonban nem jelentette a püspöki intézmények teljes megszűnését, hisz a fehérvári püspöki szék Apafi Mihály idejében is működött, és a püspöki előjogokat a fejedelmek vették át.[36]

A következő korszak tárgyalásánál kezd felsejleni azon szál, amely az 1837-es országgyűlésen is vezérfonalul szolgált egyes, püspököt védő rendek beszédeiben. E szállal Fogarasy két korszakot köt össze. Azt állítja, hogy a püspökség restaurációs folyamata során a Habsburgok az 39/1518. törvénycikk

---

[33] Vö. *Ulászló III. dekrétuma, 20 cikkely.* In: *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár (1000-1526). Válogatás.* http://mek.oszk.hu/01300/01396/-01396.pdf. Letöltve 2012. augusztus 16-án.

[34] Vö. Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, 11–12. p.

[35] Vö. Marton József, *Az erdélyi egyházmegye,* 204. p.

[36] Fogarasy, *Az erdélyi püspökről*, 13–16. l. Valójában nem fejedelmi cselekedet volt a püspöki birtokok elidegenítése, hanem Fráter György kezdeményezte azokat. Martinuzzi a magyar államiság megmentése érdekében tett egyik lépése az erdélyi fejedelmi hatalom anyagi alapjainak kiépítése volt, és erre alkalmasnak az épp ürességben álló püspöki hivatal uradalmait találta. Ezt egyesítette a korábbi vajdai uradalmakkal és a csanádi püspökség birtokállományával, valamint néhány kihalt főúri család vagyonával. Így jött létre annak a fiscusnak az alapja, amely később az erdélyi fejedelmek országgyűléssel szembeni túlerejét később biztosította. Vö. Barta Gábor, *A fejedelemség kialakulása és első válságai (1526-1606).* In: Köpeczi, Béla, *Erdély rövid története*, 223. p.

alapján[37] döntöttek úgy, hogy a liber baronatusság és az uradalom visszaállítása mellett világi hivatalt is adományoznak a püspököknek. Mártonffy György[38] először Alsó-Fejér megyei főispán, majd két év múlva kormányszéki tanácsos lett, újabb két év múltán eldöntötték elsőségét is a gubernium rangsorában a főkormányzó után. Az utóbbi később jogszokássá vált, noha azt a gyakorlatot, hogy a kormányzó távollétében a püspök elnököljön a főkormányszék ülésein 1772-ben a Mária Terézia megszüntette.[39] Klobusiczky Ferenc[40] és Bajtai Antal[41] püspökök országgyűlésen is elnököltek.

4.3. Az 1791. évi vita: érvek és ellenérvek

A püspöki tanácsnokság fölötti viták 1791-ben kezdődtek, amikor a püspököt nem választották be a gubernium tagjai közé.

A protestáns rendek azzal érveltek, hogy Batthyányi Ignác nem nyert szavazattöbbséget és a püspöki hivatalnál fogva nem illeti meg a tanácsnoki hivatal. Továbbá a *Leopoldinum Diplomát* hozták fel, amelyben nem esett szó a püspök tanácsosságáról, valamint azt, hogy a királyi kinevező levelek e tisztség viselését, amelyekkel a mindenkori egyházfő e méltóságot elnyerte, nem kötötték a püspöki hivatal viseléséhez, hanem azt csupán az uralkodók *adományozták* a püspökké lett személyeknek. Végül azzal az ellenvetéssel is éltek, hogy a 7/1744. törvénycikkelyt nem lehet kiterjeszteni azokra az oklevelekre, amelyekkel a püspököket tanácsossá nevezték ki, mivel ez ellentétben áll a *Diploma Leopoldinum*mal és más törvényekkel, amelyek a fő országos hivatalokra való választási jogot a

---

[37] Vö. *II. Lajos 1518. évi (bácsi) decretuma* In: Márkus Dezső (szerk.), *1000-1526. évi törvényczikkek,* 771. p.

[38] Erdély püspöke 1713-1721 között. Vö. Marton, *Az erdélyi egyházmegye,* 205. p.

[39] Vö. Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről,* 19–20. l.

[40] Erdély püspöke 1741-1748. Vö. Marton, *Az erdélyi egyházmegye,* 205. p.

[41] Erdély püspöke 1760-1772. Uo.

rendeknek tartják fenn.[42] A katolikus rendek erre azzal válaszoltak, hogy a püspököt csak azért nem szavazták meg, mert állami hivatalát egyházi méltóságához kötöttnek tekintik. Ha pedig a szavazatokkal lenne a gond, hát a katolikus rendek összes szavazatukat a püspökre adják le, akit mindössze egy voks választott el attól, hogy a három jelölt közé bekerüljön. Ami pedig hivatalbéli tanácsnokságát illeti, azt az 1744/7. tc. kimondja. Már a püspökség restaurációját megelőzően ugyanis az erdélyi püspököket tanácsnokokká nevezték ki. 1729-ben a püspök kormányhivatalának elnyerését *episcopale praerogativa*-ként értelmezte a kinevező leirat. 1730-ban pedig a *püspökelődök helyét* adományozta a király az erdélyi egyházfőnek. A katolikus rendek arra akartak rámutatni, hogy a királyi kinevezések eleve egy gyakorlat kialakítását célozták meg. De az 1791-ben felhozott indokok között megjelenik a rendek több mint hetven éves *egyetértése* is az erdélyi püspök tanácsnoki méltóságába. A Katolikus Státus az 1737., 1742., 1743., 1748., 1751. éveket hozta fel erősségül, amelyek során a rendek „atyafiságos szeretettel" elnöknek „esmérték" Erdély katolikus egyházfőit.[43]

A katolikus rendek 1791. évi tiltakozásának következő pontja szintén érzékeny területre téved: a katolikus püspök politikai állása semmiképpen *sem teremti meg ugyanazt a helyzetet, amiben a magyarországi klérus van.* Az, hogy a katolikus egyházfő a kormányszékben ül, nem lehet összehasonlítani Magyarország püspöki karának státusával, amely külön prelátusi rendet alkot, és amely az országgyűlés felső házában hivatalból jelen van, a szerzetesi középjavadalmak képviselői pedig az alsóházba kapnak meghívást.[44] Erdélyben a katolikus vallás nem volt államvallás, s a püspök sem bírt azokkal a privilégiumokkal, amelyekkel a magyar egyházfők. A státus képviselői jelezték azt is, hogy nem világos, miféle

[42] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről,* 21–22. p.
[43] Uo. 23. p.
[44] Vö. Szántó Konrád, *A katolikus egyház története*, II. kötet, 313–314. l.

restitúciónak kell tekinteni az 1744-es restaurációs törvénycikkeket, amennyiben a püspök 1274-től fennálló, de már 1519-ben is megerősített királyi tanácsosságra való jogát nem állította helyre az említett jogszabály. A törvény szavai nem értelmezhetők, hacsak nem ilyen *restitutio in integrum*-ot értünk azokon. A katolikus rendek jelezték azt is, hogy nem áll szándékukban az alkotmányos vallási egyenlőség megsértése, amikor egyházuk legfőbb papjának kormányhivatalt követelnek. Nem esne nehezükre, ha a protestáns superintendensek is a kormányszékben ülnének, mi több, a konzisztóriumok elöljárói, akik a katolikus egyházban püspökinek megfelelő egyházkormányzati jogkörrel rendelkeznek, máris a gubernium tagjai.[45]

A katolikus rendek ezen Fogarasy által tolmácsolt gondolatmenete szinte azonos formában, sorrendben, sokszor szóról szóra egyformán kapott helyet sok érvelésben az 1837-es országgyűlésen, jelentéktelen hangsúlyeltolódásokkal. A protestáns álláspontot képviselők esetében nemkülönben: ugyanezekkel az ellenérvekkel lépnek fel ellenük.

4.4. A 7/1744. törvénycikk: archimedesi pont és Achilles-sarok

Míg a könyv első részében a szerző főképpen történeti adatokat hozott fel, a második rész polémikus jellegű. E „vitatási" szakaszban Fogarasy a püspök tanácsnokságának törvényes pilléreit veszi szemügyre. Elöljáróban megjegyzi, hogy nemcsak az ellenfél talált erős fogódzókra Erdély törvénykönyveiben, hanem a püspök tanácsosságának is komoly jogi alapja van.

E jogi sarokkövet pedig az 1744/7. törvénycikk három kifejezésében látja: 1. *restitutio Episcopatus*[46]; 2. *juxta resolutiones*

[45] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, 23–24. l.
[46] A püspökség helyreállítása.

hactenus emanatas; 3. *cum illi assensu Statuum et Ordinum sunt introducti et acceptati.*[47]

A *„restitutio"* Fogarasy-féle értelmezése a katolikus státus 1791-beli interpretációjához igazodik: a püspökséget teljes, ősi mivoltában állították vissza minden jogaival együtt, azokkal is, amelyeket 1526 előtt nyert el. A restitutio, ha elveszünk valamit ezen jogokból, elveszti értelmének teljességét.

A *„juxta resolutiones hactenus emanatas"* kifejezés az eddig kiadott összes rendeletet jelentik, amelyek közé értendő azon két, 1721-es valamint 1729-es, adománylevél is, amelyek a püspöki hivatalt a kormányszéki tanácsossággal kötik össze. A törvény szövegében ehhez csatolt magyarázat, miszerint *„et haec omnia sensu diplomatum et subsecutarum resolutionum Caesareo-Regium intelligantur"* egyszerűen minden királyi rendeletet törvényesít, amit 1691, a *Leopoldinum Diploma* óta kiadtak. Fogarasi minden olyan kísérletet visszautasított, amely a rendeletek számát vagy hatáskörét korlátozni akarná és pl. csak a jószágok visszaadását vagy a katolikusok fejedelemség korabeli hátrányos megkülönböztetésének megszüntetetését

[47] A törvény szövegét az áttekinthetőség végett itt szemelvényesen idézzük, kiemelve a vitatott kitételeket: „... ennek okáért (*ti. a vallási egyenlőség helyreállítása* – a szerző megjegyzése) igazságosnak tartottuk, hogy miképpen az előző hatodik cikkelyben a három nemzetről és az itt bevett négy vallásról általában gondoskodás történt és a római katolikus vallástól különböző másik három vallás teljesen és minden tekintetben szabad és semmi törvényes megszorításnak alávetve nincsen: akképpen, *az eddig kibocsátott elhatározások értelmében* (*juxta resolutiones hactenus emanatas az eredetiben* – szerző megjegyzése), a római katolikus püspökségnek és a káptalannak, meg a kanonokoknak a visszaállítását is, se a mi korunkban kérdésessé ne tegye senki, se pedig az ezután következő időkben a mi utódaink el ne vitathassák, *minthogy azokat a karok és rendek beleegyezésével hozták és fogadták be* (*cum illi assensu statuum et ordinum sunt introducti et acceptati az eredeti szövegben* – szerző megjegyzése). (...) És mindezeket a hitlevelek és az azokat kísérő császári királyi elhatározások értelmében kell venni (*Et haec omnia sensu diplomatum, et subsecutarum resolutionum caesareo-regio intelligantur az eredetiben* – a szerző megjegyzése)." In: Márkus, *Erdélyi törvények*, 390–391. p.

célzó rezolúciókat akarná érteni azokon. A korlátozásokat sem a törvénymagyarázat módszerei, sem a püspökségi uradalmak restitúciójának a története nem indokolja.[48]

4.5. A rendek beleegyezése mint törvénymagyarázat

A törvény *„cum illi assensu Statuum et Ordinum sunt introducti et acceptati"* kitétele fontos szerepet kapott az 1837-es országgyűlési vitában, ugyanis a rendek beleegyezése igen lényeges körülmény: azt mutatja, hogy a püspöki tanácsosság legalábbis 1791-ig országgyűlésen nyilvánosan elfogadott dolog volt, nem tekintették törvénytelennek azt. Az országgyűlés – Fogarasy felfogásában – beleegyezéséről tett tanúságot valahányszor egy új katolikus püspököt elfogadott a kormányszék tagjaként azáltal, hogy esküjét kivette. Az guberniumi tanúságok közül Sorger Gergely[49] kinevezését emelte ki a szerző, aki, miután az a bevett szokás szerint (*consueto ritu*) esküt ünnepélyesen letette, *„locum antecessoris sui occupavit"*, azaz elődje helyét foglalta el.[50] Az 1744-es törvényekről szóló 1747-es országgyűlési jegyzőkönyv is ezt a beleegyezést fejezte ki, amikor a nevezett törvényekkel kapcsolatosan teljes országgyűlési egyetértésről számolt be (*„eosque a nobis unanimibus votis concinnatos"*). Az utólagos beleegyezés pedig, amellyel 1791-ig nem háborgatták a püspökök beiktatását guberniumi hivatalukba, ugyancsak ezt jelzi. Az előleges elfogadás törvényességének híján az utólagos elfogadás arra utal, hogy a püspököt törvényes tanácsosnak tekintették.[51] Ha a rendek ezen eljárás jogosságát tételesen is elismerték és elméletileg is kifejtették 1791-ben, amikor egy királyhoz küldött követség utasításában kijelentették, hogy a diéta által elfogadott és gyakorlat által megerősített, I. József, VI. Károly és Mária Terézia által ki-

[48] Fogarasy, *Az Erdélyi püspökről,* 28. p.
[49] Erdély püspöke 1729-1739. Vö. Marton, *Az erdélyi egyházmegye*, 204. p.
[50] Relatio Gubernii Regii ddo 24 Julii A. 1730 Claudiopoli, idézi Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről*, 29. p.
[51] Vö. uo. 33. p.

bocsátott királyi leiratokat a törvényekhez hasonlóan kell megtartani, akkor a kormányszéki tanácsosság esetében is érvényesíteni kell ezt az elvet.[52]

4.6. A Diploma Leopoldinum és a sarkalatos törvények előírásai

Az 1837-es országgyűlési vitán az egyik legfontosabb ellenvetés az ellenzékiek részéről az volt, hogy a püspök tanácsosságát a *Diploma Leopoldinum* 9. pontja nem említi. Fogarasy két lényeges akadályt lát ezen érvelésben, amelyeket meg kell haladni. Az első a *Leopoldinum Diploma,* az egyik legfontosabb erdélyi alapokmány, amely az *Approbatae* és *Compilatae Constitutiones* mellett az erdélyi alkotmány integráns részét képezte. Az oklevél nem említi a püspököt a tanácsnokok között. A *Diploma* viszont a 9. pontban kiköti – a katolikusok egyenlőségének védelmében –, hogy *legalább* három katolikus tanácsnoknak kell ülnie a kormánytanácsban. A püspököt viszont nem is említhette, mert akkoriban, amikor I. Lipót kiadta az okmányt, Erdélynek nem volt püspöke, csupán vikáriusa az *Approbatae Constitutiones* értelmében. Ebből azonban Fogarasy szerint nem lehet a püspök tanácsosságának törvénytelenségét következtetni. Ha ezt tennénk, akkor az összes olyan módosítást, amelyek utólagosan bármely alkotmányos elven változtattak, törvénytelennek kellene tekinteni. Azóta például többször is változott a kormányszék tagjainak száma, összetétele, szerkezete, hivatalai. Tehát ez utóbbi változások is törvénytelenek és azt kell állítanunk, hogy a *Diploma Leopoldinum* kormányszervekre vonatkozó rendelkezésein változtatni utólag nem szabad.[53]

A második ellenvetés a rendek választási jogával kapcsolatos. Ezen jogot a *Diploma Leopoldinum* 9. pontja illetve a 20/1791. évi törvénycikkelyek szabályozták. Ám a rendek ezen

---

[52] Vö. uo. 35. p.

[53] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, 37–38. p.

jogát a püspök tanácsossága nem csorbítja, ha tekintetbe vesszük, hogy a püspök tanácsosi hivatalát jogszabály szögezi le, a 7/1744. évi törvény, amelyet szintén a rendek hoztak a fejedelemmel egyetértésben. Ezen kivétel, amely alá a püspököt az említett jogszabály helyezi, ugyanolyan erővel bír, mint a szász ispán kormányszéki hivatalával kapcsolatos rendelkezés, aki maga is kivétetett a Lipót-féle oklevél által a rendek választási joga alól. Az 1744-es törvényt pedig a *Diplomát* módosítónak kell tekinteni, tehát a leopoldi kötéslevél 9. pontja nem tekintendő akadálynak, ahogy a 20/1791. törvény sem, mivel maga az említett törvénycikkely teszi a választási jog korlátaivá a korábban (1791 előtt) kialakult választási szabályokat.[54]

4.7. A vallási egyenlőség kérdése

Fogarasy a továbbiakban kitér egy gyakran felhozott ellenvetésre: a *vallási egyenlőséget* sérti, hogy a katolikus püspök a tanácsban ül, a többi vallás „szuperintendensei" nem. Az ellenérv a következő: pontosan azért kell a püspöknek ott ülnie, mivel a szuperintendensek *nem a katolikus püspök megfelelői* a bevett protestáns felekezeteknél. A protestánsoknál a konzisztóriumok elnökei bírnak azzal a joghatósággal, amely a katolikus püspökéhez hasonlítható. Ők pedig, bár zavaró lehet, hogy nem papi rendűek, ott ülnek a Guberniumban. Azaz, a katolikus püspök tanácsosi hivatala *éppenséggel a vallási egyenlőséget valósítja meg*, hisz a püspök ugyanazon hivatalt viseli egyházán belül, mint a konzisztóriumok elnökei és tagjai a protestáns felekezetekben. Emitt ő, amott a konzisztóriumok tagjai a fő törvényhozók.[55]

---

[54] „...sua Majestate Sacratissima jus liberae electionis, quod Statibus ad restaurationem Cardinalium in Regno Officiorum juxta Diploma Divi Imperatoris Leopoldi 1 et subsecutas mutuo Principis et Statuum consensu, usuque stabilitas *Constitutiones* competit benigne recognoscente..." Vö. Márkus, *Erdélyi törvények.* 518. p.

[55] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről...*, 40-53- p.

4.8. A kettős hivatalviselés kérdése

A következő fejezetben Fogarasy az újabb ellenvetéseket válaszolja meg. Az egyik – egyházi és világi funkciók jellegzetesen feudális összekeveredését jól példázó ilyen ellenvetés II. Ulászló király 3. dekrétumából származik. E törvény szerint egyvalaki nem viselhet egy időben két hivatalt.[56] A méltóságok halmozásának alkalmazása a püspökökre azonban csak akkor áll, ha a püspöki méltóságot polgári hivatalnak tekintjük. A kettő között az *ancien règime* idején még nem létezett világos határvonal.

4.9. A püspöki eskü

Közvetett érv volt a püspök állami hivatala ellen a *püspöki eskü kérdése*, amely a 18. század folyamán tudományos vitát is kiváltott, és meglepően sok szerzőt foglalkoztatott különösen német és osztrák nyelvterületen. Az esküben a püspök az eretnekek üldözését ígéri. A megütközést keltő kitétel jogi következménye az, hogy egy olyan országban, ahol a katolikusok szemében eretneknek számító protestánsokat törvény védi és egyenlők a katolikusokkal, egy ilyen eskü törvényellenesnek számít. A püspök így az *unionális eskü* letételével, amely minden erdélyi állampolgár és hivatalnok számára kötelező, kötelességkonfliktusba keveredik.[57] Fogarasy szavaiból az is kitűnik, hogy e középkor szelét fuvalló esküt némely katolikusok is „szertelennek" tekintették, sőt maga a szerző is keményen hangzónak találta.[58] Ennek ellenére mégis kísérletet tett a védelmére. E szavak, a püspök tényleges hatalmát tekintve ugyanis nem mérhetők ahhoz, amit jelentenének akkor, ha egy végrehajtó és bírói hatalommal rendel-

---

[56] Fentebb már jeleztük, hogy a tilalom voltaképpen az Aranybullából származik. Vö. *Második Endre király dekrétoma, ki jeruzsáleminek mondatik. 30. cikkely.* In: Márkus, *1000-1526. évi törvényczikkek.* 143. p.

[57] Fogarasy, *Az Erdélyi Püspökről ...,* 59–60. p.

[58] Uo. 61. p.

kező fejedelem esküjében foglalnának helyet. A püspöki eskü csak a katolikus tanítás megőrzéséről és az azzal ellentétes eszmerendszerek terjedésének lehetőség szerinti megakadályozásáról szól, ugyanis a püspök hatóköre nem terjed ennél tovább. Az eskü alapvetően teológiai jellegű és eredetű, és teológiai toleranciát nem lehet parancsolni – szemben a politikai jellegű vallási türelemmel – mert az a legnevetségesebb szatíra lenne, hogy a katolikusok és protestánsok kölcsönösen helybenhagyják egymás tanítását.[59] Az eszköztár, amelyet a püspök használhat e harcban alapvetően spirituális és erkölcsi jellegű, jogi vonzata nincs.[60] Sőt, a püspöknek egy Mária Terézia idején hozott intézkedés folyományaként esküt kell letennie, amelyben az államfő és a társadalmat szabályzó törvények iránti hűséget fogad. Kovács Miklós is letette ezt az esküt 1827. június 30-án a bécsi erdélyi kancellária hivatalnokainak színe előtt.[61] Egyébiránt a kifogásolt tétel kihagyását a pápa maga engedélyezte olyan országokban, ahol emiatt a püspökök gyűlöletnek vannak kitéve emiatt.[62] Az esküforma még VII. Gergely idején keletkezett, értelme azonban nem azonos az akkor neki tulajdonított jelentéssel.[63] Fogarasy egyébként hosszú oldalakon keresztül mutatja be a protestánsokkal szembeni méltányos bánásmódot, amely a katolikusok részéről nyilvánult meg a Habsburg impériumváltás óta. Szemlélete nyilvánvalóan nem elfogulatlan, azonban az is közhelynek számít, hogy a 18. századi állapotokat akkor sem tekint-

---

[59] Uo. 63. p.

[60] Tanítás, feddés, hittételek kifejtése, kétségek eloszlatása, tévedések megcáfolása, rágalom és gúnyolódás megválaszolása és exkommunikáció. Uo. 64. l.

[61] Uo. 68–69. l.

[62] Uo. 73. l.

[63] Uo. 77–79. l. Az országgyűlés folyamán ugyanezt fogalmazta meg frappánsan Szabó János kanonok, amikor azt mondotta, hogy az eretnekek úgy vannak benne a püspöki esküben, mint Debrecen városa a Diploma Leopoldinumban. Vö. *Beszédek tára záratékul az 1837 évi országgyűlési jegyzőkönyvhez*, Tiltsch Sámuel Könyvnyomó Intézete, Nagyszeben 1837, 546. p.

hetjük a vallási egyenlőség mai fogalmából kiindulva, ha erre törvény létezett már az akkori időkben.

4.10. Egyház és állam

Fogarasy könyve utolsó fejezetében az egyházi és világi hatalom viszonyáról értekezett. Talán nem véletlenül, hiszen a reformkor országgyűléseinek vallásügyi vitái épp aktuális témájuktól függetlenül alapvetően ennek a viszonynak abszolutizmus-kori kereteit próbálták szétfeszíteni. Magyarországon ez egy új társadalmi program megvalósítása nevében történt, amely teljesen átírni kívánta a hagyományos állapotokat. E program integráns része volt az egyház és állam lehető legteljesebb szétválasztása és egy új típusú kapcsolat létrehozása közöttük. Erdélyben viszont éppenséggel a régi rendszer eredeti integritásának megteremtése vezette a rendeket arra, hogy azokat az időközben intézményesedett kapcsolatokat, amelyek a katolikus egyház és az abszolutista hatalom között fennálltak felszámolja, ennek oka az lévén, hogy látásmódjukban eredetileg e „házasság" nem állt fenn a protestáns fejedelmek erdélyi államában és csak a Habsburgok túlerejével végrehajtott katolikus restauráció erőszakolta rá Erdélyre ezeket az állapotokat.

Fogarasy fejtegetési kiindulópontjául az egyházi és világi hatalom középkorban megfogalmazott konkurenciájának elméletét választotta. A világi és egyházi hatalom különféle célokkal és ennek megvalósításához egymástól különböző eszközökkel rendelkezik. A történelem folyamán elkerülhetetlen volt az, hogy e két hatalom között szoros kapcsolat fejlődjék ki. A kereszténység kezdeti korszakára a szerző szerint a teljes elkülönülés és elszigetelődés volt a jellemző, de a keresztények lojálisak voltak a Római Császárság fennálló rendjéhez.[64] Kr. u. 313 után a helyzet megváltozott és kölcsönös egyensúlyi viszony állt fenn egyház és állam között: az egyház a társadalom életének spirituális és erkölcsi alapjait nyújtotta az

[64] Uo. 91–92. l.

általa prédikált hit és erkölcsi elvek alapján, míg az állam szabadságot és védelmet biztosított az egyháznak. Egyúttal az egyházi és világi hatáskörök egybefonódásának időszaka is ez, amelyben a klérus világi jogkört vállalt fel.[65] Ez az állapot a középkorra fokozatosan az egyházi hatalom fölényévé nőtte ki magát, amelyben sokat csak az egyházi hatalom túlsúlyát és a pápai erő „szertelenkedését" látják. Ám azt is tekintetbe kell venni, hogy az egyház minden életterületre kiterjedő civilizáló és erkölcsöket, jogrendet átalakító tevékenységét nem fejthette volna ki konkrét eszközök nélkül. Fogarasy különleges hangsúlyt helyez középkort illető történelemszemléletében az erkölcsi állapotokra: minden egyházi beavatkozás a sok háborút, borzalmakat, jogsértést és elnyomást szülő vad és erkölcstelen középkori ösztönember természetének és az általa teremtett társadalomnak a megszelídítését célozta.[66]

E civilizáló szerep betöltése után, a nemzeti monarchiák kialakulásával az egyház visszavonult a politikai színtérről és saját hatáskörével elégedett meg. Az újkorban egyes országokban az volt a tendencia, hogy a papság világi hatalmát mind szűkebb területre szorítsák vissza a közéleti szereplők, mi több, azt a polgári életből teljesen kizárják.[67] Fogarasy jól látta a jövőt, amikor azt írta, hogy ha a régi alkotmányok teljesen lerontatnak és pusztán „testi" (értsd: világi) elvek vezérelte politikai és társadalmi rendszer alakul ki, akkor az egyház kénytelen lesz teljesen elhagyni a politikai közélet területét és lemondani polgári jogairól. Ám amíg vallásos hit lesz az emberekben, addig hatni fognak a vallásos eszmék is a társadalmi életben. Ugyanakkor figyelmeztetett arra is, hogy a béke feltétele az, hogy az isteni törvények érvényesüljenek a közéletben. Enélkül nincs béke, mi több, a teljes szekularizáció valószínűleg „köz-zavart" fog előidézni, amelyből a köznyuga-

[65] Uo. 93. l.
[66] Uo. 94–97. p.
[67] Uo. 102. p.

lom felé vezető kiutat a vallás elveivel egybehangzó törvény fogja jelenteni.[68]

Összegzésként a szerző újra fölvetette az erdélyi alkotmányosság és a katolicizmus abban elfoglalt helyének kérdését. Az erdélyi alkotmányos rendben az egyház polgári szerepe nem onnan származik, ahonnan a magyar prelatúráé, ugyanis itt a prelátusok nem képeztek rendet. Erdélyben az egyházak világi befolyása abból eredeztethető, hogy itt a négy bevett vallás négy külön rendet képezett, ami országgyűlési és kormányszervi képviseletet jelentett számukra. Nevük is a korabeli szóhasználatban katolikus, református stb. státus volt, ami politikai rendet jelent. E rendek nagyjai vallásuk érdekeinek képviselői is egyben a kormányhatósági, bírói és törvényhozási állami szervekben. Innen a püspök tanácsossága, a gyulafehérvári káptalan, mint az országos levéltár őrzője és birtokosa képviselete is az országgyűlésben. Tehát az egyház politikai befolyása nem abból származik, hogy főpapjai prelátusi *rend* tagjai lennének, ahogyan a magyarországi politikai berendezkedésben. Erdélyben viszont a papság általában nemesi előjogokkal bírt, és ez a Tripartitum óta kétségtelen, annak ellenére, hogy nem papi, hanem felekezeti jellegű rendek léteznek az országban.

5. Összegzés

Fogarasy Mihály könyve gyakorlatilag az 1837-38. évi országgyűlés püspökök kormányszéki tanácsosságáról folytatott többnapos parázs vitájának a compendiuma. Nincs olyan érv vagy ellenérv, amely ne fordult volna elő e vita során és ne lenne benne Fogarasy könyvében. Itt csak utalásokat engedhetünk meg magunknak e lényeges kapcsolatok jelzésére.

[68] Uo. 103. p.

Talán báró Jósika Sámuel és Balla Mihály[69] voltak azok, akik a leginkább felfogták azt, hogy a 20/1791. törvénycikk után a püspök tanácsnoksága csak úgy védhető, ha összekapcsolják az 7/1744. törvénycikket a rendek a püspök guberniumi hivatalába való 18. századi hallgatólagos beleegyezésével.[70] A „vándor patrióták" nagyjai erre azzal válaszoltak, hogy ezen beleegyezés az elnyomás eredménye volt.[71] Az ellenzékiek tagadták azt is, hogy a 18. századi püspöki kinevezésekben benne lett volna a politikai pozíció adományozása, s ezzel próbálták kihúzni a talajt azon argumentáció alól, hogy az 1744-es restaurációs törvény egy eleve fennálló állapotot szentesített volna. Rámutattak, hogy a püspököket királyi kegy következtében nevezték ki tanácsosoknak, a prerogatíva pedig, amelyet a kinevező levelek és az országgyűlési jegyzőkönyvek említettek, csak a püspökök tanácsban elfoglalt *helyét* – ti. az első tanácsosi helyet – érintette, nem pedig magát az állást, amelyet egyébiránt törvénytelenül foglaltak el.[72] Hasonló módon felbukkant a *püspöki eskü* témája is, amelynek ellentmondásosságát a katolikus és protestáns konzervatívok, akik a püspök mellé álltak egyaránt próbálták tompítani.[73] Egyes konzervatív rendek megkísérelték a *restitutio in integrum*, a protestáns fejedelmek időszaka előtti állapotok visszaállításának álláspontját is képviselni, azonban Teleki Domokos csakhamar rámutatott arra, hogy ezen argumentáció nélkülözi a történeti szemlélet

[69] Balla nyíltan is elismerte, hogy inspirációs forrásul használta Fogarasy könyvét, miután gróf Teleki Domokos azzal vádolta az ellenpártot, hogy pult alatt terjesztett könyveket használ fel, amelyhez viszont az ellenzék nem juthat hozzá. Vö. *Országgyűlési beszédek tára 1837,* 586. ill. 602. p.

[70] Vö. Jósika Sámuel hozzászólásával. Uo. 589–601. p.

[71] Vö. Veér Farkas hozzászólásával. Uo. 611–617. p.

[72] Vö. Teleki Domokos második hozzászólása. Uo. 624-626. Ld. még Báró Kemény Dénes hozzászólását. Uo. 633-638. p.

[73] Ld. Veér Farkas 74. lábjegyzetben hivatkozott hozzászólását.

realizmusát, mivel nem létezőnek láttatja a fejedelemség korának jogfejlődését.[74]

A vita végül meddőnek bizonyult. A többségiek sérelmi felirat mellett döntöttek, Jósika Sámuel ellenvéleményt nyújtott be, amit többen is pártoltak.[75] A királyi válaszleirat 1838. január 19-én született meg. Az uralkodó egyszerűen kijelentette, hogy a püspök és a szász ispán esetében ragaszkodik a kinevezéseket magába foglaló reskriptum elveihez, vagyis meghagyta guberniumi pozíciójában Kovács Miklóst, és ezzel helybenhagyta az 1834 előtti állapotokat.[76]

A püspököt a kormányzó jelenlétében – Kolozs vármegye követeinek tiltakozása ellenére – 1838. február 17-én feleskették.[77]

Érdekességképpen megjegyzendő még e vita egy részlete, amely talán nem lényegtelen az idők változásának felmérése szempontjából. Ezt a változást Horváth István közügyigazgató megjegyzése regisztrálta a felirati tervezet stílusának vitáján. Horváth rámutatott, hogy amíg 1791-ben a protestáns rendek és a Katolikus Státus között folyt a vita ugyanerről a kérdésről, most „csak nem minden bévett vallásbéli kisebb rész és mind a négy vallásbéliekből álló KK. és RR. között" folyik a küzdelem.[78] Tehát e nézeteltérés már nem a felekezetek egymás közötti versengéséről szólt, hanem politikai jelleget öltött: az ellenzék küzdött a konzervatívokkal, egy végső soron idejét múlt rendszer helyreállításáért, hogy továbbléphessen

---

[74] Ld. gróf Teleki Domokos első beszédét. *Országgyűlési beszédek tára 1837*, 586. p.

[75] Uo. 647. p.

[76] Vö. *Az Erdélyi Rno. Cath. Püspök és a Szász Nemzet Ispánnya Kormányszéki Tanácsosságok aránt 1838-ik esztendő Januarius 19-én 217 szám alatt költ Kir Leírat.* CVI. ülés irományai, 88. sz. In: *Erdély Nagyfejedelemség 1834ik esztendőben Május 26kára Kolozsvár szabad királyi városba hírdetett országgyűlésének irománykönyve.* Kolozsvártt, Az Ev. Ref. Kollegyom Könyv és Kő nyomó Intézetében 1834, 238. p.

[77] Vö. *Országgyűlési beszédek tára 1837,* 1279–1280.

[78] Uo. 808. p.

voltaképpeni feladata, az új társadalmi-politikai rend megvalósítása felé. A katolikusok jelenléte az ellenzékiek között mutatja azt a folyamatot, amelynek során az erdélyi katolikus elit, ha nem is távolodott el egyházától, de már nem volt hajlandó mindenben megvédeni azt. Noha – úgy tűnik – e jelenség korántsem volt annyira radikális és átütő erejű, mint Magyarországon, ahol a liberális elit nagy nevei között rengeteg a katolikus, mégis, Erdélyben is egyre világosabban választódik szét politikai színezet és vallásosság a közéleti szereplők cselekvésében, és a hazafiasság és egyháziasság belső lelkiismereti kérdése olykor már az ellenzéki diskurzus szerinti patriotizmus javára dől el a katolikus elit köreiben.

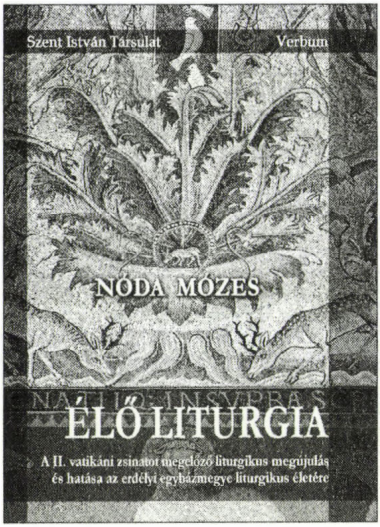

Nóda Mózes: Élő liturgia. A II. vatikáni zsinatot megelőző liturgikus megújulás és hatása az erdélyi egyházmegye liturgikus életére
Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár 2012, B5, 238 oldal

Az *Élő liturgia* című könyv alapszövege a szerző kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karán 2011-ben megvédett doktori dolgozato. Az összefoglaló címmel azt a valóságot akarja sugallni, amit egyházunknak a liturgia jelent: élő és éltető. A liturgia egyszerre isteni és emberi, van múltja, jelene és jövője, tehát élő liturgia. A liturgia egyszerre szent és emberi, örök és változásra szoruló, dicsőíti Istent és megszenteli az embert: Istent kell megszólítania és az ember számára Istent kell megszólaltatnia. A kötetben olvasni lehet a teológia helyzetéről a 19–20. század fordulóján, a II. vatikáni zsinatot megelőző egyháztani és liturgikus teológiai átalakulásról, a liturgikus mozgalomról a 19. század végén és a 20. század elején, s ennek magyarországi megjelenéséről. Szó esik a II. vatikáni zsinat által elvárt *participatio actuosa* jelentéséről s amit ez az elvárás jelent. A tárgyal témák továbbá: az eukarisztia szentmisén kívüli tisztelete, az Úrnapja és az úrnapi körmenet, az eukarisztikus kongresszusok, a Jézus Szíve-tisztelet kialakulása és gyakorlata a 19. század végén és 20. század kezdetén, végül pedig a liturgikus mozgalom recepciója a gyulafehérvári egyházmegyében.

Vasárnap
Katolikus hetilap

1991 óta jelenik meg az erdélyi katolikusok lapja, amely az egyházmegyék életét tükrözi, híreket, tudósításokat, lelkiségi írásokat közöl a romániai magyar katolikusok életéből, összeköti őket a világegyházzal, a világ más tájain élő magyarokkal.
Heti rendszerességgel, 12 oldalon jelenik meg. Megrendelhető, megvásárolható a plébániákon vagy a szerkesztőségben (szerkesztoseg@katolikhos.ro).

VASÁRNAP

ORBÁN SZABOLCS OFM

Néhány szempont a katolikus ökoteológia kérdéseihez

Il problema dell'ecologia diventa una questione che sempre di più, ed in una maniera sempre più profonda, tocca e coinvolge tutti i livelli della società odierna. Negli anni 60 alcuni studiosi hanno fatto l'affermazione, che i radici di questo problema sono collegati con "l'arroganza giudeo-cristiana" che ha avvelenato la mentalità umana e ha portato ai risultati che possiamo scoprire nelle tragedie del mondo di oggi. Nel nostro articolo mettiamo in evidenza i problemi di questa affermazione, e cerchiamo di presentare l'apporto della Chiesa cattolica alla ricerca degli radici di questa questione, e nello stesso momento di abbozzare una via di uscita da questa crisi. Una via che prima di tutto necessità una conversione ecologica, per il quale mostriamo un modello in San Francesco di Assisi e nella spiritualità francescana.

Parole di chiave: Ecologia, ambiente, teologia morale, Chiesa cattolica, San Francesco, spiritualità francescana

„Nyisd meg hát szemedet, hajtsd ide füledet, oldjad meg ajkad és tárd föl szíved, hogy minden teremtményben csak Istenedet lássad, dicsérjed, szeresd és tiszteld, magasztald és imádd, nehogy az egész világ felkeljen ellened." (Szent Bonaventura, Itinerarium mentis in Deum, I,15)

Bevezetés

Az utóbbi időben a tömegtájékoztatási eszközök gyakran foglalkoznak olyan témákkal mint a globális felmelegedés, az üvegházhatás és az ózonlyuk, a föld ivóvíz-készletének szennyezettsége, az elsivatagosodás jelensége, a fosszilis energiahordozó-készlet kimerülése, a savas esők kérdése, vagy éppen a nálunk is nagyon aktuális erdőirtások problémája. Ezekről a kérdésekről hallva nagyon könnyen csatornát váltunk a televíziónál, vagy átlapozunk az újság másik oldalára, mert úgy gondoljuk, hogy bennünket nem érintő kérdések ezek.

Esetleg egy kicsit másként érint bennünket ez a probléma, amikor az üzemanyagárak emelését látjuk, vagy éppen közvetlen-környezetünkben bekövetkező természeti katasztrófáról hallunk (pl. a közelmúltban történt árvizek stb.). Ilyenkor talán húsba vágóan érint bennünket ez a jelenség, s talán ennek kapcsán már jobban kezdünk megismerkedni azzal a fogalommal, amelyet egyes körökben lassan már évtizedek óta ökológiai krízisnek neveznek.

Persze, e felvezető gondolatok kapcsán rögtön felvetődhet a kérdés, hogy egyáltalán mit keres ez a téma a teológiai gondolkodás célkeresztjében, kell-e ezzel a témával az erkölcsteológia foglalkozzon, mi köze az Egyház tanításának ehhez a témakörhöz?

Úgy gondolom, hogy – a korábban említett – gyakorlati problémákon túl, amelyekhez az Egyháznak mindig kell legyen mondanivalója, ezt a kérdést aktuálissá teheti/teszi az a megközelítés is, amely az ökológiai problémával való foglalkozás őskorában fogalmazódott meg, s amely ebben a témakörben azóta is talán az egyik legtöbbet idézett megállapítás: Lynn White szerint[1] a modern korban tapasztalható ökológiai probléma oka elsősorban abban az „ortodox keresztény arroganciában" keresendő, amely a Teremtés könyvében megfogalmazott „Töltsétek be a földet! Hajtsátok azt uralmatok alá, és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és minden állaton, amely mozog a földön!" (Ter 1,28b-29) parancson alapszik. Tehát, hogy igazából a jelenkori ökológiai krízisért a kereszténység okolható.

Ezért a következőben azt szeretnénk megnézni, körbejárni, hogy vajon ez a sokat idézett megállapítás mennyire állja meg a helyét; hogy valóban a zsidó-keresztény gondolat természetes következménye-e az ökológiai krízis; tényleg nem tett semmit

1 Először egy 1966. december 26-án, Washingtonban tartott előadáson hangzott el, majd később nyomtatásban is megjelent: WHITE, Lynn Townsend, Jr., *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*, in *Sciense* (1967. március 10), 1203–1207

az Egyház – s itt elsősorban a katolikus Egyházra gondolok – ennek a kérdésnek a tudatosítása, illetve a probléma megoldása érdekében? Tényleg megfelel-e a keresztény életmódnak az ilyen jellegű, természet-ellenesnek tekinthető életvitel? ... E kérdésekre talán akkor kaphatunk választ, ha megnézzük, hogy hogyan jelenik meg ez a téma az Egyház tanításában: akkor látni fogjuk majd azokat a főbb irányvonalakat, amelyek ebben a témakörben az utóbbi száz évben kirajzolódtak, s amelyek egyben mutatják azokat a hangsúlyokat is, amelyekre keresztényként érdemes figyelmet szentelnünk.

Ezen utunkat három lépésben szeretnénk megtenni: először röviden áttekintjük a természetvédelemnek, illetve a hozzá kapcsolódó kérdéseknek néhány egyházi dokumentumban való előfordulását – ezzel együtt láthatjuk a téma fejlődését, illetve az egyre nagyobb tudatosulását. A második lépésben – egy rövid kitérő után, amelyben próbáljuk összefoglalni a fontosabb ökoetikai irányzatok alapgondolatait – szemügyre vennénk azokat a fontosabb meglátásokat, amelyeket a jelen helyzetben a katolikus társadalmi, illetve bioetikai tanítás fontosnak tart kihangsúlyozni. A harmadik, egyben befejező részben pedig egy olyan példára szeretnénk feltekinteni – Assisi Szent Ferenc személyére –, aki kiutat mutathat a jelenlegi krízis helyzetből.

Ahhoz, hogy a felvázolt úton végigmehessünk elsőként egyáltalán magát a témát, a problémát kellene tisztázzuk: Amióta ember az ember azóta – mindig a maga módján – közvetlen hatással, kölcsönhatással volt a környezetre: egyrészt mindig megpróbálta azt élete fenntartásához felhasználni (táplálkozás, öltözködés), másrészt pedig igyekezett életkörülményeit minél kevésbé mostohává tenni, ami mindig a természet módosításával járt együtt. Ezért talán érdemes néhány gondolatot szánni az ember és környezete közötti kapcsolat, viszony alakulásának, kiemelve azokat a fontosabb tulajdonságokat, amelyek az egyes szakaszokban hangsúlyosabbak voltak.

Ha szemügyre vesszük az emberiség történetét, akkor azt látjuk, hogy az ember és környezete viszony alakulásában alapvetően három nagy szakaszt különböztethetünk meg: az első az egy egyensúlyi szakasz, a másodikat ebből az egyensúlyból való kimozdulásként határozhatnánk meg, a harmadik időszakot pedig tekinthetjük az egyensúlyból való elmozdulás következményeitől megjelölt időszaknak, vagy – ha optimistábban tekintünk a témára, akkor – egy új egyensúlyra való törekvés kezdeti korszakának is[2].

E három időszak közül talán az első korszak volt a leghosszabb, hisz ezt a viszonylagos egyensúly-időszakot több millió évre tehetjük: gyakorlatilag – most eltekintve az ember megjelenése körüli vitáktól – a kezdetektől a Homo Sapiens Sapiens megjelenéséig tartó periódust öleli magába. Ebben az időszakban az ember, illetve elődje része volt a természetnek: az ehető növények, a vadászható állatok biztosították számára a továbbélés és fejlődését lehetőségét, ill. az ember nem avatkozott be maradandóan a természet folyamataiba. Ezt az egyensúlyi állapotot még a tűz alkalmazásának a felfedezése sem befolyásolta meghatározó módon, habár kétségtelen, hogy ez jelentette a második korszakba való átmenetnek a kezdetét.

E második korszak – az egyensúly felbomlásának időszakába – a két olyan „forradalmi" ugrást foglal magába, amely a korábban említett egyensúly megbomlásához vezetett: az első a neolitikumi forradalom, amikor a vadászást és gyűjtögetést felváltó növénytermesztés és háziállat-tenyésztés egy radikális változást jelentett a korábbi természet rendjében, s az ember – a mezőgazdasági terület felszabadításával, a legeltetéssel stb. – maradandó változásokat idézett elő a helyi ökoszisztémákban, akkor amikor a természetes életkörülmények helyett/ lerombolásával az emberi életkörülményeket kezdte kialakítani. A második forradalom, az ipari forradalom időszakának fő

2 Vö. PRZEWOZNY, Bernard J., *Ambiente-ecologia*, in CAROLI, Ernesto (a cura di), *Nuovo Dizionario di Teologia Morale*, Edizioni Messagero Padova, [2]1992, 26–35

jellemzője, hogy az ember felülkerekedik a természeten, uralja a természetet: a XVII. századtól kezdődő hatalmas tudományos fejlődés, amely egyrészt újabb és újabb fehér foltokat tárt fel a természet rendjéből, másrészt pedig az újabb ismeretek, technológiák által egyre nagyobb hatással volt a természetre ... anélkül, hogy tekintettel lett volna a gazdaság és környezet közötti helyes viszony tiszteletbetartására. Különösképpen az utóbbi 50-100 évben vált túlhangsúlyozottá az ember, mint aktív résztvevő és a természet, mint passzív elem közötti dualizmus, amit nagyban befolyásolt a természeti források utáni egyre nagyobb igény, az emberiség számának exponenciális növekedése, a technológiák egyre nagyobb fejlettsége, olyan energiaforrások felfedezése és alkalmazása, amelyek pl. függetlenítették az embert a nap világosságától. S mindezek mellett nem szabad megfeledkeznünk azokról a politikai törekvésekről sem, amelyek ezen mozgásoknak a hátterében működtek. Ennek az időszaknak az eredménye az emberi én abszolutizálása, a minden határ tagadása, az „itt és most"-ra korlátozódó gondolkodásmód, az utilitarizmus és érdek túlhangsúlyozása, a kötelezettségek nélküli boldogságérzet elérhetőségének a tapasztalata, amelyek együttesen a „halál kultúrájának"[3] a kialakulását segítették elő, s amelyben általánossá vált a meggyőződés, hogy az ember korlátlanul, felelőtlenül kihasználhatta, fölélhette a természet javait.

A 1960-as évektől kezdődően beszélhetünk az ember és környezete kapcsolatának harmadik szakaszáról: amelyet, kis túlzással, az egyensúly kialakítása elkezdéseként határozhatunk meg. Ennek gyökerei az ipari társadalommal szembeni, annak belsejéből kiinduló kritikákra vezethetőek vissza. Ez nagymértékben összefügg a környezetszennyeződés egyre nyilvánvalóbb jeleinek a felismerésével, a városi erőszak megjelenésével, a III. világ problémáinak (éhínség, vízhiány, eladósodás stb.)

3 Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Evangelium Vitae kezdetű enciklika az emberi élet sérthetetlenségéről* (1995. március 25), in http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=78 (2012. november 15).

közismertté válásával, amelyek mindegy figyelmeztető jelként tették nyilvánvalóvá a határtalan gazdasági fejlődés filozófiájának elégtelenségét. Ez egyrészt a környezetvédő mozgalmak egyre tudatosabb és határozottabb tevékenységében, másrészt pedig az ezekkel szoros összefüggésben lévő filozófiai, társadalomtudományi kutatások szélesebb körű terjesztésében érhető tetten.

Ennek egy fontos mérföldköve – vagy kezdőpontja – az 1962-ben megjelent „Néma tavasz"[4] című írás, amely a vegyszerek és hulladékok táplálékláncba való bekerülése és felhalmozódásából származó katasztrófa lehetőségére hívja fel a figyelmet. Fontos esemény a tíz évvel később, a Római Klub megbízásából készült un. Meadows jelentés[5], amely „A növekedés határai" címet viseli, s rámutat az ember által indukált gazdasági növekedés tarthatatlanságára, aminek legfőbb korlátját éppen a természet kizsákmányolhatóságának – nyersanyagtartalék és a hulladékot befogadó természetes rendszerek – határoltsága adja. Ezek nagyban meghatározták azt, hogy az ENSZ stockholmi konferenciáján[6] már egy szemléletmódváltozás következzék be a természettel való kapcsolat viszonyában: az addig jellemző gazdasági erőforrások feltérképezése és számbavétele helyett az emberiségre hatással lévő természet került a figyelem középpontjába: ezek kölcsönhatásának és az egymásrautaltságának a tudatosítására került a fő hangsúly. Ez a változás biztosított aztán alapot a környezetvédelem politikai megalapozásának létjogosultságához.

Ahhoz hogy valóban sikeres legyen ez a környezetvédelmi politika és a vele összefüggő emberi viselkedésmód, szükséges,

---

4 Az eredeti mű: CARSON, Rachel, *Silent Spring*, Houghton Mifflin, 1962.

5 AA. VV, *The Limits to Growth*, Universe Books, 1972.

6 ENSZ környezeti világkonferenciájára 1972-ben került sor Stockholmban, ahol a résztvevők nyilatkozatot fogadtak el a környezetvédelem alapelveiről és nemzetközi feladatairól és az ezen a téren szükséges együttműködés irányítására, a nemzetközi erőfeszítések összehangolására létrehozták az ENSZ Környezeti Programját (UNEP).

hogy ez egy kettős törődésben jusson kifejezésre. Egyrészt gyakorlati lépéseket kíván az emberiséget – minden szinten – képviselő szervezetektől: elsősorban a gazdasági élet fő szereplőitől, de különböző társadalmi szervezetektől is. Ugyanakkor ez az igyekezet gyökértelen – s ennek függvényében eredménytelenségre ítélt – ha nem előzi meg, s nem követi egy gondolkodásmódbeli megalapozás és változás:

> A jelenleg uralkodó haszonelvű, individualista gondolkodásmód helyett egy, a közösség javát, a közjót szem előtt tartó szemléletmód az, amellyel a közös kincsünket, a Földet, s közösségünket, az emberiséget (meg)őrizni tudjuk.[7]

Ebben a megalapozó és változást elősegítő tevékenységben fontos szerepet tölthetnek be az egyes egyházak, keresztény felekezetek, s ezek között a katolikus Egyház is. Persze lehet, hogy első megközelítésben az ökológia és vallás szokatlan kapcsolatnak tűnhet, de ha a jelenkori társadalomban zajló eseményeket, megnyilvánulásokat nézzük, akkor azt látjuk, hogy az egyes egyházakon belül az utóbbi évtizedekben egy felelősségteljes hozzáállás van kialakulóban a természetvédelem kérdéskörében. S ez nemzetközi szinten nemcsak a környezeti krízis teológiai vonatkozásainak elemzésében merül ki, hanem a mindennapok szintjén is egyre több kezdeményezésről hallunk, amelyek a környezeti problémák kiküszöbölésére és megelőzésére irányulnak. S ezeknek a kezdeményezéseknek az alapjánál az a meggyőződés áll, hogy a hívő embereknek hitükből fakadó felelősségük van a teremtett világ megőrzésében.

Ugyanakkor azt is be kell ismernünk, hogy tájainkon ez a fajta hozzáállás még eléggé gyerekcipőben jár az egyes egyházak, felekezetek szintjén. Magyarországon, de nálunk is

---

7 BARITZ Sarolta Laura, *Gondolkodásmód és gyakorlat*, in *Hogy művelje és őrizze meg. Tanulmánygyűjtemény a környezettudatos gondolkodáshoz*, http://www.teremtesvedelem.hu/content/korlevel/tanulmanygyujtemeny-kornyezettudatos-gondolkodashoz#1 (2012. november 15).

inkább elszigetelt kezdeményezésekről tudunk. De az a tény, hogy Magyarországi Püspökkari Konferencia néhány évvel ezelőtt egy körlevelet bocsátott ki ebben a témakörben[8], s amelyhez még három kiegészítő kötet látott napvilágot tanúskodik arról, hogy a mi – Közép-, Kelet-Európai – régiónkban is történnek előrelépések ezen a téren.

A természet és ember viszonya a katolikus egyház dokumentumaiban

A teremtett világ tisztelete mindig is a Katolikus Egyház tanításának szerves részét alkotta: s habár ennek a magatartásnak a gyökerei sokkal messzibbre nyúlnak vissza, a XX. század közepétől kezdődően több enciklika, szentszéki megnyilatkozás érinti ezt a kérdést. Ez alapvetően annak köszönhető, hogy ez a kérdéskör szorosan összefügg az emberrel: őt érintik a változások, ő az okozója, előidézője ezeknek a változásoknak, s ő maga az, aki képes ezen változtatni, amennyiben önmagán kezdi az átalakítás és megújítás nehéz munkáját[9].

Hogyha az egyes egyházi megnyilatkozásokat vesszük szemügyre, akkor azt láthatjuk, hogy a dokumentumokban megjelenő természet iránti érzékenység nagyjából párhuza-

---

8 MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Felelősségünk a teremtett világért, körlevél a teremtett világ védelméről* (2008), in http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel1 (2012. november 15.) A MKPK előző körlevelei: *Igazságosabb és testvériesebb világot! A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a magyar társadalomról* (1996) *A boldogabb családokért. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon* (1999); *Az élet kultúrájáért A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Körlevele a bioetika néhány kérdéséről* (2003)

9 Vö. ERDŐ Péter, *Előszó,* in *Hogy művelje és őrizze meg. Tanulmánygyűjtemény a környezettudatos gondolkodáshoz*, http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel2#0 (2012. november 15).

mosan – egy időben – jelenik meg az első a környezet veszélyeztetettségére figyelmet felhívó írásokkal.

Az első időszakban – főleg a 60-70-es évek – az ökológiai kérdés inkább az Egyház szociális küldetésének témakörében nyer megfogalmazást: elsősorban az erőforrások, teremtett javak méltányos és igazságos elosztását szorgalmazzák. Ebben a sorban kiemelkedő helyet foglal el a *Lumen Gentium*, azaz a II. Vatikáni Zsinat Egyházról szóló dogmatikus konstitúciója, amely a világi hívek szerepével kapcsolatosan kiemeli (LG 36):

> A hívőknek tehát föl kell ismerniük az egész teremtés belső természetét, értékét és Isten dicséretére rendeltségét, s még világi tevékenységükkel is segíteniük kell egymást a szentebb életre, hogy Krisztus lelke átjárja a világot, mely így az igazságosságban, szeretetben és békében biztosan eléri célját. Ebben az egyetemesen teljesítendő feladatban a világi híveknek kiemelkedő helye van. A Krisztus kegyelme által belülről fölemelt világi szakértelmükkel és tevékenységükkel nagyon hatásosan hozzájárulnak ahhoz, hogy a teremtett javak a Teremtő rendelkezése szerint és az Ő Igéjének világosságában az emberi munka, a technika és a civilizáció haladása által minden ember javára szolgáljanak; hogy a javakat méltányosabban osszák el, és az emberi és keresztény szabadság egyetemes fejlődését mozdítsák elő.

Az egy évvel később, 1965 decemberében megszavazott *Gaudium et Spes*, az Egyházról a jelen világban szóló konstitúció hangsúlyozza, hogy a teremtett környezet belső rendje is érték, amelyet az embernek tiszteletben kell tartania. Ugyanakkor kiemeli azt is, hogy az emberiség meghívást kapott a Teremtő művének a folytatására[10]. Talán fontos még azt is megemlítenünk, hogy – habár nem kifejezetten az ember és természet kapcsolatának összefüggésében beszél erről, de – a dokumentum az emberiség mélyebb kérdéseivel kapcsolato-

10 Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT, *Gaudium et Spes kezdetű lelkipásztori konstitúció az Egyházról a mai világban* (1965. december 8), [a továbbiakban GS], in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Budapest é. n., 34–36.

san megjegyzi: „Valójában azok az egyensúlyzavarok, melyektől a mai világ szenved, azzal az alapvetőbb egyensúlyzavarral függenek össze, mely az ember szívében gyökerezik"[11].

Az 1970-es római püspöki szinódus *De iustitia in mundo*[12] című dokumentuma fontos meglátásokat fogalmaz ezen a téren:

> „10. Az emberiséget az utóbbi huszonöt évben eltöltő remény, miszerint a gazdasági növekedés olyan mennyiségű anyagi javakat fog előállítani, hogy a szegények legalább ennek a gazdaságnak az asztalról lehulló morzsáiból részesedhetnek – hiú reménynek bizonyult ....
> 11. Mindezeken túl a gazdagabb országok – kapitalista és szocialista országok – természeti kincsek és energiaforrások iránti igénye (és következésképp a felhasználásukkal járó víz- és levegőszennyezés) olyan óriási, hogy ha ezt a magas és egyre növekvő fogyasztási és szennyezési mutatót kivetítenénk az egész emberiségre, akkor a földi élet elemi feltételei, a levegő és a víz visszafordíthatatlan mértékű pusztulást szenvednének.
> 12. A világ egységére irányuló törekvések ereje, az elosztás egyenlőtlensége – aminek eredményeként a bevételekkel, a beruházásokkal és a kereskedelemmel kapcsolatos döntések háromnegyede az emberiség egyharmadának, éspedig gazdagabb egyharmadának a kezében összpontosul –, valamint a tisztán csak gazdasági fejlődés értelmetlenségének és a bioszféra anyagi korlátainak felismerése tudatára ébreszt bennünket annak a ténynek, hogy a mai világban az emberi méltóság újfajta értelmezési módjai vannak kialakulóban."

Az egy évvel később (1971) megjelenő *Octogesima adveniens* című apostoli levelében VI. Pál pápa már kifejezetten ír a környezeti krízisről, illetve a keresztények felelősségéről amikor azt mondja:

> (...) Az emberek ma szinte egyik percről a másikra ébrednek

11 GS 10

12 SYNODUS EPISCOPORUM, *De iustitia in mundo,* in *Acta Apostolicae Sedis* 63 [1971] 923–942), az idézett rész magyar fordítása in JÁVOR Benedek, *A katolikus tanítás és az ökológia*, Védegylet, Budapest 2004, 23.

ennek tudatára: olyan meggondolatlanul zsákmányolták ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, és annak a veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza.
De az ember számára nem csak anyagi környezete válik állandó veszélyforrássá, például a természet elszennyeződése, a vegyi szennyezés, az új betegségek, a totális megsemmisítő eszközök révén; az ember már saját humánkörnyezetén sem tud úrrá lenni többé, annyira nem, hogy képes jövőbeni életfeltételeit is teljességgel elviselhetetlenné tenni. Ez társadalmi-szociális kérdés, és teljesen nyilvánvalóan kihat az emberiség egész családjára.
A keresztényeknek ezen újfajta kilátások felé kell fordítaniuk figyelmüket, hogy legyen erejük a többi emberrel együtt vállalni a felelősséget a jövőért, amelyet immár az emberiség közös sorsának kell mondanunk.[13]

Ennek szellemében nyilatkozik VI. Pál pápa, amikor az 1972-es Stockholmi ENSZ konferenciára küldött üzenetében[14] határozottan állást foglal a teremtés egészének jósága, a természeti környezetünkkel és a jövő generációkkal szembeni felelősségünk, valamint a szolidaritás eszméje mellett. S amikor érvel a gazdasági fejlődés és növekedés fenntartása mellett, akkor szorgalmazza az ebből fakadó szennyezések lehetőség szerinti csökkenését is. Ugyanitt hívja fel a figyelmet arra is, hogy minden technikai megoldás eredménytelen marad, ha nem jár azzal együtt egy radikális mentalitásváltás, amely megfelel egy igazi etikai igényességnek[15].

---

13 VI. PÁL PÁPA, *Octogesima adveniens kezdetű apostoli levél* (1974. május 14), 21, in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok,* Szent István Társulat, Budapest é.n., 328.

14 PAOLO VI., *Le preoccupazioni ecologiche e le esigenze del reale sviluppo*, in *Insegnamenti di Paolo VI*, 1972, vol. X., Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1973, 606–610 – franciául: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/pont-messages/documents/hf_p-vi_mess_19720605_conferenza-ambiente_fr.html

15 VI. Pál ezen üzenetében már megjelenik az első utalás Assisi szent Ferencre, ami a témánk továbbvitele szempontjából majd később fontosnak bizonyul.

II. János Pál pápa 1979. március 4-én megjelent *Redemtor hominis* című első enciklikájában megkérdőjelezi a fejlődés modern gondolatának fogalmát, s gyakorlatban tapasztalható visszásságok alapján kijelenti, hogy:

> A technika fejlődése és az emberi kultúra mai formája, melyben a technikai tudományok elsőbbséget élveznek, megkövetelik az erkölcsi élet és az etika tudományának fejlődését is, ez azonban egyre gyatrábbnak látszik. Ezért a technika fejlődése, jóllehet csodálatot ébreszt és könnyen az emberi nagyság benyomását keltheti, melyről a Teremtés könyvében már a teremtés leírásakor legalább mint csíráról szó van, elkerülhetetlenül félelmeket kelt.

S ehhez közvetlenül kapcsolódva jó néhány kérdést tesz fel arra vonatkozóan, hogy vajon a technikai fejlődés, amelynek szerzője és végrehajtója az ember, minden szempontból emberibbé teszi-e az embert?

> Vajon az ember mint ember jobbá válik-e e fejlődés révén, azaz lelkileg érettebb lesz-e, emberi méltóságának jobban tudatára ébred-e, lelkiismerete parancsának jobban engedelmeskedik-e, bőkezűbb lesz-e mások felé, főleg a szegények és betegek felé, készebb-e segítséget nyújtani a rászorulóknak?
>
> Mivel Krisztus által alkalmassá váltak arra, hogy az emberre vonatkozó kérdést ilyen egyetemesen átérezzék, a keresztényeknek föl kell tenniük ezt a kérdést; de mindenkinek föl kell tennie, főleg azoknak, akik olyan társadalmi csoportokhoz tartoznak, melyek tevékeny részesei korunk fejlődésének. Nekünk, akik szemtanúi és részesei vagyunk e fejlődés, sem túlságosan nem lelkesedhetünk érte, sem túlzott csodálat nem lehet bennünk mindaz iránt, amit elértünk; hanem mindegyikünknek a legnagyobb becsületességgel föl kell tennünk a lényeges kérdéseket, melyek az ember mai és elkövetkező helyzetét illetik. Az emberi szellem találmányai, amelyek eddig megszülettek, és amiken a technika szakemberei törik a fejüket, vajon támogatják-e az ember erkölcsi és szellemi fejlődését? Gyarapszik-e, fejlődik-e az ember mint ember a jelen körülmények között, vagy visszafejlődik és elveszíti emberségét? Az emberekben, az emberek belső világában, ahol a jóság vagy a rosszaság él, fölülkerekedik-e a jó a rosszal szemben? Növekszik-e az

> emberekben és az emberek között a szeretet egymás iránt, egymás jogainak – mégpedig mindenki, minden egyén, nép és nemzet jogainak – tiszteletben tartása, vagy épp ellenkezőleg, a sokféle önszeretet gyarapszik, a nacionalizmus az igazi hazaszeretettel szemben, sőt az uralkodás másokon a jogok és érdekeltségek igazságtalan birtoklása által, s erősödik a törekvés, hogy az egész technikai, tudományos fejlődés eredménye végsősoron a mások fölötti uralkodás legyen, s így vagy úgy az imperializmust szolgálja?

A két évvel később megjelenő *Laborem exercens* enciklikában (1981. szeptember 14), továbbra is foglalkozik a fejlődés kérdésével, illetve annak a természeti környezetre gyakorolt hatásával és felteszi a kérdést, hogy ez vajon mennyire egyeztethető össze a keresztény ember céljával[16].

A *Solicitudo rei socialis* enciklikában (1987. december 30) a világ állapotának felvázolása közben – ahol megemlíti a szociális szempontból fontosabb problémákat: az Észak és Dél között húzódó gazdasági szakadék, lakáshiány, munkanélküliség, eladósodás, a keleti és nyugati blokk szembenállása, a terrorizmus, fegyverkereskedelem stb. – környezeti problémákra való érzékenység pozitív példaként szerepel:

> Korunk pozitív vonásai közé kell sorolnunk a rendelkezésünkre álló nyersanyagok korlátozott voltának tudatát, továbbá a természet épségének és ritmusának megbecsülését, és a fejlődés tervezésénél ügyelnünk kell arra, hogy ezt ne áldozzuk fel bizonyos demagóg jelszavaknak. Ezt manapság környezetről való gondoskodásnak nevezzük.[17]

Ehhez kapcsolódóan pedig a fejlődés további útját felvázolva kiemeli a környezet megbecsülésének fontosságát, s három szempont szerint is további elgondolkodtatásra késztet ebben a

---

16 Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens kezdetű enciklika* (1981. szeptember 14), in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok,* 4, 12–15 pontok.

17 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo Rei Socialis kezdetű enciklika* (1987. december 30), [a továbbiakban SRS], in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, 26.

témakörben: egyrészt minden teremtett létezőnek, természetéből fakadóan helye van a kozmoszban; másrészt a természeti kincsek korlátozottsága, harmadsorban pedig az ipari országok termelésszerkezetéből fakadó következményekkel való számolás fontosságára hívja fel a figyelmet[18]. S ezek alapján megfogalmazza, hogy „hogy az egyetemes természet látható és elemi alkotórészei dolgában, amelyekből a kozmosz áll, alá vagyunk vetve nemcsak a biológiai, hanem az erkölcsi törvényeknek is, és ezek nem szeghetők meg büntetlenül"[19].

Ebben a témakörben kiemelkedő fontosságú – még ha egyházjogi szempontból nézve nem is annyira fajsúlyos – megnyilatkozás az 1990-es Béke világnapi üzenet, amely *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal* címet viseli, s amely – ahogy a címéből is kiderül – az embernek a teremtett világgal való kapcsolatát tárgyalja. Ebben a nyilatkozatában a Pápa úr az ökológiai kérdést az etika oldaláról, az értékek tisztelete felől közelíti meg, s úgy látja, hogy bizonyos alapvető értékeket (legelsősorban is az élet tiszteletét) háttérbe szorítja az ember bűnös önzése (hatalomvágy, uralomvágy), s így „mikor az ember hátat fordít a Teremtő terveinek, olyan zavart idéz elő, amely óhatatlanul visszahat a teremtés teljes rendjére"[20].

Az ezt követő időszakban csaknem valamennyi hivatalos dokumentumban, amely valamiképpen érinti az emberiség jelenét és jövőjét (tehát főleg a társadalmi és az élettel

---

18 Fontos észrevennünk azt, hogy a felsorolt három szempontból az első a természet (ön)értékére helyezi a hangsúlyt, ezzel is kiemelve ennek elsőbbségét a természeti kincsek korlátozott volta, illetve a környezetszennyezésből kiinduló érveléshez képest.

19 SRS 34.

20 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal – üzenet a 23. Béke világnapra* (1990. január 1), in http://www.teremtesvedelem.hu/content/cikk/az-okologiai-valsag-kozos-felelossegunk, 5. Ebben az üzenetben jeleni meg először (vö. 10. pont) – egyházi dokumentumban – az ökológiai krízis fogalma, mint aggodalomra okot adó jelenség.

kapcsolatos kérdéseket tárgyaló megnyilatkozásokban) az ökológiai kérdés, mint az emberiség legaggasztóbb jelensége jelenik meg. Így például az 1991-ben megjelent *Centesimus Annus* enciklikában a fejlett társadalomhoz kötődő részproblémák közül kiemelkedő helyet foglal el az ökológiai kérdés. A Pápa úr úgy látja, hogy:

> A természetes környezet esztelen rombolása mögött egy antropológiai tévedés húzódik, amely – sajnos – nagyon elterjedt korunkban. Az ember, amikor felismeri, hogy munkája által képes átalakítani és bizonyos értelemben „megteremteni" a világot, elfelejti, hogy ezt a munkát mindig a teremtett dolgok eredeti isteni adományozása alapján végzi. Úgy gondolja, hogy önkényesen rendelkezhet a földdel, feltétel nélkül alávetheti saját akaratának, mintha annak nem lenne előzetes jellemzője és rendeltetése, amelyet Isten adott neki, s amelyet az embernek tovább kell fejlesztenie, de nem hamisíthat meg. Az ember helytelenül Isten helyébe lép, és így végeredményben elősegíti az általa inkább elnyomott, semmint kormányzott természet lázadását, ahelyett, hogy a teremtés művében Istennel működne együtt.[21]

Hasonló szempont fogalmazódik meg az *Evangélium Vitae* enciklikában, ahol II. János Pál pápa kihangsúlyozza, hogy az ember „különleges felelősséggel tartozik az élő környezetért, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága, élete szolgálatába állított, de nemcsak a jelen, hanem a jövendő nemzedékek szempontjából is", s megismétli azt a korábban is megfogalmazott meglátását, hogy „a látható természettel szemben mi emberek nem csupán biológiai, hanem erkölcsi törvényeknek is alá vagyunk vetve, melyeket nem hághatunk át büntetlenül"[22]. Ennek fényében talán az sem meglepő, hogy az

21 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Centesimus Annus kezdetű enciklika* (1991. május 1), in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok,* 37.

22 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Evangelium vitae kezdetű enciklika az emberi élet sérthetetlenségéről* (1995. március 25), Szent István Társulat, Budapest 1995, 41.

1999-es püspöki szinódus után megjelent *Ecclesia in America* apostoli levél az égbekiáltó társadalmi bűnök közé sorolja a környezetnek bármiféle rombolását.

Ez a felelős hozzáállás érződik ki II. János Pál pápa és I. Bartholomeosz konstantinápolyi pátriárka 2002-ben megjelent közös szózatában, az un. *Velencei Nyilatkozat*-ban, ahol a két egyházfő minden jóakaratú hívő és nem hívő embert felhív a környezeti problémákkal való felelős szembenézésre és cselekvésre, s kiemelik, hogy „Új felfogás és új kultúra szükséges, amelyek az ember teremtésben elfoglalt központi helyzetén alapulnak, és amelyeket azon környezetetikai viselkedésmód ihletett, mely Istenhez, önmagunkhoz és a teremtéshez fűződő hármas viszonyunkból fakad"[23].

XVI. Benedek pápa tevékenységében[24] talán még hangsúlyosabban jelenik meg a természetvédelem kérdése, s nem véletlen, hogy helyenként már „zöld pápa"-ként[25] is emlegetik. Megnyilatkozásaiból[26] két dokumentumot említenénk meg, amelyek – műfajukból fakadóan – fajsúlyosabbak a szinte mindennapinak tekinthető, ebben a témában elhangzó megnyilatkozásainál. Az egyik, a környezetvédelem problémáját is érintő dokumentum a *Caritas in veritate* enciklika[27], a másik pedig a

23 II. JÁNOS PÁL PÁPA – I. BARTALOMEIOSZ ÖKUMENIKUS PÁTRIÁRKA, *Velencei Nyilatkozat*, in http://www.teremtesvedelem.hu/content/cikk/velencei-nyilatkozat (2012. november 15),

24 Ezzel kapcsolatosan – összevetve elődje által felvetett fontosabb gondolatokkal – lásd. GIOENI, Anna Rosaria, *Salvaguardia del creato e magistero ecclesiale* in *Rivista di Teologia Morale,* 169 (2011), 79-87

25 Pl. http://www.ecologiaverde.com/benedicto-xvi-el-papa-ecologico/

26 XVI. Benedek pápa ilyen jellegű megnyilatkozásainak egyik jó összefoglalója: BENEDICT XVI – KOENIG-BRICKER, Woodeene, *Ten Commandments for the Environment: Pope Benedict XVI Speaks Out for Creation and Justice*, Ave Maria Press, Notre Dame 2009.

27 XVI. BENEDEK, *Caritas in veritate enciklika* [a továbbiakban CV], Szent István Társulat, Budapest 2009.

2010-es békeszózat[28], amely két évtized alatt immár másodszor teszi a január 1-i üzenetek témájává a környezetvédelem kérdését.

A *Caritas in veritate* enciklikában a fejlődéssel és az emberi kötelességekkel kapcsolatos fejezetben kap helyet a környezet kérdése is. Itt miközben vallja a természetről, hogy az „... a szeretet és az igazság tervének kifejeződése. Létezésében megelőz bennünket, és életünk színtereként Isten ajándéka a számunkra. A Teremtőről szól hozzánk (vö. Róm 1,20), és az ő ember iránti szeretetéről"[29], egyben felhívja a figyelmet azokra a téves hangsúlyeltolódásokra, amelyek a környezethez való viszonyulásunkból fakadhatnak. Az ember és környezete viszony egyensúlyban tartásához vallja a szolidaritás elvének érvényességét (nemcsak az egyes földrészek nemzetei között, hanem a különböző generációk között is), s hangsúlyozza az illetékes tekintélyek fontos szerepét is. Fontos észrevétel a pápa úr részéről, hogy „Az a viselkedési minta, amely alapján az ember a környezettel bánik, befolyással van arra a viselkedési módra is, ahogyan önmagával bánik, és viszont" s ezzel kapcsolódóan fogalmazza meg megállapítását, amely folytonosságot mutat II. János Pál pápa tanításával is:

> Ez kihívás a mai társadalom számára, hogy komolyan vizsgálja felül életstílusát, amely a világ számos részén a hedonizmus és a konzumizmus felé hajlik, és amellyel szemben a belőlük fakadó károk ellenére ez a társadalom közönyös marad. Valódi szemléletváltásra van szükség, amely arra ösztönöz minket, hogy olyan új életmódot fogadjunk el, „amelynek elemei az igaz, a szép és a jó keresése, valamint a többi emberrel alkotott közösség a közös fejlődés érdekében. Ezeknek az elemeknek kell a fogyasztási, takarékoskodási és beruházási szokásokat meghatároznia.[30]

28 XVI. BENEDEK, *Ha békére törekszel, védd a teremtett világot! – üzenet a 43. Béke világnapra* (2010. január 1), in http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=229 (2012. november 15).
29 CV 48
30 CV 51.

A szükséges szemléletváltás kialakításában XVI. Benedek nagy szerepet tulajdonít az Egyháznak is, s fontosnak látja kihangsúlyozni, hogy a természet védelme közben „az embert kell védelmeznie mindenekelőtt, saját önpusztítása ellenében"[31]. Ezzel egyben rámutat a természethez való viszonyunk alapvető problémájára, amelyet „a társadalom általános erkölcsi magatartása" határoz meg.

E szemlélet és életmód-váltás szükségességét hangsúlyozza a Pápa úr a 2010-es békeüzenetében is, amikor megállapítja „Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a környezet pusztulásának problémája arra hív minket, hogy felülvizsgáljuk életstílusunkat, valamint a fogyasztás és a termelés elterjedt modelljeit, amelyek gyakran társadalmi, környezeti, sőt gazdasági szempontból is tarthatatlanok"[32]. Ebből a felülvizsgálatból mindenkinek ki kell vennie a részét: úgy az egyéni életünk szintjén, mint az egyes társadalmi csoportok, vagy éppen államok szintjén, s ebben ismételten hangsúlyos szerepet kell vállaljon az Egyház is.

Azt, hogy a katolikus Egyház mennyire komolyan elkötelezte magát a teremtett világ védelme mellett kifejezi az a tény is, hogy a néhány évvel ezelőtt[33] megjelent *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, amely egyfajta összefoglalása az Egyház szociális tanításának, egy külön fejezetet szentel a környezetvédelem kérdésnek, s ennek terjedelme nagyobb mint a béke megőrzésére szánt részé, s közel annyi mint pl. a gazdasági életet vagy a politikai közösséget tárgyaló részé.

Összefoglalásként azt mondhatjuk, hogy:

> A katolikus egyház hivatalos dokumentumai világosan megfogalmazzák az egyház álláspontját és a hívek feladatait a környezeti válság kezelésében. E szerint az Isten által teremtett világ jó, és az ember meghívása az ezzel a világgal való

31 CV 51.

32 XVI. BENEDEK, *Ha békére törekszel, védd a teremtett világot!*, 11.

33 Az eredeti 2004-ben, a magyar fordítása 2007 karácsonyán.

felelős sáfárkodásra szól. Napjaink ökológiai krízishelyzete az ember önhittségéből és az isteni meghívástól való eltávolodásából származik. A problémák megoldásában való részvétel olyan felelősség, amelyet egyetlen hívő ember sem háríthat el magától, és ebben a tevékenységben – túllépve az idegenkedésen és távolságtartáson – valamennyi más vallású vagy nem hívő emberrel, a civil szervezetekkel, a médiával és a kormányzatokkal is együtt kell működni. Mindez szervesen származik a Teremtő Istenben való hitből, az emberiség és a jövő nemzedékek javára.[34]

Röviden áttekintve a fontosabb egyházi megnyilatkozásokat, amelyek érintik a környezetvédelem témáját láthatjuk egyrészt a probléma iránti érzékenységet, másrészt pedig azokat a különféle szempontokat, megközelítési módokat, amelyek – ebben az elmúlt néhány évtizedben született megnyilatkozásokban – érvényre jutnak. A továbbiakban röviden szeretném felvázolni azokat főbb kritériumokat, elveket, amelyeket a jelenlegi katolikus erkölcsteológia fontosnak tart, s amelyek egyben egyfajta útmutatást is jelenthetnek a jelenlegi ökológiai válságból való kilábalás felé.

Környezetvédelem a katolikus erkölcsteológia fényében

Amikor a katolikus morálteológia oldaláról akarunk közelíteni az ökológiai kérdésekhez, akkor mindenekelőtt az első amit tennünk kell, annak beismerése, hogy „az erkölcsteológiai elemzés számára igencsak kockázatos vállalkozás olyan kérdésekben állást foglalni, melyek komoly szakismeretet igényelnek a nem filozófiai és teológiai jellegű tudományok területén is"[35]. Ugyanakkor látnunk kell azt is – ahogy már korábban

34 JÁVOR Benedek, *A katolikus tanítás és az ökológia*, 23.

35 HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában és a keresztény környezetetika kulcspontjai*, in http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel2#2 (2012. november 15)

utaltunk rá –, hogy több ökológiai jellegű írás, irányzat[36] éppen a kereszténység nyugati formáját teszi felelőssé az elsősorban iparilag fejlett társadalmakban tapasztalható ember és környezete közötti egyensúlyfelbomlásért. Másrészt, s talán ez a döntőbb érv, látva azokat a problémákat, amelyekkel mai világunk szembesül, már az első időszaktól az erkölcsteológusok késztetést éreztek arra, hogy más filozófiai irányzatokkal együtt – a keresztény hit fényénél – választ keressenek a fejlődés és a környezet kapcsolatából felmerülő kérdésekre.

A természet, illetve a globális ökológiai rendszerek pusztulásával való szembenézés ökofilozófiai – s ehhez kapcsolódóan ökoteológiai – gondolkodás első lépése az ember és a környezete – a teremtett világ – kapcsolatának a vizsgálata kell, hogy legyen, hisz végső soron ide vezethető vissza minden történés, ami ebbe a témakörbe tartozik, s ennek következtében itt keresendő az az ideológiai háttér, amely a különböző környezetvédő és zöld mozgalmak mozgatórugóját jelenti.

A különböző ökológiai vitákban – az előbb említett ember-környezet viszony bemutatására – két személet köré csoportosíthatók a fontosabb irányzatok: egy antropocentrikus (emberközpontú) szemléletre s egy ezzel szembehelyezkedő véleménycsoportra[37].

---

36 Elsők között pl. a már klasszikusnak számító – korábban idézett – WHITE, Lynn Townsend, Jr., *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*, de későbbi szerzők is.

37 Ezen nézetek rövidebb bemutatása Harsányi Pál Ottó fent említett cikke, ill. HARSÁNYI Pál Ottó, *Az ember felelőssége a teremtett világgal szemben: Isten gondoskodó uralmában történő részvétel*, in *Erkölcsteológiai tanulmányok 9.*, Jel Kiadó, Budapest 2009, 45-66, részletesebben pedig lásd. PETRINI, Carlo, *Bioetica, ambiente, rischio: evidenze, problematicità, documenti istituzionali nel mondo*, Rubbettino, 2003, RUSSO, Giovanni, *Bioetica e questione ambientale*, Elledici, Leumann (Torino) 2010; ugyanebben a témában jó összefoglaló TURGONYI Zoltán, *Szeressék-e a keresztények a himlővírusokat? Az antropocentrizmus ökoteológiai kritikájáról*, in http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/tzliget1.htm (2012. november 10).

Az antropocentrikus szemlélet által befolyásolt ökológiai nézetek alaptétele, hogy az emberen kívüli teremtett világot az ember számára hasznos volta miatt kell tiszteletbe tartani, védeni és őrizni. Ez a nyugati gondolkodásmódra – kezdve egészen a görög filozófiától – jellemző megközelítésmód az embernek tulajdonít erkölcsi értéket, s így mindenféle beavatkozás etikus voltának alapkritériuma az emberi személy. Az ide tartozó nézetek két véglet között helyezkednek el: az erős vagy radikális antropocentrizmus és a gyenge vagy kiegyensúlyozott antroponcentrizmus között.

Az első véglet kifogyhatatlan természeti erőforrásokat feltételez, s eléggé rövidlátó és egoista módon feltételezi, hogy a technikai vívmányok előbb-utóbb minden problémára megoldást nyújtanak. Ezért az ember szabadon uralkodhat a természet felett, mindenféle korlátozás nélkül gazdálkodhat az erőforrásokkal. Habár a tudósok között ennek a nézetnek kevés követője van, hisz könnyű belátni helytelen voltát s súlyos következményeit, az emberek jelentős része mégis e gondolkodásmód szerint él.

Az antropocentrikus nézetek másik vonulata a gyenge vagy kiegyensúlyozott antropocentrizmus szerint az embernek, annak ellenére, hogy különleges helyet foglal el a világ rendjében léteznek – legalább közvetett – kötelességei a természettel szemben. Ezek a kötelességek alapvetően az egész emberiség, illetve az elkövetkezendő generációk iránti felelősségből fakadnak. Így a gondolkodás középpontjában a természeti erőforrásokból kiaknázható legnagyobb és hosszabb távon fenntartható haszon áll. Tehát tulajdonképpen itt sincs a természetnek önértéke, hanem pusztán csak az ember számára nyújtott haszon miatt kell védelemben részesíteni: főleg az erőforrások elpazarlását és rossz felhasználást kell megszüntetni.

Láthatjuk, hogy a radikális és a kiegyensúlyozott antropocentrizmus között igazából csak hangsúlybeli eltolódás van: a második egy nagyobb időbeli horizontban gondolkodik, szem előtt tartja a jövendő generációk érdekeit, s ebből fakadóan tűzi

ki célul az ökológiai rendszerek minél jobb megőrzését, a lehető legkevesebb átalakítást.

> Az antropocentrikus modellek hátránya, annak mind az erős, mind pedig a kiegyensúlyozott formáját tekintve, hogy nem alapozzák meg az embernek a természeti környezettel szembeni azon kötelességeit, melyek túlmutatnak a közvetlen emberi hasznosság szempontjain. ... Az alapkérdés változatlan marad: ha a fő szempont az ember számára történő hasznosság, akkor mindaz, ami hasznos, egyben etikus is. Az antropocentrizmus, annak ellenére, hogy számos tekintetben hasznos, nem képezheti alapját egy elkötelezett környezetet tisztelő és védő szemléletnek, és nem képes az ökológiai problémák teljes körének megoldására sem.[38]

Az antropocentrikus nézőponttal szemben álló megközelítések már nem az embert tartják az univerzum középpontjának, s ebből fakadóan a környezet védelmének fontosságára már nem az emberi hasznosság szemszögéből néznek, hanem a természet védelmét kiemelkedően fontosnak tartják azon túlmenően is. Az ide sorolható megközelítésekben nagyjából két fejlődési vonal különíthet el: az egyik a természetnek tulajdonít egy sajátos önértéket, ami megalapozza annak tiszteletbetartását, a másik pedig egy un. pszichológiaikozmológiai jellegű megközelítés, aminek egyik megnyilvánulása a „mély ökológia" (Deep Ecology).

A természetnek önértéket tulajdonító elméletek abból a megfontolásból indulnak ki, hogy a föld, ill. az általunk ismert természet egy folyamatban alakult ki, s ennek a folyamatnak az egyes részei szorosan összefüggnek egymással. Ennek eredménye az, hogy a föld természetes világa – a rajta, benne található élőlényekkel és élettelen elemekkel együtt – egy harmonikus egységet, egy globális ökoszisztémát alkot, amelynek dinamikus egyensúlyi állapota van. Ennek a nagy rendszernek

38 HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában és a keresztény környezetetika kulcspontjai*, in http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel2#2 (2012. november 15).

minden egyes része önálló, objektív értékkel rendelkezik. Attól függően, hogy ez az önérték kit illet meg, szoktak beszélni ökocentrikus irányzatokról, amikor minden élő és élettelen létező ilyen értékkel rendelkezik, ill. biocentrikus irányzatokról, ahol pusztán csak az élőlények rendelkeznek ezzel az önértékkel. Ezekben a megközelítésekben az ember – aki egy része ennek a szisztémának – helyzete annyiban sajátos, hogy értelmes révén képes a föld állapotának tudatos megváltoztatására. Ezért az embernek, etikai szempontból erkölcsi feladata, hogy minden egyes létező vagy élőlény értékét elismerje, s ezáltal biztosítsa az ökológiai rendszer természetes egyensúlyát. Tehát ezekben a megközelítésekben ez a harmonikus rendszer határozza meg az értékrendet, s ennek fenntartása a cselekvő ember számára erkölcsi kötelezettséget jelent.

Az antropocentrikus megközelítéssel szembeálló elméletek másik irányvonala a pszichológiaikozmológiai szemlélet, amelynek fő jellemvonása, hogy az egész természetet egy holisztikus egységben szemléli, s hangsúlyozza, hogy minden létezőnek ki kell használnia a lehetőségeit, hogy önmagát a legteljesebb mértékbe kibontakoztassa. Ez a megközelítés túltekint a „felületes" ökológiai szemléleten – szerinte minden korábban említett megközelítés ide tartozik – s egy „mély ökológiát" képvisel, amely feltételez egy személy határain túlmutató lelkiismeretet, s ebben természet és természeti környezet egyes lényei szinte részét képezik magának az embernek. Ez a megközelítés főleg a hinduizmusból, buddhizmusból merít, s New Age különböző áramlataiban örvend nagy népszerűségnek.

Az antropocentrizmussal szembeálló nézetekkel kapcsolatosan szembesülünk néhány problémával: egyrészt nem sikerül számukra megalapozniuk, hogy azt az önértéket, amellyel minden létező rendelkezik, honnan is nyeri világ; másrészt pedig nem tudják kellőképpen megindokolni az egyes létezőkkel szembeni eltérő bánásmódot sem. Közös hiányosság bennük, hogy nem vesznek tudomást az ember és a más teremt-

mények közötti ontológiai és biológiai különbségekről, miközben értékfilozófiai szempontból összekeverik az embert a környezet egyéb létezőivel.

A különböző szemléletek felvázolása után feltehető a kérdés, hogy hova helyezhető el a keresztény – jelen esetben katolikus – környezet-etika? Melyek azok a fontosabb vonások, amelyek ezt jellemzik? Milyen utat mutat ez számunkra a jelenlegi – kétségtelen – válsághelyzetből?

Mivel az erkölcsteológia számára – már a II. Vatikáni Zsinat megközelítése fényében is[39] – fontos a Szentírásra való támaszkodás, ezért érdemes egy pillantást vetni a Biblia üzenetére, annál is inkább mert ez egyben választ is adhat arra a kérdésre, amelyet a legelején felvetettünk, hogy vajon a bibliai teremtéstörténet a végső oka a jelenkori ökológiai problémáknak. Ezért, anélkül hogy részletes exegetikai fejtegetésbe bocsátkoznánk mindenképpen néhány szót kell ejteni a bibliai teremtéstörténetekről, hisz ezek félreértelmezése adhat alapot az „ortodox keresztény agresszió" jellegű vádaknak, de ezen szentírási helyekből kiindulva érthető meg a katolikus tanítás ökológiai vonatkozásai is.

Az első teremtéstörténetben hangzik el a Teremtő részéről a Lynn White által bűnösnek kikiáltott ominózus kijelentés, hogy „Hajtsátok azt [ti. a földet] uralmatok alá, és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain, és minden állaton, amely mozog a földön!"[40], ami a felületes olvasóban valóban könnyen keltheti azt a látszatot, hogy itt a természet felett gyakorolt önkényes, erőszakos és korlátlan kizsákmányolás törvényesítéséről van szó. Pedig ha a szentírási vers bevezetőjét nézzük láthatjuk, hogy itt inkább egy áldásról van szó, amellyel az Isten

39 Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT, *Optatam totius határozata a papnevelésről* (1965. október 28), in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Budapest é.n., 16.
40 Ter 1,28b.

fordul az ő képére is hasonlatosságára teremtett emberhez[41]. S valami hasonlót mutat az a két kifejezés is, amely itt az emberi hatalomra utal: az *uralma alá hajtani*, illetve az *uralkodni* kifejezések. Az előbbi – a héber kabash – elsősorban egy területnek a tulajdonba vételét/adását jelenti: a Teremtő átadja, ajándékba adja az embernek a földet, mint a számára szükséges életteret. A második kifejezés – a radah – amely az állatok fölötti uralkodásra vonatkozik, a királyi tisztséggel együtt járó feladatra utal, amely, az ókori megközelítésben egy felelősségteljes tevékenységet jelentett, amelyhez szorosan hozzátartozik a vezetni, a terelni, a legeltetni feladatkör is: tehát az ember tulajdonképpen a teremtett világ pásztorává válik ezen áldás által[42].

Még egyértelműbb az ember feladata, ha a második teremtéstörténetet nézzük: a földből alkotott ember, egy földi teremtmény, aki százféle módon kapcsolódik a természethez, s akit a Teremtő azért helyez az Éden kertjébe, hogy „hogy művelje és őrizze meg"[43]. Az első ige – az abad – a szolgálathoz és a kultuszhoz kapcsolódik az Ószövetség szóhasználatában, a második pedig – a shamar – az őr feladatára utal, akinek az a küldetése, hogy megakadályozza egy elkerített területre való illetéktelen behatolást, illetve a parancs hűséges megtartására felügyeljen.

Ezekben a megközelítésekben tehát az ember inkább egyfajta gondnoka, sáfára a teremtett világnak, ami nem egy korlátok nélküli hatalmat jelent egy bizonyos területen, hanem sokkal inkább egy olyan szolgát, akit a gazda kiemel a többi

41 Ezen „áldás-teológia" hangsúlyozója Claus Westermann, aki több írásában is foglalkozott ezzel a megközelítéssel (ennek rövid bemutatását, részletes bibliográfiai utalásokkal lásd. MORANDINI, Simone, *Teologia ed ecologia*, Morcelliana, Brescia 2005, 117–147).

42 Egyesek szerint nem véletlen, hogy – a következő versben – amikor szóba kerül a növény, illetve az állatvilág felhasználhatósága, akkor az ember lehetőségei közé nem kerül be az állatok megölése: az ember nem az élet és halál ura, hanem felelős sáfára és kormányzója a teremtett világnak.

43 Ter 2,15.

közül, de azért, hogy nap mint nap kiadja a többiek részét az élelemből: így az ember számára adott hatalom egy meghatározott célra irányul: a mindvégig a Teremtő Isten tulajdonába tartozó földön elfogadni és minden létező számára továbbadni az általa kapott áldást[44]

E biblikus kitérő után röviden felvázolhatjuk azokat a fontosabb meglátásokat, amelyek a katolikus ökológia számára a legalapvetőbb paramétereket meghatározzák.

Elsősorban tehát látnunk kell, hogy a keresztény környezetetika alapját a keresztény hit képezi, s ennek a létező világra vonatkozó első meglátása, hogy minden létező Istentől származik. Tehát a természet Istentől függő valóság, amelynek – Isten akaratából fakadóan – saját dinamikája és saját törvényei vannak. Így az első alaptétel, amelyet egy keresztény ökológiával kapcsolatosan kimondhatunk az az, hogy a világ a teremtés gyümölcse: Isten szabad és önközlő teremtői tettel hív a létbe minden létezőt. Ennek ősképe az Atyának a Fiúhoz fűződő teológiai-ontológiai kapcsolatában van, s igazából csak ennek a kommuniónak és kommunikációnak a dinamizmusából érthető meg a teremtett világ léte és az ember teológiai pozíciója[45].

Ez a szeretettől vezérelt teremtő aktus adja meg a teremtményeknek az értékét: tehát minden teremtett valóság önértékkel és létébe írt céllal rendelkezik. Így tehát nemcsak az ember rendelkezik önértékkel, hanem minden teremtmény is, hisz mindannyian ugyanabból a teremtő létből részesülnek[46]. Azonban az egyes teremtmények természettudományos szempontból eltérő komplexitással, érző képességgel, öntudattal

44 Vö. MORANDINI, Simone, *Teologia ed ecologia*, 133.

45 Ennek részletes kifejtését olvashatjuk magyar nyelven pl. PUSKÁS Attila, *A teremtés teológiája*, Szent István Társulat, Budapest 2006 című munkájában.

46 Fontos kihangsúlyozni, hogy ez az önérték messze meghalad minden eszközértéket: tehát a teremtett világnak az értéke jóval több annál, mint ami abból származik, hogy mennyire tud hozzájárulni az emberiség fennmaradásához, fejlődéséhez.

rendelkeznek; metafizikailag: különböző mértékben részesülnek a létből. Ebből fakad a teremtmények sajátos értékrangsora, amely megfelel ontológiai hierarchiájuknak is.

Harmadsorban a katolikus erkölcsteológia alapján kimondhatjuk, hogy a teremtményeknek nemcsak a léthez, hanem a saját törvényeiknek megfelelő létezéshez is joguk van, ahogy a *Sollicitudo Rei Socialis* fogalmaz: „...figyelembe kell venni minden létező sajátos törvényeit, melyek egy meghatározott rendszerben egymással szorosan összefüggenek, amely maga a kozmosz"[47]. Ez magába foglalja azt, hogy a természeti törvények iránymutatásként és határként szolgálnak az ember számára, s – a környezetetikának megfelelően – ezeket tiszteletbe kell tartania, amikor olyan tevékenységet végez, amely hatással van a természetre: nem szabad felforgatnia a természetben jelenlévő alapvető rendezettséget.

Fontos kiemelni azt a szempontot is, hogy a természet valódi értéke nem pusztán csak az ember számára való hasznosság fényében határozható meg, hanem – elsősorban – a Teremtő szerető szándékára figyelve. Ezért „ha Isten feledésbe merül, maga a teremtmény érthetetlenné válik"[48]. S éppen abban áll az ökológiai krízis gyökere, hogy az ember – saját maga önelégültségébe bezárkózva – szem elől tévesztette a természetnek Istentől kijelölt célját.

Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell azt is, hogy – a kinyilatkoztatás fényében – az emberre sajátos feladat hárul a természethez való viszonyban: s ez a teremtésben való részvételben és a gondoskodó uralomban kell megvalósulnia:

> Mivel az ember arra hivatott, hogy művelje és őrizze a világ kertjét, különleges felelősséggel tartozik az élő környezetért, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága, élete szolgálatába állított, de nemcsak a jelen, hanem a jövendő szempontjából is. Ez az ökológiai kérdés – melynek terjedelme az élőlények fajtáinak és a különböző életformák környe-

47 SRS 34.
48 GS 36.

> zetének megőrzésétől a szorosan vett »emberi ökológiáig« (humánökológiáig) tart –, melynek a Szentírás lapjain oly világos és határozott etikai indítékai vannak az élet, és minden élet nagy javának megőrzésére. Valójában ugyanis az uralom, melyet a Teremtő az emberre bízott, nem abszolút hatalom, sem a 'használni és visszaélni vele' szabadságáról nincs szó, sem a dolgokkal nem rendelkezhet kénye-kedve szerint. ... Az ember Isten képére és hasonlatosságára lett megalkotva, hogy saját hivatását betöltse, amelyben Isten viselkedési mintaként szolgál a számára. Ahogy a világ Ura és Teremtője bölcs, irgalmas és gondviselő Istenként nyilatkoztatta ki magát, ugyanúgy kell tennie az embernek is, aki arra hivatott, hogy szentségben és igazságban részt vállaljon a világ és az élet fölötti isteni uralomból.[49]

A fentiek alapján, ha a korábban említett rendszerben el akarjuk helyezni a katolikus ökológiai etikát, akkor azt mondhatjuk, hogy ez egy relatív antropocentrizmus lehet. Ebben a kifejezésben az antropocentrizmus arra utal, hogy tudatosítjuk az embernek a teremtés egészében betöltött kitüntetett szerepét, „amennyiben Istennel való kapcsolatát cselekvő erkölcsi alanyként értékteremtő tevékenységében éli meg". Ugyanakkor fontos a relatív jelző is, mert ezt a tevékenységét nem autonóm módon, hanem annak a Teremtőtől kapott felelősségnek a tudatában kell végeznie, amely az embertársaival, ill. az egész teremtett világgal szembeni megnyilatkozásában meg kell jelennie.[50]

Ahhoz, hogy jelenlegi – s egyre súlyosabbá váló – ökológiai krízisből kiutat találjunk szükséges, hogy az előbbi elvekből konkrét cselekvési minták rajzolódjanak ki, hisz végül is ezek vezethetnek a probléma megoldásához, vagy legalábbis enyhítéséhez. A konkrét cselekvésnek egyik előfeltétele az ökológiai megtérés, ami semmiképpen nem a fenyegetettségérzésből kellene kiinduljon (mert akkor eleve kudarcra van

---

49 HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában...*

50 Vö. HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában...*

ítélve), hanem a gondolkodásmódnak egy olyan átalakításából, amely egy másfajta jövőképből indul ki, s amely a reménytől mozgatva, hiszi, hogy az emberiségnek még van jövője ezen a földtekén[51].

Korábban utaltunk rá, hogy a jelenkori ökológiai probléma hátterében részben az a tévedés áll, hogy a haladás, a gazdaság fejlődés érdekében bármi megengedhető. Az ökológiai megtérés – ami tulajdonképpen egy mentalitásváltást feltételez – alapvetően annak a meggyőződésnek az elsajátítását jelenti, hogy nem a gazdaság, a fejlődés a legfontosabb kritérium, hanem „az élet, és mindenekelőtt az emberi méltóság tisztelete az alapvető vezérlő elve mindenfajta egészséges gazdaság, ipari és tudományos fejlődésnek."[52]

Ennek a mentalitásváltásnak a következő lépése az életmódunk felülvizsgálata kell, hogy legyen – s ez talán a gyakorlatban a legnehezebb. Ugyanis a modern kor embere – éppen az ipari fejlődés spiráljától elkapva és befolyásolva – egy fogyasztásra és gyönyörre beállított életformát tett magáévá. Sajnos az ökológiai krízishelyzetből csak ennek egy homlokegyenest ellenmondó életformán át van kiút: egyrészt a szolidaritás és másokkal való megosztás, másrészt pedig az egyszerűség, mértékletesség, az önuralom és lemondás lehetnek azok a fogózópontok, amelyek a helyes irányba segíthetnek bennünket. S ez abból a szempontból is nehéz, hogy ezer és ezer módon szinte gúzsba köt bennünket az individualista, konzumista, hedonista rendszer, ami majdnem lehetetlenné teszi a mókuskerékből való kilépés lehetőségét.

Ezért nem elég az egyes ember életmódjának a felülvizsgálata, „megtérése", hanem szükség van olyan politikai „hátszélre", ami megkönnyíti ezt a szemléletváltást. Végső

51 Ezen a téren előremutató gondolatokat olvashatunk BARITZ Sarolta Laura OP, *Remény. A keresztény ökológiai etika végső értelme*, in *A Szív*, 2010. június-július, 16–18.

52 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal*, 7.

soron egy jó értelemben vett politikának ebben az irányba kell mutatnia, hisz a helyes és jó értelembe vett politikai cselekvésnek az alapját és végső célját a közjó művelése, előmozdítása adja. S napjainkban kétségtelen, hogy a közjó egyik alkotóeleme éppen az ökológiai egyensúly. S abból kifolyólag, hogy a környezetvédelmi problémát nem ismernek országhatárokat, ezért ez a politikai szemléletváltás, csak akkor bizonyulhat igazán sikeresnek, ha ez globális méreteket ölt.

Ahhoz, hogy ez az ökológiai megtérés bekövetkezhessen szükség van egy ökológiai pedagógiára, egy ökopedagógiára, amely az egyes embereket, s ezáltal a társadalmat megtanítja az élet megfelelő tiszteletére, a természet önértékének felfedezésére, s az ebből fakadó konkrét cselekvési formák elsajátítására. Mivel egy jó pedagógiában mindig példaképekre van szükségünk a továbbiakban – röviden – egy olyan példát szeretnék bemutatni, amely nemcsak számunkra kedves, hanem az egyházi dokumentumokban is gyakran előkerül, s ez Assisi szent Ferenc.

Egy példa – Assisi Szent Ferenc

1979 novemberében II. János Pál pápa, az *Inter sanctos*[53] kezdetű apostoli levelével Assisi Szent Ferencet az ökológiát művelők védőszentjévé nevezte ki. S habár Szent Ferenc életrajzából nem derül ki számunkra, hogy egy kifejezett Green peace-aktivista lett volna, mégis a környezethez, a teremtett világhoz való viszonya nagyon is példaértékűvé teszi az ő személyét nemcsak egy igazi környezetvédő számára, hanem a

53 IOANNIS PAULI II, Littera Apostolica Inter Sanctos, S. Franciscus Assisiensis Caelestis Patronus Oecologiae Cultorum eligitur, in http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/1979/documents/hf_jp-ii_-apl_19791129_inter-sanctos_lt.html

teremtett világ iránt tudatos felelősséget érző minden ember számára is.[54]

Most amikor az ő személyét szeretnénk példaként állítani, akkor rögtön tisztáznunk kell, hogy írásaiban, illetve a róla szóló írásokban hiába keresünk egy környezetetikai rendszert. Ferenc életpéldája elsősorban nem etika, hanem lelkiség, ami a teremtmények iránti szimpátiából forrásozik és egy testvéri viselkedésben ölt testet, amely önkéntelenül is magában hordozza a természet és minden létező iránti tiszteletet. S ez fontos: mert az etika elsősorban egyfajta felszólítást jelent, hogy „tedd ezt", de a lelkiség, a misztika inkább egy személyes részvételre „csábít". Napjainkban, amikor amúgy is megkérdőjeleződik minden tekintély, minden norma, talán nem is egy hideg etikára, hanem vonzó példára van szükség, amely elsegíthet arra, hogy ökologikusan gondolkodjunk, érezzünk, cselekedjünk és testvéri kapcsolatokat építsünk.[55]

Ha Szent Ferenc írásait nézzük nem találkozunk benne az általános értelemben vett „természet" kifejezéssel sem; ő a konkrét dolgokat szerette, s használta: a vizet, a napot, a holdat, a földet stb., tehát mindazt, ami a természetet alkotja. S ebben a konkrétságban olyan fontosnak tartja a madarakat, hogy prédikál számukra, de szól a halakhoz, vagy éppen a nyulakhoz, sőt kiemelt figyelmet szentel a tűznek, a köveknek is[56]. Tehát Ferenc a környező világ minden egyes elemét észreveszi, tudatosan kezeli, figyelmet fordít rá. S talán ez az egyik, amire megtanít bennünket: a teremtmények iránti testvéri szolidaritás. Ennek alapja az Istenkapcsolatában keresendő: Ferenc megérti,

54 Első ajánlója erre a „feladatra" éppen a korábban említett Lynn White volt.

55 Vö. MERINO, José Antonio, *Francesco di Assisi e l'ecologia*, Edizioni Messaggero, Padova 2010, 126–127.

56 S ez talán nem véletlen, hisz Ferenc – több más evangéliumi helyhez hasonlóan – a Mk 16,15-ben található felszólítást („Menjetek az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek") igyekezett a maga radikalitásában megélni.

hogy az ő Teremtője az a napnak, a holdnak, a víznek, a tűznek is a Teremtője, s ettől válik számára fontossá a Nap-fivér, a Hold-nővér, a Víz-hugunk, a Tűz-bátyánk. Így az interperszonális kapcsolatokat – a Teremtő oldaláról szemlélve – kiterjeszti egészen az alsóbb rendű teremtményekre is, s észreveszi azt is, hogy nemcsak az eredetük azonos (teremtés), hanem a sorsuk is szorosan összefügg (megváltás).[57] S hogy itt nemcsak egy egyoldalú kapcsolatról, hanem dialógusról van szó, azt gyakran láthatjuk a róla szóló életrajzokban is.[58]

Szent Ferenc életrajzát nézve egyértelmű, hogy ő sem egyből jut el erre az állapotra, a teremtményekkel való ilyen viszonyra:[59] ez részben egy komoly döntésből áll, másrészt pedig egy hosszú folyamatnak az eredménye, amelyet Ferenc „bűnbánattartás"-nak nevez. Ennek az elemei a szenvedés, az engedelmesség, önmegtagadás, s ezek segítik el Ferencet arra a békére, örömre, szabadságra, szeretetre, ami miatt tisztelettel/ irigykedve tekintünk rá. Assisi szegénykéjének a természettel való kapcsolatát alapvetően meghatározta az a meggyőződés is, hogy a teremtő és megváltó Isten kifejezi önmagát az ő művei által is: ezért csodálta Ferenc a természetet, hallgatta annak hangját s megénekelte szépségeit, s ezt szerette volna mások számára is közvetíteni. Nem véletlen, hogy a Naphimnusz megírását a következőképpen magyarázza:

> Ezért az Úr dicséretére, a mi vigasztalásunkra és szomszédaink épülésére új dicsőítő éneket akarok szerezni az Úr teremtményeiről, melyeket nap mint nap használunk, és

57 Itt mindenképpen fontos kihangsúlyoznunk, hogy Ferenc teremtmények iránti nagy figyelme egészen más, mint pl. P. Taylor biocentrizmusa. Vö. MIZONI, John, *St. Francis, Paul Taylor, and Franciscan Biocentrism*, in *Enviromental Ethics*, 26 (2004), 41–56.

58 Vö. pl. *Legenda Major*, 8,9-10; *1Celanói*, 58 és 59, ill. a *Fioretti* különböző történetei.

59 Vö. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai ministri generali degli ordini francescani nell'VIII centenario della nascita di San Francesco*, in http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/letters/1982/documents/hf_jp-ii_let_19820815_ordini-francescani_it.html

amelyek nélkül nem élhetünk, de melyek által az emberi nem súlyosan vét Teremtője ellen. Naponta hálátlanok vagyunk ekkora kegyelemért, mert nem dicsérjük úgy Teremtőnket és minden jó adományozóját, ahogy illenék[60]

Ferenc életében lépten-nyomon tetten érhető az élet iránti tisztelet: s habár tudatában van annak, hogy joga van uralkodni a teremtményeken, azzal is tisztában van, hogy ezeket az ember nem használhatja ki Isten akaratának, illetve saját természetüknek ellentmondó módon. Az *Erények dicsérete* című írása tanúskodik arról, hogy a bölcsesség, a szegénység, az alázat, a szeretet és az egyszerűség erényei segítik igazán megérteni a teremtett világot, s egyben megadják az azokhoz való viszonyulás helyes módját is.[61]

Ezen a ponton fontos megemlítenünk Ferencnek a munkához való viszonyát, mert ez is sokat elárul arról, hogy hogyan is látja ő az ember helyét a teremtett világban. Assisi szegénykéje írásaiban a „munka kegyelmé"-ről beszél,[62] s ez a hozzáállása segítette őt arra, hogy ne uralkodni akarjon a természeten, hanem – éppen Isten akaratának megfelelően – felelős gondozója, őrzője legyen a teremtett világnak.

---

60 *Perugiai legenda*, 43.

61 E gondolatnak részletesebb kifejtését találhatjuk meg a SALOMONE, Mario, *Under the Sign of Saint Francis: Catholics, Ethics of Responsibility, and Environmental Education*, in *Canadian Journal of Environmental Education*, 11 (2006), 74–87.

62 A ferences munkafogalomról lásd. PELLEGRINI, Luigi, *De modo di lavorare*, in MARANESI, Pietro (a cura di), *La regola di frate Francesco. Eredità e sfida*, Editrici Francescane, Padova 2012, 351–372; BUFFON, Giuseppe, *Con le mie mani. La grazia del lavoro nella tradizione francescana*, Edizioni Porziuncola, Assisi 2009, illetve magyar nyelven egy rövid összefoglaló az ORBÁN Szabolcs, *A példaadás kedvéért és a henyélés elkerülése végett. Vázlatok a munka fogalmához a jelenkori erkölcsteológia és ferences lelkiség fényében*, in *Ideje az emlékezésnek*. Liber amicorum: a 60 éves Marton József köszöntése, Szerkesztették: Nóda Mózes - Zamfir Korina - Diósi Dávid - Bodó Márta, Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2010, 289–298.

S nem utolsó sorban, mint komoly – s nem vallásos természetvédők által is elismert – követendő példát Ferenc szegénységét kell kiemelnünk, amit esetleg szerényebb életmódnak is fordíthatnánk. S ezt mindenképp meg kell tennünk, mert ez a példa lehet az utolsó mentsvár, amely megmentheti az emberiséget attól a katasztrófától, amely felé a fogyasztás logikája hajszolja, akkor amikor a természeti kincsek esztelen és felelőtlen kizsákmányolására készteti.[63] Ehhez kapcsolódóan érdemes megemlítenünk azt, hogy Szent Ferenc számára a szegénység soha nem egy cél volt, hanem inkább egy olyan tudatos választás,[64] amely alapvetően összefügg az értünk megtestesült második isteni személy, Jézus Krisztus követésével: tehát Ferenc azért választotta a szegénységet – amelyet „szent" jelzővel lát el –, mert ebben látja a Krisztus-követés módját. Az assisibeli szent szegénysége egy következménye a megtapasztalt szeretetnek. S talán ennek is tulajdonítható, hogy a szegénység gyakorlásában nem megy el a végletekig: bizonyos eszközöket, a munkaszerszámokat kifejezetten meg is enged a testvérek számára.[65] Egy dolgot, magatartást viszont következetesen elutasít, s ezt a szent szegénységgel teljesen összeegyeztethetetlen tartja: a kisajátítást.[66] Sőt, ehhez kapcso-

63 Ezzel kapcsolatosan átgondolásra érdemesek az alábbi írásban felvetett gondolatok: BIAGGI, Lorenzo, *Il ritorno della sobrietà per necessità o per la scelta?*, in *Rivista di Teologia Morale* (165) 2010, 25-30, főleg, hogyha számot vetünk azzal is, hogy a következőkre nézve milyen lehetőségek állnak az emberiség előtt, vö. VÉGH László – SZÁM Dorottya – HETESI Zsolt, *Utolsó kísérlet. Híradás a föld állapotáról*, Kairosz kiadó, Budapest 2008, különösen is 209–226 oldalak.

64 Itt kell megemlítenünk, hogy Ferenc szegénység-választása alapvetően a megtérésével függ össze: hisz ifjúkorát az „újgazdag" kereskedőcsalád egyetlen gyermekeként töltötte, amelynek folyamán volt alkalma belekóstolni a felelőtlen gazdagságtól jellemzett életformába is.

65 S itt nemcsak a legszükségesebbekről van szó, hanem olyan eszközökről, amelyek alkalmasak a munkavégzésre (vö. Rnb 7,9).

66 Nem véletlen, hogy a regulák (vö. Rnb 7,13, ill. Rb 7,1) nem is szegénységről beszélnek, hanem amit Ferenc nyomatékosan aláhúz az a „sine proprio", tehát tulajdon nélküliség (s ez nemcsak anyagiakra vonat-

lódva ő éppen ebben látja a bűn lényegét, hogy az ember nem megfelelően használja fel a földi javakat: kisajátítja azokat magának, s megfeledkezik arról, hogy mindezeket Istentől kapja, ezért Ferenc számára minden bűn az ember életében a javak hűtlen kezeléséből, pontosabban kisajátításából fakad. Talán ezen a magatartás aktualitását kellene a modern embernek is felismernie: ne úgy élni a rendelkezésünkre álló természeti javakkal, mintha azok csak a mieink volnánk, s ezért az legyen a legfőbb törekvésünk, hogy minél többet kihasználjunk, kisajátítsunk magunknak, hanem éppen ennek az ellenkezőjeként tudjunk megelégedni azzal, amely a legalapvetőbb szükségletek kielégítéséhez feltétlenül szükséges, s a többiről meg legyünk képesek lemondani.

Ehhez viszont egy gondolkodásbeli váltásra volna szükség, ami segíthet oda eljutni, hogy a cselekedetek szintjén is történhessenek olyan előrelépések, amelyek egy jobb jövő reményét hordozzák magukban. E gondolkodásbeli váltáshoz egy olasz ferences testvér – a ferences lelkiségből kiindulva – egy „dekalógust" állított össze,[67] amely közelebb vihet bennünket e „megtéréshez". Ennek lépései (többek között): a természet vallásos és költői vonatkozásainak felismerése; tudatos jelenlét a minket is körülölelő világban; annak felismerése, hogy testünk minden elemével kapcsolódunk a minket körülvevő természethez; a környezeti problémák felismerésére való készség; egy ökológiai pedagógiára való nyitottság stb. De e lépések kötelező betartása nélkül is – kétségtelen – hogy Szent Ferenc lelkisége, az ő viszonya a teremtett világhoz, annak minden kis eleméhez közelebb vihet bennünket ahhoz, hogy a minket körülvevő természet ne ellenségünké váljon, hanem egyre inkább egy olyan környezetté, amely emberi kiteljesedésünk helyszíne és elősegítője.

---

kozik, hanem pl. hivatalra, vagy éppen a saját akarathoz való ragaszkodásra is (vö. Int 2,3).

67 Vö. MERINO, José Antonio, *Francesco di Assisi e l'ecologia* 129–132.

Remélem, hogy Szent Ferenc példája segít abban, hogy örökké éljen bennünk a „testvériség" érzése mindazokkal a javakkal és szépségekkel, amelyeket a Mindenható Isten teremtett. És emlékeztessen minket tiszteletük és megőrzésük súlyos kötelességére, annak a még nagyobb és magasabb szintű testvériségnek a fényében, amely az emberiséget fűzi egybe.[68]

68 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal,* 16.

DIÓSI DÁVID

A jövő egyházának „kényelmetlen" atyánkfiai

Zusammenfassung: Laut „Spiegel online" zeigen die Ergebnisse einer neuen Studie des Forschungsteams der Berliner Humboldt-Universtät, der Universität von British Columbia in Vancouver sowie der Partnervermittlung *eDarling,* dass heutzutage diejenige Menschen, die Wert auf Unabhängigkeit und Eigensinn legen, sich immer mehr von ihrer Kultur unterscheiden wollen. Sie vertreten Ansichten, die nicht der gängigen Norm der Gesellschaft entsprechen. Wer sich heute von der Masse unterscheiden will, kann möglicherweise das Christentum entdecken. Es wäre aber falsch zu glauben, dass in der Kirche alles so bleibt, wie es ist. Denn gerade diese Menschen, die für sich die Kirche neu entdecken, werden kritische Fragen an die Kirche haben. Sie werden „unbequem" sein: durch ihre Fragen und Erwartungen. Doch gerade diese „Unbequemen" werden die Kirche verändern und mit neuer schöpferischen Kraft erfüllen. Durch ihr Fargen und ihre Lebensweise werden sich die Horizonte der zukünftigen Kirche weiten und eröffnen. Ihr Fragen bereitet die Zukunft der Kirche.

Schlüsselbegriffe: Zukunft der Kirche; Glaube; Gläubige.

Manapság sok kortársunk számára az egyház egy párhuzamosan létező világnak tűnik: elavult valóságnak, „lejárt lemeznek", amellyel csak nagyon ritkán – esetleg egyéni sorsforduló, illetve individuális vagy kollektív határhelyzetek[1] alkalmával –

[1] Megtelnek a templomok pl. természeti katasztrófák vagy különböző ámokfutás áldozataiért tartott (többnyire ökumenikus) gyászszertartások alkalmával. Erről részletesebben: Kristian FECHTNER – Thomas KLIE: *Riskante Liturgien. Zum Charakter und zur Bedeutung von Gottesdiensten in der gesellschaftlichen Öffentlichkeit,* in: Kristian Fechtner – Thomas Klie (Hrsg.): Riskante Liturgien. Gottesdienste in der gesellschaftlichen Öffentlichkeit, Stuttgart 2011, 7–19; Michael MEYER-BLANCK: *Tsunami. Ökumenischer Gottesdiest im Berliner Dom anlässlich der Flutkatastrophe in Südostasien (2005),* in: Kristian Fechtner – Thomas Klie (Hrsg.): i.m., 21–31; Klaus EULENBERGER: *„Der Boden unserer Herzen ist aufgebrochen".*

interferál. Ma sok ember vallásilag egyszerűen „botfülű". Az is tény, hogy meglehetősen sokan életük eseményeire nemhogy választ nem várnak Istentől, de még az Isten után való kérdezés is idegen számukra. Az amerikai *Pew Research Center* legújabb felmérése szerint az ateizmus a kereszténység és az iszlám után a földkerekség harmadik legnagyobb „világvallása".[2] Egy évtizeddel ezelőtt még negyedikként szerepelt, mára már megelőzte a hinduizmus követőit. A Föld hét milliárdot kitevő lakosságából minden hatodik hitetlen. A Biblia Istene nem divatos. Még tájainkon is egyre ritkábban az, főleg a fiatalok körében. Sokan Istent csak egy „égen lebegő felhőként élig meg, amely mind messzebb van, s mind kevesebb hatással van a földre, amelyet mindinkább az ember maga tart kézben s irányít. Isten, a földről száműzve, elvont fogalommá válik."[3] Ma egy absztrahált, személytelen, meglehetősen kontúrnélküli istenkép dívik.[4]

Trauerfeiern nach den Amokläufen in Erfurt (2002) und Winnenden (2009), in: Kristian Fechtner – Thomas Klie (Hrsg.): i.m., 33–42.

[2] Vö. *„Weltreligion" Nr. 3,* in: CIG 65 (2013), 21.

[3] Luigi GIUSSANI: *A modern ember vallási tudata* (*ford.* Domokos György), (XX. Századi Keresztény Gondolkodók 4), Budapest 1994, 25.

[4] Korunk vallásosságáról lásd részletesebben: Diósi DÁVID: *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama,* Budapest – Kolozsvár 2012, 33–108; DIÓSI Dávid: *Időzés a Szép vonzásában. A liturgia az esztétizálás és az esztétika tükrében,* in: Vigilia 77 (2012), 101–110; RÁCSOK Gabriella: *Posztmodern vallásosság és médiatelítettség,* in: Sárospataki Füzetek 2010/3, 79–92; HORVÁTH-SZABÓ Katalin: *Az én és a vallás a posztmodern korban,* in: Távlatok 56 (2002/2), 238–247; FÖLDVÁRI Mónika – ROSTA Gergely: *A modern vallásosság megközelítési lehetőségei,* in: Szociológiai Szemle 8 (1998/1), 127–137; Hans-Joachim HÖHN: *Postreligiös oder postsäkular? Wo heute religiöse Bedürfnisse aufleben.* Herder-Korrespondenz. Spezial (*Renaissance der Religion. Mode oder Megathema?*) 2006/10, 2–6; Peter L. BERGER: *A vallás és a Nyugat,* in: Beszélő 11 (2006/1) (letölthető: http://beszelo.c3.hu); TOMKA Miklós: *Vallásosság Kelet-Közép-Európában. Tények és értelmezések,* in: Szociológiai Szemle 19 (2009/3), 64–79; TOMKA Miklós: *Hagyományos (vallási) értékek a modern társadalomban,* in: Educatio 2001/3, 419–433; José CASANOVA: *A vallás helye a szekuláris Európában,* in: 2000. Irodalmi

Valami mégis mintha változást sejtetne. A társadalom messzi horizontján ugyanis egy dolog napról-napra jobban körvonalazódik: egyre nő azoknak a száma, akik a manipulatív immanencia ringatásába belefáradtak. Egyre több ember keresi élete értelmét egy nálánál nagyobb létező bevonásával. Az ember egyre jobban megtapasztalja az immnens világ határát, rabságát. Érzi, hogy nem elég magának csak önmaga. Persze ettől még nem telnek meg templomaink. De tanúi lehetünk a keresésnek: a szubjektum felhatalmazza magát a vallásos „kalandozásra".[5] Spirituális[6] keresésében minden vallásos tapasztalatot kereső „vándorló" (ez a posztmodern vallásosság prototípusa) saját individuális útját járva (függetlenül minden egyházi dogmától, tradíciótól) a maga (s ideális esetben csak önmaga) „pápája és dogmatikatanára"[7]. Még ha az egyéni hitélmény elmélyítésében az egyház szerepét nem szabad lebecsülnünk, mégis fontos volna, hogy ezt a – esetenként meglehetősen zűrzavaros – keresést teológiailag megfelelő módon mint a hitben való felnőtté-válás egyik „(élet)iskoláját" értékeljük. A hit ugyanis nem redukálható a hittételek igaznak tartására, hanem mindig egy személyek közötti kapcsolat eseménye, amely egy egzisztenciát átölelő élményre épít. Az egyéni útkeresésre épülő istenkapcsolat méltóságát és teológiai

---

és társadalmi havilap 2010/szeptember, 1–9 (letölthető: *http:/www.ketezer.hu*); Grace DAVIE: *A vallás szociológiája* (Napjaink Teológiája Sorozat 15), (*ford.* Wessely Anna), Pannonhalma 2010.

[5] Vö. Winfried GEBHARDT: *„Die eigene spirituelle Erfahrung zählt"*, in: HerKorr 64 (2010), 286–290, 287: „Selbstermächtigung des religiösen Subjekts".

[6] A „spiritualitás" kifejezés ma használatos homályos jelentéséhez lásd: DIÓSI Dávid: *Posztmodern spiritualitás? Egy divatfenomén az egyház szolgálatában?*, in: Studia Theologica Transsylvaniensia 14 (2011), 173–185.

[7] Martin ENGELBRECHT: *Die Spiritualität der Wanderer*, in: Winfried Gebhardt – Christoph Bochinger – Martin Engelbrecht: Die unsichtbare Religion in der sichtbaren Religion. Formen spiritueller Orientierung in der religiösen Gegenwartskultur, Stuttgart 2009, 35–81, 78.

fontosságát az egyházban is fel kell ismernünk.[8] Hisz – ha jól megfontoljuk – már maga a keresés is *Credo:* „Hiszek!"[9] Még akkor is, ha ez a – kimondatlan – hitvallás jócskán homályos. Lényegében arról árulkodik, hogy az ember nehezen tudja elviselni egy felsőbb lét-fórum nem-jelenlétét a világban. Persze sokaknak Ábrahám, Izsák és Jákob Istene életidegennek, nagyon távolinak tűnik. Valami konkrétabbra, valami kézzelfoghatóbbra, élményszerűbbre, megtapasztalhatóbbra van szükségük. Istent testi kontaktus formájában, a fizikumon keresztül is „érinteni" akarják. Manapság a vallásnak meg kell szólítania a testet is, valamilyen szinten foghatóvá, tapinthatóvá kell válnia.[10] Erről a majdhogynem kétségbeesett keresésről ír az 1971-ben született makedón irodalmár *Lidija Dimkovska*: „Miért érzem ma úgy, hogy Istennek először egy vitamininjekcióra van szüksége a jobb vállába ahhoz, hogy rátámaszkodhassam?"[11]

A berlini Humboldt Egyetem *(Humboldt-Universität zu Berlin),* a vancouveri Brit Columbia Egyetem *(University of British Columbia)* és az *eDarling* partnerközvetítő kutatócsoportjának frissen ismertetett felmérése (11 országból 187 957 személyt kérdeztek meg), amelyet a *Spiegel online* alig egy hónappal ezelőtt tett közzé, fölötte érdekes és figyelemreméltó eredményekre jutott.[12] Egyre több ember, aki saját belátása szerint függetlenül akar élni, elhatárolódik a tömegkultúrától, a

---

[8] Erről lásd bővebben: Lydia BENDEL-MAIDL: *Zur Würde der individuellen Gottesbeziehung und ihrer Bedeutung für die Theologie,* in: ThQ 192 (2012), 42–67.

[9] Vö. Christoph SCHULTE: *Welcher Gott ist der Gott?,* in: CIG 65 (2013), 23k, 23.

[10] Vö. Rainer BUCHER: *Teológia és „posztszekuláris" kor* (*ford.* Mártonffy Marcell), in: Mérleg 44 (2008), 324-332, 327.

[11] Lidija DIMKOVSKA: *1+1+1=1 – Trinität,* Wien 2011 (idézve: SCHULTE: 23 [*ford.* D. D.).

[12] Vö. Birger MENKE: *Individualisten sind religiöser,* in: Spiege online [25.10.2012] (http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/studie-zur-religiositaet-eigensinn-staerkt-den-glauben-a-862714.html).

tömeg divatjától. Aki függetlenségét hangsúlyozza, meg akarja különböztetni magát kora kultúrájától, s olyan nézeteket vall, amelyek eltérnek a normától. Ezek az egyének a szekuláris társadalom trendjével szemben ismét felfedezik a kereszténységben a „magányos farkast". Ott, ahol a norma a vallásos eltávolodás és gondolatnélküliség, normaszegő viselkedést tanúsítanak, s olyan témák kerülnek gondolatvilágukba, mint lét és idő, élet és halál, végesség és végtelenség, amelyek a „jelen idő zsarnokságában" élő tömegember számára vadidegenek. Hirtelen – legalábbis úgy néz *prima vistára* – aki a különlegeset szereti – vagyis élet-*gourmet* –, felfedezi a szekularizált társadalomból kiűzött kereszténységet. A vallásosság az elhatárolódás eszköze lett.

Világosabb a napnál, hogy minden örömujjongás az egyház részéről még elhamarkodott, időnap előtti. Még „nem ihatunk a medve bőrére!" Az okos vadász meg amúgy sem iszik előre a medve bőrére! Még az erre a tényállásra épített optimizmus[13] is merészség, hadd ne mondjam, vakmerőség. S mégis reménykeltő! Reménykeltő, mert érezzük, hogy nem az ember a történelem egyedüli szereplője: rajta kívül létezik egy másik cselekvő Lény. Ez a tény keresztény reményünk szilárd és biztos alapja.[14] Ő, a cselekvő Isten, ma is meg- és felszólít embereket: egyházon belül és rajta kívül.

Christoph Schönborn bíboros a hamburgi *Überseeclub*-ban 2010. február 8-án tartott előadásában a következőket mondta: „A kereszténység helyzete Európában paradox. Messzemenően marginalizáltnak tűnik. Az egyházak »jelentéktelenül«, de még itt vannak. Azonban már alig van súllyal bíró, hatni képes szavuk. Mégsem látom őket »kifutó modelleknek« egy olyan

[13] Az optimizmus és a remény közötti különbségről lásd: Joseph RATZINGER: *Krisztusra tekintve. A hit, a remény és a szeretet gyakorlása* (*ford.* Klemm László), (XX. Századi Keresztény Gondolkodók 1), Budapest 1993, 31–49.

[14] Vö. RATZINGER: *Krisztusra tekintve,* 41.

Európában, ahol az értelem-források kimerülőben vannak."[15] A jövő egyházának ezen esetleges „híveit" már más fából faragták. Hatalmasat tévednénk, ha azt gondolnánk, hogy minden marad majd a régi, vagy hogy majd visszatérnek az egyházba „azok a szép napok", amikor még minden rendben volt s a helyén. Ezek az idők végérvényesen lejártak, s ha majd egyszer mégis visszaköszönnek, az nem lesz egyhamar. „Bizonyos szempontból újra a kereszténység kezdeténél vagyunk: egy vallásilag és kulturálisan sokféle, messzemenően »pogány« világban."[16] Az egyház „kénytelen lesz sok mindent elölről kezdeni. [...] Nem lesz könnyű dolga, mert a kikristályosodás és a tisztulás folyamatában jónéhány értékes munkatársát elveszíti. [...] A folyamatot még az is nehezíteni fogja, hogy a szektás szűklátókörűséget és a kérkedő makacsságot egyaránt ki kell majd küszöbölni. Előre meg lehet állapítani, hogy mindez időt igényel. A folyamat hosszú és fáradságos lesz."[17] Sok minden meg fog változni az egyházban, ha ezek az „elkalandozottak" „hazatérnek", sok minden másképp fog kinézni az egyházban, ha azok az emberek, akik egy egészében szekuláris életmódtól kifáradva megtalálják a tudatosan megélt hithez vezető utat s otthont keresnek az egyházban. Kérdéseik lesznek mind az egyház lezserkedő, simulékony opportunistáihoz, mind annak farizeusaihoz, mind pedig fanatikus, „bütürmesz" képviselőihez. Kemények, elgondolkoztatóak s kijózanítóak *Joseph Ratzinger* – a jelenlegi XVI. Benedek pápa – szavai, amelyeket fiatal regensburgi egyetemi tanárként 1969-ben mondott a

---

[15] Christoph SCHÖNBORN: *Idegen test vagy gyökér? A kereszténység és jelentősége Európa számára* (*ford.* Török Csaba), in: Communio 19 (2011/3–4), 37–52, 51. Európa helyzetéről lásd továbbá Axel. T. PAUL: *Europa oder was vom Christentum bleibt,* in: Stimmen der Zeit 136 (2011), 333–342.

[16] SCHÖNBORN: 51.

[17] Joseph RATZINGER: *Milyen lesz az Egyház 2000-ben?,* in: uő.: A mustármag reménye (*ford.* özv. Jálics Kálmánné – Sántha Máté), Eisenstadt 1979, 132–140, 138k. Ennek a ratzingeri rádióbeszédnek létezik egy későbbi fordítása is: *Hit és jövő. Hogyan fog kinézni az Egyház a 2000. évben?* (*ford.* Rokay Zoltán), in: Communio 15 (2007/1–2), 8–15.

hesseni rádióban: „Nem azok építik az Egyház jövőjét, akik csak előírásokat gyártanak. Nem is azok, akik mindig csak az adott pillanathoz alkalmazkodnak. Azok sem, akik csak másokat bírálgatnak, de saját magukat tévedhetetlen mércének tekintik. Tehát azok sem, akik csakis a kényelmesebb utat választják, akik kitérnek a hitből folyó szenvedés elől, és hamisnak, elavultnak, zsarnokoskodásnak és törvényeskedésnek nyilvánítanak mindent, ami az embertől követel valamit, rosszul esik neki, vagy önfeláldozásra készteti. Mondjuk meg pozitívan: Az Egyház jövőjét most is – mint mindig – a szentek fogják újjáalakítani. Tehát olyan emberek, akik az éppen divatos frázisoknál többet vesznek észre. Olyanok, akiknek azért nagyobb a látókörük másoknál, mert életük tágabb térségére terjed."[18] Tudott dolog, hogy az értelmesen elgondolkozó, fontos létkérdéseket feltevő emberek a legkritikusabbak. „Kényelmetlenek" lesznek: kérdéseikkel, megélt hitükkel, álmaikkal, elvárásaikkal. S „kényelmetlenségükhöz" társulni fog egy nagy adag bátorság is. Manapság – ahogyan azt már évtizedekkel ezelőtt *Karl Rahner* „megjósolta", „sokkal radikálisabb módon van szükség a hit mellett döntő egyén magányos felelősségvállalására, mint korábban", hisz ezek a kortársak „a közvéleménnyel szembehelyezkedve magányos döntést mernek hozni", s ez egy olyan „magányos bátorság, amely analóg az első keresztény század vértanúinak bátorságával."[19] Eljön az idő, amikor hiába „igyekszünk »időkozmetikát« gyakorolni: konzerválni a meglévőt"[20], s eljön az a nap, amikor már az sem segít, ha „mechanisztikus egyházképben gondolkodunk: működtetni szeretnénk az adottságokat"[21], variálni a múltat. Eljön az idő, amikor a

[18] RATZINGER: *Egyház,* 137k.

[19] Karl RAHNER: *A jövő egyházának spiritualitása* (*ford.* Görföl Tibor), in: Vigilia 77 (2012), 891–899, 895.

[20] JITIANU Liviu: *Vallás és a felejtés kultúrája,* in: Uő.: Mi történik az egyházammal? Gondolatmorzsák, Kolozsvár 2012, 9–34, 33.

[21] JITIANU: 33.

„második naivitás" *(Peter Wust, Ernst Simon, Paul Ricoeur)*[22] generációjából oszlopos egyházi tagok, papok és püspökök kerülnek ki. Olyan emberek, akik saját bőrükön tapasztalták meg az istentelen lét kilátástalanságát; akik „pezsgőt bontottak", amikor felfedezték Istent, s azóta is örömmel éneklik a *Te Deum*-ot, nemcsak „hallás után", hanem életük „lúdtollal" írt „partitúrájából". A „nonkonformisták" individualista dinamikája tágítani fogja az egyház horizontját,[23] sőt mi több, meg fogja nyitni valami újra, valami egészen másra, frissebbre, őszintébbre és elmélyültebbre. Istennek van még esélye társadalmunkban. Még ha talán egészen más formában is, mint ahogyan azt mi akarjuk vagy elképzeljük. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit! – Énekeljetek az Úrnak új éneket, mert csodás dolgokat művelt! (Zsolt 98,1)*

---

[22] Vö. Joachim NEGEL: *Vermittelte Unmittelbarkeit zu Gott. Erwägungen zur „Zweiten Naivität" als der Glaubenshaltung des erwachsenen Menschen. Jürgen Werbick zum 60. Geburtstag,* Internetpublikáció: http://www.uni-marburg.de/hosting/ks/personal/negel/naivi2.pdf.

[23] *Die Unangepassten,* in: CIG 64 (2012), 525.

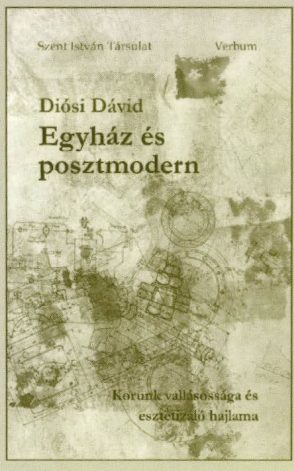

Elkötelezett katolikusként az egyházról írni egy vallásilag sokszínű világban nem könnyű vállalkozás. Különösen akkor, ha az ember a leírtakat a hitelesség pecsétjével látja el, és írásában nem mint külső szemlélő vizsgál egy többé-kevésbé ismert világot, hanem saját életteréről ír.

Diósi Dávid „Egyház és posztmodern" írása a katolikus egyház helyzetét vizsgálja a posztmodern jelzővel ellátott világban. Ezen világ sajátja a „megmozdultság", a sajátos határok elmozdulása, felbomlása. A jelzett világ állampolgára konfúz vallásos térségben találja magát, ahol nehéz tisztán látnia. Nehéz ebben a világban a keresztény értékrend képviselete.

Erre vállakozik Diósi, és vezet el az egyházias térség biztos talajára. Az olvasó hiteles és átfogó képet kap az egyházias élet *szépségéről*. A gördülékeny stílusban megírt könyv élvezetes olvasmány és fontos hiánypótló munka az egyház kérdésével foglalkozó szakmai piacon. Vedd és olvasd!

(*Jitianu Liviu, teológus*)

E könyvben egyházi szolgálatban tevékenykedők és világiak egyaránt hasznos írásokat találnak, melyek nem csak diagnosztizálnak, de együttgondolkodásra, illetve továbbgondolásra serkentik az Olvasót. Váljanak épülésünkre e könyvben elhintett gondolatok és az Úr áldásával hozzanak életünkben bőséges gyümölcsöt.

(*Böcskei László, nagyváradi püspök*)

DIÓSI DÁVID: *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár, 2012. 176 old. ISBN 978-606-8059-70-9

Ára: 27 lej.

Megvásárolható a Szent István Társulatnál, a Verbum Kiadónál, valamint a könyvesboltokban (pl. Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen a Corvina Könyvesházban, a Csíksomlyói Ferences Kolostor kegytárgyboltjában, a gyulafehérvári érsekség könyvesboltjában), illetve megrendelhető a szerzőnél (tel.: 0752-245.057; e-mail: diosidavid@yahoo.de).

9 771582 066005

ISSN 1582 – 0661